

Állambiztonsági
Történeti Tár

Önvallatás

Wayand Tibor

fogságban írt visszaemlékezései

1945–1946

ÁBTL
KRONOSZ

Állambiztonsági
Történeti Tár

Önvallatás

Wayand Tibor

fogságban írt visszaemlékezései

1945–1946

Szerkesztette, jegyzetekkel ellátta
és a bevezető tanulmányt írta:

VARGA KRISZTIÁN

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
Kronosz Kiadó

Budapest–Pécs
2019

A kötet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
és a Kronosz Kiadó gondozásában jelenik meg

Felelős kiadó az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
főigazgatója és a Kronosz Kiadó ügyvezető igazgatója

Olvasószerkesztő:
BELLUS IBOLYA

A névmutatót készítette:
ERŐSS ZSOLT

Borítóterv:
MÜLLER PÉTER

Angol fordítás:
RADNAI IMRE

A borítón szereplő kép forrása:
Kormányzati elismerésben részesített rendőrtisztviselők, 1931
Képes Pesti Hírlap, 1931. (53. évfolyam) március 3.

ISSN 1587-6268
ISBN 978 615 6048 34 9

© Varga Krisztián
© Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
© Kronosz Könyvkiadó Kft.

TARTALOM

■ ■ ■

ÜLDÖZŐKBŐL ÜLDÖZÖTTÉK (<i>Bevezető tanulmány</i>) (Varga Krisztián)	7
Egy hatékony kihallgatási módszer	11
Az önvallomás írója	20
Az önvallomás(ok)	33
Szerkesztői megjegyzések	44
WAJAND TIBOR HORTHYSTA POLITIKAI DETEKTÍV	
VISSZAEMLEKEZÉSEI	45
SCHÖNHERZ ZOLTÁN ELŐÁLLÍTÁSA	69
DR. WAYAND TIBOR FELJEGYZÉSEI HORTHYSTA POLITIKAI	
RENDŐRSÉGI MUNKÁJÁRÓL	72
FÜGGELÉK	
CSER ISTVÁN ÖNVALLOMÁSA WAYAND TIBORRÓL	219
A forrásközlésben szereplő fontosabb személyek életrajzi adatai	229
A kötetben előforduló rövidítések jegyzéke	281
Névmutató	283
Summary	291

ÜLDÖZŐKBŐL ÜLDÖZÖTTEK

(Bevezető tanulmány)

■ ■ ■

Még nem ért véget a második világháború Magyarországon, amikor már javában folyt a háborús bűncselekmények elkövetőinek felkutatása. Ezt a feladatot három újonnan létrehozott állambiztonsági szerv, a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Péter Gábor vezette Politikai Rendészeti Osztálya (PRO), a Vidéki Főkapitányság Tömpe András-féle Politikai Rendészeti Osztálya, valamint a Honvédelmi Minisztérium Pálffy György irányításával felálló Katona Politikai Osztálya (HM Katpol) végezte el.¹

Míg a harcok forgatagában itthon maradt háborús bűnösöket a HM Katpol és a politikai rendészeti osztályok „saját kezűleg” vették őrizetbe, addig a háború alatt Németországba távozott – elsősorban a német megszállás után létrejött kormányokhoz kötődő – politikusokat és az államigazgatás vezető tisztviselőit az amerikai hadsereg hírszerző ügynökségének (OSS – Office of Strategic Services) háborús bűnösöket felkutató speciális alakulata fogta el. A felderítéseket vezető magyar származású Martin Himler (Himler Márton) ezredes munkáját több volt magyar államrendőrségi szakember segítette.² A németek által még 1944 márciusában elhurcolt – majd a koncentrációs táborokból 1945 tavaszán amerikai segítséggel kiszabadult – rendőrök közé

¹ A második világháború utáni magyar politikai rendőrség megszervezéséről és működéséről lásd: *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946. (Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből 1.)* Szerk. Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)–L'Harmattan, Budapest, 2009. A HM Katpolhoz lásd: Dávid Ferenc: *A magyar katonai titkosszolgálatok megszervezése. A HM Katona Politikai Osztály szervezete, feladata és működése 1945–1947.* Doktori (PhD) disszertáció. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Interdiszciplináris Doktori Iskola, Pécs, 2015. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/davidferencphd.pdf> (Utolsó letöltés 2017. január 26.)

² Himler Márton: *Így néztek ki a magyar nemzet sírásói.* St. Marks Printing Corp., New York, 1958.

tartozott Sombor (Schweinitzer) József főkapitány-helyettes, a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának 1939–1944 közötti irányítója.³ Az egykori nagy hatalmú rendőrfőnök az amerikaiak számára igen jó „választásnak” bizonyult, mivel nemcsak a háborús bűnökkel vádolt és a korábban általa irányított nyilasok elleni nyomozások célszemélyeit, Szálasi Ferencet, Kovarcz Emilt vagy Csia Sándort ismerte jól, de azokat a rendőröket, csendőröket is, akik kiszolgálták a Hungarista Államot, és akiket ugyancsak háborús bűncselekmények miatt köröztek. Így sikerült elfogni többek között Hain Pétert, Koltay Lászlót és Kotsis Árpádot, az 1944. március 19-i német bevonulást követően létrehozott „magyar Gestapo”, az Állambiztonsági Rendészet (ÁR) vezetőit, vagy Árbócz János, Orendy Norbert és Hajnácskőy László csendőr ezredeseket, a Szálasi-kormány Belügyminisztériumának vezető tisztviselőit.⁴ Noha Sombor esetében nem zárható ki a gyanúsítottak kézre kerítésében játszott személyes motívum – hiszen 1944. március 21-i letartóztatása nem kis mértékben egykori beosztottjának, a német állambiztonsági szolgálatok informátorának, Hain Péternek volt köszönhető –, ezzel együtt ténykedésével a szövetséges hatalmaknak a háborús bűnösök felelősségre vonására irányuló törekvéseit segítette.⁵

A háborús bűncselekmények elkövetőinek elfogása érdekében tett intézkedések furcsa akcióegységet teremtettek Somborék és a kezdettől fogva a

Magyar Kommunista Párt (MKP) által irányított „demokratikus” állambiztonság között. A helyzet külön pikantériáját az adta, hogy a Horthy-korszak politikai nyomozásai során hírnevet szerzett detektívek most azokkal az egykori illegális kommunista pártmunkásokból politikai nyomozókká avanszált rendőri és katonai vezetőkkel voltak kénytelenek ugyanazon célokért dolgozni, akiket korábban évtizedeken keresztül életre-halálra üldöztek. Mindebből persze nem szabad azt a – nyilas emigráció által terjesztett, kétes eredetű bizonyítékokra támaszkodó – következtetést levonni, miszerint az egykori főkapitány-helyettes és csapata a háborús bűnösöket „hazaszolgáltatta a kommunista akasztófának”.⁶ A náciellenes, ugyanakkor eltökélten antikommunista rendőrfőnök és detektívjei segítették, de nem irányították az amerikai katonai szervek munkáját. Nem Sombor döntött a kiadandó személyek sorsa felől, mint ahogy a háborús bűnösök neveit tartalmazó listákat sem ő állította össze. A nyilas propagandában már az 1930-as évek óta hangoztatott „kommunistabarátság” vádja – figyelembe véve e rendőrök életútját, a nyomozásaik során tanúsított intranzigens antikommunizmusukat és a Horthy-rendszer konzervativizmusához való feltétlen ragaszkodásukat – teljességgel megalapozatlan. A „nácivadász” detektívek kizárólag az amerikai hatóságokkal álltak kapcsolatban, adatszolgáltatásaikkal az amerikai szervek utasításait hajtották végre, mérlegelési lehetőségük, döntési kompetenciájuk, önálló nyomozási jogkörük nem volt. Ennek következtében a tetteseket az Egyesült Államok katonai elhárítása vette őrizetbe, és az első kihallgatásokat is az amerikai elhárító tisztek végezték el – igaz, Sombor József és detektívjeinek közreműködésével. A szövetségesek között létrejött megállapodás és a háború utáni igazságszolgáltatási alapelvek értelmében a Magyarországon elkövetett háborús bűncselekmények tetteseit néhány nappal később hazaszállították. Az őrizetbe vett személyek „igazi” kihallgatására és a büntetőeljárások lefolytatására itthon a népügyészségeken, a budapesti PRO-nak otthont adó Andrassy út 60. szám alatt, valamint a HM Katpol Nádor utcai épületében került sor.

Az itthon felkutatott és a külföldről hazahozatott volt „horthysta” detektívekkel és csendőrnnyomozókkal foglalkozó apparátus számára a PRO-n egy külön, „H” jelzésű főcsoportot hoztak létre. Ennek a nyomozóegységnek

³ Sombor Józsefről bővebben: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943.* Szerk. Kovács Tamás. Gondolat, Budapest, 2009.

⁴ A német megszállást követő államvédelemről bővebben: Varga Krisztián: *Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete (1944. március 28. – 1944. december 25.)* *Betekintő*, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_varga_k (Utolsó letöltés: 2014. február 5.) és Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma.* Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2009.

⁵ A szövetségesek 1943–1945 között többször kinyilvánították a háborús bűncselekmények elkövetésében vétkes személyek háború utáni bírói felelősségre vonását. Vö.: Alfred-Maurice de Zayas: *A Nürnbergi per (1945–1945)* In: *A történelem nagy perrei* Szerk. Alexander Demandt. Holnap, Budapest, 1993. 201–232. A felelősségre vonáshoz Magyarország az 1945. január 20-án megkötött fegyverszüneti egyezmény 14. §-ával csatlakozott, mely kimondja, hogy „Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélezésben e személyek felett.” In: Az 1945. évi V. törvény cikk a Moszkvában az 1945. évi január hó 20. napján kötött fegyverszüneti egyezmény becikelyezéséről. Közli: *1000 év törvényei* <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8212> Utolsó letöltés 2017. december 16.

⁶ Fiala Ferenc – Marschalkó Lajos: *Vádló bitófák. A magyar nemzet valódi sírásói.* Süli J. (Hídfő), London, 1958. <http://www.freepress-freespeech.com/holhome/tormay/m19451.htm> (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 10.)

lett a feladata a „régí rendőrség és a volt csendőrség népellenes bűnöseinek” figyelése, elfogása, kihallgatása.⁷ Hasonló volt a helyzet a HM Katpolnál is, ahol a háborús bűncselekményekkel gyanúsítható egykori katonák kézre kerítését az elhárító alosztály nyomozó főcsoportja végezte el.⁸ A nyomozások eleinte meglehetősen szerény keretek között zajlottak le, hiány volt képzett szakemberből, anyagi eszközökből (papír, írógép, gépjármű, stb.), de megfelelő minőségű ellátmány sem állt rendelkezésre.⁹ A hiányosságokat azonban messzemenően pótolta az állomány elszántsága és a háborús bűnösök felelősségre vonását igénylő – a hatóságok munkáját kezdetben jelentősen támogató és minden demokratikus párt szavazóbázisára kiterjedő – társadalmi-politikai közakarat.

Az ország szovjet okkupációja után létrehozott állambiztonsági szervek beosztottjai, vezetői között szép számmal megtalálhatók voltak azok az egykori illegális kommunista pártmunkások, akiket valószínűleg a lehetőség szülte bosszúvágy, a korábbi lebukások során elszenvedett kínzások, sérelmek okozta szenvedések megtorlása is motivált. Közöttük volt Péter Gábor és Tömpe András, akik néhány évvel azelőtt üldözött kommunisták-ként voltak kénytelenek megtapasztalni a Horthy-korszak rendvédelmének „világszínvonalát”. (Némiképp kilóg ebből a sorból a HM Katpol vezetője, Pálffy György, aki a háború alatt tagja volt ugyan az illegális kommunista pártnak, de sohasem bukott le, ezért neki nem voltak a detektívekkel kapcsolatos személyes élményei.) Hasonló érzések dolgozhattak a kommunista párt korábban itthon működő vezetőiben is. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az elfogott háborús bűnösökkel szembeni büntetőeljárások pusztán a hatalomra került kommunisták bosszújának következményei voltak. Az események – a levéltári források, a személyes beszámolók és a kortárs visszaemlékezések tükrében – sokkal árnyaltabb képet mutatnak.¹⁰

Ezen források közé tartozik Wayand Tibor fogságban írt önvallomása is.

⁷ Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf: A magyar politikai rendőrség, 1944. december – 1946. október. In: *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*, i. m. 29.

⁸ Dávid F.: *A magyar katonai titkosszolgálatok*, i. m. 94–98.

⁹ Fehér Lajos levele Szebenyi Endrének a budapesti politikai rendőrség anyagi támogatásáról (1945. október 19.) és Péter Gábor levele Sólyom Lászlónak a gépkocsiállományról (1945. december 14.) Közli: *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*, i. m. 227–229., 232–233.

¹⁰ Soós Mihály: A háborús és népellenes bűntettek feltárásának forrásai a Történeti Hivatalban. In: *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003*. Szerk. Gyarmati György. ÁBTL, Budapest, 2004. 81–106.

A ramsdorfi hadifogolytáborban sínylődő egykori detektívfelügyelőt 1945. november 14-én vette őrizetbe az amerikai katonai elhárítás. Elfogására valószínűleg a háborús bűnösök neveit tartalmazó listák alapján került sor, amelyeket a magyar kormány 1945 folyamán több alkalommal is eljuttatott a nyugati szövetségesekhez.¹¹ Az amerikaiak 1945. november 20-án adták át Wayand Tibort a magyar hatóságoknak. Itthon a PRO beosztottjai azonnal megkezdtek részletes kihallgatását. A nyomozók nem csupán a detektív háború alatti tevékenységére, vagy az ellenállási mozgalmak felszámolásában játszott szerepére voltak kíváncsiak, hanem – kis túlzással – mindenre, amit Wayand tudhatott. Ennek érdekében az előzetes letartóztatásba, majd vizsgálati fogságba helyezett gyanúsítottól nemcsak kihallgatási jegyzőkönyveket vettek fel, hanem saját kezűleg készített önvallomást is írtak vele.

Egy hatékony kihallgatási módszer

A fogságban írt vallomás története régmúltra tekint vissza. Már a középkorban ismertek voltak olyan írásos feljegyzések, amelyeket fogvatartottak készítettek: talán a leghíresebb a velencei világutazó, Marco Polo visszaemlékezése, amelyet szerzője 1298–1299-ben a genovai börtönben „mesélt el” rabtársának.¹² Ugyancsak e műfajhoz tartozik az „anarchizmus atyjának”, Mihail Bakunyinnak az önvallomása, amelyet a szentpétervári Péter-Pál-erődben töltött börtönévei alatt írt az 1850-es években.¹³ Bakunyin „gyónását” nem a nagyközönségnek vagy az utókornak, hanem az uralkodónak, I. Miklós cárnak szánta. Ez a visszaemlékezés az igazságszolgáltatási eljárás

¹¹ A magyar állam, ismervé a szövetségesek nyilatkozatait, számos alkalommal juttatta el – 1946 közepéig sikerrel – kérését a háborús bűnösök kiadatásával kapcsolatban az amerikaiakhoz. Vö.: I. Kimutatás a háborús bűnösökről, a fegyverszüneti egyezmény 14. §-ához. 10. számú minisztertanácsi jegyzőkönyv 1945. február 9. II. Kimutatás a háborús bűnösökről, a fegyverszüneti egyezmény 14. pontjához. 20. számú minisztertanácsi jegyzőkönyv 1945. március 29. Közli: *Dálnoki Miklós Béla kormányának (Ideiglenes Nemzeti Kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei (1944. december 23. – 1945. november 15.)* A kötet. Szerkesztette, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta Szűcs László, Magyar Országos Levéltár Budapest, 1997. 203–204. és 329–331. Összesen öt lista ismert, amelyek között Wayand Tibor neve nem szerepel.

¹² Marco Polo: *Marco Polo utazásai*. Ford. Vajda Endre. Osiris, Budapest, 2003.

¹³ Mihail Bakunyin: *Gyónás*. Ford. Szabó Mária. Az utószót és a jegyzeteket írta Kun Miklós. Európa, Budapest, 1983.

részét képező, vagy legalábbis azt befolyásoló, okiratértékű dokumentum, nem pusztán irodalmi alkotás volt: az orosz forradalmár a *Gyónással* egy önkritikai elemekkel átszőtt feljegyzést, „terhelő bizonyítékot” juttatott el bírójához, amelynek nyilván nagy szerepe volt abban, hogy a legfőbb ítész, Miklós cár kegyelmet adott számára.

A fogságban írt visszaemlékezésekre a magyar történelemben is találunk példákat. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlásban számos elfogott honvédtiszt kapott „papírt és pennát”, hogy feljegyzéseket készítsen. Ezen emlékiratokat, naplójegyzeteket vagy a kivégzés előtti visszaemlékezéseket az osztrák katonai törvényszék bírái nem tekintették szilárd bizonyítéknak, ezért azokat általában nem használták fel a büntetőperekben.¹⁴ Ugyanez figyelhető meg az 1919 utáni bűnvádi eljárások esetében is: az ellenforradalmi hatóságok – a külvilágtól történő minél szigorúbb szeparáció érdekében – inkább tiltották, mintsem támogatták a „börtönfeljegyzések” megszületését, így számos írás titokban, a nyomozó szervek tudta nélkül készült el. Korvin Ottó és Ágoston Péter börtönnaplója például rejtve maradt a hatóságok előtt, így az eljárásban sem használhatták fel. A Lenin-fiúkként aposztrofált vörös különítményesek feljegyzései pedig azért nem szolgálhattak bizonyítékkal, mivel nem a vizsgálati fogságban, hanem az ítélethozatalt követően, közvetlenül a kivégzések előtt íródtak.¹⁵

Ezzel szemben néhány, a Tanácsköztársaság leverését követően őrizetbe vett rendőr önvallomása bekerült a nyomozások aktáiba.¹⁶ A feljegyzések nagy része csupán írójuk sérelmeinek felsorolásából, börtönbéli viszontagságainak taglalásából és végtelen panaszáradatból álltak, ám az elkövetett cse-

lekményekkel kapcsolatos közléseket is tartalmaztak, például a letartóztatott életútjáról, munkájáról, vagy éppen közéleti szerepvállalásáról. A rendőrség kezébe került jegyzetek egyértelmű veszélyt jelentettek írójukra nézve, főleg akkor, ha azok konkrét adatokat, neveket és eseményeket tartalmaztak a még fel nem derített bűncselekményekről.¹⁷ Lényeges megemlíteni tehát, hogy ezekhez a kompromittáló adatokhoz – a fogva tartás kényszerítő körülményein túl – a kihallgatók nem közvetlen presszionálással jutottak hozzá. Legalábbis nincs annak nyoma, hogy a rendőrség vagy az ügyészség az önvallomások megírásakor bármiféle nyomást gyakorolt volna az őrizetesekre. (Büntetőügyekben testi kényszerszerűen általában „csak” az előállítás során, illetve a detektív-kihallgatásokon alkalmaztak a rendőrség emberei.)

Később mindez megváltozott. A nyomozó hatóságok felismerték, hogy az önvallomásokban található adatok nem egyszer komoly bizonyítékok is lehetnek, ezért ezt a módszert idővel a kihallgatási eljárás részévé tették. A fontosabb gyanúsítottaktól ily módon (is) igyekeztek minél több információhoz jutni. A második világháború alatt lefolytatott kommunisták elleni nyomozások során számos elfogott baloldalt részesítettek abban a „megtiszteltetésben”, hogy életrajzukat, beismert vallomásaikat saját kezűleg vethették papírra.¹⁸ Itt már nemcsak az első kihallgatáson jelent meg a fizikai és pszichikai kényszer, de valamennyi vallomástételnél felfedezhető volt a preszsió. A Horthy-korszak államvédelmi apparátusának beosztottjai, a csendőrnnyomozók és detektívek előszeretettel alkalmazták ezt a módszert, amelyet a két világháború közötti időszakban megjelent tankönyvek is megemlítettek.¹⁹

Az önvallomás mint nyomozati eszköz „tökéletesítésére” 1945 után került sor. Ekkor lett általánossá, hogy az elfogott személyekkel a nyomozás irányítói saját kezű vallomásokat, komplex „életrajzokat”, esetenként hosszabb terjedelmű tanulmányokat készíttettek. A sors fintora, hogy a korábbi vallatók olyan vallatottakká váltak, akiknek hasonló beszámolót kellett adniuk munkájukról, szakmai feladataikról, a második világháborús ténykedésükről,

¹⁴ *Az aradi vértanúk (forrásközlés)*. Vál., szerk. Katona Tamás. Neumann Kht., Budapest, 2001.

¹⁵ Korvin Ottó: *Börtönnapló, 1919. XII. 12.–1919. XII. 18. Első csorbítatlan, hiteles kiadás*. (Csillag füzetek 1.) Szerk. Simor András és Zalai Katalin. Budapest, MSZMP KB, é. n. PSZL 689. f. 13. ó. e. III. 350. 1. Ágoston Péter börtönnaplója. PSZL 686. f. 157. ó. e. Lenin-fiúk búcsúlevelei a siralomházból.

¹⁶ Lásd a Károlyi-éra vezető rendőrségi tisztviselőinek, Páll Györgynek és Nánássy Lászlónak vagy a Tanácsköztársaság Budapesti Főkapitányságán dolgozó Wagaszt Józsefnek a fogságban írt feljegyzéseit: BFL VII. 5. c. 8400/1920. (Wagaszt József ellen indított bűnügy bírósági iratai.) Wagaszt József fogságban írt önvallomása a Budapesti Államügyészséghez. 1919. szeptember 8. I. kötet, 96–107. BFL VII. 5. c. 7636/1919. (Páll György és társai ellen indult bűnügy bírósági iratai.) Páll György fogságban írt önvallomása. 1919. szeptember 13. I. kötet, 75–98. BFL VII. 5. c. 7636/1919. (Páll György és társai ellen indult bűnügy bírósági iratai.) Nánássy László fogságban írt vallomása az államügyészséghez. 1919. augusztus 23. I. kötet, 22–27.

¹⁷ Vas Zoltán: *Viszontagságos életem*. Magvető, Budapest, 1980. 341., 358.

¹⁸ Lásd a második világháború alatti függetlenségi mozgalomban aktív szervezőmunkát vállaló szociáldemokrata Uhrin Istvánnak a csendőrségen 1942. április 4-én tett önvallomását. Közli Svéd László: Ságvári Endre mártírújának körülményei a dokumentumok tükrében. *Múltunk*, 2008/1. 106–110. és Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, VKF* 2. Kossuth, Budapest, 1971. 278.

¹⁹ Pl. Ridegh Rajmund – Olchváry-Milvius Attila: *Bűnügyi nyomozástan*. I. kötet. Hornyánszky Viktor Rt. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1936. 331.

mint amilyent hivatali regnálásuk alatt ők maguk követeltek fogvatartott-jaiktól. Ilyen önvallomást írt többek között Kádár Gyula, Szentpétery György és Osváth István, akik honvéd vezérkari tisztekként vezető szerepet játszottak a Horthy-kori katonai állambiztonságban.²⁰ A legismertebb és talán legjelentősebb feljegyzéseket Ujszászy István vezérőrnagy azon visszaemlékezései képezték, amelyeket 1948-ban az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) fogságában készített el.²¹ A volt csendőrök közül hasonló vallomást írtak például Ládai István csendőr ezredessel, a Szálasi-kormány belügyi államtitkárával, vagy Ferenczy László csendőr alezredessel, aki főszerepet játszott a magyarországi zsidók deportálásában.²² Meg kell említeni a második világháború alatti kommunistaellenes nyomozások egyik kulcsfigurájának, Juhász István csendőr alhadnagynak részletes, már-már tanulmányértékű feljegyzéseit.²³ Az elfogott detektívek sem kerülhették el az „élménybeszámoló” elkészítését. Wayand Tibor beosztottjainak, K. Horváth Sándornak és Tényi Mátyásnak ugyanúgy számot kellett adniuk munkájukról, kollégáikról és a politikai rendőrség működéséről, mint Kerekes Béla detektívnek, a „magyar Gestapo” szolgálatirányító parancsnokhelyettesének.²⁴

A kommunista államvédelem a népbíróági perek lezárulta után sem mondott le e módszer alkalmazásáról. Különösen sok önvallomást írtak az 1953 utáni rehabilitációs eljárások során, elsősorban a koholt vádakkal illetett munkásmozgalmi személyekkel.²⁵ Jelentős „önvallomás-készítő hullám” vette kezdetét az 1956-os forradalom leverését követően is. A Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályának beosztottjai az elfogott forradalmárokkal rendszeresen írtak feljegyzéseket, amelyeket a bűnvádi eljárásban előszerezett használtak fel írójuk és vádlott társaik ellen. A börtönben készült önvallomások közül kiemelkedik a legendás forradalmár Angyal István saját kézzel írt visszaemlékezése, amely nem pusztán vallomástétel, de forradalmi katekizmus is volt egyben.²⁶ Az 1956 utáni megtorlás során újra napirendre kerültek a Horthy-korszak csendőrnemzedékei és detektívjei elleni büntetőeljárások. A hatóságok instrukciói alapján nekik is írásban kellett számot adniuk korábbi tevékenységükről, kiegészítve mindezt – a kádári koncepciónak megfelelően – az 1956-os eseményekben játszott szerepükkel.²⁷

A Kádár-korszak későbbi politikai nyomozásaiban eleinte szintén előszerezett alkalmazzák az önvallomást, ám ezt fokozatosan felváltották a hatóságok által készített komplex kihallgatási jegyzőkönyvek.²⁸ Hasonló szerepet töltöttek be a kirendelt igazságügyi elmeorvosi és pszichiátriai, valamint kriminálpszichológusi szakértőknek a terhelt szemléletmódját, érzelmi-értel-

²⁰ ÁBTL 4.1. A-862. Kádár Gyula visszaemlékezése. A-857. Szentpétery György feljegyzése. A-856. Osváth István önéletírása. Kádár Gyula azok közé a „rutinos” önvallomáskészítők közé tartozott, akikkel nemcsak a magyar vizsgálati szervek, de a német biztonsági szolgálatok, az amerikai hírszerzés és a szovjet államvédelem is íratott hasonló jellegű visszaemlékezéseket. Vö. Kádár Gyula. *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. Magvető Kiadó, Budapest, 1978. II. kötet 679., 820.

²¹ *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Szerk. Haraszi György. Corvina, Budapest, 2007.

²² Kovács Zoltán András: Ládai Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései. *Lymbus*, 6. (2008.) 321–355. Molnár Judit: *Csendőrtiszt a Markóban. Ferenczy László csendőr alezredes a népbíróág előtt*. Scholar-ÁBTL 2014. 53–62.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-142819. Juhász István önvallomása.

²⁴ ÁBTL 4.1. A-1098/1 Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról, II. kötet. 119–131. K. Horváth Sándor kihallgatási jegyzőkönyve. Uo. 132–136. Tényi Mátyás vallomása. BFL VI. 1. d. (4. kisdoboz) a Budapesti Főkapitányság Politikai és Rendészeti Osztályának töredékiratai 1944–45. (Kerekes Béla feljegyzése az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztályok szervezetéről 1944. március 28. – 1944. december 25. és Kerekes Béla önéletrajza 1945. március 10.) A felsorolt dokumentumok formálisan rendőrségi jegyzőkönyveknek minősülnek, viszont egyes szám első személyben íródtak, azaz nem kérdés-felelet formájában vették fel.

²⁵ Lásd pl. a második világháború alatti titkos béketalapozásokban részt vevő és az angol titkosszolgálatokkal szorosan együttműködő Pálóczi-Horváth György önvallomását (ÁBTL 2.1. I/51-a), valamint az angol hírszerzésről szóló beszámolóját (ÁBTL 3.2.5. O-9-028). Nem a rehabilitációs eljárásokhoz kapcsolódik, de műfaji sajátosságait tekintve hasonlóak ehhez Péter Gábor börtönben írt feljegyzései is.

²⁶ *Angyal István saját kezű vallomása*. Eörsi István előszavával. Szerk. Eörsi László. Pesti Szalon, Budapest, é. n. Bár nem tartozik szorosan e műfajhoz, mégis itt kell megjegyezni, hogy a kihallgatónak is számot kellett adniuk egy saját kézzel írt önéletrajzban korábbi életútjukról, az 56-os eseményekben játszott szerepükről, és a rendszerhez való hűségükről. Minderre természetesen nem a fogva tartás körülményei között került sor, de a számonkérés, személyükkel szemben támasztott szigorú elvárás itt is kitapintható.

²⁷ Lásd pl. ÁBTL 3.1.9. V-147478/1. 68–85. Rakó Sándor csendőr főtörzserőrmester önvallomása. ÁBTL 3.1.9. V-145716. 47–49. Monostori Lajos csendőr őrmester önvallomása. ÁBTL 2.1. VII/20-b. 9–10. Juhász Antal csendőr őrmester önvallomása. A rendőrök közül kiemelkedik Akantisz Rezső rendőrkapitánynak az Állambiztonsági Rendészet fogalmazáskarbelti referensének önvallomása: ÁBTL. 3.1.9. V-146344.

²⁸ ÁBTL 4.1. A-2078. A gyanúsítottak személyisége megismerésének jelentősége leleplezésük módszerei szempontjából, illetve bűnismétlődéstől való visszatartásuk érdekében. A BM III/1. Osztály 1976. május 28-án megtartott szakmai oktatásának anyaga. Előadó: Dr. Horváth István r. alezredes.

mi attitűdjét, felfogását boncolgató „mélyinterjú”. Ezekkel az újításokkal a nyomozások irányítói a számukra kényelmetlen és félrevezető feljegyzéseket, az önvallomások szubjektív „vadhajtásait” tudományos módon igyekeztek kiküszöbölni. (A rendszerváltást követő büntetőeljárásokban már ritkaságszámba ment a gyanúsítottak önvallomások útján történő kikérdezése. Bár manapság is készülnek önéletrajzi elemekkel átszőtt „börtönbeadványok”, azonban a nyomozás szempontjából fontos, a bűncselekmény elkövetésére, lezajlására vonatkozó releváns információk már nem a fogságban írt önvallomások révén kerülnek a rendőrség birtokába.)

Milyen műfaji sajátosságok jellemzik a fogvatartottak önvallomásait? Hogyan kapcsolódnak ezek a nyomozásokhoz, és milyen cél vezérelte a kihallgatókat a megíratásukra? A saját kézzel írt vallomások jelentős hányada a nyomozási szakasz alatt készült, és a büntetőeljárás iratanyagának részét képezte a jegyzőkönyvekkel, jelentésekkel, határozatokkal, megkeresésekkel, valamint a bűnjelként kezelt egyéb tárgyi bizonyítékokkal egyetemben. Vizsgálati módszerként alkalmazva esetenként eredményesebbnek bizonyult, mint a kihallgatás, mivel ebben a gyanúsított saját szavaival, saját stílusában beszélhetett az általa elkövetett cselekményekről és azok tágabb összefüggéseiről. Ezért, továbbá a nyomozás törvényességének betartása – vagy inkább annak látszata – szempontjából a két háború közötti tankönyvek fontosnak tartották, hogy az önvallomást a szabadságától megfosztott személy „saját kezűleg és saját fogalmazásában, önállóan és minden befolyástól mentesen” írja meg. Kérdés persze, hogy az őrizetese mennyire lehettek mentesek a hatósági manipulációktól. Az önvallomás emellett alkalmas volt arra is, hogy megvizsgálásával a nyomozás során kirendelt grafológus, pszichológus vagy más igazságügyi szakértők a gyanúsított személyiségéről, mondanivalójának valóságtartalmáról véleményt alkossanak. Az eljárás alá vont személy esetleges későbbi tagadó magatartása miatt némely esetben még a gyanúsított ujjnyomatának önvallomásra történő rögzítését is megkövetelték.²⁹

A második világháború utáni népbírósi eljárások során keletkezett önvallomások (például Ujszászy István feljegyzései) nem feltétlenül kapcsolódtak szorosan a büntetőeljáráshoz. Ezek a visszaemlékezések általában nem is kerültek be a peranyagok közé (még akkor sem, ha létezett is bűnvádi eljárás), nem képeztek bizonyítékot, bár alkalmasint más nyomozások iratai közé mint kiegészítő adatokat elhelyezhették őket. A feljegyzések elsősorban

nem életrajzok voltak, hanem egy-egy eseményről, személyről, témáról szóló jelentések, esetenként hosszabb esszék, belső, államvédelmi használatra szánt „tananyagok”, amelyek a „jogelőd” szervezet működési rendjéről és a fogvatartott korábbi kapcsolatrendszeréről tájékoztatták a kihallgatókat.³⁰

Az önvallomás megírására a börtön magányában került sor, azaz a vallomást tevő nem állt a kihallgatók közvetlen fizikai kontrollja alatt. Ez alapvetően más helyzetet jelentett, mint a nyomozók jelenlétében történő jegyzőkönyvi kihallgatás, jóllehet ugyanazt a célt, a fogoly emlékeinek felidézését, feltáró, beismerő jellegű vallomás lejegyzését szolgálta. Az önvallomás írójának magánya azonban látszólagos csupán, mivel egy percre sem feledkezhetett meg saját pozíciójáról, arról, hogy minden egyes leírt szó és mondat bizonyíték lehet.

Önvallomást a nyomozás több szakaszában is íráshattak a gyanúsítottakkal. Erre sor kerülhetett a letartóztatás után, még a jegyzőkönyvi kihallgatások előtt, amikor a fogvatartott nem ritkán dezorientált állapotba, depresszióba süllyedt, és könnyebben megnyílhatott. Ráadásul nem tudhatta, hogy a hatóságoknak milyen információi vannak róla, így az ebben az időszakban készült feljegyzések olyan adatokat is tartalmazhattak, amelyeket később a gyanúsított esetleg már elhallgatott volna. Könnyen előfordult azonban, hogy az elfogott személy nem tört meg azonnal, és vagy megtagadta az önvallomás elkészítését, vagy összerendezve gondolatait, életrajzában azon szakaszait, amelyek kompromittálók lehettek, banalizálta vagy egyenesen elhallgatta. Ugyanakkor a fogságba vetett személy helyzetéből adódóan sohasem tudhatta biztosan, hogy a kihallgatók mit használnak majd ellene. A nyomozás szempontjából megvolt annak is az előnye, ha akkor írtak önvallomást a gyanúsítottakkal, amikor az túl volt már az első kihallgatásokon és a nyomozókkal történő személyes „megismerkedésen”. A különböző módon – sokszor fizikailag, kényszervallatás útján – „megpuhított” terhelt ekkor már készséggel vállalkozott vallomásának saját kezűleg történő elkészítésére. Előfordult, hogy a vizsgálók kifejezetten éjjel írták meg az önvallomást, amely szintén az őrizetes megtörését szolgálta.

Arra is akadt példa, hogy a nyomozó hatóság kerülő úton jutott „önvallomáshoz”. Voltak olyanok, akik még a drasztikusabb kihallgatási módszerek ellenére sem tettek beismerő vallomást, ezért melléjük zárkaügynököket osztottak be. Ennek „barátságos biztatására” az őrizetes megnyílt és – annak

²⁹ Ridegh R. – Olchváry-Milvius A.: *Bűnügyi nyomozástan*, i. m. I. kötet, 331.

³⁰ Haraszi György: Vallomások a túlélésért. Az Ujszászy-feljegyzések keletkezéstörténete. In: *Vallomások a holtak házából*, i. m. 9–71.

reményében, hogy zárkatársa segítségére lesz – saját maga írta le a terhelő bizonyítékok feltalálási helyét. A fogdaügynök minderről jelentést tett a nyomozóknak, akik operatív kombináció alkalmazásával hozzájutottak a feljegyzéshez, és felhasználták azt a büntetőeljárásban.³¹

Az önvallomások olvasásakor figyelembe kell venni, hogy ezek a visszaemlékezések, élettörténeti leírások nem önként, hanem a hatóság „nyomatékos kérésére” íródtak. Kényszer szülte elbeszélések ezek, még akkor is, ha az írók számára a nyomozók bizonyos előnyöket kilátásba is helyeztek. Nem egy letartóztatottat azzal az ígérettel kecsegtettek, hogy az önvallomása, illetve kihallgatásai során feltárt fontos bizonyítékok prezentálása esetén megmenekülhetnek a kivégzéstől.³² Szorult helyzetükben a fogvatartottak úgy érezték, hogy nincs más választásuk, mint a részletes, beismerő vallomás megtétele, amiről nemcsak magukat, de másokat is igyekeztek meggyőzni. Erre példa a Juhász-testvérek esete. Az egykori hírhedt csendőrnnyomozókat, Juhász Antalt és bátyját, Juhász Istvánt 1945 tavaszán, illetve nyarán vette őrizetbe a PRO. Fogságban egymásra vallottak, mindezt annak érdekében, hogy elkerüljék a kivégzést. Juhász Antal önvallomásában még azt is leírta, hogyan próbálta meggyőzni bátyját e módszer helyességéről: „Én ismételtan hangsúlyoztam előtte” – írja a fiatalabbik Juhász bátyjáról –, „hogy ha ő is őszintén leírja a dolgokat – kezdettől végéig – talán nincs minden veszve és csak egyedül ez segíthet az ő súlyos helyzetén is.”³³

Életük mentéséért a gyanúsítottak hajlandók voltak még olyan valótlan tényeket, adatokat is leírni, amelyek később evidenciaként kerültek be a saját, de más büntetőeljárások anyagaiba is. A vizsgálati fogságban lévő egykori detektíveknek és csendőrnnyomozóknak azonban – már csak a korábbi szakmájukból kifolyólag is – tisztában kellett lenniük a helyzetükkel, ezért elsősorban azokat az információkat közölték az állambiztonsággal, amelyek kedvező megvilágításba helyezték szerepüket és önmagukat „nélkülözhetetlenné” tették.³⁴

Az önvallomások leíratásával a nyomozók nemcsak az őrizetesről, de más, a politikai rendőrség célkeresztjébe került személyekről is kívántak terhelő adatokat szerezni. A nyomozás ideje alatt egy-egy személyt számos alkalommal kihallgattak, és az önvallomást a döntéshozók kívánalmainak megfelelően többször kiegészítették, módosították a gyanúsítottakkal. Valószínű, hogy a visszaemlékezések megírásának egyes szempontjait, a vonatkozó kérdés- és témakört az eljárás későbbi szakaszában előre közölték a fogvatartottal, így a terheltnak módja és lehetősége nyílt felkészülni a kért adatok lejegyzetelésére. Arra is akadt példa, hogy a nyomozó, ha „túlságosan türelmetlen vagy, ahogyan ez legtöbbször lenni szokott, túlságosan fáradt volt”, a kihallgatás végrehajtását „átadta” a gyanúsítottnak, utasítván őt, hogy saját kezűleg írja le vallomását a jegyzőkönyvbe.³⁵ Némely esetben ez a fajta „lustaság” a tanúkihallgatásoknál is előfordult. A fogvatartott ilyenkor tanúként nyilatkozott, de kihallgatását valójában nem a nyomozók végezték el, hanem azt saját kezűleg önmaga készítette.³⁶ A műfaj elviekben tetszés szerint volt alakítható, a megrendelők szándéka nem ritkán a teljes önvallomás átírását is eredményezhette.

Természetesen nem minden fogvatartott tudott a politikai rendőrség és az igazságszolgáltatás számára elfogadható elbeszéléssel szolgálni. Először is, a szerzőnek jó íráskészséggel, és még jobb emlékezőtehetséggel kellett rendelkeznie. Ez a szempont eleve feltételezte azt, hogy az illető művelt, iskolázott, de legalább is olyan írni-olvasni tudó egyén legyen, aki képes egy vallomás saját kezű leírására. Elsősorban a tisztviselők, tanárok, egyházi személyek, újságírók vagy más szabadfoglalkozású értelmiségiek jöhettek szóba. A nyomozók munkáját jelentősen megkönnyítette, hogy a legtöbb fogságba vetett „írastudónak” eleve volt „ingerenciája” gondolatainak lejegyzéséhez. Megesett, hogy egy-egy „grafomán” letartóztatott több tíz, esetenként több száz oldalt is meghaladó feljegyzést készített. (Persze, olyan is akadt, aki annyira belejött az írásba, hogy a nyomozók számára az már terhes lett.)

³¹ Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.*, i. m. 187–188.

³² Demény Pál visszaemlékezései szerint Hain Péter, Hajnácskó László és Wayand Tibor is azt az ígéretet kapta a politikai rendőrségtől, hogy terhelő vallomásaik megtételével elkerülhetik a halálbüntetést. Mindhármójukat kivégezték. Demény Pál: *A párt foglya voltam.* Medvetánc könyvek, Budapest, 1988. 177–178.

³³ ÁBTL 2.1. VII/20 70. Juhász Antal fogságban írt feljegyzése 1945. augusztus 8-án.

³⁴ Kovács Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után.* In: *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában.* Szerk. Okváth Imre. Történeti Hivatal, Budapest, 2001. 107–108.

³⁵ V. G. Krivickij: *Sztálin titkosszolgálatában. Az elsőként dezertáló szovjet mesterkém emlékiratai.* Alexandra, Pécs, 2000. 236.

³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-135778 Wayand Tibor tanúkihallgatási jegyzőkönyvei. A „bianco” jegyzőkönyveken szereplő tanúvallomást és az adatokat közlő részt is Wayand Tibor saját kezűleg töltötte ki. Figyelembe véve e tanúvallomások néhány soros terjedelmét, a módszer bevezetését valószínűleg a rendőrség gyors és nagy számú (sablonzerű) kihallgatásai indokolták.

A kihallgatók elvárásainak többé-kevésbé megfelelően írott önvallomások – a büntetőeljárás, illetve a fogva tartás kényszerítő körülményeiből adódóan – jelentősen eltértek a hagyományos emlékiratokra hasonlító börtönmemoároktól. Az utóbbi visszaemlékezések többsége nem a fogva tartás helyén, hanem a szerző szabadulását követően íródott. Ennek megfelelően a „szabadlábás” visszaemlékezések kizárólag önkéntes alapon íródtak, míg a fogságban rögzített írárok jelentékeny része a hatóságok pressziója folytán született meg. Némiképp másfajta „zárkafeljegyzések” készültek akkor, amikor a szerző önkéntes alapon, de a hivatalos szervektől elrejtve, már a jogerős büntetés letöltésének ideje alatt, vagy közvetlenül a kivégzése előtt készítette el naplószerű visszaemlékezéseit.³⁷ E titkos „rabságnaplók” pontosan dokumentálják a büntetés-végrehajtási folyamatot, a börtönélet viszonyosságait és olyan adatokat, eseményeket, szubjektív benyomásokat is közölnek, amelyeket az író a fegyintézet „nyilvánossága” előtt gondosan elhallgatott volna. A nyomozók által kontrollált önvallomásokban viszont kínosan kellett ügyelnie önmaga szerepének meghatározására, és nem volt ildomos megemlíteni a nyomozás lefolytatásával és a fogva tartás körülményeivel közvetlen összefüggésben álló tényeket. A vizsgálati fogságban keletkezett feljegyzésekre mindez hatványozottabban igaz. A nyomozó szervek kérésére írt önvallomásoknak ezért csak és kizárólag az emlékező személy elfogatása előtti élethelyzete, „bűnös múltja” lehetett a tárgya.

Az önvallomás írója

Wayand Tibor detektívfelügyelő formálisan nem töltött be magas pozíciót a Horthy-korszak állambiztonsági struktúrájában, nem tartozott a politikai rendőrség felső vezetői közé.³⁸ Mégis, a rendelkezésre álló források alapján megállapítható, hogy több volt egyszerű rendőrségi hivatalnoknál, és jelentős szerepet játszott a korszak politikai nyomozásaiban. Személye ezért különösen érdekelte a PRO és az MKP vezetőit.

Wayand Tibor Géza 1890-ben született Budapesten egy régi budai (új-laki) német családban, amely aktív részese volt az óbudai, később pedig a

rákosszentmihályi katolikus-polgári közösség életének. Édesapja, Wayand Károly negyvenhárom éven keresztül a Rákosszentmihályi Állami Népisiskola igazgatója, édesanyja évtizedekig az intézmény tanítója volt. Családtagjai, felmenői, de testvérei közül is számosan lettek egyházi személyek, hitoktatók vagy tanítók.³⁹ A fiatal Tibor tanulmányai elvégzését követően a Ganz gyár tisztviselőjeként állt munkába, majd 1911-ben bevonult az Osztrák–Magyar Monarchia közös hadseregébe. Az első világháború hadi eseményeit az orosz fronton tapasztalta meg, 1915 márciusában esett át a tűzkeresztségen, a következő év nyarán hadifogságba került. Közvetlen szemtanúja volt az 1917-es forradalmi hullámnak, különösen az ország ipari központjaitól távol eső területek zavaros eseményei maradtak meg emlékezetében, amely tapasztalatok egy életre megalapozták a „forradalomról” és a „rendről” kialakított véleményét. A háború és a hadifogság élményei elkedvetlenítették Wayandot, 1918. márciusi hazatérését követően néma szemlélője maradt az ország összeomlásának, és az egymást követő politikai rendszerváltásoknak. Újsághirdetés útján még 1918-ban jelentkezett az államrendőrség detektívtestületébe, de csak 1920 júniusában nyert felvételt oda. Ettől az időponttól kezdve csaknem huszonöt éven keresztül dolgozott a Budapesti M. kir. Állami Rendőrség Főkapitányságának Politikai Nyomozó Főcsoportjában. Mivel Wayand Tibor egész életpályáját ebben a szervezetben töltötte, és cselekedeteire, gondolkodására erős hatással volt a „detektívspiritusz”, ezért nagy vonalakban szükséges vázolni a főcsoport funkcióját, működésének alapjait, struktúráját.

Az államrendőrség szerves részét képező, detektívekből álló főcsoportot néhány nappal a Tanácsköztársaság bukása után hozták létre, deklarálta azért, hogy a „kommunizmus bűnöinek felkutatását és összefogdosását, bűneinek feltárását” végrehajtsa.⁴⁰ A megtorlás később alábbhagyott ugyan, de a forradalom újbóli kitörésétől való félelem az egész Horthy-korszakban végigkísérte a szervezet munkáját. A politikai rendőrség működésének egyik legfontosabb alappillért az 1921. évi III. törvény – azaz a rendtörvény képezte.⁴¹ Ez a jogszabály rendelkezett arról, hogy minden kommunista – vagy

³⁷ Vas Zoltán: *Tizenhat év fegyházban*. Szikra, Budapest, 1948.

³⁸ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 92. Wayand Tibor gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve. A detektívfelügyelői cím (rangosztály), VIII. fizetési fokozatba történő besorolás és a csoportvezetői beosztás a korabeli rendőrségen egy alsó középszintű szintnek felelt meg.

³⁹ Móricz Pál – Lantos Antal: *A régi Szentmihály*. (Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 23.) Budapest, 2010. 24.

⁴⁰ *Jelentés a Budapesti Magyar Királyi Állami Rendőrség 1918–20. évi működéséről*. [Marinovich Jenő helyettes főkapitány beszámolója a belügyminiszterhez.] Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1921. 36.

⁴¹ 1921: III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről. *Magyar Törvénytár*. 1921. évi törvények. Franklin Társulat, Budapest, 1922. 8–11.

annak tartott – agitáció, szervezkedés vagy nyilvános véleménynyilvánítás büntetendő cselekményt képez. A detektívek e törvény alapján, az államrendszet és a büntetőjog széles tárházát felvonultatva léptek fel az időről időre felbukkanó illegális pártsejtek ellen: titkos és nyílt nyomozásokat, megfigyeléseket és elfogásokat, házkutatásokat és kihallgatásokat hajtottak végre. A nyomozások irányelveit meghatározó konzervatív kormányzati elit azonban nemcsak a radikális baloddallal szemben alkalmazta a rendőrség szakértelmét. Minden veszélyesnek minősített, tehát a fennálló állami és társadalmi rend megváltoztatására vagy megdöntésére irányuló szervezkedést, pártot, mozgalmat és társadalmi egyesületet igyekezett figyelemmel kísérni, törekvéseikről még időben értesülést szerezni. A főcsoport ennek megfelelően három, politikai irányzatokra szakosodott detektívcsoportha oszlott.

Az első, baloldal elleni csoport detektívjei a rendszer legfőbb ellenségének tartott illegális kommunista mozgalmat, a Kommunisták Magyarországi Pártját (KMP) és más kommunista „frakciókat” tartották szemmel, emellett feladatuk volt a legális Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) államrendészeti ellenőrzése, valamint a baloldalhoz sorolt cionista egyesületek kontrollja is. A második, jobboldal elleni csoport figyelte a kormányzat jobboldali-szélsőjobboldali ellenzékét, legitimistákat, radikális keresztényszocialistákat, fajvédőket, a harmincas évektől pedig a nemzetiszocialista, nyilas és hungarista pártokat. A harmadik, szekták és egyéb illegális szervezetek elleni detektívcsoporthoz olyan, a jobb- illetve baloldali irányzatok közé be nem sorolható illegális vagy féllegális egyletekkel, „destruktív” vallási felekezetekkel foglalkozott, mint a szabadkőművesek, a „bibliamagyarázó” Jehova Tanúi, és más misztikus és pogány rítusú szekták.

Az egyes detektívcsoporthoz létszáma tizenhat-tizenhármat főt tett ki, de a nagyobb horderejű ügyekben mindhárom alegység tagjai besegítettek egymás munkájába. A csoportok élén egy-egy detektívfelügyelő állt, akik önállóan hozták meg döntéseiket, ám a főcsoport szakmai irányítójának, a detektív főfelügyelőnek voltak alárendelve. Az alakulat adminisztratív vezetői posztját egy jogvégezett, fogalmazáskarbéli rendőrségi tisztviselő töltötte be, aki hatósági jogkört gyakorolva ellátta a nyomozások törvényi felügyeletét is, és az ügyekről referált a főkapitányság felső vezetőinek. Ez utóbbiak közül került ki a szervezet tényleges irányítója, aki nem ritkán fontos közéleti szereplő volt és személyes kapcsolatban állt a belügyminiszterrel, valamint a miniszterelnökkel. A húszas évek elején mindössze néhány tucat detektívet felvonultató főcsoportot 1932-ben osztállyá szervezték, és az idő

előrehaladtával több más, speciális feladatokat végrehajtó detektívcsoporthoz egészítették ki. A funkcióiban és létszámában kiszélesített, majd a német megszállást követően önállóvá vált szervezetben dolgozó detektívek száma a korszak végére elérte a kétszáz-kétszázötven főt.⁴²

Wayand Tibor 1944 március végéig a főcsoport baloldallelles detektívegységéhez volt beosztva, így nem meglepő, ha hatalmas ismeretanyagot szerzett a KMP-ről, annak agitációs propagandamódszereiről, az aktivistákról és a pártvezetőkéről, de az MSZDP és a szakszervezetek belső viszonyairól is.

„Csibi” – ahogy kollégái tréfásan nevezték a közkedvelt Wayandot – hiszen, fokozatosan sajátította el a detektívszakma minden fogását, és lett a főcsoport megbízható tagja. Képességeire, tehetségére számtalan bizonyíték áll rendelkezésünkre, a két világháború közötti újságok rendőrségi híreitől kezdve a fegyveres testületek kevés számú megmaradt működési iratainak keresztül egykori főnökei, kollégái háború után tett vallomásaikig bezáróan.⁴³ „Páratlan szakértelemmel és vele született intelligenciával rendelkezett és iskolázottsága révén magasan Hain Péter felett állt” – jellemezte őt egyik volt munkatársa, Cser István.⁴⁴ Ugyanezen a véleményen voltak a második világháború alatt vele együtt dolgozó csendőrnnyomozó tisztek is, akik szintén elismerték Wayand szakértelmét, és olyan detektívnek tartották, aki a kommunista szervezkedésekről, azok módszereiről a legtöbb információval rendelkezik.⁴⁵ Tudását még az üldözöttjeiből üldözőjévé váló kommunisták is nagyra tartották. Egy, az ügyében keletkezett politikai rendőrségi jelentés

⁴² BFL VI. 1. d. 4. kisdoboz, a Budapesti Főkapitányság Politikai és Rendészeti Osztályának töredékiratai 1944–45. Kerekes Béla feljegyzése az Állambiztonsági Rendszet és a politikai rendészeti osztályok szervezetéről 1944. március 28. – 1944. december 25.

⁴³ A Honvéd Vezérkar főnökének átirata a belügyminiszterhez, amelyben javasolja az alagi nyomozásban részt vett detektívek kitüntetését. (Budapest, 1940. június 28.) Közl.: Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin: *Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944.* Akadémiai, Budapest 1977. 313–314. ÁBTL 3.1.9. V-101621. 7–9. Cser István vizsgálati dossziéja, Hain Péter tanúvallomása. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 14–15. Cser István tanúvallomása 1945. november 26-án.

⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 81. Cser István tanúvallomása 1946. január 19-én. Cser István annak ellenére adott pozitív jellemzést Wayandról, hogy az osztályon közismert volt a két detektív egymás iránti ellenszenv. Vö. ÁBTL 3.1.9. V-101621. 13–14. Várkonyi János tanúvallomása.

⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-98270. 3. Árbócz János vizsgálati dossziéja. Árbócz János gyanúsított vallomása. V-147478/1. 31. Rákó Sándor vizsgálati dossziéja. Rákó Sándor gyanúsított vallomása. V-52261. 82. Bánki László vizsgálati dossziéja. Bánki László gyanúsított vallomása. Vö. Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2., i. m.* 47.

szerint „Dr. Wayand Tibor volt detektívfelügyelő a letűnt Horthy–Szálasi rendszernek, a Politikai Rendészeti Osztálynak szellemi központja volt.”⁴⁶ Szorgalmának, a nyomozásokban való aktív közreműködésének eredményeképpen 1936-ban a baloldali ügyekkel foglalkozó detektívcsoporthoz helyettes vezetője lett. Még ugyanabban az évben állam- és jogtudományi doktorátust szerzett. Karrierje a későbbiek folytán sem tört meg, 1939 elején kinevezték detektívfelügyelőnek, és a fölfelé buktatott Hain Pétertől átvette a baloldallal ellenes detektívcsoporthoz vezetését.

A második világháború alatt már úgy tartották számon, mint az egyik legnagyobb tapasztalattal bíró kommunista-szakértőt. Ilyen minőségében vett részt azokban a közös csendőrségi-rendőrségi akciókban, amelyek a háborús törvények⁴⁷ életbe léptetésével merőben új helyzetet teremtettek a baloldal, a rendőrség, de személy szerint Wayand Tibor számára is. A csendőrök ugyanis – ellentétben a rendőrökkel – nem igazán tettek különbséget szociáldemokraták és kommunisták között, ráadásul az utóbbiak politikai szervezkedése már nem a rendtörvény megsértésének, hanem katonai bűncselekménynek, hűtlenségnek – azaz kémkedésnek és hazaárulásnak minősült. Az 1939. szeptember 1-jén bevezetett kivételes hatalom⁴⁸ és a katonai befolyás közéletre gyakorolt egyre szembetűnőbb érvényesülése következtében a rendőrség elvesztette korábbi dominanciáját a baloldallal szembeni államrendészeti munka terén, és teljesen alárendelődött a csendőrnnyomozó és kémelhárító szerveknek. Mindazonáltal Wayand az 1940-es évek elején lezajlott nagy horderejű antikommunista nyomozásokban igen fontos szerepet játszott. A helyszíni, műveleti munka egyik parancsnokaként valamennyi sikeres akció kulcsfigurája volt, és számos országos jelentőségű bűnügy megoldásában segédkezett. Szakmai tekintélye, tudása nélkülözhetetlenné vált a nyomozásokat vezető csendőrtisztek számára, ugyanakkor a bűnügyek állásáról rendszeresen tájékoztatta a politikai rendészeti osztály vezetőjét, Sombor Józsefet is.

Fontos leszögezni, hogy a jelek szerint a csendőrnnyomozó parancsnokok többségével és egykori csoportvezetőjével, Hain Péterrel ellentétben nem volt sem elvakult németbarát, sem fanatikus nyilas-hungarista detektív. Igaz,

arra sincs adat, hogy osztozott volna főnöke, Sombor József konzervatív nézeteiben és angolszász szimpátiájában. Inkább afféle „erőszaktechnikusnak”, szakembernek tekinthető, aki munkája során nem adott kifejezést semmilyen politikai meggyőződésnek, és aki csupán biztos egzisztenciát, és egy „érdekes” munkahelyet látott a politikai rendőrségben. Az osztály minden vezetőjét kiszolgált, azok politikai szimpátiáira vagy hatalmi ambícióira való tekintet nélkül. „Dr. Wayand Tibor típusa volt azon detektíveknek – szól a már hivatkozott jelentés –, kik az elért sikereikben megnyugodtak, sikereit, melyeket [a] nyomozás terén produkált, nem használt fel arra, hogy fölfelé törtesse. Dr. Wayand sikereit Hetényi, Sombor és Hain aratták le.”⁴⁹ Ezek a vezetők karrierjük építésében ügyesen használták ki a korabeli média adta lehetőségeket, és komoly hírnévre, nagy népszerűségekre tettek szert egy-egy sikeres kommunistaellenes rendőrségi akció nyilvánosságra hozatalával. Úgy tűnik, ez a fajta hírnév utáni vágy Wayandból hiányzott. Ha „háttér munkásként” mindig oroszlánrészt vállalt is a nyomozásokból és nem egy esetben az ő útmutatásai, kombinatív készsége alapján fogták el az elkövetőket, mégsem tartozott a média által népszerűsített rendőrök közé: az 1920–1930-as évek sajtóorgánumai, a politikai nyomozásokkal összefüggésben általában Hetényi Imréről, Sombor Józsefről és a korszak „mesterdetektívjének” kikiáltott Hain Péterről írtak részletesebben. Wayand Tibort a nyomozásokkal kapcsolatban nem említik a tudósítások, neve mégis többször előfordult a hírlapokban. A politikai osztály detektívjei ugyanis a hazai és külföldi államférfiak személyi védelmi szolgálatáért is felelősek voltak, a biztosításokban részt vevő állomány elismerését pedig rendszeresen leközlítették az újságok. Wayand is számos kitüntetést kapott,⁵⁰ és a helyszínbiztosítások során több vezető politikust személyesen is megismert, mégsem épített ki kapcsolatokat a hatalmi elittel, nem voltak befolyásos politikai pártfogói, minisztériumi patrónusai, ami pedig elengedhetetlen lett volna az előlépéséhez. Egyetlen főnökének sem volt bizalmasa, nem tartozott azok legszűkebb munkatársi köréhez, de – egészen 1944 végéig – minden utasításukat, szó nélkül, precízen hajtotta végre. Ha Sombor Józsefet a politikai rendőrség

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 9. A PRO jelentése Dr. Wayand Tibor volt detektívfelügyelő ügyében, 1946. február 25-én.

⁴⁷ 1939: II. tc. A honvédelemről. Magyar Törvénytár, 1939. évi törvényczikkek. Franklin Társulat, Budapest, 1939. 1–22. §. 250–264.

⁴⁸ A miniszterelnök kiáltványa Magyarország népéhez. *Népszava* 1939. szeptember 2. 67. évfolyam, 177. szám, 1.

⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 9. A PRO jelentése Dr. Wayand Tibor volt detektívfelügyelő ügyében, 1946. február 25-én.

⁵⁰ A budapesti rendőrség megkapta a kormányzói kitüntetéseket. *Kis Újság* 1931. január 24. 44. évfolyam 19. szám, 3. A szíami király kitüntetett hat budapesti detektívet. *Pesti Napló* 1934. október 4. 85. évfolyam 224. szám, 13. Egy detektív német kitüntetése. *Esti Kurir* 1938. január 20. 15. évfolyam 14. szám, 5.

szürke eminenciásaként jellemezhetjük, akkor Wayand Tibor ugyanezen szervezet „zseniális szolgáléke” volt.

A „hivatalból” antikommunista detektív erkölcsi és munkafelfogásáról sokat elmond a már említett Cser István jellemzése, miszerint Wayand csak azért vállalta a baloldal elleni felderítőmunkát, mert számára ez jól jövedelmező beosztásnak tűnt.⁵¹ Sombor Józseffel ellentétben, aki a baloldali radikális mozgalmakat teoretikus megközelítésében is elemezte, Wayand nem foglalkozott a kommunista ideológia kérdéseivel, és nem végzett politikaelméleti vizsgálódást sem a forradalmi irányzatok körében.⁵² Elsősorban gyakorlati szakember volt, akit az elmélet csak másodsorban érdekelt. Nem bosszúszomjas gyűlöletből vagy megszállottságból üldözte a kommunistákat, mint ahogy jó néhány kollégája tette, „csak” a hatályos törvények parancsának engedelmeskedett. Azoknak a jogszabályoknak, amelyek révén az uralkodó elit igencsak szűkre szabta az állampolgárok politikai-közösségi jogait és a baloldali cselekvés színtereit.

Bár ezek a törvények egyértelműen tiltották a nyomozások során alkalmazott kényszervallatást, a hatalom birtokosai mégis elnézték azt, mert a rendőrségi brutalitás nem egy sikeres felderítés alapját képezte. A kihallgatásokon gyakorta előforduló verésekből – mint a legtöbb detektív – Wayand is aktívan kivette a részét. A perében keletkezett terhelő tanúvallomások mindegyike tartalmaz olyan részt, amely a detektívfelügyelő drasztikus, némi esetben kifejezetten szadista vallatási módszereit ecseteli.⁵³ A megfigyelés alá helyezett, majd elfogott és őrizetbe vett baloldaliaknak azonban nem minden esetben kellett a legrosszabbra számítaniuk. Egyik volt „ügyfele”, Demény Pál visszaemlékezéseiben többször megemlíti, hogy Wayand

a korrumpálható detektívek táborába tartozott.⁵⁴ A „jellemhibát” megerősíti Cser fenti vallomása, és indirekt módon alátámasztja a Demény-perben játszott (később részletesen tárgyalt) szerepe is. Ezzel szemben az emigráns nyilas irodalomban úgy ábrázolják a detektívfelügyelőt, mint aki „minden ízében korrekt és becsületes” volt.⁵⁵ Önvallomásában nem egy helyen maga Wayand írta le, hogy számos baloldali, kommunista és zsidó származású személy ügyét segített kedvező módon befolyásolni. Azt viszont sem ő, sem más források nem említik, hogy e segítségnyújtás pontosan milyen okból, milyen indíttatásból történt.⁵⁶ Érthető, hogy a PRO fogságában igyekezett kidomborítani emberbaráti szándékait az elfogott kommunisták és más üldözöttek irányába.

1944. március végén a politikai osztály vezetését német segítséggel megkaparintó Hain Péter elsősorban saját embereit akarta a vezető beosztásokba helyezni, így Wayandot eltávolíttatta a politikai rendőrségtől. Átmenetileg köztörvényes vonalra került, majd 1944 júniusában egy újonnan létrehozott szervezethez, az állambiztonsági feladatokat országosan irányító BM VII/d (államvédelmi) alosztályhoz vezényelték, ahol a rendőrségi nyomozókülönítménynek lett a vezetője. Az állandó átszervezések miatt azonban itt sem tudott sokáig megmaradni, és Hain bukását követően, 1944 szeptemberében visszakerült a politikai rendőrségre. Ekkor azonban már sem a belügyi, sem a rendőrségi vezetés nem állt hivatása magaslatán. Az államrendészet „rettegett” hírneve még elegendőnek bizonyult a mindennapi munka ellátására, de magában Wayandban is komoly kételyek merültek fel a rendszer életképességét illetően. Keserűen ismerete fel, hogy az ellenállási csoportok aktivistáit már korántsem csak a kommunista párt soraiban kell keresnie. Mindez szakmai dezorientációt, egyfajta bénultságot okozott benne. A kiutat azonban – ugyanúgy, mint a rendőrség legtöbb beosztottja – csak a korábbi irányelvek szerint volt képes megtalálni.

⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 15. Cser István tanúvallomása.

⁵² Sombor József elméleti munkásságáról lásd: Sombor-Schweinitzer József 1937-es előadása a radikális baloldali mozgalmakról. Közli Konok Péter. *Múltunk*, 2003/2. 199–230.

⁵³ Vö. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 17., 19., 27., 31., 83., 87., 101–102. (Tanúkihallgatási jegyzőkönyvek Wayand Tibor és társai ügyében.) és 108–119. (A Budapesti Népbíróóság jegyzőkönyve.) A politikai rendőrségen szinte természetessé vált kényszervallatások során előfordult, hogy Wayand igencsak extrém kínzási módszerrel próbálta vallomásra bírni a gyanúsítottakat. Ez történt az 1942-es nyomozásban őrizetbe vett Róka Pállal is, akit a detektívfelügyelő „kis magtalanítási műveletnek” vetett alá, azaz addig morzsolta, ütötte heréit, amíg beismerő vallomást nem tett. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 119. A Budapesti Népbíróóság jegyzőkönyve Róka Pál tanúvallomásáról. A kényszervallatásokat részben később maga Wayand is elismerte: ÁBTL 4.1. A-795. 5., 93. Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról.

⁵⁴ Vö. Demény Pál: *„A párt foglya voltam”*, i. m. 114, 122–123, 178–179. Uő: *Rabságaim*. Magvető, Budapest, 1989. II. kötet 325., valamint *Demény Pál (1901–1991) Emlékkönyve* Szerk. Székely Gábor. Demény Pál Alapítvány, Budapest, 1989. 143.

⁵⁵ Fiala F. – Marschalkó L.: *Vádli bitófák*, i. m.

⁵⁶ Második világháború alatti „mentőakcióit” több, a perében mellette tanúskodó személy is alátámasztotta, A tanúvallomások azonban nem utalnak arra, hogy Wayand – a személyes ismeretségen túl – miért segített az üldözötteknek. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 113–117. (A Budapesti Népbíróóság jegyzőkönyve Gyuricza János, Steuer Imréné, Földi Izsó, László István és Vaditz Gyula tanúkihallgatásáról.)

„Kedveszegetten, de mégis tenni kell kötelességünket”⁵⁷ – idézi fel visszaemlékezésében akkori hangulatát. Hivatástudata, mindenkori előjáróinak feltétlen tisztelete, változtatásra képtelen engedelmissége erősebbnek bizonyult kételyeinél, ami csupán az események általi lassú és tehetetlen sodortatásához volt elegendő.

A hungaristák hatalomátvételét követően újfent nyeregbe került Hain Péter Wayandot – annak ellenére, hogy volt nála magasabb rangosztályba tartozó és „bennfentesebb” detektív is – nemcsak, hogy meghagyta beosztásában, de valamennyi felderítő- és nyomozómunka irányításával megbízta. Ez a gyakorlatban minden illegalitásba kényszerített politikai irányzat üldözését jelentette a kommunistáktól kezdve a szociáldemokratákon és kiszegzőkön keresztül, a liberális-konzervatív, keresztényszociális, legitimista, és németellenes fajvédő-nacionalista csoportokig bezáróan. Az inkább szükséghelyzetből, mintsem a Wayand iránti rokonszenvből eredeztethető döntés azonban nem állította helyre önbecsülését. A várva várt pozíció továbbra sem oszlatta el aggodalmát, de becsvágya, a megszokotthoz való ragaszkodása és szervilis kötelességérzete elhomályosította látását, így képtelen volt végiggondolni az ország – és saját maga – sorsának további alakulását. Az eddig jobbára a végrehajtásban jeleskedő detektívfelügyelő egyszeriben a politikai rendőrség egyik döntéshozója, nagy hatalmú vezetője lett, aki szakértelmével még akkor is hozzájárult a hungarista rezsim fennmaradásához, ha ő személy szerint nem osztotta a Szálasi-hívők nézeteit.

Bár kreativitását, rátermettségét ebben a feladatkörben tudta volna leginkább kamatoztatni, valószínűleg ekkor már maga sem hitt a nyomozómunka hatékonyságában. A nyomozóosztály vezetőjeként nem sorolták magasabb fizetési fokozatba és nem léptették elő detektív főfelügyelőnek sem, beosztását tekintve mégis a politikai rendőrség harmadik számú irányítója lett. (Szervezetileg ugyan hozzá tartoztak a „zsidórendészeti” eljárások is, azok végrehajtásáért valójában nem ő, hanem Hain Péter egyik kreatúrája, az Eichmann-féle Sonderkommandóval szorosan együtt dolgozó Koltay László detektívfelügyelő felelt, aki – privilegizált helyzetéből kifolyólag – számos alkalommal megkerülte őt a hierarchiában.)⁵⁸ A politikai nyomozó csoport-

tok vezetőjeként elvileg módja nyílt volna nagyobb horderejű, önálló stratégiai döntések meghozatalára, ebben viszont Hain Péter álmokfutása, az állandó hátrálás és kitelepítés, valamint saját kedvtelensége egyaránt megakadályozta. Cser István szerint a „svábhegyi osztályvezetői beosztásban valami történhetett dr. Wayand és Hain Péter között, mert Wayand elhanyagolta munkakörét és ivásnak adta magát”.⁵⁹ Ilyen körülmények között ritka sikerének egyike lehetett a fedésben dolgozó detektívekre épülő, front mögötti offenzív hírszerző szolgálat megvalósítása.⁶⁰

1945 májusában a dél-bajorországi Ramsdorfban esett amerikai hadifogságba, majd novemberben ugyanitt tartóztatták le. Kérdéses, hogy volt főnökének, Sombor Józsefnek volt-e valami köze elfogásához. Tény, hogy az egykori főkapitány-helyettes tudott Wayand őrizetbe vételéről, és feletőbb valószínűnek tűnik az is, hogy már ezt megelőzően voltak értesülései a körözéséről, azt azonban már csak feltételezhetjük, hogy éppen Sombor volt az, akinek az adatszolgáltatása révén az amerikaiak elfogták őt.⁶¹ Egyes nyilas szerzők tudni vélik, hogy Wayandot „suba alatt”, Péter Gábor és Martin Himler megegyezése révén adták ki. Bár a magyar igazságügyi szervek hivatalos kiadatási kérelme ez idáig nem került elő, mégsem valószínű, hogy Péter és Himler önhatalmúan „belenyúlt” volna a háborús bűnösök eljárásának nemzetközi menetébe. Mindenesetre a háború után a szélsőjobboldali emigráció egyértelműen Sombor Józsefet és egy másik náciellenes detektívvezetőt, Hivessy Jenőt tette felelőssé Wayand Tibor elfogásáért.⁶²

A magyar újságok rendszeresen leközlötték a hazahozandó háborús bűnösök listáját, és az egyik ilyen tudósításban a detektívfelügyelő neve az első között szerepelt.⁶³ Wayandnak tudomása lehetett közelgő letartóztatásáról, Sombor és Hivessy ugyanis „megsúgta” neki, hogy a németekkel és a nyilasokkal szervezetszerűen együttműködő állami tisztviselőket az amerikai katonai nyomozók már keresik. Éppen ezért mindent megtett annak érde-

⁵⁹ ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 152. Cser István saját kezű vallomása Wayand Tiborról.

⁶⁰ BFL VI. 1. d. 4. kisdoboz, Politikai Rendészeti Osztály iratai 1944. 10. 15 – 1944. 12. 25. Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.*, i. m. 424–428.

⁶¹ ÁBTL 4.1. A-417/1. 4. Wayand Tibor horthysta politikai detektív visszaemlékezései.

⁶² Fiala F. – Marschalkó L.: *Vádló bitófák*, i. m.

⁶³ Újabb háborús bűnösök érkeznek haza. *Világosság* 1945. október 27. 1. évfolyam 98. szám, 1.

⁵⁷ ÁBTL 4.1. A-795. 53. Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról.

⁵⁸ ÁBTL 4.1. A-795. 78–79., 83. Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról és ÁBTL 4.1. A-417/1. 23. Wayand Tibor horthysta politikai detektív visszaemlékezései.

kében, hogy egykori munkatársaival korábban szívélyesnek mondható kapcsolatait felújítsa. Ennek ellenére kegyvesztettként élt a ramsdorfi táborban, Somborék meglehetősen ridegen bántak vele, és nemhogy nem vették be a „magyar ügy” feldolgozó munkájába, de a Szálasi-érában vállalt pozíciója miatt már számoltak esetleges elfogásával és későbbi kiadatásával is.⁶⁴ Wayand, ha tisztában volt is helyzete súlyosságával, mégsem tett semmilyen menekülésre vagy elrejtőzésre utaló lépést, őrizetbe vétele előtti napokon nem vonult „illegálisba” (mint ahogyan azt volt főnökei javasolták neki), és elsőkni sem próbált meg. Környezetének fagyos viselkedése, ködös ígértései, „kiközösítése” teljes mértékben rezignálttá tette.

A kommunista irányítás alatt álló politikai rendőrségen Wayand Tibor részletesen feltárta detektívmúltját. Nem hallgatta el a KMP ellen végzett felderítéseit, a nyomozások során tanúsított „szigorú” fellépését sem. „Beismerem, hogy huszonkét évi működésemmel sok kárt okoztam a kommunista pártnak, az illegális mozgalmak felszámolásában erős szerepem volt” – írja kissé szánakozva önvallomásában.⁶⁵ Kérdés, hogy „gyónásában” mekkora szerepet játszott a PRO-n dolgozó kommunisták revansa, mindenekelőtt Péter Gábor személyes bosszúja azért, mert a korábbi lebukások során őt és feleségét is bántalmazták?⁶⁶ Ezt a rendelkezésre álló források alapján nem lehet tudni, és arra sincs adat, hogy bármiféle fizikai retorziót alkalmaztak volna vele szemben. Egy biztos: a régi erőszakapparátus elfogott tagjaival a politikai rendőrségen nem bántak kesztyűs kézzel.⁶⁷

Beismerő vallomása ellenére – a többi őrizetbe vett detektívkollégájához hasonlóan – nem érezte magát bűnösnek, olyan jelentéktelen kishivatalnoknak állította be magát, aki kizárólag a törvények szellemében, felsőbb utasításra cselekedett. A világháború alatti sikeres nyomozásaiért pedig minden

felelősséget a csendőrökre hárított.⁶⁸ Péterék természetesen nagy érdeklődést mutattak az illegális pártsejtekbe beépített rendőrségi besúgók iránt is. Ezen személyek kilétét sem hagyta homályban, vallomásában beszámolt a bizalmi egyének nyomozásokban betöltött szerepéről. Az egykori detektívtársai mellett a PRO azokat a baloldaliakat is kihallgatta, akik a detektívfelügyelő „inquizíciós kezelésén mentek át”.⁶⁹ Ez utóbbiak többsége hírlapi közlemények felhívására jelentkezett a rendőrségen, közülük tizenhárman tanúként szerepeltek a büntetőeljárásban.⁷⁰

Wayand ügyét a sajtó azonnal felkapta és a Szálasi-rendszer hírhedten kapzsi rendőri vezetőjének tipikus képét rajzolta meg róla. E leírások hitelességét azonban erősen megkérdőjelezi, hogy az újságok nem egyszer a legelemibb tényeknek is fittyet hányva számoltak be „Vajant László” bűncselekményeiről.⁷¹ Az összegyűjtött bizonyítékok alapján Wayand Tibort háborús és népellenes bűncselekmények elkövetésével vádolták, és várható volt, hogy súlyos büntetést szabnak ki rá. (Még úgy is, hogy a vizsgálat során olyan tanúk is jelentkeztek, akik a detektív „ártatlanságát”, háború alatti segítőkészségét igazolták.)⁷² Szorult helyzetében indítványozta több vezető kommunista politikus, egykori „ügyfelei” tanúként történő kihallgatását, akik szerinte bizonyíthatták igazát a népbíróság előtt.⁷³ Erőfeszítéseit azonban nem koronázta siker, a Budapesti Népbíróság 1946. november 19-én – mindenekelőtt a baloldallelles nyomozásokban való aktív részvételért, a baloldaliakkal szemben tanúsított kíméletlenségéért és a Szálasi-rendszer fenntartásában való közreműködéséért – életfogytig tartó

⁶⁸ BFL XXV. 1. a. Nb. 1280/1946 – 1949-81840. 96. (Wayand Tibor népbírósági ügye.) Wayand Tibor kirendelt védőjének kegyelmi kérvénye a Népbíróságok Országos Tanácsához, 1949. április 23.

⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 10. A PRO jelentése Dr. Wayand Tibor volt detektívfelügyelő ügyében, 1946. február 25-én.

⁷⁰ BFL XXV. 1. a. Nb. 1280/1946. – 1949-81840. 96. (Wayand Tibor népbírósági ügye.) Wayand Tibor kirendelt védőjének kegyelmi kérvénye a Népbíróságok Országos Tanácsához, 1949. április 23.

⁷¹ Rabolt, kínzott, gyilkolt Vajant László, Hain Péter helyettese, de most idegrohamot kap a kihallgatásánál. *Kis Újság* 1945. november 24. 59. évfolyam, 193. szám, 3.

⁷² ÁBTL 3.1.9. V-135778. 113–117. (A Budapesti Népbíróság jegyzőkönyve Gyuricza János, Steuer Imréné, Földi Izsó, László István és Vaditz Gyula tanúkihallgatásáról.)

⁷³ BFL XXV. 1. a. Nb. 1280/1946. – 1949-81840. 91–92. (Wayand Tibor népbírósági ügye.) Wayand Tibor saját kézzel írt beadványa Rajk László, Vas Zoltán, Péter Gábor és Szakasits Árpád tanúkihallgatásának indítványozására és a Budapesti Népgyűzség vádiratára, 1946. április 23.

⁶⁴ ÁBTL 4.1. A-417/1.2–3. Wayand Tibor horthysta politikai detektív visszaemlékezései.

⁶⁵ ÁBTL 4.1. A-795. 93. Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról.

⁶⁶ Az 1940-es alagi nyomozás során Péter Gábort és feleségét, Simon Jolánt is megverték. Péter népbíróságon tett tanúvallomása szerint Wayand őt nem bántotta, feleségét azonban megpofozta. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 112. A Budapesti Népbíróság jegyzőkönyve Péter Gábor tanúkihallgatásáról.

⁶⁷ Wayand Tibor ellen folytatott büntetőeljárás rendőrségi előadója, Kajli József rendőr főhadnagy, erőszakos kihallgatási módszereiről hírhedtté vált politikai nyomozó volt. ÁBTL 3.1.9. V-135778. 9–10. A PRO jelentése Dr. Wayand Tibor volt detektívfelügyelő ügyében, 1946. február 25-én.

fegyházbüntetésre ítélte.⁷⁴ Ezzel viszont nem érték véget megpróbáltatásai. 1948-ban a népbüzség súlyosbítási okból fellebbezést nyújtott be a Népbíróságok Országos Tanácsához (NOT). Mindezt az 1947. december 31-én kihirdetett törvény tette lehetővé, mely rendelkezett a háborús bűnösökként már jogerősen elítélt személyek perorvoslatáról.⁷⁵ A NOT nem folytatott le új eljárást, hanem az első fokon megállapított tényeket alapul véve 1949. április 23-án háborús főbűnösökként kötél általi halálra ítélte Wayandot, amit – kegyelmi kérvényét elutasítva – egy héten belül, április 28-án végrehajtottak.⁷⁶

Egymástól homlokegyenest ellentétes politikai beállítottságú visszaemlékezők egybehangzóan állítják, hogy Wayand Tibor együttműködése, más politikai perekben tett terhelő vallomásai fejében ígéretet kapott az államvédelem vezetésétől ügyének kedvező elbírálására.⁷⁷ Az egykori detektívfelügyelő és a kommunista vezetés közötti állítólagos alku meglétét a hivatalos források vagy a döntéshozók beszámolóí nem erősítik meg.⁷⁸ Ha reménykedett is valamiféle enyhítő ítéletben, Wayandnak keserűen csalódnia kellett. Nem járunk messze az igazságtól, ha kijelentjük: az évtizedekig kommunis-

taellenes vonalon dolgozó detektívfelügyelő, a kommunista állami- és pártvezetés revánsvágyának áldozata lett. (A politikai perek irányítása 1949-ben egy szűk elit, Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály és Péter Gábor kezében összpontosult. Közülük hárman megjárta a Horthy-rendszer politikai rendőrségének fogságát.)

Az önvallomás(ok)

Wayand Tibor több önvallomást is írt fogsága alatt. Kihallgatásaival párhuzamosan 1945 végén és 1946 elején több rövidebb és egy hosszabb terjedelmű visszaemlékezést is írtak vele. Az első, rövidebb feljegyzések keletkezési időpontja nem ismert, valószínű azonban, hogy a Wayanddal szembeni nyomozás ideje alatt, tehát 1945. november közepe és 1946. február vége között kellett, hogy elkészüljön. Az összesen ötvennyolc oldalt kitevő, kézzel írt önvallomás egy füzetben található, ami később az A-417-es jelzetet kapta. Ezt a politikai rendőrségen egy – „Vajand [sic!] Tibor horthysta pol. [politikai] dtv. [detektív] visszaemlékezései” című – dossziéba legépelték, és a tisztázatot A-417/1 jelzettel látták el. A kézzel írt feljegyzésen dátum nem szerepel, viszont annak minden oldalát Wayand Tibor saját kezűleg aláírta, míg a tisztázaton sem dátum, sem aláírás nem látható. Az önvallomás három, tematikailag is elkülönülő részből tevődik össze. Wayand az első részben volt főnökéről és kollégáiról, elsősorban Sombor Józsefről nyilatkozott, és olyan információkat közölt, amelyeket szemtanúként látott vagy tudni vélte az 1944. márciusi német bevonulástól 1945 őszéig tartó időszakig bezáróan a volt főkapitány-helyettesről és közvetlen munkatársairól. A feljegyzések később a Budapesti M. kir. Állami Rendőrség Főkapitánysága Útlevel Osztályának működésével, szervezeti tagolódásával és napi ügyintézésének ismertetésével folytatódnak, majd az utolsó – egyben leghosszabb terjedelmű – szakaszban az 1920 és 1945 közötti politikai rendőrség működését, szervezeti felépítését, ügymenetét írta le.⁷⁹

Mivel az önvallomások személyi bizonyítékot képeztek, ezért valószínű, hogy fel is használták azokat az eljárás során.⁸⁰ A V-135778 számot kapott

⁷⁴ ÁBTLL 3.1.9. V-135778. 120. A Budapesti Népbíróság ítélete.

⁷⁵ 1947. évi XXXIV. törvény a népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről.

⁷⁶ ÁBTLL 3.1.9. V-135778. 72–73. A Népbíróságok Országos Tanácsának ítélete Wayand Tibor ügyében. A NOT kegyelmi tanácskozása során a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt képviselői kegyelemre méltónak találták Wayand Tibor személyét, míg a Magyar Dolgozók Pártja két delegáltja elutasította a kegyelmi kérvényt. BFL XXV. 1. a. Nb. 1280/1946. – 1949-81840. 43. (Wayand Tibor népbírószági ügye.) NOT kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyve.

⁷⁷ Fiala F. – Marschalkó L.: *Vádló bitófák*, i. m.; Demény P.: *A párt foglya voltam*, i. m. 178. Az ítélet végrehajtását megelőző időszak eseményeinek felidézésére ez utóbbi lehet talán a leghitelesebb: „Együtt voltunk [Wayanddal – V. K.] a Gyűjtőben és a vasárnapi sétán kilépett a köréből, átcsúszott az enyémben, mögém, és azt mondta:

– Demény, benn volt a feleségem, holnap kivégeznek.

– Ne beszéljen ilyet – mondom – hát csak nem?

– De igen – azt mondja. – Pedig Péter Gábor nem ezt ígérte nekem. Azt ígérte, ha maga ellen vallok, akkor...

És teljes nyíltsággal elmondta ott séta közben az egész históriát, akkor már a megtört emberek teljes nyíltságával. Tényleg fel is akasztották másnap.”

⁷⁸ Rákosi Mátyás csak ennyit ír az ügrről: „Hain Péter és Wayand a felszabadulás után a kezünkbe került, miután hűen kiszolgálták a nyilasokat; mindkettő elnyerte méltó büntetését.” Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette: Baráth Magdolna – Feitl István – Gyarmati György – Palasik Mária – Sipos Levente – Szűcs László – T. Varga György. Napvilág, Budapest, 1997. 1. kötet, 12.

⁷⁹ Utóbbi közli Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásaiban. *Betekintő*, 2009/1. http://betekinto.hu/2009_1_varga_k

⁸⁰ Erre utal, hogy a népbüzség vádiratának első pontja Wayand 1922 és 1945 közötti rendőrségi tevékenységét háborús bűncselekménynek minősíti: BFL XXV. 2/b.

vizsgálati dosszié részét képező kéziratokat és tisztázatokat 1955-ben kiemelték,⁸¹ majd az 1950-es évek végén a politikai rendőrség módszertani anyagai közé kerültek elhelyezésre, és kapták az „A” besorolást. (Az eljárás más szerzők önvallomásaira is jellemző volt.) Az így keletkezett köteteket állambiztonsági háttéranyagként, esetleg más ügyekhez kapcsolódó „történeti adatgyűjtésként” (adatbázis), és oktatási feladatokra használta fel az államvédelem. Ugyancsak felhasználhatták Wayand Schönherz Zoltán 1942-es előállításáról írt dátum és aláírás nélküli önvallomását is, bár erre vonatkozóan sem a nyomozás, sem az ítélet nem tartalmaz konkrétumokat.⁸²

Wayand Tibor hosszabb terjedelmű önvallomása is a rendőrségi nyomozáshoz és a népbírósi periratokhoz kapcsolható.⁸³ A szintén dátum nélküli visszaemlékezés keletkezésének pontos ideje nem ismert, de nagy valószínűséggel 1945 végén, vagy 1946 elején íródhatott. Az önvallomás szorosan illeszkedik a Wayanddal szemben lefolytatott büntetőeljárás iratanyagába, így azt – a fentebb említett feljegyzésekhez hasonlóan – mindenképpen még a nyomozás ideje alatt, tehát 1945. november 20-án elrendelt előzetes letartóztatása és a rendőrségi nyomozást lezáró, 1946. február 25-én keletkezett összefoglaló jelentés közötti időszakban kellett papírra vetnie. Ezt támasztja alá az 1946. február 20-i gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyv tartalma is, amely a hosszabb visszaemlékezés téma- és vonalvezetését mutatja.⁸⁴ Szintén ezt az időpontot valószínűsíti a Hain Péterrel szembeni 1946. márciusi népbírósi eljárás és az alább tárgyalt Demény-ügy kronológiája is, az önvallomás egyes részletei ugyanis felfedezhetők a Hain- és Demény-perekben is.⁸⁵ Az önvallomás keletkezésének legvalószínűbb időpontja ezért 1946. január-februárra tehető.

81/1945. A Budapesti Népbírósi vádirata Wayand Tibor és társai ellen, 1946. március 29.

81 ÁBTL 3.1.9. V-135778 130. A BM Államvédelmi Szervek Vizsgálati Főosztályának 1955. november 23-án kelt szolgálati jegye.

82 ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 315–317. Wayand Tibor saját kézzel írt vallomása Schönherz Zoltán előállításáról.

83 ÁBTL 3.1.9. V-135778. Wayand Tibor és társai ellen folytatott nyomozás. BFL XXV. 1. a. Nb. 1280/1946. Wayand Tibor népbírósi ügye.

84 ÁBTL 3.1.9. V-135778. 91–107. Wayand Tibor gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1946. február 20.

85 Hogyan akarták Hainék kivégezni Rajk Lászlót. *Világ* 1946. március 31. 259. szám 3. Demény Pál rendőrbeszúgó bírái előtt. *Szabad Nép* 1946. július 17. 4. évfolyam, 158. szám. 2.

A cím nélküli önvallomás százhatvan oldalnyi ceruzával írt sűrű kézírást tartalmaz.⁸⁶ A feljegyzéseket később átgépezték, külön kötetbe rendezték és a korábbi önvallomásokhoz hasonlóan kiemelték a V-135778 számú vizsgálati dossziéból.⁸⁷ Az 1950-es évek végén ez az önvallomás is „A” besorolást kapott, így a „Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról” címet viselő kötet az A-795-ös jelzéssel került nyilvántartásba.⁸⁸

Az önvallomásokból több tisztázat is készült. Az A-417/1 jelzett alatt nyilvántartott feljegyzésekből kétféle, tartalmilag megegyező tisztázat ismert, az A-795-ös önvallomás másolati példánya pedig hiányos módon lelhető fel A-1098/1 számon jelzett dossziében.⁸⁹

A mintegy félszáz esztendő történéseit elmesélő feljegyzésben alapvetően kronologikus sorrendben elevenednek meg Wayand Tibor gyermek- és ifjúkorának eseményei, az orosz hadifogság viszontagságai, majd a rendőrségi munkája, az illegális kommunisták elleni nyomozásokról szóló élményei és a második világháború alatti ténykedése. Az önvallomás nagyobb része a második világháború alatti nyomozásokkal foglalkozik, és ahogy haladunk az időben előre, egyre részletesebb beszámolókat kapunk az 1944–1945-ös esztendőkről. Szembetűnő, hogy Wayand jóval nagyobb hangsúlyt fektet a háborús évek történéseire, a csendőrséggel közös kommunistaellenes nyomozásokra, a német megszállás és a nyilas hatalomátvétel utáni eseményekre, mint a korábbi ügyekre. Úgy vélem, ennek az lehet az oka, hogy a volt detektívfelügyelő elsősorban ezen időszak rendőrségi nyomozásaiban játszott irányító szerepet, a háborús bűncselekmény elkövetésének gyanúja is erre az időszakra vonatkozott, és a nyomozók érdeklődése is élénkebb volt a közelmúlt eseményei iránt. Az önvallomás nagy része ezért nem más, mint a gyanúsításban közöltekkel szembeni védekezés.⁹⁰ Köszönhetően Wayand kiváló, részletekig

86 ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 155–314. Wayand Tibor saját kézzel írt vallomása.

87 ÁBTL 3.1.9. V-135778 130. A BM Vizsgálati Főosztályának 1955. november 23-án kelt szolgálati jegye.

88 ÁBTL 4.1. A-795. Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról.

89 ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. I. kötet 1–87. Az önvallomás utolsó kilenc oldala a dokumentumokból hiányzik.

90 Mivel a korabeli gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyvek általában nem közölték a gyanúsítás szövegét, ezért arra a vádiratból következtethetünk. A népbiztonsági vádirat öt

hatoló emlékezőtehetségének, az önvallomás nemcsak általánosságokat, de konkrét neveket, eseményeket, a bennfentességéből adódó összefüggéseket is elárul. A tisztázatlan szóközzel vagy más írással megjelölt nevek és szövegrészek szerepelnek, amely egyértelműen arra utal, hogy a politikai rendőrség gondosan, az elemző-értékelő munka szabályai szerint dolgozta fel az iratok tartalmát. (Az önvallomás gépelt tisztázatahoz mintegy tizenkét oldalnyi annotált névmutatót is csatoltak.) Bizonyos szövegrészeket, elsősorban az illegális kommunista mozgalom aktivistáiról, így az 1945-től fogságban sányló Demény Pálról, valamint az 1949-ben kivégzett Rajk Lászlóról szóló bekezdéseket a lap szélén ceruzával is megjelölték.

Mi célt szolgálhattak a Rajkra vonatkozó kiemelések? Ismerve a Rajk-per koncepciójait, a hatóságok „bizonyítékgyűjtését”, felmerül a gyanú, hogy Rákosi Mátyás és Péter Gábor már 1946 elején terhelő adatok után kutatott az MKP főtitkár-helyettesének múltjában, ezért kellett Wayand Rajkra vonatkozó információi. Elképzelhető, hogy Péter azzal a nem titkolt szándékkal (is) adott papírt és ceruzát Wayandnak, hogy írjon le mindent neki Rajkról? Ez az elképzelés azért nem állja meg a helyét, mert a Rajk-per ötlete jóval későbbi keletű.⁹¹ Ráadásul Wayand Rajkkal kapcsolatos feljegyzései nélkülözik a kommunista vezetőre vonatkozó terhelő adatokat, a kommunista hitében megingathatatlan emberként jellemezve őt. Ha nem a későbbi per miatt készültek a jelölések, akkor talán Rákosi és Péter „magánakciójáról”, pártbeli titkos adatgyűjtéséről van szó? E verzió alapján nem tűnik elképzelhetetlennek, hogy Rákosi – az instrukciója szerint eljáró Péter Gábor segítségével – még idejekorán próbált adatokat gyűjteni pártvezér-társairól, hogy később mindezen információkat felhasználva szerezze meg a párton belüli egyeduraltat. Ez utóbbi gondolatmenet ugyanabból a sebből vérzik, mint az előbbi. 1945–1946 fordulóján a belpolitikai helyzet még nem az MKP-n belüli konfrontációról szólt. Rákosi – a kommunista mozgalmon belül – egyelőre csak azokkal a volt illegális hazai kommunistákkal akart leszámolni, akik nyíltan megkérdőjelezték a mozgalmon belüli tekintélyét és vezető szerepét,

pontja közül három a második világháború alatti cselekményeit sorolja fel: BFL XXV. 2/b. 81/1945. A Budapesti Népbíróság vádirata Wayand Tibor és társai ellen, 1946. március 29.

⁹¹ Az ÁVH Rajk Lászlóra vonatkozóan csak 1949 májusától kezdett a fogvatartott személyektől terhelő vallomásokat kicsikarni. Vö. Hajdú Tibor: A Rajk-per háttere és fázisai. *Társadalmi Szemle*, 1992/11. 17–36.; Ötvös István: *Koncepcióváltások. A Rajk-per katonai vonala*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2012. 11–40.

vagy személyes okokból szembekerültek a pártvezérrel.⁹² Rajk 1946 elején semmiképpen sem tartozott ezekbe a kategóriákba. Felmerül még egy harmadik szempont is. Péter Gábor esetleg önhatalmúan járt el, és saját hatáskörben utasította beosztottjait, hogy Wayand önvallomásából gyűjtsék össze főnökére, a belügyminiszterre vonatkozó adatokat. Amellett, hogy Péter engedelmes hivatalnokként sem ekkor, sem később nem járt el semmilyen nagyobb horderejű ügyben Rákosi és a legszűkebb pártvezetés engedélye nélkül, kérdéses, hogy mi oka lett volna 1946 elején arra, hogy Rajkról információkat szerezzen be. Mindezen túl Rajk az önvallomás megíratásakor még csak nem is volt belügyminiszter (csak 1946. március 20-ától irányította a tárcát), ezért sem valószínű, hogy Péter már ekkor terhelő adatokat keresett volna rá.

Később, a Rajk elleni adatgyűjtés során azonban hasznosíthatták az önvallomás tartalmát, ezért a jelölések akár 1949-ben is készülhettek. Ha a jelölések pontos keletkezésének időpontját nem is tudjuk, az viszont valószínű, hogy a Rajkra terhelő adatok hiánya miatt a visszaemlékezés nem a készülő per időszakában született. (A Rajk Lászlóra vonatkozó közlései alapján Wayand még úgy tekinthetett rá, mint aki az egyik legjelentékenyebb hazai kommunista vezetőként komoly befolyással bír a politikai rendőrség és az igazságszolgáltatás munkájára.) Wayand neve mindenesetre többször felbukkan a Rajkról szóló dossziékban, és a nyomozás során hasznosíthatták a Rajkra vonatkozó önvallomásrészleteket is. A perben viszont semmilyen adat nem utal Wayand szerepére, valószínűleg azért, mert a koncepció kiötölői inkább a Horthy-kori politikai rendőrség nagynevű irányítóival, Hetényi Imrével, Sombor Józseffel és Hain Péterrel, nem pedig az alig ismert, háttérben dolgozó Wayand Tiborral akarta kompromittálni Rajkot.⁹³

A nyilas emigrációban volt, aki Wayand Rajk-perbeli „passzivitását” azzal magyarázta, hogy a detektívfelügyelő egyszerűen megtagadta az ÁVH-val történő együttműködést. Szerintük Wayand Tibor halálát éppen az okozta, hogy a készülődő Rajk-per idején nem volt hajlandó terhelő vallomást tenni a kommunista politikusra.⁹⁴ Azon kívül, hogy Wayand már a Demény-perben bizonyította együttműködési készségét a politikai rendőrséggel, ezt a vélekedést elsősorban az cáfolja, hogy a Rajkkal szembeni nyomozás megin-

⁹² Ilyen rivális pártvezető volt Demény Pál, Weishaus Aladár vagy Skolnyik József, akik valamennyien már 1945-ben megjárta a PRO kebelbeli fogházát.

⁹³ *Rajk per*. Vál. Paizs Gábor. Ötlet, [Budapest,] 1989. 74–97.

⁹⁴ Fiala Ferenc: Rajktól Nagy Imréig... *Szabad Magyarorság* 1958. december 7. 3. évfolyam 36. szám, 7–9.

dításakor Wayand Tibor már nem élt. Ha a párt vezetői fontosabb szerepet szántak volna neki a perben, akkor nem végeztették volna őt ki egy hónappal Rajk László 1949. május 30-ai őrizetbe vétele előtt.⁹⁵

Ha a detektívfelügyelő személye és önvallomása a Rajk-ügyben nem is, azt megelőzően, a Demény Pál elleni büntetőeljárás során annál komolyabb szerepet játszott. Wayandnak is alá kellett támasztani ugyanis azt a vádat, miszerint Demény a Horthy-rendőrség besúgója és provokátora volt. Ennek érdekében minden egyes, Demény Pálra vonatkozó vallomásrészletet a nyomozók külön megjelöltek, és vélhetőleg gondosan ki is jegyeztették. A politikai rendőrség kifejezetten terhelő adatokat kért Wayandtól, amely a legtöbb esetben Demény koholt ügynöki munkájára vonatkozott.⁹⁶ Mivel a „renegát” kommunista vezető elleni per bizonyítékainak egy jelentős részét a detektívfelügyelő szállította, ezért az önvallomás Demény-ügyben való felhasználását érdemes részleteiben is megvizsgálni.

Demény Pált, a két világháború közötti baloldali munkásmozgalom kiemelkedő alakját 1945. február 13-án Rákosi Mátyás közvetlen utasítására, népellenes és háborús bűncselekmények elkövetése vádjával vette őrizetbe a PRO. Letartóztatásának valódi oka – Rákosi Mátyás személyes sértettségén túl – az a Moszkvától és a moszkovita magyar emigráns pártvezetéstől független kommunista mozgalom megszervezése volt, amely a Horthy-Bethlen-rendszerrel kiegyező szociáldemokráciából és a frakcióharcokkal terhelt kommunista pártból kiábrándult mozgalmároknak egyaránt politikai alternatívát kínált. A több mint másfél évig bírói végzés és vádemelés nélkül fogva tartott Demény elleni eljárásban Wayand – valamint több volt rendőri és csendőri vezető – tanúkihallgatási jegyzőkönyve egyértelműen Demény provokatori tevékenységét bizonyítandó készült.⁹⁷

A Rákosi útmutatásai alapján zajló nyomozás kezdetben semmiféle terhelő bizonyítékot nem tudott felmutatni. Később viszont elővették azokat a volt nyomozókat, akik „testközelből” ismerték Deményt, és alátámaszthatták

a koncepció tényállást – azaz a pártellenes frakció létrehozására irányuló kezdeményezést és a horthysta rendőrséggel történt együttműködést. Ám eleinte a tanúvallomások nem igazolták kellőképpen a vád koncepcióját.⁹⁸ Részleteiben ma már nehezen állapítható meg, hogy mi történt ezután, de annyi bizonyos, hogy Wayand tanúvallomásai fokozatosan módosultak, míg végül, 1946 derekára már komoly terhelő bizonyítékot szolgáltatott Demény ellen. A különböző, és helyenként önmagukban is ellentmondásos tényállások tetten érhetők Wayand hosszabb önvallomásának egyes részein, illetve a Demény-ügyben felvett tanúvallomásain is.⁹⁹ Mindez szintén alátámasztja az önvallomás keletkezésének 1946-os időpontját.

Miért pont 1945–1946 fordulóján kezdett Wayand Deményre vallani és mi okból tette ezt? Demény Pál szerint – mint már említettem – Wayand (és több más volt nyomozó) ígéretet kapott a politikai rendőrség vezetőitől, hogy ügyük kedvező elbírálásban részesül, ha a kommunista vezető ellen vallanak. Ezt a verziót más források ugyan nem erősítik meg, a korábbi és a későbbi vallomások ellentmondásossága, valamint a koncepció vád szerinti átalakulásuk azonban már önmagukban alátámasztják a „vádalku” gyanúját. Az időpont sem véletlen: 1946 januárjában az MKP vezetése „egész pályás letámadást” indított Demény Pál és hívei ellen. Az MKP Központi Titkársága Rajk Lászlót bízta meg a művelet végrehajtásával, aki a nyilvános tömeggyűléseken előadott beszédeit az egykori detektívfelügyelő vallomásai-ból származó „tényekkel” támasztotta alá.¹⁰⁰

Wayand Tibor terhelő vallomásai jelentékeny mértékben hozzájárultak a „Demény-frakció” likvidálásához és döntően befolyásolták a Budapesti Népbíróság 1946-os ítéletét, melyben négy év hat hónapos szabadságvesztéssel sújtották a renegát kommunista mozgalmárt.¹⁰¹ A fikciós elemekkel

⁹⁸ Hegedűs Sándor: Munkásmozgalmunk jelentős személyisége: Demény Pálról. *Ezredvég*, 1998/6. 57–63.

⁹⁹ ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 222., 226., 228–229., 242–245., 258. Wayand Tibor saját kézzel írt vallomása és Wayand Tibor tanúvallomásai 1945. november 22-én, 25-én és 1946. február 15-én. Ez utóbbiakat közli: Demény P.: *„A párt foglya voltam”*, i. m. 177.

¹⁰⁰ Rajk László 1946. január 4-i beszéde Csepelen. Közli: Demény P.: *„A párt foglya voltam”*, i. m. 171–175.

¹⁰¹ A vádirat tizenkét pontja közül legalább hat Wayand Tibor vallomásán alapul. A Budapesti Népbüzség vádirata a Budapesti Népbíróságnak, 1946. május 29. Közli: Demény P.: *„A párt foglya voltam”*, i. m. 179–182.

⁹⁵ Stolte István szerint Péter Gábor a Rajk-per kapcsán kijelentette előtte, hogy „Wayand Tibort is túl korán kötöttük fel, most pedig igazán hasznát vehetnénk.” A Rajk-per koronatanúja 3. rész. Beszélgetés Stolte Istvánnal. *Respublika* 1. évfolyam 7. szám, 1994. 07. 01. 49.

⁹⁶ Wayand Tibor 1945. november 22-ei, 25-ei és 1946. február 15-ei tanúvallomásait közli: Demény P.: *„A párt foglya voltam”*, i. m. 177.

⁹⁷ ÁBTL 2.1. VII/3-j. Demény Pál és társainak ügye. 164–165. Wayand Tibor népbíróságon tett tanúvallomása, 1946. július 17.

átszótt per bornírtására jellemző, hogy a vádat képviselő politikai ügyész az az Orbán László volt, aki még 1942-ben a megvesztegethetősége miatt mutatta be Wayandot Deménynek.¹⁰² Demény Pál visszaemlékezései szerint Orbán pontosan tudta, hogy közte és Wayand között miféle kapcsolat jött létre, annál is inkább, mivel ő maga is, mint a Békepárt Központi Bizottságának tagja, többször igénybe vette a korrupt detektív szolgálatait. Demény megemlíti azt is, hogy a detektívfelügyelő pénzért és a háború alatt nehezen beszerezhető árucikkért cserébe nemcsak az ő mozgalmuk, hanem – Orbán László közbenjárására – olykor a „hivatalos vonal”, a KMP és utódszervezete, a Békepárt tevékenysége felett is szemet hunyt.

Valamennyi visszaemlékezés, így Demény Pálé is alkalmasint torzíthat, szerzője önigazolásképpen állíthat olyan dolgokat, amelyek bizonyítása a vonatkozó hiteles dokumentumok hiányában ma már szinte lehetetlen. Ezért korántsem lehetünk biztosak abban, hogy minden úgy zajlott le, ahogy azt a kommunista pártvezető évtizedekkel később leírta. Így nagyon nehéz megállapítani, hogy Demény Pál milyen kapcsolatban állt a politikai rendőrséggel és személy szerint Wayand Tiborral. (Főleg ha bizalmas, négy szemközti találkozáskor volt szó, amelyekről semmiféle feljegyzés nem készült, amit pedig mégis megemlítenek a különböző források, azokról merőben eltérő módon számolnak be.) Még nagyobb gondot okoz annak kiderítése, hogy a detektívfelügyelő elfogadta-e a vesztegetést, vagy elkövetett-e bármiféle hivatali visszaélést. Mindennek kibogozása azonban lényegtelen szempont volt Rákosinak, mert a per nem az „igazság” megismerését, hanem a rivális pártvezető likvidálását szolgálta. Ennek egyik eszközét pedig Wayand Tibor önvallomása képezte.

Így lett a megvesztegetett rendőrből beszerző-detektív, a vesztegetésből ügynöki kollaboráció, a saját mozgalmát mentő kommunista vezetőből az eszmét eláruló „fasiszta rendőrspicli”. A Demény-Wayand randevút összehozó Orbán Lászlónak nem maradt más választása, mint képviselni a hamis vádat. A megfélemlített és megzsarolt tanúk a Rákosinak teljesen behódoló ügyésszel egyetemben annak rendje és módja szerint játszották el szerepüket, amelynek vége nem lehetett más, mint Demény Pál több éves börtönbüntetése. A nem utolsósorban Wayand Tibor vallomásaira támaszkodó vád és a PRO által preparált fals bizonyítékok alapján meghozott bírósági ítélet a legelső koncepciós per részét képezte a második világháború utáni Magyarországon.

Az önvallomásokból hasznosítható adatokat nemcsak Demény Pál ellen játszotta ki a Rákosi Mátyás instruálta államvédelem. Több egykori illegális kommunista és baloldallal szemben is hasonló módon jártak el.¹⁰³ Ezen önvallomások segítségével a rendőrség szinte bármilyen „összeesküvést” megkonstruálhatott. Mivel ez a fajta koncepciós jelleg az 1945 után keletkezett fogságban írott önvallomások szinte mindegyikére jellemző, ezért valamennyi ilyen típusú visszaemlékezés történettudományos feltárásakor a komoly forráskritika, és az iratok részletes elemzése/összevetése a többi forrással, elengedhetetlen. E koncepciós perek során – többek között – Wayand önvallomásából manipulált koholt bizonyítékok támasztották alá a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetését, azt, hogy ezek a – szinte minden esetben Rákosi útjában álló – személyek a „horthysta-szálásista” politikai rendőrség beszerzett ügynökei voltak.¹⁰⁴

A Rákosi-korszak koncepciós pereinek lezárultát követően sem kerültek véglegesen az irattárak mélyére a visszaemlékezések. 1955-ben újra leporolták a kivégzett detektívfelügyelő feljegyzéseit. Ekkor került sor a már említett iratkiemelésekre, innentől kezdve az önvallomások „önálló életet” éltek, azokat külön kezelték Wayand Tibor vizsgálati dossziéjától. Erre azért volt szükség, mert az iratokat felhasználták az 1950-es évek közepén lefolytatott rehabilitációs eljárásokban. Ezúttal azonban nem a fiktív elemekkel tarkított hamis vádat voltak hivatva alátámasztani, hanem éppen ellenkezőleg; a korábbi koncepciós perek koholt bizonyítékai alapján elítélteket ezen önvallomások segítségével próbálták tisztázni.¹⁰⁵ Később sem hagyták az irattárban pihenni a visszaemlékezéseket. A BM Politikai Nyomozó Főosztálya – az 1956-os forradalom utáni megtorlásoktól nem függetlenül – valóságos hajtóvadászatot indított az 1945 előtti rendvédelmi szervek tagjai ellen. Elsősorban a Horthy-korszak baloldal elleni büntetőeljárásaiban részt vevő detektíveket és csendőrnnyomozókat vonták bizalmas nyomozás alá, akik a – koncepciós gyanúsítás szerint – munkájuk során háborús és népellenes bűncselekményeket követtek el. Az operatív felderítőmunka eredményeként

¹⁰³ Lásd pl. ÁBTL 3.1.9. V-142732. Stolte István. V-143387. Szakasits Árpád. V-150240/1–2. Gács László.

¹⁰⁴ *Kádár János bírái előtt. Egyszer fent, egyszer lent 1949–1956.* Szerk. Varga László. Osiris-BFL, Budapest, 2001. 83.

¹⁰⁵ A Rajk-per felülvizsgálata során – cáfolandó egyik-másik hamis koncepciót – perdöntő bizonyítékként hivatkoznak a kivégzett detektívfelügyelő vallomásaira. ÁBTL 2.1. I/1, I/1-a–c. Rajk László és társai.

¹⁰² Uo. 179. *Demény Pál (1901–1991) Emlékkönyv*, i. m. 143.

több száz volt rendőrré és csendőrré terjesztették ki az eljárást, akiknek egy részét bíróság elé állították, másokat „preventív céllal” közbiztonsági őrizetbe helyeztek. A nyomozások során használt háttéranyagok között Wayand Tibor önvallomásai jelentették az egyik fő adatforrást. Egy 1959. februári jelentés nevekkkel, eseményekkel és évszámokkal ellátva elemzi a volt detektívfelügyelő hosszabb önvallomását.¹⁰⁶ A „kivonatolt” jelentés célja az 1919–1945 közötti rendszerek állambiztonsági állományának felderítése, ezen időszak baloldali pártjai és politikai szervezetei ellen lefolytatott nyomozásokban eljáró apparátus személyi körének beazonosítása, és az ellenük összegyűjtött bizonyítékok kiegészítő adatbázisának elkészítése volt.¹⁰⁷

Szó volt már arról, hogy számos egykori állambiztonsági szakember is írt hasonló tanulmányértékű feljegyzést a politikai rendőrség számára. Ezek közül nem egy a kommunista szervezetek elleni felderítőmunka specialistájának számított, Wayand viszont még közülük is kiemelkedett egyedi tudásával. Emellett lojalitása, az új állambiztonsági szolgálatokkal történő feltétlen együttműködése, és nem utolsósorban intelligenciája, íráskészsége alkalmassá tette őt arra, hogy azokat az információkat is eljuttassa a politikai rendőrséghez, amelyeket a PRO máshonnan nem, vagy csak nagy nehézségek árán tudott volna beszerezni. A háború alatt ugyanis a fegyveres testületek és rendvédelmi szervek működési iratai jórészt megsemmisültek, vezetőik közül többen nyugaton maradtak, és nem sikerült elérni kiadatásukat.¹⁰⁸

A bizalmas és nyílt nyomozásokban történő újrachasznosítás mellett volt egy másik tényező is, ami a Péter Gábor vezette Politikai Rendészeti Osztály és jogutód szervezetei mindennapi működése szempontjából igen nagy jelentőséggel bírt. A PRO az önvallomásokban feltárt „történeti” és szervezeti adatokon túl értékes információkhoz jutott a nyomozási módszerekről, erőkről és eszközökről is. Wayand feljegyzéseiben – helyenként igen színvonalas módon, nyomozástaktikai elemekkel vegyítve – megtalálhatók a korabeli felderítési és bűnüldözési technikák leírásai. Az önvallomás így

módon pontos képet adott az ellenforradalmi rendszer büntetőeljárásainak metodikájáról, a figyelések „puhatolások”, a politikai hírszerző munka és a bizalmi egyének alkalmazásának fontosságáról. Mivel a PRO vezetői és beosztottjainak döntő többsége nem volt képzett rendvédelmi szakember,¹⁰⁹ a visszaemlékezések „tankönyvként” komoly hatással voltak a formálódó államvédelem nyomozási módszereinek kialakítására.¹¹⁰

A Wayand-féle önvallomások a nyomozásokra, a rendvédelem szervezeti felépítésére vonatkozó feljegyzései úgy kötöttek össze két történelmi korszak állambiztonsági formációit, hogy azok sem működési irányelveikben, doktrínájukban, sem a jogutódlást illetően, sem pedig a személyi állományt tekintve nem voltak azonosak.¹¹¹

Mint említettem, az államvédelmi szolgálatok mellett a kommunista párt vezetése számára is kiemelt fontossággal bírtak a visszaemlékezések. Ezt jelzi, hogy a nagyobb lélegzetű önvallomás tisztázatának másolati példánya bekerült a Magyar Munkásmozgalmi Intézet (később Párttörténeti Intézet, ma Politikatörténeti Intézet) archívumába.¹¹² A megkülönböztetett figyelem kézenfekvő, hisz a visszaemlékezés fontos adalékokkal szolgál az illegális KMP és a két világháború közötti baloldali munkásmozgalom történetéről. A korszakkal foglalkozó történészek azóta is sokat merítenek az önvallomásokból, számos tanulmány, tudományos publikáció és monográfia támaszkodik a detektívfelügyelő visszaemlékezéseire.¹¹³ Figyelembe véve a

¹⁰⁹ Függelék: A budapesti politikai rendőrség szolgálatában állók névsora (1945. július 3.) In: *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*, i. m. 353–366.

¹¹⁰ A második világháború után kommunista dominanciával újjáalakított politikai rendőrség egyik prominense, Farkas Vladimir szerint teljesen bevett módszer volt Péter Gábor és a PRO más vezetői részéről, hogy a Horthy-korszak államvédelmének jeles képviselőit – akár mint fogvatartottakat (pl. Wayand Tibor, Hajnácskőy László vagy Ujszászy István), akár mint kommunista-szimpatizáns szakembereket (pl. Dienes-Dénes András, Korondi Béla) – alkalmazzák az új politikai rendőrség szervezési folyamataiban. Rainer M. János: Szovjet diktatúra magyar mintára – interjú Farkas Vladimírral. *Élet és Irodalom*. 2000. július 14. XLIV. évf. 28.

¹¹¹ *A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*, i. m. 65–71., 85–86

¹¹² Ez a példány ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, MNL OL M-KS 274. f. 11. cs. – 23. öe. jelzet alatt található.

¹¹³ A teljesség igénye nélkül: Kovács Z. A.: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma*, i. m.; *Rendőrségi célkeresztben*, i. m.; Szita Szabolcs: *A Gestapo Magyarországon*. Korona, Budapest, 2002.; Varga Krisztián: *Ellenség a baloldalon. Politikai rendőrség a Horthy-korszakban*. Jaffa, Budapest, 2015.; Müller Rolf: *Az erőszak neve: Péter Gábor*. Jaffa, Budapest, 2017.

¹⁰⁶ ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 117–118/a. Értékelés Dr. Wayand Tibor sk. írt vallomásáról, 1959. február 16.

¹⁰⁷ A csendőrök, illetve a rendőrök elleni bizalmas nyomozás anyagai: ÁBTL 3.1.5. O-11202. „Verők”. O-10851. „Hekusok”.

¹⁰⁸ Az amerikaiak szolgálatába szegődő Sombor Józsefnek és néhány egykori beosztottjainak kiadatását – jelenlegi ismereteim szerint – a magyar hatóságok nem kérték közvetlenül a háború után. Később a hidegháborús légkör állandósulásával a kommunista állambiztonság vezetőiben ez már fel sem merülhetett. Vö. *Rendőrségi célkeresztben*, i. m. 14.

már említett iratpusztulásokat, nem is kérdéses, hogy a két háború közötti politikai rendőrség intézménytörténetének kutatásában miért is bírnak kiemelt forrásértékkel Wayand Tibor visszaemlékezései.

Szerkesztői megjegyzések

Wayand Tibor önvallomásainak egyes részleteit már közöltem az ÁBTL tudományos folyóiratában, a *Betekintő*ben.¹¹⁴ A visszaemlékezések teljes egészében azonban csak most látnak napvilágot. A kézzel írt önvallomásokat az eredeti tagolásokkal és a szerző által írt utólagos változtatásokkal (például szó és mondatbetoldás, javítás, szövegrészek elhatárolása, stb.) közlöm, melyeket összevetettem a géppel írt tisztázattal, az esetleges eltéréseket pedig a jegyzetekben jeleztem. A függelékben közlöm továbbá Cser István fogságban keletkezett, saját kézzel írt vallomását Wayand Tiborról. A helyesírási hibákat a mai nyelv szabályai szerint javítottam, ott, ahol jelzésértékűnek véltem és szükségesnek tartottam, az eredeti helyesírást tartottam meg. A szöveg értelmezését nehezítő központosítási hibákat szintén javítottam. A szövegben előforduló magyarázatra vagy pontosításra szoruló fogalmakat és eseményeket jegyzettel láttam el, és néhány soros életrajzi jegyzeteket készítettem azokról a fontosabb nevekről is, amelyek a forrásközlésben szerepelnek. Ugyanitt, a közismert történelmi személyekről (például Horthy Miklós, Rákosi Mátyás, Bethlen István, stb.) csak a szöveg szempontjából szükséges életrajzi adatokat közöltem.

Varga Krisztián

¹¹⁴ Az 1945 előtti politika rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában. *Betekintő* 2009/1. http://www.betekinto.hu/2009_1_varga_k (Utolsó letöltés 2017. december 16.) A politikai rendőrség és a baloldali munkásmozgalom Wayand Tibor fogságban írt önvallomásában. *Betekintő* 2010/1. http://www.betekinto.hu/2010_1_varga_k (Utolsó letöltés 2017. december 16.) Kommunistaellenes nyomozások Wayand Tibor önvallomásában. *Betekintő* 2011/2. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2011_2_varga_k_0.pdf (Utolsó letöltés 2017. december 16.)

WAYAND TIBOR HORTHYSTA POLITIKAI DETEKTÍV VISSZAEMLEKEZÉSEI¹¹⁵

■ ■ ■

1944. március 21-én a német SD¹¹⁶ letartóztatta és az Astóriába szállította, 1. dr. Sombor József főkapitányhelyettest, 2. dr. Borbáth Sámuel rendőrtanácsost, 3. dr. Hivessy Jenő detektív főfelügyelőt, 4. Bánhidó Ottó detektívfelügyelőt, 5. Czobor István detektívet, 6. dr. Dombi Antal detektívet, 7. Okos Sándor detektívet, 8. Szabados Béla és Szélesi Jenő detektíveket.¹¹⁷ Úgy tudom, hogy nevezetteket két nappal később Wienbe szállították és ott az T. 13. Morzinplatz 4. szám alatti Gestapo székház pincéjében tartották három hónapon át fogva. Innen később – ebben azonban nem vagyok biztos – Mauthausenbe szállították és ott egy „koncentrációs láger”-ben helyezték el.

Meg kell jegyeznem, hogy dr. Somborékkal együtt őrizetbe vették még dr. Kálnay Gyula főkapitányhelyettest, a politikai osztály akkori, névszerinti vezetőjét, dr. Haraszthy Vince rendőrtanácsost, dr. Antal István detektív főfelügyelőt, Makány Imre detektívfelügyelőt, ki Sombor titkára volt, Joó Imre detektívet, és végül Várkonyi János detektíveket is. Ezeket azonban, mielőtt Somborékat elszállították volna, elengedték őket. (Hain Péter azt állította, hogy az ő közbenjárása eredményezte nevezettek azonnali szabadonbocsátását.)

Dr. Somborék a németországi koncentrációs lágerben összekerültek dr. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterrel és annak Lajos nevű vezérezredes¹¹⁸ fivérével. Tudomásom szerint a táborban őrizték őket 1945 ápr-

¹¹⁵ A cím a kézzel írt önvallomásban nem, csak a tisztázatlanban szerepel. Ebben a név írásmódja: Vajand.

¹¹⁶ Sicherheitsdienst – SD, Biztonsági Szolgálat. A Harmadik Birodalom politikai hírszerzésre és elhárításra szakosodott állambiztonsági szerve.

¹¹⁷ Szélesi Jenő név Wayand utólagos betoldása. A név előtt a kéziratban nem, csak a tisztázatlanban szerepel a 9. sorszám.

¹¹⁸ „Vezérezredes” Wayand utólagos betoldása.

rilisáig, amikor is a táborot kiürítették, s az internáltakat szigorú őrizetben, gyalogmenetben Augsburg felé hurcolták. Augsburg közelében jártak már, amikor az amerikai csapatok kezébe került az internáltak tömege, s az azokat kísérő német SS őrség.

Az amerikaiak az augsburgi táborba helyezték el a felszabadított internáltakat. Itt Somborékat megfelelő igazoló irásokkal látták el az amerikaiak. Én Okos Sándor igazoló írását láttam és elolvastam. Az igazoló iratot angol nyelven állították ki. Okos Sándor azt hitelesen lefordította magyar nyelvre is. Mindkét írást olvastam, angolul azonban nem tudok. A magyar nyelvű fordításban kb. az alantakat olvastam: „Igazolom, hogy Okos Sándor magyar rendőrségi detektívet a németek hurcolták el hazájából, s tartották fogva. Fogságából az amerikai hadsereg szabadította ki. Nevezett az amerikai hadsereg biztonsági szolgálatának védelme alatt áll, lakásából ki nem költöztethető.”

Úgy emlékszem, hogy ez volt a tartalma az igazoló írásnak. Okos Sándor azt mondotta nekem, hogy valamennyien azonos szövegű iratot kaptak.

1945. június havában felkeresett engem a ramsdorfi magyar táborban dr. Hivessy Jenő. Egy amerikai katonai autón utazott, melyen amerikai sofőrön kívül csak ő ült. Látogatása magántermészetű volt, csupán családja felől érdeklődött nálam.

Hivessy közölte velem, hogy az amerikaiak támogatják őket, ők viszont segédkeznek a „magyar ügy” feldolgozásában. Nem nyilatkozott azonban a támogatás mikéntjéről, mérvéről, s még tartózkodóbb lett, amikor munkájáról érdeklődtem. Csupán annyit válaszolt, hogy a különböző helyeken elfogott nyilas személyeket hallgatja ki.

Kértem Hivessyt, hogy vigyen magával, mert teljesen idegen és ismeretlen emberek között élek. (Valóban csupa fiatal, általam ismeretlen detektívgyakornok, detektív, rendőrsőfő csoportjába kerültem.) Hivessy a legridegebben elzárkózott – mondván – „ez teljesen ki van zárva.” Azután röviden csak annyit mondott, hogy hamarosan Salzburg környékére költöznek, mert a „magyar ügy”-ben dolgozó amerikai katonai parancsnokság Salzburgban székel. Hivessy rövid, 5–6 perces beszélgetés után elment.

Több detektívtől értesültem később, hogy Somborék Grabenstadtban tartózkodnak, magánházakban laknak, általában tűrhető soruk van.

Miután szeptember végén a ramsdorfi tábor, melynek parancsnoka voltam, oszladozni kezdett, többen önként haza is jöttek, néhányan ismeretlen

helyen munkát vállaltak. Egy¹¹⁹ detektív, meg egy csendőr törzsőrmester a francia idegen légióba vetette fel magát, [én pedig] elhatároztam, hogy felkeresem Sombort, hogy az ő környezetében helyezkedjem el. Elutaztam tehát Grabenstadtba, ahová október 5-én este érkeztem meg. Sombor eléggé szívesen fogadott. Detektívtársaim azonban a legridegebben bántak velem, Hivessy, Okos és Borbáth kivételével még a beszélgetés elől is kitértek. Somborral beszélgettem, amikor Hivessy lépett a szobába és közölte előttem Somborral, hogy az amerikai ezredes rendelkezésére október 6-án reggel autón Sombornak és Hivessynek az ezredessel együtt Salzburgba kell utazniuk. Az okot Hivessy nem közölte előttem. Másnap hosszasan beszélgettem dr. Borbáth-tal és Okossal. Ők ugyanis együtt laktak, [és] a lakásukon fogadtak engem.¹²⁰ Mindketten egybehangzóan azt mondták, hogy az amerikaiakkal csak Sombor, Hivessy és Szélesi¹²¹ dolgozik együtt, mert Hivessy nem engedi őket az amerikai Himler közelébe. Többször előfordul – mint mondták – ha munkatorlódásuk volt, dr. Czobort is igénybe veszik kisebb munkákra.

Mielőtt Hivessy Somborral és az amerikai ezredessel Salzburgba utazott, Hivessy bizalmasan közölte velem, hogy a hozzájuk jutott rendelkezés szerint kiket kell elfogniuk és a salzburgi táborba szállítaniuk. Egy jegyzéket mutatott nekem, melyben egyik pontként [az alábbi mondat] szerepelt: „A magyar rendőrség azon tagjai, kik 1944. március 19-e után a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályán teljesítettek szolgálatot”. Ha jól emlékszem 10–12 pont szerepelt a listán, de Hivessy velem¹²² csak a reám vonatkozó pontot olvastatta el. Majd azt ajánlotta, hogy menjek illegálisba, mert előbb-utóbb letartóztatnak. Megígérte, hogy Salzburgban utána néz annak, vajon a magyar kormány nem név szerint kér-e engem kiadni. Amikor Salzburgból visszajött Hivessy, közölte velem, hogy a magyar kormány által név szerint kérték jegyzékében nevem nem szerepel. Ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy már nem látja olyan fontosnak az illegalitásba vonulásomat, mert ha netán az amerikaiak elfognak, minden körülmények között Salzburgba kerülök, ott pedig minden őrizetbe vett magyar állampolgárral ők is foglalkoznak, és kiadatásukra vonatkozólag őket is meghallgatják.

¹¹⁹ „Egy” előtt áthúzva: ketten

¹²⁰ „Engem” Wayand utólagos betoldása.

¹²¹ Sombor, Hivessy, Szélesi nevek a kéziratban és a tisztázatlanban is aláhúzva szerepelnek.

¹²² A „velem” előtt olvashatatlan szó áthúzva.

Aznap este beszélgettem Somborral is e tárgyról. Beszélgetésünknel jelen volt Antal István detektív [főfelügyelő] és egy Tasnády nevű detektív is. Sombor ez alkalommal megerősítette Hivessy közléseit és hozzátette, hogy beszélt Himlerrel volt osztályának azon tagjairól, kiknek szerepét jól ismeri. Felhatalmazott bennünket arra, hogy esetleges letartóztatásunk esetén hivatkozzunk Himlerre és reá. Kijelentette, hogy letartóztatásunk esetén ő feltétlen tudomást szerez az esetről, és akkor amúgy is eljár érdekünkben.

Miután kollégáim részéről oly rideg fogadtatásban részesültem, és mert sem Sombor, sem Hivessy nem hívott, hogy költözzem közelükbe, elhatároztam, hogy Ramsdorfban maradok. Két napig tartózkodtam Grabenstadtban, majd visszatértem Ramsdorfba.

Grabenstadtban való tartózkodásom ideje alatt Sombor társaságában csak Szily volt¹²³ államtitkár leányát láttam, ki mint láttam, elvált asszonyként került ki Németországba. Hogy Somborral való kapcsolata milyen természetű volt, nem tudom. Én nem kérdeztem, ők pedig erről nem beszéltek.

Tudom, hogy Hivessy jó viszonyban volt egy magyar íróval, ki ott az amerikai konyhán dolgozott. Az író nevére már nem emlékszem. Úgy emlékszem, hogy az író feleségével és egy vagy két gyermekével együtt élt Grabenstadtban. Nem tudok arról, hogy az írónak Somborral, illetve Hivessyvel való kapcsolata milyen természetű volt, s hogy őt hivatalos ténykedésükben felhasználták-e.

Grabenstadti élményeim azért írtam ily aprólékosan le, mert Somborékról konkrétumot nem tudok, csak amit én magam láttam, s amennyit velem ők közöltek. Így szerepük megítéléséről pusztán következtetésekre vagyok utalva.

Megjegyezni kívánom, hogy már itt Budapesten a Markó utcai fogházban egyes nyilas vezetőktől (Kassai, Omelka, Hubay) hallottam, hogy Somborékkal együtt dolgozott egy Bocsor nevű ember, ki a nyilasokat Hivessy és detektívtársai kezére segítette.

Tudomásom szerint Sombor közvetlen környezetétől már önként hazajött dr. Dombi Antal detektív és Okos Sándor detektív és Szabados Béla detektív.¹²⁴

¹²³ A szó Wayand utólagos betoldása.

¹²⁴ Az önvallomás első része ezzel a mondattal lezárul, de a kézzel írt feljegyzés egy sor kihagyással ugyanazon az oldalon folytatódik.

A Budapesti Főkapitányság Útlevel Osztálya, mint önálló osztály működött. A működésére vonatkozó rendelkezéseket közvetlenül a Belügyminisztériumtól kapta. A belügytől kapta a szükséges¹²⁵ nyomtatványokat is.

Az osztály négy¹²⁶ részre tagolódott.

Az első része[n] az útlevelet kérelmező által benyújtott személyi okmányokat vizsgálták felül, s ennek alapján töltötték ki az útlevelesztály alkalmazottjai az útlevelet kérő nyomtatványt. Itt az okmányokat a[z] [ügy]fél visszakapta.

A második részen a hivatalos személyek által készített útlevel kérő nyomtatványok alapján ugyancsak az osztály alkalmazottjai kitöltötték magát az útlevelet.¹²⁷

A harmadik részen pedig az útlevelet felszerelték, fénykép[el] és a szükséges bélyegzőkkel. Az ily módon elkészített útlevelek aláírás végett bekerültek az osztály vezetőjéhez, illetve annak egyik rendőrfogalmazás-karbeli helyetteséhez, honnan a negyedik állomásra került a teljesen kész, s már aláírt útlevel, a kiadóba. Itt vette át a fél az útlevelét.

A rendes útlevelektől teljesen elkülönítve kezelték a tengerentúli útlevelkérelmeket. Egy kis csoport (talán 3–4 ember) foglalkozott a tengerentúli útlevelkérelmekkel. A kis csoport teljesen elkülönült az osztálytól, külön iktatókönyvet vezetett. Vezetője dr. Bácskay László detektívfelügyelő volt, ki kizárólag az útlevelesztály főnökének referált. Úgy tudom, hogy e csoport szorosan együtt működött a Belügyminisztérium illetékes szervével (talán a kivándorlási osztállyal).

Természetesen a kitöltött útlevelkérelő-lapokat mielőtt a leíróba (ahol magát az útlevelet kitöltötték), tehát a második részbe kerültek volna, megálapították, hogy nem forog-e fenn valamilyen útlevelkiadást akadályozó ok.

Sürgős esetekben, közismert személyeknél, vagy¹²⁸ jobboldali tisztviselő felelősségvállalása mellett, az osztályvezető engedélyt adhatott arra,¹²⁹ hogy az útlevelet az egyébként előírt személyi okmányok bemutatása nélkül, utólagos priorálás mellett állítsák ki, s adják át a kérelmezőnek.

A politikai osztálynak, mint olyannak az útlevelesztály munkájára semiféle befolyása nem volt. 1924 óta, amikor is dr. Hetényi Imre vette át a politikai osztály vezetését, megtartotta vezetése alatt a már korábban is ál-

¹²⁵ A „szükséges” előtt olvashatatlan szó áthúzva.

¹²⁶ „Négy” alatt áthúzva „három”.

¹²⁷ „Útlevelet” előtt áthúzva „útlevellapot”.

¹²⁸ A szó Wayand utólagos betoldása.

¹²⁹ A szó Wayand utólagos betoldása.

tala¹³⁰ vezetett útlevélosztályt, s a vezetése alá rendelték az államrendészeti osztályt is. Hetényi óta a továbbiakban is egy vezető alá rendelték a három osztályt. Kivételt csak Hain Péter esetében tettek, kinek sikerült az államrendészeti osztály vezetését magához ragadnia, az útlevélosztályt azonban nem kapta meg.¹³¹

Hetényi szerette a detektíveket az útlevélosztályon foglalkoztatni. Többet be is hívott különböző helyekre. Később azonban egy belügyminiszeri rendelet megtiltotta, hogy a detektíveket hivatásuktól elvonva irodai munkával foglalkoztassák. Csupán dr. Bácskay László detektívfelügyelő maradt továbbra is az útlevélosztályon, míg a többiek a detektívcsoporthoz osztották, s ott foglalkoztatták.¹³²

Az első világháború előtti időben Magyarországon tömegmozgalmat csak a szociáldemokrata párt szervezkedése jelentett. E mozgalom is csaknem kizárólag Budapestre szorult, ezért ennek ellenőrzésével annak idején főként a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya foglalkozott. Az államrendészeti osztály akkori vezetője Andréka Károly rendőrtanácsos (vagy főtanácsos) volt, ki mellé egy vagy két fogalmazáskarbéli előadó, egy segédhivatali tisztviselő, s talán két detektív volt beosztva. Akkor ez az apparátus elegendőnek mutatkozott a kormány tájékoztatására, ezért – tudomásom szerint – a detektívtestület kebelén külön politikai detektívcsoporthoz nem szerveztek. Amint azt az idősebb detektívtestületbeli társaimtól hallottam, volt ugyan egy 5–6 főből álló csoport, melynek feladata a rendes szakcsoporthoz munkájuk mellett a Budapesten megforduló külföldi államférfiak személyi

biztonsági szolgáltatásának ellátása volt. A detektívek maguk között a kis csoportot politikai csoportnak nevezték, bár tagjait csak bizonyos alkalmakkor foglalkoztatták politikai természetű ügyekben. Amint hallottam, a csoportba tartozott [egy] Kormos nevű detektív, ki az 1918-as forradalomban detektív főnök lett, Nánási László, lovag Bialoszkurszky Géza, Kritzer Lipót, Hámos Elemér, Kovács Mikiós detektívek.

Úgy hallottam, hogy a detektívtestületben külön detektívcsoporthoz először az 1919-es kommun alatt szerveztek azzal a céllal, hogy a kormányt a néphangulat hullámlásáról helyesen tájékoztassák. E csoport tagjai jártak be nemcsak Budapest kerületeit, hanem az egész országot, s tájékoztattak a néphangulat felől. Természetesen őket foglalkoztatták a felmerülő politikai természetű ügyek nyomozásánál is. A kommun bukása után e csoportot fejlesztette tovább a hatalomra lépő kormány rendőrfőkapitánya.¹³³ Hat vagy nyolc detektívcsoporthoz dolgozott egy főcsoportban egy főcsoportvezető irányítása alatt a felszámolómunkában. Politikai főcsoport címen iktatták a többi főcsoportok közé (lopási, intellektuális, betörő, stb.). A politikai főcsoport ekkor már tulajdonképpen a detektív főnök irányítása alá tartozott, a főcsoportvezető a detektív főnöktől kapta utasításait. Emlékezetem szerint a főcsoport vezetője Angyal László detektív főfelügyelő volt.

Talán 1921 [1920] őszén végzett a főcsoport a felszámolómunka zömével, és ekkor újraszervezték a főcsoportot. A főcsoportot, amely eddig közvetlenül a bűnügyi osztály alá volt rendelve, 3 csoportra csökkentették, s közvetlenül az államrendészeti osztály alá rendelték. Neve továbbra is politikai nyomozó főcsoport maradt, élére azonban egy rendőrfogalmazás-karbéli tisztviselőt (rendszerint egy rendőrkapitányt) állítottak, ki közvetlenül Andréka Károlytól, az államrendészeti osztály vezetőjétől kapta az utasítást, s annak referálta a végzett munka eredményeit. A detektív főnöknek ettől kezdve a politikai nyomozó főcsoport munkájába beleszólása nem volt. Ez a főcsoport dolgozott az Andics Erzsébet-féle szervezkedés felszámolásában.¹³⁴

¹³³ „Rendőrfőkapitánya” Wayand utólagos betoldása.

¹³⁴ A Bécsben tanuló Andics Erzsébet és Berei Andor 1921 elején utasítást kaptak a KMP egyik bécsi emigráns vezetőjétől, Hirossik Jánostól, hogy Magyarországon az ifjúság között végezzenek kommunista agitációt a második Tanácsköztársaság kikiáltásáért. Az egyetemi hallgatókból, diákokból és ifjúságokból álló illegális csoport röplapok nyomtatásával, terjesztésével, és kommunista szemináriumok megtartásával próbált a szociáldemokrata szakszervezeti mozgalom sorai között szervezőmunkát kifejteni. A rendőrség hamar felfigyelt rájuk, a detektívek 1921. április végén összesen tizenhét aktivistát fogtak el és állítottak elő a főkapitányságra.

¹³⁰ A szó Wayand utólagos betoldása.

¹³¹ A Budapesti m. kir. Államrendőrség Államrendészeti Osztályát a 20. század elején állították fel a gyűlekezési és egyesülési joggal kapcsolatos ügyek, tömegmozgalmak, munkásmozgalmak, sztrájkok és munkáskizárások hatósági kontrolljára. Működése független volt a politikai nyomozó főcsoporttól, illetve az 1932-ben megszervezett politikai rendészeti osztálytól, rendszerint azonban mindkét szervezeti egység közös irányítás alá tartozott, egy magasabb rangosztályba tartozó rendőrségi tisztviselő révén. Ennek a struktúrának vetett véget az 1944. március 28-án Hain Péter vezetésével létrehozott Állambiztonsági Rendészet, amely a politikai osztály mellett az államrendészeti osztályt is magába integrálta. Bővebben lásd: Varga Krisztián: Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete (1944. március 28. – 1944. december 25.) *Betekintő*, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_varga_k (Utolsó letöltés: 2018. október 2.)

¹³² Az önvallomás második része egy vízszintes írásvonallal és Wayand Tibor névalíráásával zárul le. A kézzel írt feljegyzés a következő oldalon folytatódik.

1922. év nyárutóján, illetve ősz elején, amikor engem a politikai nyomozó főcsoporthoz helyeztek, az államrendészeti osztály vezetője Andréka Károly főkapitány-helyettes volt. Ő rendelkezett a főcsoporttal, melynek élén dr. Bauer Ernő (később Bártfayra magyarosította nevét) rendőrkapitány állott. A főcsoport három csoportból állott, az egyes¹³⁵ csoportok létszáma 16–18 detektív volt. A politikai nyomozó főcsoport összlétszáma nem haladta meg a 60 főt. A főcsoportnak segédhivatala nem volt, ügyiratait is a detektívtestület iktatóhivatala útján kapta, s továbbította az illetékes ügyosztályoknak. Közvetlen dr. Bártfay mellett egy detektív volt beosztva, ki ott titkári teendőket végzett, s egyszersmind ellátta a főcsoport szolgálatvezetői teendőit. Ő vezényelte a detektíveket különböző szolgálatokra (gyűlésekre, figyelésekre, a hivatalban teljesítendő délutáni ügyeletes szolgálatra stb.).

A dr. Bártfay mellett dolgozó szolgálatvezető házi iktatót vezetett azokról a névtelen s bizalmas bejelentésekről, melyek közvetlenül a főcsoporthoz kerültek. Csupán a házi iktatóban volt nyoma azoknak a nyomozati cselekményeknek, figyeléseknek, bizalmas puhatolásoknak, melyeket a főcsoport saját kezdeményezése alapján eszközölt. A házi iktatóra azért volt szükség, mert a szolgálati szabályzat értelmében a detektív iktatott ügyirat nélkül még bizalmas puhatolást, vagy figyelmet sem eszközölhetett. Bizalmas természetű ügyekben, s a közvetlenül a főcsoporthoz kerülő névtelen levelekben, valamint a főcsoportnál tett bizalmas bejelentésekben a nyílt nyomozást minden esetben a hosszas és alapos bizalmas puhatolás, esetleg figyelés előzte meg. Ha az előzetes puhatolás és figyelés a bűnvádi eljárásra elegendő okot eredményezett, csak akkor került az ügy az illetékes ügyosztály iktatójához. Innen iktatás után visszakerült a főcsoportba, s csak azután indulhatott meg a nyílt nyomozás.

A nyílt nyomozás során a detektívek eljárásuk eredményeiről, az őrizeteseik vallomásaival¹³⁶ detektív-jelentéseket szerkesztettek, a beszerzett bűnjeleket letétbe helyezték, majd az őrizetéseket a nyomozati iratokkal együtt átadták az illetékes ügyosztály által kijelölt rendőrfogalmazás-karbeli előadónak. Az előadó a detektívjelentésekben megállapított tényekre vonatkozólag jegyzőkönyvileg kihallgatta az őrizettest, s ha arra elegendő okot látott, előzetes letartóztatásba helyezte, róla fényképet és ujjlenyomatot készíttetett, majd az ügyet az őrizetessel együtt az ügyészségnek adta át.

¹³⁵ „Egyes” Wayand utólagos betoldása.

¹³⁶ „Az őrizeteseik vallomásaival” rész Wayand utólagos betoldása.

Ebben az időben a három csoport élén egy-egy detektívfelügyelő állt. Ezek: Hajdó János, Ökrös Ferenc és Rubos János detektívfelügyelők voltak. (Rubos később Rétlakira magyarosította nevét.) Az egyes csoportok munkáját, dr. Bártfay osztotta ki. A csoportok munkája csaknem kizárólag a baloldali megmozdulások ellen irányult, csak később, de még Bártfay idejében¹³⁷ kezdett a Rubos-csoport a jobboldal elleni munkára specializálódni.

A csoportok hivatalos órája naponta 8–14 óráig tartott. A csoportvezetők a teljes hivatalos időt hivatalukban töltötték, csoportjukat azonban 2 részre osztották, s egy-egy rész csupán 3 órát (8–11-ig, vagy 11–14-ig) töltött a hivatalban, a többi időt ügyiratokban való nyomozással, figyeléssel töltötte.¹³⁸

A napi hivatalos órák eltelte után, csupán délután 17–20-óráig volt a központban ügyeleti szolgálat rendszeresítve. Naponta 2 detektív tartotta e szolgálatot a Bártfay szobájával szomszédos detektív-szobában. Délután 17–20 óra között rövidebb-hosszabb időre Andréka is, még Bártfay is bent tartózkodtak hivatalukban. Ilyen esetekben az ügyeletesek tőlük kaptak utasítást az esetleges munkára. Ha távollétükben adódott valamilyen sürgős intézkedést igénylő eset, úgy az ügyeletesek személyesen, vagy telefon útján érintkezést kerestek Andrékával vagy Bártfayval, nekik jelentették az esetet, s a tőlük kapott utasítások alapján jártak el. Önállóan, utasítás nélkül az ügyeletes detektívek nem intézkedhettek. A délutáni ügyeleti szolgálaton kívül, rendszeresítve volt még az éjjeli készenléti szolgálat. Naponta 10 detektív volt kijelölve, kiknek este 20 órától másnap reggel 8 óráig otthon a lakásukon kellett tartózkodniuk. Sürgős szükség esetén ezeket a detektíveket rendelték be az őrszobák útján, vagy telefonon.

A Singer és Szvétecz ügy¹³⁹ felszámolása után a baloldal elleni munka már csak a névtelen feljelentésekre, s egyéb ügyiratok feldolgozására korlá-

¹³⁷ „De még Bártfay idejében” mondatrész Wayand utólagos betoldása.

¹³⁸ „Töltötte” előtt „fordította” áthúzva.

¹³⁹ Gerő (születési neve Singer) Ernő a KMP utasítására 1922 nyarán szervezőmunkára Ausztriából visszatért Magyarországra. Az általa vezetett illegális pártsejtek néhány héten át tartó működésük során a második proletárdiktatúra azonnali kikiáltásáért fejtették ki agitációs-szervező tevékenységet: külföldön nyomtatott propagandakiadványokat (röpiratokat, szórólapokat) terjesztettek Budapesten és környékén. Bizalmas nyomozás után 1922. szeptember végén a detektívek mintegy hetven embert állítottak elő, akiknek nagy részét letartóztatták és átadták az ügyészségnek. Gerőt tizenöt évi börtönbüntetésre ítélték. Fogolycsera-egyezmény keretében a magyar hatóságok 1924-ben kiadták a Szovjetunióknak. – 1923 februárjában a bécsi magyar kommunista emigráns vezetők utasítására Szvétecz István és néhány társa illegális pártépítő munkára hazatért Magyar-

tozódott. A főcsoport saját kezdeményezése folytán nem tudott az illegális vonalakra futni. Élénken emlékszem, magam is részt vettem hónapokig tartó figyeléseken, melynek során megállapítottuk,¹⁴⁰ hogy a megfigyelt személy nincs bekapcsolva az illegális munkába.

Viszont ez időben sok munkát, főként figyelő munkát adott a főcsoportnak a jobboldal. Az „ÉME” (Ébredő Magyarok Egyesület[e]), a „Kettős Kereszt Várszövetség”,¹⁴¹ s különböző különítményekből leszakadt egyének önálló akciói foglalkoztatták a politikai nyomozó főcsoportot. A jobboldali veszélyes elemeket a Rubos-csoport tartotta nyilván, s az ellenük foganatosított rendszeres munkát velük végeztette Bártfay. A másik két csoport tagjai közül csak esetenként vezényelt¹⁴² detektívet Bártfay¹⁴³ Ruboshoz kíségetésként, kik azonban csak részleges munkát végeztek összefüggően nem ismerték az ügyeket. Rendszerint egyes személyek mozgását kellett megfigyelniük, s néhány napi figyelőmunka elteltével bevonultak eredeti csoportjukhoz.

1924 [1923] tavaszán felsőbb intézkedésre az egész Rubos-csoportot dr. Hetényi Imre rendőrfőtanácsoshoz, az útlevelesztály főnökéhez vezé-

országára. A Nagy-Budapest területén működő néhány fős csoport főleg röplapozással foglalkozott, amire a rendőrség hamar felfigyelt. 1923 júniusában a csoport tagjai egymás után lebuktak, a házkutatások során illegális röplapok és tiltott kommunista irodalom került elő. A törvényszék Szvétecz Istvánt és tizenegy további társát a rendtörvény megszegése miatt szabadságvesztéssel büntette.

¹⁴⁰ „Megállapítottuk” előtt, „puhatolásaink eredményezték, hogy” mondatrész áthúzva.

¹⁴¹ Az Ébredő Magyarok Egyesületét (ÉME) 1918 decemberében hozták létre állástalan katonatisztek és hivatalnokok, akik szélsőséges nacionalista, antiszemita és fajvédő nézeteket hangoztattak, és szemben álltak a háború előtti közjogi liberalizmussal, a Károlyi-kormány képviselte antantbarát-pacifizmussal és demokratikus népköztársasággal, valamint a baloldali – szociáldemokrata, kommunista – munkásmozgalommal is. Provokatív és garázda utcai összetűzéseik miatt a Teleki-kormány 1920-ban rövid időre betiltotta. Újjáalakulását követően a második világháborúig a korszak egyik meghatározó társadalmi-politikai szervezete maradt.

A Kettős Kereszt Várszövetség 1919 júniusában alakult meg a keresztény-nemzeti ellenforradalom egyik szervezetének, az Etelközi Szövetségnek (EX) titkos alegységeként. Tagjai irredenta, sovinszta és legitimista nézeteket vallottak, nagy részük az elcsatolt területekről származott. A szövetségbe belépőket különleges feladatok végrehajtására képezték ki, a Belügyminisztériumban fedés alatt, Főtartalék néven katonai állományba kerültek, és a környező országokban hírszerző és felderítő, olykor szabotázs és diverzáns tevékenységet folytattak. A második világháború alatt a szervezet polarizálódott, tagjainak egy része csatlakozott az antifasiszta ellenállási mozgalomhoz (Magyar Front, 1944), másik részük a nyilasokkal szövetkezett.

¹⁴² „Esetenként vezényelt” Wayand utólagos betoldása. Alatta áthúzva „néhány”.

¹⁴³ „Bártfay” előtt áthúzva, „vezényelt”.

nyelték. Titokzatosan dolgozott a Rubos-csoport az útlevelesztály gróf Vigyázó Ferenc utcai helyiségeiben. Csak amikor a nyomozást befejezték, akkor tudtuk meg, hogy Hetényi az Erzsébetvárosi Kör elleni pokolgépes¹⁴⁴ merénylet tetteit kerítette kézre.¹⁴⁵ E nyomozás eredményes befejezésével egyidejűleg Andréka Károlyt és dr. Bártfayt áthelyezték más beosztásba, az államrendészeti osztály vezetését pedig dr. Hetényi Imrére bízták, s alája rendelték a politikai nyomozó főcsoportot is.

Hetényi ugyanakkor szabadkezet kapott, hogy a detektívtestületből tetszés szerint válogassa ki a munkatársait, s szervezze újjá a politikai nyomozó főcsoportot. Számos detektívet helyezettett vissza az anyatestülethez, s onnan helyettük maga válogatta ki, s vette maga mellé az általa ismert, vagy a neki ajánlott detektíveket. A csoportvezetők közül elejtette Ökrös Ferencet, majd Hajdó Jánost.

Dr. Bártfay helyett dr. Schweinitzer József rendőrkapitányt helyezettette a politikai nyomozó főcsoporthoz. Ekkor került Hain Péter is a politikához.

Hetényi ezután 3 csoportot szervezett. Főcsoportvezető Zdeborszky Oszkár detektív főfelügyelő lett. (Borsékyre magyarosította nevét.¹⁴⁶) Csoportvezetők Hain Péter, Hajdó János és Rubos János lettek. Az egyes csoportok taglétszáma lényegesen¹⁴⁷ nem változott.

Hetényi Hain csoportjára a baloldali munkát, Rubos csoportjára a jobboldal elleni munkát bízta, míg a Hajdó csoporttal az államrendészeti osztály által adott egyéb munkákat (egyesületi, szekták, állampolgári ügyek, stb.) dolgoztatta fel. Változtatást eszközölt a délutáni ügyeletnél is, amennyiben a délután 14 órától este 20 óráig 2 detektív tartott ügyeleti szolgálatot. Az éjjeli készenléti szolgálatot változatlanul megtartotta. A házi iktatót Hetényi beszüntette és helyébe rendes iktatót szervezett, vezetésével Csurgovits Gyula detektívfelügyelőt bízta meg.¹⁴⁸ Az ügyiratokat ezentúl már nem a detektívtestület iktatóhivatalán keresztül kapta a főcsoport, hanem

¹⁴⁴ „Pokolgépes” előtt áthúzva, „bomba”.

¹⁴⁵ A pokolgépet 1922. április 3-án az Erzsébetvárosi Kör Budapest, Dohány utca 76. szám alatti székházában robbantották fel az ÉME tagjai. A merényletben nyolc ember vesztette életét. Az akció célja a liberális politikusok és zsidó üzletemberek megfélemlítése volt. A terrorcselekményt elkövető Márffy Józsefet és társait csak két évvel később, 1924 februárjában sikerült bíróság elé állítani.

¹⁴⁶ „Főcsoportvezető Zdeborszky Oszkár detektív főfelügyelő lett. (Borsékyre magyarosította nevét)” rész Wayand utólagos betoldása.

¹⁴⁷ „Lényegesen” Wayand utólagos betoldása.

¹⁴⁸ A mondat után olvashatatlan szó áthúzva.

közvetlenül a főkapitánysági ügyosztályoktól, illetve külső állami szervektől. Csurgovits által vezetett iktatón kívül Schweinitzer is vezetett külön egy bizalmas iktatót. Az ő általa iktatott ügyiratok rendszerint nem kerültek ki a csoportokhoz, Schweinitzer ezeket magánál tartotta, s az ügyekben szükséges nyomozásokra szóval adta meg az egyes detektíveknek az utasítást.

A főcsoportnak ebben az időben nyilvántartása nem volt. A priorálást csupán az Országos Bűnügyi Nyilvántartóban és a toloncházi csonka nyilvántartóban végezték a detektívek. Azért nevezem e nyilvántartót csonkának, mert a kommün alatt e nyilvántartó egy része elégett. A nyilvántartót pótolta a főcsoportnál az előállítási könyv. Minden csoport vezetett ugyanis egy előállítási könyvet, melyben minden egyes előállított nevét, személyi adatait, lakását és az előállítás okát és idejét¹⁴⁹ feljegyezték. Ha valakit több ízben állítottak elő, minden egyes alkalommal bekerült az előállítási könyvbe. Ezen kívül eseménykönyvet vezettek a csoportok. Itt már az egyes ügyeket, illetve az azokban lefolytatott nyomozás eredményét jegyezték fel. A nyilvántartásnak e módja megbízható volt, azonban a priorálás körülményes, fáradságos, hosszadalmas¹⁵⁰ volt, mert minden egyes priorálásnál végig kellett lapozni az összes csoportok előállítási könyveit. Könnyen előfordulhatott, hogy a lelkiismeretesen prioráló detektív figyelmét is elkerülhette a lapozgatásoknál keresett név, s így a priorálás eredménye hiányossá, megbízhatatlanná vált. Ezért rendelte el Hetényi kb. 1926 vagy 1927-ben, hogy a főcsoport állítson fel egy központi nyilvántartót.¹⁵¹

Hetényi a nyilvántartó szervezésével Haint bízta meg. Hetényi csupán házi használatra szerveztette meg a politikai nyilvántartót, melyet idővel idegen hivatalok, hatóságok és minisztériumok is hivatalos jellegűnek ismertek el.

Hain Péter előbb Németh Ernő, majd Kády József detektíveket bízta meg a nyilvántartó felállításával járó munkák elvégzésével. Nevezettek előbb az egyes csoportok előállítási könyveiben szereplő adatokat írták át a Hain Péter által tervezett nyilvántartási lapokra, azután az egyes minisztériumok, s egyéb állami hivatalok által a főcsoportnak megküldött névjegyzékekben szereplő neveket és adatokat jegyezték külön lapokra. A lapokat ezután külön rendszer szerint (nem ABC) kezelték. A kezelési rendszert én sem ismerem.

Nyilvántartónk meglehetősen tökéletlen volt. Sok felesleges dolgot jegyeztek ott fel, melynek következtében¹⁵² egyesekre igen komoly hátrány, kár hárult. Az egyes ügyek felszámolás közben előállított egyének névjegyzékét a csoportok leadták a nyilvántartóba. Ott a névjegyzékekben szereplőkről¹⁵³ nyilvántartási lapot állítottak ki még abban az esetben is, ha az előállítottak közül egyesekre vonatkozólag a nyomozás terhelő adatot nem eredményezett, s azok szabadlábra kerültek. Lapjuk bent maradt a nyilvántartóban. Avagy, ha utcai tüntetések alkalmával a riadóautón¹⁵⁴ helyszínre érkezett rendőrök kisebb-nagyobb tömeget állítottak elő, köztük persze leginkább kíváncsiskodókat, a főcsoport készenléti csoportja névjegyzéket készített az előállítottakról, s azt leadta a nyilvántartóba. Ott a kitöltött nyilvántartó lapokra feljegyezték pl. „előállítva az igazságügyi minisztérium előtti tüntetésről”. Ha azután egyiknek-másiknak a szerepe tisztázódott, a nyomozás során megállapítást nyert, hogy a tüntetéshez semmi köze nem volt, lapja mégis bent maradt a nyilvántartóban. Csak az 1940-es évek elején küszöbölték ki a rendszertelenséget olyképpen, hogy utasítást kapott a nyilvántartó vezetője, hogy a jövőben nyilvántartásba vétel végett egyes detektívektől, csoportoktól¹⁵⁵ anyagot nem vehet át. Ily anyagot¹⁵⁶ csak az egyes előadóktól vehet át,¹⁵⁷ kik a csoportok által lenyomozott ügyek iratait irányították az illetékes hatóságokhoz. Az előadók az ügyiratokat továbbítás előtt leadták a nyilvántartóba. A nyilvántartó lapokra feljegyzett szöveget azonban továbbra is az ott dolgozó detektív, vagy polgári ruhás rendőr állapította meg és fogalmazta. Dr. Haraszt[h]y Vince rendőrtanácsos és az én kezdeményezésemre Sombor elhatározta, hogy a nyilvántartót átdolgozzuk. A végrehajtásra azonban sor nem került.

A politikai ügyekben dolgozó három detektívcsoporthoz mellé Hetényi egy ügynevezett helyszínelő csoportot is szervezett. A csoportnak¹⁵⁸ a munkája kizárólag a kormányzó körüli¹⁵⁹ személyi biztonsági szolgálat volt, mindazonokon a helyeken, ahol a kormányzó megjelent (mozi, színház, stb.). E cso-

¹⁴⁹ „És idejét” Wayand utólagos betoldása.

¹⁵⁰ „Hosszadalmas” Wayand utólagos betoldása.

¹⁵¹ A mondat után új bekezdés nem, csak egy elválasztó írásjel látható.

¹⁵² „Következtében” alatt áthúзва, „következményét”

¹⁵³ „Szereplőkről” alatt olvashatatlan szó áthúзва.

¹⁵⁴ „Riadóautón” előtt áthúзва, „rendőrség”.

¹⁵⁵ „Csoportoktól” után áthúзва, „nem vehetett át”.

¹⁵⁶ „Ily anyagot” Wayand utólagos betoldása.

¹⁵⁷ „Vehet át” Wayand utólagos betoldása.

¹⁵⁸ „A csoportnak” után olvashatatlan szó áthúзва.

¹⁵⁹ „A kormányzó körüli” Wayand utólagos betoldása.

port 8-10 tagból állott, vezetője előbb lovag Bialoszkurszky Géza detektív főfelügyelő, majd később végig dr. Juhász József detektív főfelügyelő volt. A csoport egy tagja a hivatalos órák után este 20 óráig ügyeleti szolgálatot tartott a hivatalban. Itt kapta meg az esetleges kormányzói programot. Feladata volt, csoportjának tagjait kiértesíteni, s őket a helyszínre rendelni.

1938-ig, míg Hetényit nyugdíjazták, ilyen szervezettel dolgozott a politikai nyomozó főcsoport, melynek élén az egyetlen beosztott fogalmazás-karbeltisztviselő dr. Schweinitzer József rendőrfőtanácsos állott. Schweinitzer egyben mint Hetényi helyettese is szerepelt, de csak kizárólag a politikai osztályon, mert úgy az útlevel, mint az államrendészeti osztályon az oda beosztott fogalmazás-karbeltisztviselők rangidőse volt Hetényi helyettese.

A politikai nyomozó főcsoportnál jegyzőkönyveket egyáltalán nem vettek fel, sem a detektívek, sem Schweinitzer. Amikor az egyes csoportok a nyomozásokat befejezték, a detektívek a megállapításaikról, illetve a gyanúsítottak vallomásairól detektívjelentéseket szerkesztettek. A befejezett nyomozás iratait a detektívcsoporthoz átadta Schweinitzernek, aki ezt a bűnügyi osztályhoz továbbította. A bűnügyi osztályhoz beosztott fogalmazás-karbeltisztviselő a detektívjelentések alapján jegyzőkönyvileg kihallgatta a gyanúsítottat, majd ha erre elegendő ok volt, előzetes letartóztatásba helyezte, vagy ha a letartóztatásra elegendő okot nem látott fennforogni – szabadlábra helyezte. Az ügyiratokat azonban minden esetben az ügyészségnek küldte meg.

Úgy emlékszem, hogy az 1930-as évek elején Hetényi a politikai nyomozó főcsoportot önálló osztállyá fejlesztette. Új nevet is vett fel: „Országos Politikai Rendészeti Osztály” néven működött a továbbiakban.¹⁶⁰ Az osztállyá való fejlesztését véleményem szerint azért vitte keresztül Hetényi, hogy egyrészt így nagyobb¹⁶¹ tekintéllyel tudjon a csendőrséggel szembeszállni, (állandó harc folyt közöttük, melyet [Halbich] Hajnácskőy kezdeményezett és fűtött), másrészt az osztályvezetők, valamint a kerületi kapitányságok vezetői néhány száz pengő vezetői pótdíjat élveztek.

Az átszervezés következtében munkarendünkben semmiféle változás nem állott be. Személyzetileg nem történt változás a korábbi politikai nyomozó főcsoportban. Az teljes egészében együtt maradt Schweinitzerrel az élen. A megalakult Országos Politikai Rendészeti Osztály tőlünk tulajdonképpen teljesen különállóan és függetlenül dolgozott, s központja volt a vidéki kapitányságokon működő politikai csoportoknak. A vidéki kapitányságokon a megbízott politikai előadók ide jelentették a kapitányságok működési területén történt politikai jellegű eseményeket, s eljárásukra vonatkozólag innen kaptak rendelkezéseket. A vidéki kapitányságokkal való kapcsolattartást (úgy írásbeli, mint személyes) Nagy Sándor rendőrfőtanácsosra bízta Hetényi, ki mellé még egy fogalmazás-karbeltisztviselőt, s egy gépirónőt vezényelt.¹⁶² Nagy Sándor maga külön iktatót vezetett. Az osztálynak mindössze 2 irodai helyisége volt. Nagy Sándor kérte Hetényit, hogy a vidéki kapitányságok által jelentett budapesti vonatkozású nyomozásokra egy detektívcsoporthoz rendeljen mellé. Hetényi azonban a kérést elutasítva úgy rendelkezett, hogy ily esetekben az Országos Politikai Rendészeti Osztály írásban keresse meg a politikai nyomozó főcsoportot. Hetényi ezt az osztályt később visszafejlesztette, bár az továbbra is megmaradt és működött, de utóbb már csak Nagy Sándor főtanácsos és egy detektív gyakornok volt itt foglalkoztatva.

Az Országos Politikai Rendészeti Osztály szervezésével egyidejűen Hetényi a hivatalban éjjeli ügyeletet is rendszerezített. Egy detektív este 20 órától reggel 8-ig tartózkodott¹⁶³ a hivatalban, azzal a feltétellel, hogy a vidéki kapitányságok esetleges telefonjelentéseit átvegye, s ha azonnali intézkedést igénylő eset fordulna elő, az osztályvezetőt értesítse, s annak utasításai szerint járjon el.

Hetényi pár hónappal később, hogy a politikát átvette, Hajdó János detektívfelügyelőt áthelyeztette a külügyi osztályhoz, s helyette a csoport vezetésével dr. Hivessy Jenőt bízta meg. Majd rövidesen még egy csoportot állított fel, Lenkey Márton detektívfelügyelő vezetésével. E csoport kizárólag az államrendészeti osztály részére dolgozott. Politikai nyomozásoknál és figyeléseken csak kivételesen, kisegítésképpen használták fel.

A fent vázolt szervezettel és munkarenddel dolgozott a politikai osztály Hetényi idején 1924–[től] 1938 nyaráig, amikor Hetényit kényszer nyugdíjazták, s helyébe dr. Bártfay Ernő rendőrfőtanácsost¹⁶⁴ rendelték.

¹⁶⁰ Az új osztály felállítására a rendőrség országos átszervezését követően 1932 elején került sor. Vö. Kormányrendelet a rendőrség átszervezéséről: A kerületi rendőr-főkapitányságok megszűnnek, helyükbe a rendőrség vidéki főkapitánysága lép. (Budapest, 1931. november 30.) Közl.: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 159–160. és A belügyminiszter leirata az államrendőrség vidéki főkapitányához: a politikai rendészeti ügyeket országos hatáskörrel a Budapesti Főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának hatáskörébe utalta. (Budapest, 1932. január 8.). uo. 161–163.

¹⁶¹ „Nagyobb” előtt áthúzva, „a csendőrséggel”.

¹⁶² A mondat után áthúzva, „Hetényi”.

¹⁶³ „Tartózkodott” előtt „egy dtv.” áthúzva.

¹⁶⁴ „Rendőrfőtanácsos” után olvashatatlan szó áthúzva.

Meg kell még jegyeznem, hogy technikai segédeszközeink egyáltalán nem voltak. Évek után sikerült Hetényinek egyetlen öreg hivatalos autót biztosítani a politikai nyomozások és figyelések céljára. Ezt az autót hamarosan megismerték az illegális munka résztvevői, már messziről felismerték, s csak az elkerülhetetlen szükség esetében vettük igénybe. Leginkább előállítások alkalmával használtuk.

Az 1920-as évek végén Hetényi a minisztérium engedélyével telefoncenzúrákat állított be. Előbb csak 2, később vagy 8 detektívet foglalkoztatott a távbeszélgetések ellenőrzésénél. Az ide vezényelt detektívek kizárólag a Hetényi által kijelölt távbeszélő állomások beszélgetéseit hallgatták le, s jegyezték fel.

Kb. a távbeszélő cenzúra bevezetésével egyidejűen a levélcenzúrákat is megszervezte Hetényi. Gyakorlatilag úgy vitte ezt keresztül, hogy a főpostával (annak egyik vezető tisztviselőjével) közölte annak a nevét és lakcímét, akinek postai kapcsolatára kíváncsi volt. E tisztviselő naponta telefonon értesítette Hetényit, hogy melyik kézbesítő hivatalba futott be egy-egy cenzúrára kért postai küldemény. Hetényi aztán egy detektívvvel behozatta a levelet, észrevehetetlenül felbontotta, elolvasta, lemásoltatta, vagy ha szükségesnek találta, lefényképezte, majd¹⁶⁵ visszaborítékolta, s továbbítás¹⁶⁶ végett visszaküldte¹⁶⁷ a postahivatalba, ahonnan azt elhozták.

1938 nyarán Hetényit kényszernyugdíjazták. Az osztályvezetést dr. Bártfayra bízták. Sombort napiparancsilag a bünyügyi osztályra helyezték, ténylegesen azonban a politikai osztályon maradt, s a hírszerzést, mint munkakört bízták rá. Csupán 3–4 detektívet adtak a rendelkezésére. Mellette maradt dr. Hivessy Jenő detektív főfelügyelő, Makány Imre detektívfelügyelő, Várkonyi János detektív, és még vagy két detektívgyakornok. Sombornak az osztály munkájába beleszólása, irányítási joga nem volt. Egyetlen szobában húzódott meg, ott tárgyalt a detektívekkel, bizalmi embereivel. Együtt járt Bártfayval a főkapitányi referádákra. (Az egész főkapitányság mosolygott, amikor a két ellenséget szótlán együttesben¹⁶⁸ látták reggelként, amint a főkapitányhoz igyekeztek.)

Bártfay felforgatta az osztályt. Három fogalmazás-karbeli tisztviselőt helyeztetett az osztályra, mint előadókat, ezeket időközben leváltatta, majd

végül megmaradtak: dr. Borbáth Samu, dr. Haraszthy Vince, és dr. Csiky tanácsosok. Dr. Borbáthot a jobboldali, dr. Haraszthyt a baloldali, dr. Csikyt pedig az egyéb ügyek előadójaul rendelte. Sok detektívet áthelyeztetett a bünyügyi területre, s helyettük onnan újakat vett maga mellé. A főcsoport eddigi szervezetét meghagyva két újabb,¹⁶⁹ egymást váltó csoportot állított fel, s azokat saját rendelkezésére tartotta fenn. A két csoport vezetőjéül Nagy József[et] és Sasvári Istvánt rendelte.¹⁷⁰ A készenléti csoport egyike reggel 8–14 óráig volt szolgálatban, amikor is felváltotta őt a másik csoport, amelyik este 22 óráig tartott hivatalos órát. E két csoporthoz futottak be, főként a rendes hivatalos órák után, a panaszok, feljelentések, bizalmas értesülések, előállítások, stb.¹⁷¹ Sürgősség esetén, ha esetleg a szakcsoport nem volt szolgálatban,¹⁷² azonnal bevezették a nyomozást, majd mint arra alkalom nyílt, átadták az ügyet a szakcsoportnak.

A baloldali ügyekben dolgozó csoportnak továbbra is Hain Péter maradt a vezetője, a jobboldali ügyekben dolgozó csoport vezetésével Bánhidó Ottó detektívfelügyelőt bízta meg, Lenkey Márton detektívfelügyelőt meghagyta az államrendészeti osztálynak dolgozó csoport élén. Dr. Antal István detektív főfelügyelőre¹⁷³ pedig a központi szolgálatvezetést bízta. A továbbiakban dr. Antal határozta meg, hogy egyes csoportok bizonyos szolgálatokra hány detektívet vezényeljenek. A szolgálat ellátására azonban a csoportvezető jelölte ki a detektíveket.

1939 elején – amint azt hallottuk – a kormányzó egy alkalommal magához hívatta referádára dr. Sombort. Bártfay ezért annyira megsértődött, hogy másnap betegét jelentett, majd áthelyezését kérte.

Bártfay távozása után dr. Kálnay Gyula főkapitányhelyettes lett az osztály névleges vezetője. Ténylegesen azonban ettől kezdve Sombor irányította a politikai osztály munkáját. Kálnaynak sem a főcsoportvezetők, sem a detektívek nem referáltak, tőle megbízásokat nem kaptak.

Sombor megtartotta Bártfay újításait az osztály szervezetét illetően. Hain követelkezésére 2 főcsoportba osztotta a csoportokat. Az első főcsoport vezetője dr. Hivessy Jenő detektív főfelügyelő, helyettese dr. Antal István detektív főfelügyelő lett, ki egyben intézte a központi szolgálatvezetői teendőit is.

¹⁶⁹ „Újabb” után áthúzva, „csoportot”.

¹⁷⁰ „Rendelte” alatt áthúzva, „bízta meg”.

¹⁷¹ „Előállítások, stb.” Wayand utólagos betoldása.

¹⁷² „Ha esetleg a szakcsoport nem volt szolgálatban” mondatrész Wayand utólagos betoldása.

¹⁷³ „Főfelügyelő” után áthúzva, „csoportjának”.

¹⁶⁵ „Majd” alatt áthúzva, „a levelet”.

¹⁶⁶ „Továbbítás” előtt áthúzva, „visszaküldte a po”.

¹⁶⁷ „Visszaküldte” Wayand utólagos betoldása.

¹⁶⁸ „Szótlán együttesben” Wayand utólagos betoldása.

E főcsoportba tartozott a baloldali ügyekkel foglalkozó csoport, melynek vezetője dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő lett, a jobboldali ügyek felszámolására három detektívcsoporthoz állított be. Vezetők itt Bánhidó Ottó detektívfelügyelő, Szélesi Jenő detektív, és Bödő Károly detektív lettek.¹⁷⁴ Néhány detektívből¹⁷⁵ álló csoportot rendelt a szekták ellenőrzésére, s ennek vezetésével Fornády Gyula detektívet bízta meg.

A második főcsoport vezetője Hain Péter lett. Hozzá tartozott az állandó vezényelték ellenőrzése. Így a kormányzósági detektív kirendeltség, mely eddig csupán állományilag tartozott a politikához, egyébként a testőrség parancsnoka alá volt rendelve. Ide tartoztak a miniszterelnökség, a belügyminiszter mellé állandó szolgálatra vezényelt detektívek. Ide sorolták¹⁷⁶ a telefoncenzúrához, az értelmiségi kormánybiztossághoz állandó szolgálatra vezényelt detektíveket. Ezekkel azonban¹⁷⁷ Hain nem rendelkezhetett, Hain őket¹⁷⁸ nem is ellenőrizhette, s azok neki nem is tartoztak referálni.

Hainnak a két főcsoport alakításával csupán az volt a célja, hogy ő mint főcsoportvezető a kormányzó személybiztonsági szolgálatára rendelt detektívek szolgálatát irányítsa. Ugyanis ő mint az osztály rangidős detektív főfelügyelője, semmiképpen nem vállalta az első főcsoport vezetését, mert a rangban fiatalabb dr. Hivessy őt megelőzve főcsoportvezető legyen. Hain főcsoportja csak papíron volt főcsoport. Hain megelégedett, hogy a folyosón, s a hivatali szobájának ajtajára kifüggesztett névtábláján mint főcsoportvezető szerepeljen. Az erdélyi bevonulás után¹⁷⁹ a testőrség parancsnoka Haint letiltotta a kormányzó személye körüli szolgálattól, viszont Sombor újabb beosztást nem adott neki. Hain ettől kezdve 1944. március 19-ig semmiféle szolgálatot nem teljesített, bár néha-néha bejárt a hivatalba. Hivatali szobáját meghagyták, névtáblája továbbra is kint függött a folyosón és szobája ajtaján.

Technikai felszerelés tekintetében semmiféle változás nem állott be. Továbbra is csupán egyetlen autó állott rendelkezésre.

1944. március 19-e után Haint bízták meg a politikai osztály vezetésével. Hain a hivatalt kitelepítette a Svábhegyre, az osztály nevét „Állambiztonsági

¹⁷⁴ „Lettek” alatt áthúzva, „bízta”.

¹⁷⁵ „Detektívből” előtt áthúzva, beosztott”.

¹⁷⁶ „Ide sorolták” alatt olvashatatlan mondatrész áthúzva.

¹⁷⁷ „Ezekkel azonban” Wayand utólagos toldása, alatta olvashatatlan szó áthúzva.

¹⁷⁸ „Őket” Wayand utólagos betoldása.

¹⁷⁹ „Után” Wayand utólagos betoldása.

Rendészetre” változtatta. Minden törekvése az volt, hogy a politikai rendőrséget függetlenítse a főkapitányságtól, hogy az közvetlenül a belügyminisztertől kapja a munkájára vonatkozó utasításokat, s csak közvetlen a belügyminiszternek referáljon. Ezért német támogatással a „Gestapo” mintájára szervezte át a vezetésére bízott politikai osztályt. A vezetése alatt működő politikai rendőrség szervezetét csak hallomásból ismerem. Úgy tudom, hogy 5 vagy 6 osztályt szervezett.

1. Személyzeti osztály, vezetője dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő volt, ki egyébként¹⁸⁰ Hain Péter hivatalos helyettese is volt. 2. Zsidó ügyek osztálya, vezetője dr. Koltay László detektív volt. 3. Államrendészeti osztály, vezetője dr. Körmendy rendőrtanácsos. 4. Ellenzéki osztály, vezetője dr. Juhász József rendőrtanácsos volt. (Ez az osztály végezte a baloldal elleni nyomozásokat, s töltötte be a tulajdonképpeni bűnügyi osztály szerepét.) 5. Külföldi osztály, vezetője Martinidesz Ödön detektív főfelügyelő volt. 6. Bizalmi osztály, vezetője dr. Versényi János detektív volt.¹⁸¹

Hain engem, amint az osztályvezetést átvette, a bűnügyi osztályra helyeztetett át. A Svábhegyen működő politikai rendőrségen egyetlen alkalommal sem fordultam meg, így csak mikor elvértve találkoztam egyik-másik ott dolgozó detektívvél, kik korábban az én csoportomban működtek, ők mondták el nekem, hogy a Hain által szervezett osztályok közül tulajdonképpen csak a Koltay által vezetett zsidó osztály működik. Koltay osztálya teljesen elkülönült a többiektől. Hivatali helyiségei nem a Lomnic épületében voltak, hanem a németek által elfoglalt Majestic épületben. Koltay osztálya tehát a németekkel teljes egyetértésben, úgy lehet az ő irányításukkal dolgozott.¹⁸² A többi osztály munkája csak látszólagos volt, mert

¹⁸⁰ „Egyébként” után áthúzva, „Hain Péter helyettesítésével is megbízott.”

¹⁸¹ Az Állambiztonsági Rendészet szervezeti felépítéséről bővebben lásd: Varga Krisztián: Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete (1944. március 28. – 1944. december 25.) *Betekintő*, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_varga_k (Utolsó letöltés: 2018. október 2.)

¹⁸² A Majestic szállóba (ma Budapest XII. kerület Karthauzi u. 4.) Adolf Eichmann Sonderkommandója költözött, és ugyanebben az épületben ténykedett a „zsidóbűncselekményeket” felderítő Koltay-részleg is. A Mirabell garniszállóban (ma Budapest XII. kerület Karthauzi u. 6.) Otto Klages parancsnoksága alatt a német biztonsági szolgálatok törzse rendezkedett be, míg a Lomnic panziót (ma Budapest XII. kerület Evetke u. 2.) a „zsidószakértő” Dieter Wisliceny és a magyar politikai rendőrség közösen vette igénybe. Vö. Ungváry Krisztián: Eichmann és Svábhegye. http://hvg.hu/velemenyt/20120531_eichmann_100_lenne (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 2.)

egyrészt hozzá nem értő emberek irányították, másrészt mert a beosztottak is járatlanok voltak.

Ugyancsak hallomásból tudom, hogy amikor a nyilasok Baky, akkori belügyi államtitkár ellen nagy röpiratcsatát folytattak, s a röpiratokat még a Belügyminisztérium iroda helyiségeiben, folyosóin is szétszórták, s terjesztették, s a politikai rendőrség az ügyben eredményt elérni nem tudott, vagy nem akart, Baky kezdeményezésére és követelésére Jaross akkori belügyminiszter elhatározta, hogy a Hain által szervezett „Állambiztonsági Rendészet”-et feloszlatja. Hain erről tudomást szerzett, kiutazott Berlinbe Kaltenbrunnerhez, s kérte az ő támogatását. Kaltenbrunner levelet írt Winkelmann Ottó SS vezérezredesnek, ki a Magyarországot megszálló SS¹⁸³ szervezet parancsnoka volt. E levélben utasította Winkelmann, hogy a magyar kormányánál járjon el Hain érdekében, hogy ne vegyék el tőle a politikai rendőrséget. Winkelmann közbenjárása azonban eredménytelen volt, mert 1944 július havában a belügyminiszter feloszlatta az „Állambiztonsági Rendészet”-et, s a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztály újjászervezésével, majd vezetésével is Nagy Valér rendőrfőtanácsost bízta meg. Ezzel egyidejűen Hain Péter bizalmas embereit, élükön dr. Kotsis Árpád, dr. Koltay, Martinidesz, stb. pedig a lakásügyi kormánybiztossághoz helyezte át. Hain Péter maga betegszabadságra ment, s ilyen címen szabadságon maradt október 15-ig, amikor a Szálasi-kormány ismét rábízta a politikai rendészeti osztályt.¹⁸⁴

A Nagy Valér által szervezett politikai osztály tagozódását és munkabeosztását nem ismerem, noha talán szeptember hó közepe felé Nagy Valér engem, s a velem együtt a Belügyminisztérium VII/d. alosztályánál szolgálatot teljesítő 9 detektívet a politikai osztályhoz helyeztetett át.¹⁸⁵ Nagy Valér

¹⁸³ „SS” előtt olvashatatlan szó áthúzva.

¹⁸⁴ Hain Pétert az Állambiztonsági Rendészet éléről 1944. június 9-én mozdították el. Az Állambiztonsági Rendészet formális megszüntetésére és a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának újbóli létrehozására 1944. június 21-én került sor. Vö. A belügyminiszter rendelete a politikai rendészet egységes megszervezéséről, az Állambiztonsági Rendészet megszüntetéséről. (Budapest, 1944. június 21.) Uo. 423–424. Hain Péter leváltásának okairól bővebben lásd: Szita Sz.: *A Gestapo Magyarországon*, i. m. 175–178.

¹⁸⁵ 1944. június 9-én Jaross Andor belügyminiszter 4213/1944. eln. számú rendeletében a Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági) osztályán belül a meglévő három alosztály mellé egy negyedik „d” jelzésű (államvédelmi) alosztályt hozott létre, melynek feladata „az ország egész területén a politikai szervezkedések és mozgalmak megfigyelésének, felderítésének és nyomozásának egységes vezetése, irányítása és ellenőrzése” lett. Az intézkedés az Állambiztonsági Rendészet feladatköreinek kiszervezését, illetve a rend-

engem a Csillaghegyen dolgozó csendőrnnyomozó csoportnál hagyott, hová még a VII/d. alosztály vezényelt, mint összekötőt. A nyomozócsoportnál maradtam november végéig, amíg az fel nem oszlott. Egyetlen alkalommal sem jártam fenn a Svábhegyen, ezért nem tudom, hogy milyen szervezettel és munkarenddel dolgozott az újjászervezett politikai osztály.¹⁸⁶ Csak annyit tudok, hogy Nagy Valér egyetlen főcsoportba tömörítette a politikában dolgozó detektívcsoportokat, annak vezetésével dr. Szentiványi detektív főfelügyelőt¹⁸⁷ bízta meg. Több rendőrfogalmazás-karbéli tisztviselőt is helyezettett¹⁸⁸ az osztályhoz, kik közül én csak Thorma Tibor rendőrtanácsossal beszéltem egy-két alkalommal, s rendszeresen érintkeztem dr. Akantisz Rezső rendőrkapitánnyal, ki az időközben Csillaghegyre vezényelt K. Horváth detektívcsoportot rendszeresen ellenőrizte, s utasításokkal látta el.¹⁸⁹ Dr. Akantisz az időközben a Röck Szilárd utcába költözött nyomozócsoportot is rendszeresen látogatta. (Minden második nap.)

Emlékezetem szerint 1944. október elején Nagy Valér főkapitányhelyettest a főkapitány állandó helyettesítésével bízták meg. Ezzel egyidejűen a politikai rendészeti osztály vezetőjének Thorma Tibor rendőrtanácsost rendelték. Nem tudok arról, hogy Thorma valamilyen változást eszközölt volna a politikai rendészeti osztály szervezetében.

Thorma Tibortól vette át ismét Hain Péter október 16-án az osztály vezetését.

Hain most ismét kísérletezett, hogy a politikai rendőrséget függetlenítse a főkapitányságtól. Kísérletei azonban meddőek maradtak. Elgondolásairól tervezeteket készítettett dr. Kotsis Árpáddal, s azt sorra átadta a belügyi-

őrség és a csendőrség integrációjának előkészítését szolgálta. Lásd: Belügyminiszteri rendelet a minisztérium szervezetének megváltoztatásáról. (Budapest, 1944. június 9.) Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 417–424.

¹⁸⁶ A Nagy Valér-féle politikai rendészeti osztályról lásd: Varga Krisztián: Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete (1944. március 28. – 1944. december 25.) *Betekintő*, 2012/4. http://www.betekinto.hu/2012_4_varga_k (Utolsó letöltés: 2018. október 2.)

¹⁸⁷ Más források szerint a Nagy Valér-féle Politikai Rendészeti Osztály detektív főcsoportjának vezetője dr. Fehérvári Ernő detektív főfelügyelő volt. Uo. és BFL VI. 1. d. (4. kisdoboz) a Budapesti Főkapitányság Politikai és Rendészeti Osztályának töredékiratai 1944–45. (Kerekes Béla feljegyzése az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztályok szervezetéről 1944. március 28. – 1944. december 25.)

¹⁸⁸ „Helyezettett” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

¹⁸⁹ A „Csillaghegyre vezényelt K. Horváth detektívcsoportot rendszeresen ellenőrizte, s utasításokkal látta el” mondatrész a tisztázatlanban nem szerepel.

niszternek, belügyi államtitkárnak, s egyéb közéleti tényezőknek. A belügy-miniszter azonban nem engedélyezte a szervezeti változtatást, mert a Hain által tervezett, csak a belügyminiszternek alárendelt nyomozó szervet felállította a csendőrség „Nemzeti Számon Kérő” címen.¹⁹⁰ Bár Hain továbbra is ostromolta a belügyminisztert, a politikai rendészeti osztályon az összeomlásig szervezeti változás nem történt.

Amikor én 1944. november végén a Svábhegyre kerültem, ott a következő helyzetet találtam:

Hain Péter helyettese dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő volt. Mellé csupán egy detektív és egy gépíró volt beosztva. Dr. Kotsis szignálta az osztályhoz befutó ügyiratokat az egyes csoportokra. Dr. Kotsis fogalmazta a minisztériumnak szóló előterjesztéseket és jelentéseket. Dr. Koltay László detektív volt a zsidóügyekben dolgozó detektívcsoporthoz vezetője. Dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő a baloldali ellen dolgozó K. Horváth és a szabotázsügyekben dolgozó Cser István csoportok vezetője volt. Dr. Versényi János detektív a szigorúan bizalmas ügyekben dolgozó csoport vezetője volt. Dr. Antal István detektív főfelügyelő a napi helyzetjelentés összeállításával, s személyzeti ügyekkel foglalkozott.

Minden csoport mellé tehát dr. Koltay, dr. Wayand, dr. Versényi mellé egy-egy detektívet vezényelt Hain, kik az előadói munkát végezték. Nálam dr. Szentpéteri Antal végezte a munkát.

Működött még egy iktató, egy házipénztár, s egy központi szolgálatvezető.

Az osztály autóparkjának vezetője Sebestyén Károly detektív gyakornok volt. Vagy 12 különböző típusú személyautó és két teherautó állt az osztály rendelkezésére. Egyik autónak sem volt rendőrségi rendszáma. (Én magam az osztály autót nem használtam, csupán 1944. december 25-én, amikor is Budapestről Kázmérpusztára utaztam.)

Amikor én november végén felkerültem a Svábhegyre, rendszeresen csak dr. Koltay csoportja működött. A többi csoportok működése megbénult, mert Hain már akkor megkezdte beosztottjainak Nyugat-Magyarországra való kitelepítését. Egy-egy csoportban már csak néhány detektív lézengett a betelepített nyilas pártszolgálatosok között. [Hain] December 9-én már dr. Antal főfelügyelőt, dr. Versényit is Szombathelyre küldte.

¹⁹⁰ Nemzeti Számonkérés Szervezete a hungaristák hatalomra kerülése után, 1944. november 1-jén felállított országos hatáskörű csendőrökből álló politikai nyomozószerv. Működéséről bővebben lásd Kovács Z. A.: *A Szálasi-kormány Belügyminisztériuma*, i. m. 112–142.

Ő maga ritkán volt a hivatalban látható. Hol Wienben, hol Nyugat-Magyarországon járt. Így érthető, hogy rendszeres munka az osztályon nem folyhatott. Januárban az osztály egy részét Wienbe telepítette ki, a többi-eket Szombathely, Sopron, Kőszegen csoportosította. 1945. március 27-én Szombathelyen pedig kiadta a parancsot, hogy „Menjen mindenki amerre lát!”, aki el tud jutni Wienbe az osztály törzséhez,¹⁹¹ ott fog kapni további utasítást a menekülésre vonatkozóan.

Hetényi a baloldali mozgalmak felszámolásánál megelégedett azzal, hogy az egyes vonalak működését rövidebb-hosszabb időre megbénítja. Tisztában volt azzal, hogy pl. az illegális kommunista szervezkedést véglegesen felszámolni, kiküszöbölni nem lehet. A kommunisták egyes lebukások alkalmával mozgalmi szüneteket rendeltek el, ami alatt¹⁹² megállapították a lebukás okát (besúgás, konspirációs hiba, stb.), majd azokat kiküszöbölve veszteségeiket pótolták, s az illegális munka újra megindult.

Soha nem kívánta, hogy az egyes vonalakat teljesen felgöngyölítsük. Igen sok esetben előfordult, hogy a figyelések során egyes mozgalmi személyek kilétét, lakását megállapítottuk, s ha a nyomozás során az előállítottak valótlansága őt nem kompromittálta, érintetlenül hagytuk, s nem állítottuk elő. Tetűk ezt főként azért, mert az ilyen „kint hagyott” mozgalmi ember későbbi figyelésével a felderítő munka rendszerint¹⁹³ eredményre vezetett. De célszerű volt kint hagyni néhány mozgalmi ember azért is, hogy a KMP nyomozó szerveit, kik a lebukások okának megállapításán dolgoztak megtévesszük. Sokszor ez is sikerült, s így az esetleges besúgó felől a gyanújukat eltereltük. S mert lehetetlenre nem törekedtünk, nem akartuk, s nem akarhattuk az illegális mozgalmat véglegesen felszámolni, rendszeressé vált, hogy nyílt nyomozásaink egy-két hét leforgása alatt befejezést nyertek, s az ügyészségnek átadott személyek száma ritkán érte el a 15 főt. Az ily nyílt nyomozások eredményéről Sombor egy összesített, úgynevezett „generális” jelentést szerkesztett, s azt tetszetős formában Hetényi megküldte a kormányzóknak, a miniszterelnöknek, a minisztereknek, s egyes közéleti tényezőknek, hangoztatva, hogy a megsértett jogrendnek elégtételt szerzett.

Hetényi ezen elvét magáévá tette Sombor is. Én magam is helyesnek láttam, s ilyen szellemben dolgoztam.

¹⁹¹ „Az osztály törzséhez” mondatrész Wayand utólagos betoldása.

¹⁹² „Ami alatt” Wayand utólagos betoldása.

¹⁹³ „Rendszerint” Wayand utólagos betoldása.

Sem én, sem Sombor nem helyeseltük a csendőrség által irányított nyomozásokat, ahol pl. az alagin 700-on felül, az Andrassy laktanyai nyomozás során 500-on felül, az erdélyi nyomozáson 1100-on felül, a két soroksári nyomozáson 600-on felül volt az előállítottak száma. A csendőrökkel szemben azonban tehetetlenek voltunk, mert a belügyminiszter akaratával szemben a vezérkari főnökség akarata érvényesült.

[ÁBTL 4.1. A-417 1–59. számozott oldallal ellátott vonalas füzetben található kézzel írt feljegyzés.]

SCHÖNHERZ ZOLTÁN ELŐÁLLÍTÁSA¹⁹⁴

■ ■ ■

Az Andrassy laktanyai nyomozás alkalmával Juhász István közölte velem egy alkalommal, hogy egy „Csipke”¹⁹⁵ illegális néven szereplő asszonynak kapcsolata van a KB-hoz. Pár nappal később ismét Juhász közölte, hogy az egyik előállított vallomása szerint „Csipke” azonos Goldmann Gyulánéval¹⁹⁶ [Györgynével] és kért, hogy Goldmannét állítsam elő. Detektívet küldtem ki, kik jelentették, hogy Goldmannét nem tudták előállítani, mert már hetekkel előbb férjével együtt vidékre utazott. Jelentették azt is a detektívek, hogy eljárásuk során úgy látták, hogy Goldmann-ék tudomást szereztek a folyamatban lévő nyomozásról és ezért illegalitásba mentek. Emlékezetem szerint Goldmann-ék lakását több napon keresztül figyeltettük, de eredménytelenül. Juhász ekkor anélkül, hogy nekem erről előzetesen említett volna, előállította Goldmann édesanyját. (Lehet, hogy Goldmanné anyját, nem tudom ugyanis, hogy Goldmann-ék melyik anyával éltek közös háztartásban.) [Idősebb] Goldmanné már két vagy három napja volt bent az Andrassy laktanyában, amikor bemondotta fiának és menyének pontos vidéki tartózkodási helyét. Nem láttam, de kétségtelen, hogy Goldmannét megverték, s csak a kényszereszközök alkalmazásának hatására árulta el fia és menyé rejtekhelyét. Úgy emlékszem, hogy Juhász – ismét megkerüléssel – a csendőrnemzetekkel állította elő vidékről Goldmann és feleségét. Nem tudom, hogy mikor állították elő őket, nem voltam jelen Goldmanné kihallgatásán sem, azt sem tudom, hogy mennyi ideig faggatták, míg Goldmanné elárulta Schönherz Zoltánnal való találkozásának helyét és idejét. Csak amikor Juhász közölte velem, hogy az őrizetükben lévő Goldmannak találkája lesz Schönherz Zoltánnal¹⁹⁷ az aquincumi HÉV megállónál,

¹⁹⁴ A cím a kéziratban aláhúzva szerepel.

¹⁹⁵ „Csipke” aláhúzva.

¹⁹⁶ „Csipke” és „Goldmann Gyuláné” nevek aláhúzva.

¹⁹⁷ „Schönherz Zoltánnal” aláhúzva.

[akkor] mentem Goldmannéhoz, hogy tőle részleteket halljak. Egy minden ízében remegő, törekeny kicsi asszonykát láttam. Idegei felmondták a szolgálatot, a hozzá intézett kérdésekre nem válaszolt, de látható volt rajta, hogy a hozzá intézett kérdést nem is hallja, nem tud arról, hogy hozzá beszélek. Nem tudom, hogy megverték-e, hiszen ezt a csöpp, törekeny idegzetű nőt talán nem is lehetett megverni. Egyetlen Kékkői-féle ütéstől bizonyára meghalt volna.

Több ízben próbáltam Goldmannéval beszélni. Már valamennyire megnyugodott, s kérdésemre előadta, hogy Schönherz Zoltán (lehet, hogy csak Schönherz illegális nevét mondta, de előttünk akkor nem volt ismert Schönherz illegális neve) nagyobb összeget (pár száz pengőt) adott át neki, s utasította, hogy férjével együtt tűnjenek el Budapestről, húzódjanak meg valahol vidéken, mert a lebukott kapcsolatok során őket is keresni fogják. Utasította arra is, hogy egy hónap eltelte után, a korábbi kapcsolat felvétele céljából, az aquincumi HÉV megállóban találkára jelenjen meg. Közölte a pontos jelszót és azt is, hogy ővele fog találkozni.

Goldmanné ezeket nem tudta összefüggően elmondani, látszott rajta, hogy nem bírja idegileg, állandóan és minden ízében remegve beszélt. Kétségtelen, hogy részére teljesen alkalmatlan volt a feladat, hogy a vonatkozó konspirációs szabályokhoz alkalmazkodjék.

Goldmanné előadása után Juhász Istvánnal együtt kimentünk az aquincumi HÉV megállóhoz terepmunkára. Láttuk, hogy mindkét irányból befutó vonatról, még mielőtt az a megállóba érne, könnyen át lehet a közvetlen környéket tekinteni anélkül, hogy az állomás területén tartózkodó figyelő, a környéket kémlelő a villamos utasra felfigyelhetne. Ezért a detektíveket és csendőrnymozókat álruhába öltöztettük. Cser István mint honvéd tizedes, egy csendőrnymozó mint egyenruhás HÉV-alkalmazott, egy csendőrnymozó mint közhonvéd tartózkodott az állomás peronján. Bokor Gyula, mint az aquincumi múzeum egyenruhás őre takarította a múzeum előtti kis parkot.

A találkára kijött velünk Árbócz csendőr alezredes is. Az Andrassy lakanyából való induláskor Goldmannénak idegei ismét felmondták a szolgálatot. Remegett minden ízében és képtelen volt egy lépést is tenni. Hosszú idő után magához tért, beült velünk (Juhász és én) az autóba és ott tovább remegett. Kiérve a HÉV megállóba Goldmannét a múzeum előtti park egy padjára ültettük háttal a befutó vonatoknak. Állva meg sétálva képtelen lett volna a találka idejét bevárni. Árbócz-cal és Juhással a múzeum mögé mentünk, hol minket a vonattól szemlélő észre nem vehetett. Nem láthattuk mi

sem, hogy az egyik, emlékezetem szerint Budapest felől befutó villamosnak leszálló utasában a peronon álló Cser azonnal felismerte Schönherz Zoltánt. (Minden detektívnek és csendőrnymozónak fényképe volt Schönherzről.) Igazolásra szólította fel. Schönherz hamis nevet és hamis névre szóló igazolványt mutatott fel, csak amikor Cser felmutatta fényképét, ismerte be, hogy ő valóban Schönherz Zoltán. Cserék aztán hozzánk hozták Schönherzet, ki nyugodtan viselkedve mondta be kilétét és felelt néhány hozzá intézett kérdésre. Schönherz és Goldmanné egymást nem látták, külön autókön állítottuk őket elő az Andrassy laktanyába.

Schönherz előtt ismeretes volt a lebukások mértéke. Tudta, hogy mennyire haladt ezen a nyomozás, a lebukott személyek után következtetett, hogy ki mit vallott, ezért első kihallgatásai alkalmával beszélt mindazokról a dolgokról, amelyek előttünk már ismeretesek voltak. Amikor pedig a KB még szabadon lévő tagjaihoz való kapcsolata, találkájának helye és ideje után érdeklődtünk, azt mondotta, hogy ő a lebukások miatt hosszabb szabadságra ment, kapcsolataival az érintkezést megszakította anélkül, hogy újabb találkában megállapodott volna.

Emlékezetem szerint az ő vallomása alapján újabb lebukás nem történt.

Schönherz több kihallgatásánál jelen voltam, nem láttam azonban, hogy őt megverték volna. Igen, mi rendőrségiek nem tartózkodtunk állandóan a laktanyában, míg a csendőrök itt is laktak. Erről részletesen Juhász és Rakó Sándor tud beszélni.

[ÁBTL 4.1. A-1098/1 Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet 315–317. Aláírás és dátum nélküli kézzel írt vallomás.]

DR. WAYAND TIBOR FELJEGYZÉSEI HORTHYSTA POLITIKAI RENDŐRSÉGI MUNKÁJÁRÓL¹⁹⁸

■ ■ ■

1890. december 19-én születtem Budapesten. Apám a rákosszentmihályi állami elemi iskola igazgatója volt, anyám ugyanott tanítónő. Tizenegyen voltunk testvérek, akik közül az első leánygyermek meghalt, maradtunk tízen, öt fiú és öt lány.

Az elemi iskola négy osztályát apám iskolájában végeztem el, majd beíratlak a Barcsay utcai gimnáziumnak fiókéntézetébe, a Damjanich utcai gimnáziumba. Itt két osztályt végeztem el. Az első osztályban kitűnő tanulónak ígérkeztem, de magaviseletemmel tanárain szeretetét elvesztettem annyira, hogy az első osztályban év végén két tárgyból megbuktam. Az intézet igazgatója anyámat kérte és közölte vele, hogy csak abban az esetben számíthatok a javító vizsga sikerére, ha ígéretet teszek, hogy engem az intézetből kivesz. A következő évben a rimaszombati református gimnázium növendéke lettem, mint harmadikos gimnazista. Itt cseregyerekként laktam az intézet helyettes igazgatójánál. Nem sok alkalmam nyílt a javulásra, mert a helyettes igazgató tizenkilenc vagy húsz éves, de csak hatodik osztályos fia környezetébe kerültem. Tanulmányaimmal azonban nem volt baj, simán végeztem a harmadik osztályt.

Szüleim ekkor úgy határoztak, hogy tanítót nevelnek belőlem. Ezért, hogy a tanítóképzőben jól induljak, Nyitrán a Szántó-féle polgári iskolába íratlak be mint negyedik osztályos tanulót. Azért ebbe az intézetbe, mert anyám húga, Sáffár Antalné itt mint tanárnő működött. Elég szép eredménnyel végeztem el az osztályt. A következő évben beíratlak a budapesti Győri úti tanítóképzőbe. Két évfolyamot végeztem el ebben az intézetben, a másodikat már ismételve. Itt megismétlődött a Damjanich utcai eset, amikor is anyámat ide is bekérették, s az intézetből eltanácsoltak. A következő

évben a szegedi római katolikus tanítóképző növendéke lettem mint harmadik osztályos tanuló. Schogy sem tetszett nekem a tanítói pálya. Semmi kedvem nem volt hozzá. Ezért amikor egy alkalommal az intézetből éjszakai kiszökésünkön rajtacsíptek, kértem az igazgatót, hogy küldjön haza. Ez meg is történt és ezzel tanulmányaim hosszabb időre megszakadtak. Szegedről hazatérve apám úgy határozott, hogy a Ganz-féle Villamossági Rt.-nél próbál elhelyezni. Azért ott, mert a gyár akkori vezérigazgatója, Kögler Henrik apámnak osztálytársa és gyermekkori barátja volt. Felvételem egyik napról a másikra megtörtént, s így én 1909. november vagy decemberben, tizennyolc éves koromban a Ganz gyár tisztviselője lettem. Itt előbb a bérelszámolásnál, majd később az anyagosztályon mint rovincsoló dolgoztam. Szép előmeneteltem ígérkezett, főnökeim bizalmát és elismerését teljes mértékben kiérdemeltem, úgy annyira, hogy őszintén sajnáltak, mikor 1911. október havában tényleges katonai szolgálatra bevonulva a gyártól megváltam.

Wienbe vonultam be a közös, 32-es gyalogezred 2. zászlóaljába, amely akkor ott állomásozott. Itt nyertem katonai kiképzést is. 1912 kora tavaszán csapattestemet Triesztbe helyezték, honnan a sorozások idején visszavezényeltek Budapestre, s itt a hadkiegészítő parancsnokságra mint írnokot osztottak be. Itt dolgoztam az első világháború kitöréséig, illetve 1915. február vagy márciusáig, amikor is a 9. menetszázaddal a harctérre küldtek. Tizennyolc hónapon át megszakítás nélkül¹⁹⁹ teljesítettem első arcvonalbeli szolgálatot 1916. augusztus 6-ig, amikor a Bruszilov-offenzíva²⁰⁰ idején orosz hadifogságba kerültem.

Nehéz huszonkét hónapot töltöttem hadifogságban. Hogy szabaduljak a nagy tömegtől, még Darnicán²⁰¹ az első hadifogoly-gyűjtőtáborban munkára jelentkeztem. Előbb mezőgazdasági munkára vittek, majd Christinovkába²⁰² kerültem az ottani cukorgyárba. Egy teljes gyártási időnyt dolgoztam végig a gyárban a cukorgyártás minden fázisában. Amikor pedig 1917 tavaszán a gyár munkája leállt, ismét mezőgazdasági munkára kerültem a gyár egyik nagy uradalmára. Úgy emlékszem, itt ért engem az orosz forradalom győzelme. Az első forradalmi időket itt éltem át a csendes tanyán, ahol a forrada-

¹⁹⁹ A „megszakítás nélkül” Wayand utólagos betoldása.

²⁰⁰ Alekszej Bruszilov (1853–1926) orosz tábornok vezette 1916. júniusi támadás.

²⁰¹ 1918-ig oroszországi település, a közelében felállított hadifogoly-gyűjtőtáborral. Ma Kijev egyik városrésze.

²⁰² A közép-ukrajnai Krisztinovka község 1918-ig Oroszországhoz tartozott. Ma Krisztinovka város Ukrajnában.

¹⁹⁸ A cím a kézzel írt önvallomásban nem, csak a tisztázatlanban szerepel.

lom hatása nem túlságosan mozgatta meg az embereket. Amikor pedig híre jött a rendelkezésnek, hogy a hadifoglyok felszabadultaknak tekintendők, elhagytam tanyai munkahelyemet, hogy hazafelé induljak. Pár heti bolyongás után valahol Poltava környékén egy nagyobb vasúti góccállomásra kerültem, ahol egy tíz-tizenkét főből álló hadifogoly csoport volt foglalkoztatva. E csoport a vasúton szállított és az állomásra befutó állatok etetését, itatását látta el. Itt dolgoztam pár héten át. Megismerkedtem egy, az állomáson szénlapátolással foglalkozó, Felvidékről származó magyar hadifogollyal, aki egyébként szlovák nemzetiségű²⁰³ volt, régebbi hadifogoly, s ebben az időben már tökéletesen beszélt oroszul. Baráti viszonyba kerültünk. Együtt határoztuk el, hogy mindenáron hazaindulunk. Meg is indultunk. Persze gyalogosan. Eleinte csak nappal, később már csak éjjel iparkodtunk Kijev irányába. Jó pár hétig bolyongtunk nagy óvatossággal. Utunk közben már láttuk a háború és forradalom nyomait. Úgy láttuk, hogy a fiatal, bolsevista hadsereg keményen küzd²⁰⁴ nem csak a támadó német és osztrák-magyar hadsereggel szemben, de állotta a sarat a mensevistákkal és az önálló cseh brigáddal szemben is. Kijevet nem érintve már közel jártunk a tulajdonképpeni front-hoz. Ukrajna belsejében a hullámmzó, harcoló csoportokat kikerültettük, de a komoly front közelében rajtavesztettünk. Orosz lovasok felfedeztek bennünket, elfogtak, s ismét visszakerültünk Darnicára. Innen ismét Ukrajna keleti részére kerültem, ahol a telet valami lókörház felében töltöttem, mint munkás. 1918 februárjában hat-nyolc fogolytársammal elhatároztuk, hogy szerencsét próbálunk és útra kelünk hazafelé. Úgy hittük, hogy szoros értelemben vett arcvonalról beszélni már nem lehet, mert a harcoló csoportok páncélvonatokon járva rohanják meg az egyes városokat, községeket, ott felszedik, amire szükségük van, s vagy önkéntesen mennek tovább vagy egy erősebb csoport zavarja tovább őket. Csoportosan megindultunk Kijev felé. Ha itt-ott találkoztunk is cseh vagy orosz csapatokkal, nem állták utunkat, egy-két kérdés után látták, hogy hazaigyekvő csoportok vagyunk – engedtek menni. Kijev közelében futottunk be a német arcvonalba. Fedezettel Kijevig kísértek bennünket, ott elbocsátottak. Páran tehervonatra szállva folytattuk utunkat Magyarország felé. Drohobitz környékén összefogdosták a hazafelé csellengő hadifoglyokat, majd magában a városban lévő táborba kerültünk, ahonnan kétheti tartózkodás után hazaszállítottak Budapestre. 1918. már-

²⁰³ „Nemzetiségű” alatt olvashatatlan kifejezés áthúzva.

²⁰⁴ „Küzd” mellett olvashatatlan szó áthúzva.

cius közepe táján kerülhettem haza. Hazatérésem után szabályszerű kéthavi szabadságot kitöltve bevonultam a Sashalom községben állomásozó pótke-ret-zászlóaljához. Közben értesültem arról, hogy a kultuszminister bizonyos adottságok fennforgása esetén engedélyt adhat egy tanfolyam hallgatására, melynek végeztével a hallgató érettségi vizsgára jelentkezhet. Én, miután a feltételeknek megfeleltam, katonai parancsnokságomtól szabadságot kértem, jelentkeztem a Rösner-féle kereskedelmi iskolába, ott a tanfolyam-ra felvettek, azt elvégeztem, s a végén az érettségi vizsgát sikerrel letettem. Az érettségi bizonyítvány birtokában kérelmet terjesztettem a közös had-ügyminisztériumhoz, melyben kértem, hogy az egy éves önkéntességi jogot, illetve akkor talán már a karpaszomány viselésére való jogosultságomat ismerjék el. Kérelmemet teljesítették és közvetlenül az összeomlás előtt, tehát 1918. október 25-e körül kaptam erről értesítést.

Időközben 1918 augusztusa végén, vagy szeptember elején az olasz front-ra kerültem egy menetszázaddal. Itt harcba már nem kerültem, mert legidő-sebb bátyám halálával kapcsolatosan szabadságra hazautaztam. Itthon ért a forradalom, csapattestemhez már nem vonulhattam be. 1918. november 11-én pedig szabályszerűen leszereltem.

Hazakerültem tehát feleségemhez, akivel 1916 márciusában, amikor egy évi megszakítás nélküli frontszolgálat után nyolcnapi szabadságot kapva házasságot kötöttem. A forradalom első napjai nem voltak alkalmasak arra, hogy állást keressék. Kissé pihenni is vágytam. A Budán lévő Ganz-gyárba nem óhajtottam jelentkezni, mert Rákosszentmihályról – ahol abban az idő-ben laktam – az akkori közlekedési viszonyok között Budára járni hivatalba csaknem lehetetlen volt. Gondolkozva a lehetőségeken, nap-nap után olvas-tam a lapokban, hogy a rendőrség detektívtestületébe tömegesen vesznek fel jelentkezőket. Engedve unokaöcsém, dr. Sáffár Kornél rendőrfogalmazó rábeszélésének, beadtam kérvényemet, melyben a detektívvé való kinevezé-semet kértem. Ez még 1918. december havában történt. Kérvényem dr. He-tényi Imre akkori detektívfőnök-helyettes kezébe került, majd valamelyik fiókjában hevert hónapokig, végül is elkallódott úgy annyira, hogy amikor egy-két hónaponként²⁰⁵ párszor érdeklődtem kérvényem sorsa felől, még nyomát sem találtam. Iktatva sem volt. Újabb kérvényt adtam valamikor 1919. november vagy december havában, amire azonban csak 1920. júni-us havában kaptam meg a kinevezésemet. Időközben, még 1918. december,

²⁰⁵ „Hónaponként” után áthúzva: „után”.

vagy 1919 januárjában, mint a Ganz-gyár volt tisztviselője jelentkeztem a Magántisztviselők Szövetségénél és a szövetség támogatásával iparkodtam munkához jutni. Kaptam is a Statisztikai Hivatalban egy-két hétig tartó foglalkoztatást, majd 1919 májusában a Közoktatásügyi Népbiztosságnak egy az Esterházy utcában²⁰⁶ lévő kirendeltségénél ismét rövidebb ideig tartó munkát. A munka természetére már nem emlékszem. Tény az, hogy komoly, állandó munkához jutni ez idő tájt nem tudtam. Főfoglalkozásom, apámnak mint kántornak a helyettesítése volt. Ez a foglalkozás csupán a kora reggeli, s a késő délutáni időmet kötötte le, így volt módom²⁰⁷ a közben kínálkozó munkaalkalmakat vállalni.

A magyarországi proletárdiktatúra bukása után, 1919 augusztusában (lehet, hogy szeptember elején) feleségemmel együtt Balatonfonyódon nyaraltunk feleségem unokabátyjánál, Vörös István balatonfonyódi fűszerkereskedőnél. Egy napon megszállotta a községet – amint ott mondták – a gróf Salm különítmény. A különítmény tagjai foglyul ejtették a mólón sétáló Tószegi Freund, Grancz és Hamburger nevű villatulajdonosokat, majd kidoboltatták, hogy másnap felettük végítéletet tartanak. Szemtanúk elbeszéléséből tudom, hogy másnap mind a hármukat felakasztották, azzal vádolva őket, hogy a visszavonuló Mackensen hadsereg fegyverzetét összevásárolták, azzal egy hadosztálynyi erejű harccsoportot fegyvereztek fel, hogy a magyar²⁰⁸ Vörös Hadsereget erősítsék, s a proletárdiktatúra létét továbbra is biztosítsák.²⁰⁹ Itt találkoztam első ízben a proletárdiktatúra reakciójával. 1920. április vagy májusában egyik sógorom, Kovács Ferenc népjóléti minisztériumi számellenőr

²⁰⁶ Ma Budapest VIII. kerület, Pollack Mihály tér.

²⁰⁷ „Módom” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

²⁰⁸ A „magyar” szó Wayand utólagos betoldása.

²⁰⁹ 1919. augusztus 27-én, Fonyódon egy nyilvános „népgyűlés” alkalmával a Prónay Pál által „rendteremtési” céllal a Balatonhoz küldött Salm Hermann főhadnagy különítményesei felakasztották Tószegi (Freund) Antal földbirtokost, Gráner Albert jószágigazgatót és Hamburger Edét. Tószegit azért vették őrizetbe, mert a feljelentés szerint, anyagilag támogatta a Vörös Hadsereget, míg Gráner (Tószegi rokona) és Hamburger ellen nem érkezett feljelentés, őket kizárólag zsidó származásuk miatt fogták el. Bár egyikőjüknek sem volt köze a Tanácsköztársasághoz, mint „zsidó-kommunistákat” kivégezték, a házkutatások során javaikat a különítményesek egymás között és helybeli segítők körében szétosztották. Lásd: Varga István: *Adalékok a zsidóság fonyódi történetéhez*. Agenda Natura, Veszprém 2005. 51–59. A Romániából 1918 végén visszavonuló, majd felbomló Mackensen-hadsereg fegyverzetéhez egyébként nemcsak a Vörös Hadsereg, de a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg katonái is hozzájutottak.

közbenjárására kineveztek számellenőrré, s egyidejűleg beosztottak a zalaegerszegi kormánybiztossághoz. Csupán pár hétig működtem mint malomellenőr, mert június közepe táján feleségem táviratilag hazahívott, közölve, hogy kineveztek detektívvé, siessek haza, új állomásomat, mely most már véglegesnek ígérkezik, elfoglalni. Úgy emlékszem 1920. június második felében került sor a főkapitányságon való jelentkezésemre. A hivatali esküt letéve beosztottak a szállodákat és panziókat ellenőrző detektívcsoporthoz, melynek vezetője Hámos Elemér detektív felügyelő volt. Ez a csoport akkor még tulajdonképpen a politikai nyomozó főcsoporthoz tartozott, azon kívül a politikai ügyek nyomozásában részt nem vett, csupán annyiban, hogy a politikai detektívcsoporthoz által keresett személyeket kereste a szállókban és panziókban.

Ebben az időben a főkapitányság politikai nyomozó főcsoportja már befejezte a proletárdiktatúrában exponált személyek összeszedését, csak elvétve akadt egy-két jelentősebb előállítás. Feleslegesnek mutatkozott tehát a nagy apparátus további fenntartása. Úgy emlékszem, még Nagy Károly volt a detektívfőnök, aki a testületet újjászervezte. Csupán három csoportot osztott be a politikához, csoportonként tizennégy-tizenhat fővel. Csoportvezetők lettek: Ökrös Ferenc, Rubos János és Hajdó János detektívfelügyelők.

A szállodás csoportot, melynek én is beosztottja voltam, a lopási főcsoportba osztották be. Az a laza kapcsolat tehát, ami eddig a politikai főcsoporthoz fűzött, megszakadt. Ismertem ugyan az eddigi főcsoportvezetőt, Angyal László detektívfőnök-helyettest, de a beosztottakat már nem ismertem. Angyal László távozásával egy fogalmazáskarbelti tisztviselőt bíztak meg a politikai detektív főcsoport irányításával. 1922. év nyara táján, talán augusztus hóban, mikor csoportvezetőm, Hámos Elemér szabadságon volt, váratlanul áthelyezték a politikához. Ugyanis az akkori főkapitány intézkedésére az egyik detektívet, aki addig a politikánál dolgozott, a szállodás csoportba kellett beosztani. Ez a kolléga ugyanis mérnökhallgató volt, aki szigorlatára készült, s kétségtelen, hogy a szállodai csoportban tudott a legtöbb időt a tanulmányainak szentelni. Összeköttetései révén áthelyezése sikerült, s én voltam az a szerencsétlen, akinek vele helyet kellett cserélnie.²¹⁰

Így kerültem a politikához, bár minden követ megmozgattam, hogy szabaduljak onnan.

Dr. Bauer Ernő rendőrkapitánynál (később Bártfayra magyarosította nevét) a politikai nyomozócsoport vezetőjénél jelentkeztem, aki Ökrös

²¹⁰ „Kellett” a mondat végén áthúzva, utólagos betoldás „cserélnie” elé.

Ferenc csoportjába osztott be. Jelentkezésem, illetve áthelyezésem idején a Singer Ernő-féle ügy szálaít bogozták a detektívek. Az előállítások ugyan nagy iramban folytak, de tartottak még a figyelések is. Hol előállításnál, hol rövidebb figyelőszolgálatnál használtak fel. Amikor pedig a külső munka már lényegében lepadt, a kihallgatásoknál foglalkoztattak mint a vallo-mások feljegyzőjét. Itt láttam első ízben a gyakorlati nyomozást. A Singer-féle ügy tudomásom szerint besúgás eredménye volt. Ha jól emlékszem, dr. Hivessy Jenő kollegám kapott adatokat, melynek alapján talán két hónapig tartó figyelőmunka csaknem az ügy valamennyi szereplőjét felderítette. A konspiráció abban az időben gyermekcipőben járt, a szervezkedésben résztvevők könnyelműen végezték dolgukat, villamosokon, találkákön nyugodtan beszélgettek a rájuk bízott feladatokról úgy, hogy a figyelő detektíveknek valóban könnyű dolguk volt. Mint mondták, teljesen tiszta volt az ügy, mikor dr. Bauer rendőrkapitány elrendelte a lefogásokat. A kihallgatásoknál sok újat nem mondhatott az előállított, viszont a figyelőmunka során megállapított tényeket nem hallgathatta el. Sok²¹¹ esetben előfordult, hogy az előállított a terhelő adatok, esetleges szembesítések során szemébe mondott állítások dacára tagadott. Megverték, s így próbálkoztak beismerő vallomásra bírni. A verések sajnos eléggé gyakoriak voltak, mert a szervezkedésben résztvevők, ami hibát a konspirációs mozgások során elkövettek, itt, a rendőrségen akarták oktan és ügyetlen tagadásukkal jóvátenni. Ha jól emlékszem, százon felül volt a szervezkedésben előállítottak száma. Az ügy feldolgozása több hónapot vett igénybe, mert város[ok]ra,²¹² nevezetesen Szombathely, Nagykanizsa, s még pár városra is kiterjedt a szervező munka.

Az ügyben szereplő személyekre nem emlékszem, hiszen akkor még gíbicelő detektív voltam, nem bíztak rám önálló munkát. A verés módja: gúzsba kötve, két asztal közé akasztva a talpakat nádpálcával verni. A verésnek módjára kétségkívül az öregebb detektívek taníttatták a fiatalokat. Az idősebbek dolgoztak a betörőket üldöző csoportokban is és ott sajátították el a nyomot nem hagyó verést. Amint én láttam, a verések a legtöbb esetben célravezető eszköznek bizonyultak. Csak akkor alkalmazták, amikor az előállított a kétségtelen tényekkel szemben tagadott, vagy ferde irányba akarta terelni a nyomozást, esetleg időleges tagadásával társának vagy társainak módot nyújtson a szökésre.

Nem tapasztaltam azonban, hogy a detektívek közül valaki szadista hajlamának engedve bántalmazta volna az előállítottakat, avagy, hogy csupán azért verte meg az előállítottat, mert az kommunista érzelmű. Valóban csúnya és embertelen vallatási módszer a verés, de be kell vallani, hogy nincs a világnak az a rendőrsége, avagy egyéb közbiztonsági szerve, ahol a módszert sokszor szükségszerűen²¹³ ne alkalmazzák.²¹⁴

A Singer-féle ügyre, amikor azt a sajtóban ismertették, felfigyelt a közvélemény. Bauer rendőrkapitányt minden oldalról elismeréssel halmozták el. Úgy tudom, hogy Albrecht királyi herceg magához kérte Bauert, tőle tájékoztatást kért, s elismerése jeléül (talán) cigarettatárcát ajándékozott neki.

Az Ökrös-csoportban jó baráti viszonyba kerültem az ugyancsak oda besztott dr. Hivessy Jenő, dr. Gyuricza János, Hutyra Viktor, Temesy Béla detektívekkel. Dr. Hivessy Jenő beszélt el nekem egy alkalommal, hogy a politikai nyomozócsoport besúgók híján tulajdonképpen Hain Péter és az ő berlini munkájából élösködik. Dr. Bauer ugyanis kiküldte a bűnügyi osztályon dolgozó Hain Péterrel őt, Martinidesz Ödön és Ruth Pál detektíveket Berlinbe, hogy a Magyarországról oda emigrált kommunistákat figyeljék meg, magyarországi kapcsolataikat derítsék fel, s szerezzenek be adatokat, a magyarországi szervezkedéssel kapcsolatos terveikről. Mint mondotta Hivessy, Berlinben székelt a magyar szekció, Ágoston Péterrel az élen.²¹⁵ Kilenc hónapon át figyelték a berlini szociáldemokrata kormány támogatását élvező magyar kommunistákat,²¹⁶ amikor is végül egy vasárnapi napon, betörték

²¹³ A „sokszor szükségszerűen” kifejezés Wayand utólagos betoldása.

²¹⁴ A korabeli dokumentumok és későbbi visszaemlékezések alapján a veréseket a rendőrség nemcsak a kihallgatásoknál, de az előállításoknál is alkalmazta. Több esetben előfordult, hogy az előállítottat pusztán passzióból vagy miheztartás végett bántalmazták, a kihallgatásokon pedig kifejezetten szadista eszközökkel próbálták vallomásra bírni a gyanúsítottakat. A nyers verésektől a kifinomultabb formáig, a vallatási technikáknak a rendőrségen és a csendőrségen is megvoltak az „innovatív specialistái”. Ezekből a kínzásokból – melyeket sokszor semmiféle nyomozási érdek nem indokolt – Wayand is aktívan kivette a részét. Vö. BFL VI. 1. d. 17/1924. 1–13. A Singer-csoport 1922. szeptemberi letartóztatásának körülményeit vizsgáló ügyészégi jelentés. ÁBTL 3.1.9. V-52261. 88. Bánki László vallomása. V-147478/1. 31. Rákó Sándor vallomása. V-135778. 117. A Budapesti Népbíróság jegyzőkönyve Róka Pál tanúvallomásáról.

²¹⁵ Ágoston Péter nem volt tagja a KMP-nek. A berlini magyar kommunista emigráció élén Alpári Gyula állt, aki – Kun Béla és Landler Jenő mellett – tagja lett a KMP 1924-ben felállított ideiglenes vezetőtestületének, az Organizációs Bizottságnak.

²¹⁶ A Porosz Szabadállam Berlinben székelő szociáldemokrata-centrumpárti-néppárti koalíciós kormányai az 1920-as években élesen szemben álltak a nemzetközi kommunista

²¹¹ „Sok” előtt áthúzza: „néhány”.

²¹² „Városra” alatt olvashatatlan szó áthúzza.

a magyar szekció irodájába, ott minden iratot felpakoltak, s az írógéppel együtt a magyar követségre szállították, honnan az egész anyag Budapestre került Bauer kezéhez. Hain Péter ezen munkája után visszakerült a bűnügyi osztályhoz. A berlini anyag révén tág tér nyílt, hogy a rendőrség olyan személyeket vegyen figyelés alá, akik nem is sejtették, hogy gyanú alatt állnak. Persze igen sok hiábavaló munkát végeztünk, mert a berlini anyagban szereplők közül csak kevesen voltak bekapcsolva az illegális munkába. Hogy Bauer mikor és mennyiben használta fel a berlini anyagot – nem tudom. Jóformán az anyag teljes rendezéséig sem jutott el, mert az osztály teljes munkaerejét egyéb politikai ügyek kötötték le. Úgy emlékszem, ebben az időben napirenden voltak az egyetemisták felvonulásai, majd a király puccskísérlete²¹⁷ és az ÉME (Ébredő Magyarok Egyesülete) erőszakos cselekményei.²¹⁸ Ezekben az ügyekben engem leginkább az utcai figyelőszolgálatnál és lakásellenőrzéseknél használtak fel.

Hónapokig tartó szoros figyelés alatt tartottunk egy nőt (nevére már nem emlékszem), aki valahol a Székely Bertalan utcában lakott. Dr. Bauer azt állította, hogy igen fontos illegális munkát végez a nő, széles kapcsolata van, s a jó figyelőmunka széleskörű szervezkedést derít fel. Amikor pedig a több havi figyelés után előállításra került sor, kiderült, hogy a nő nem volt bekapcsolva az illegális munkába, s teljesen hiábavaló munkát végeztünk. Sok ehhez hasonló meddő munka után vettünk figyelés alá egy Szvétecz (talán István) nevű fiatalembert, akinek mozgásáról már láttuk, hogy illegális munkát végez. Szvétecz illegális találkáit a konspirációs szabályok figyelmen kívül hagyásával rendszerint kocsmákban bonyolította le; hanyagul, minden óvatosságot nélkülöző módon végezte dolgát. Könnyű, s aránylag rövid ideig tartó figyelőmunka után került sor az előállításokra. A Szvétecz-féle ügy emlékezetem szerint jelentéktelen volt, mégis jó pár embert juttatott börtönbe. Ebben az ügyben szereplők közül többen kaptak verést, most is olyanok, akik vagy az ellenük felmerült bizonyítékok dacára tagadtak, vagy – és főleg azok – akik illegális találkáikat akarták a rendőrség elől elkonspirálni. Úgy emlékszem, dr. Bauer idejében történt az „Erzsébetvárosi Kör” Dohány utcai helyiségében elkövetett pokolgépes merénylet, melynek több halálos

mozgalommal, de a baloldali radikális politikai emigránsoknak menedéket biztosítottak mindaddig, amíg azok nem fenyegették fegyverrel a fennálló államrendet.

²¹⁷ A trónfosztott Habsburg-uralkodó, IV. Károly magyar király két sikertelen visszatérési kísérletére 1921 áprilisában és októberében került sor.

²¹⁸ „Cselekményeinek lehető meggátolása” mondatrész áthúzva.

áldozata volt. Én ebben az ügyben nem dolgoztam, de tudom, hogy az osztály munkája eredménytelen maradt. Emlékezetem szerint több előállítás történt. Az ÉME és a Kettős Kereszt Várszövetség tagjai között keresték a tetteseket, de a nyomozás eredménytelen maradt. Maga Andréka Károly főkapitányhelyettes személyesen irányította a nyomozást, személyesen adva meg pár bennfentes detektívnek utasításait. Jóval később kezdtek detektívkörökben terjeszteni a hírt, hogy Andréka maga is tagja volt a Kettős Kereszt Várszövetségnek. Nem tudok arról, hogy a hírnek volt-e alapja, s ha igen, mennyire befolyásolta a nyomozást. Tény az, hogy a híres Kovács-testvérek²¹⁹ bejáratosak voltak Andrékához. A politikai osztály meddő munkája, majd a pokolgépes merénylet ügyének eredménytelensége elősegítette dr. Hetényi Imre rendőr főtanácsos törekvését, hogy a politikai osztály irányítását magához ragadja. Egészen váratlanul ért bennünket az intézkedés, mellyel Andrékát és Bauert felmentették a politikai osztály irányításától, s egyidejűleg dr. Hetényi Imrét bízták meg az osztály vezetésével. Még váratlanabban ért bennünket Hetényi azon intézkedése, mellyel munkatársául maga mellé vette dr. Sombor-Schweinitzer József rendőrkapitányt, aki addig a kispesti kapitányság beosztott tisztje volt.

Hetényi ezután gyökeres változást idézett elő az osztályon, elhelyezte az ébredő hajlamú²²⁰ csoportvezetőket és detektíveket. Így többek közt Ökrös Ferenc és Hajdó János detektívfelügyelő-csoportvezetőket, Hutyra Viktor, Melega Gyula detektíveket és még többeket. Magához vette viszont Hain Pétert, Lábodgy Gyulát, stb. Én az áthelyezéseket ismét felhasználtam, hogy szabaduljak a politikától. Kértem többek között dr. Hivessy kollégámmal együtt Bauert, kit a detektívönökséghez osztottak be, hogy vigyen magával, s osztasson be valamelyik bűnügyi csoportba. Bauer kijelentette, hogy érdekünkben nem tud tenni semmit, mert Hetényi munkatársainak a meg-

²¹⁹ A Kovács-testvérek – Tibor, Kornél és Sándor, valamint leánytestvérük Mária – 1919 áprilisától aktív részesei voltak a Tanácsköztársaság-ellenes ellenforradalmi szervezkedéseknek. A proletárdiktatúra bukását követően a fiútestvérekhez több bombamerénylet és emberrablás is fűződött, amelyeket zsidó származású üzletemberek és liberális, polgári demokrata politikusok ellen hajtottak végre. Amíg Andréka befolyással bírt a felderítéseket végrehajtó detektívek munkájára, addig az ezekben az ügyekben indított nyomozásokat nem koronázta siker, a többször is előállított Kovács-testvéreket valamennyi alkalommal szabadlábra helyezték. Később Hetényi Imre vette át a nyomozás irányítását, minek eredményeképpen a Kovács-testvéreket 1924-ben a bíróság több éves szabadságvesztésre ítélte.

²²⁰ Értsd: ÉME-szimpatizáns.

válogatásában a miniszterelnöktől teljesen szabad kezet kapott. Hetényi valahogy megtudta szándékomat és – bár azelőtt engem soha nem látott – a csoportszobában felkeresett, biztosított jóindulatáról, mondván, maradjak nyugodtan a helyemen.

Az elhelyezett Ökrös Ferenc helyett most már Hain Péter lett a csoportvezetőm, helyettese pedig dr. Hivessy Jenő. Engem a csoporttörzshöz osztottak be, s a csoport adminisztrációját végeztem.

Hetényinek első nagy ügye, amit nyilván már a tarsolyában magával hozott, az Erzsébetvárosi Kör merénylőinek felderítése és elfogása volt. Ezt a munkát az útlevélosztályon beosztott detektívek, és a Rubos-csoport végezte. Mi, a politika másik két csoportja, nem is tudtunk a munkáról.

Ha jól emlékszem, 1924-ben kapott valahonnan Hetényi hírt arról, hogy Rákosi Mátyás volt magyar népbiztos Budapesten tartózkodik, s irányítja az illegális kommunista mozgalmat. Mint később Hain Pétertől megtudtam, pontos adatokat kapott Hetényi arról, hogy Rákosi Mátyás kivel, mikor és hol fog találkozni. Hetényi úgy intézkedett, hogy a találkára, illetve a találkozók elfogására csak olyan detektíveket vezényeljenek, akik csak rövid ideje kerültek a politikához. Azokat is álrúhába kell öltöztetni. Erre az intézkedésre szerinte azért volt szükség, nehogy a találkán megjelenők, a találka helyére történő igyekvésük közben a detektívek valamelyikét felismerje. Vagy tíz-tizenkét detektívet öltöztettek különböző álrúhába, élükön Hain Péterrel. Körülzárták a találkahely körüli épülettömböket, majd a találkán megjelenő Rákosi Mátyást és Weinberger Zoltánt elfogták. Emlékezetem szerint mindkettőjünkkel először Hetényi és Schweinitzer foglalkoztak, majd később bekapcsolódott Hain Péter is. A továbbiakban Schweinitzer maga mellé vette Szánthó Lajos detektívet, s most már ketten bogozgatták az ügy szálait, állapították meg az előállítandók neveit. A politikai osztály detektívei, köztük magam is, hetekig állították elő a szervezkedés részeseit. Az előállítandók neveit kicédulázva kaptuk meg vagy Schweinitzertől, vagy Hain Pétertől, de legtöbbször Szánthó Lajostól. Mintegy százhusz-százharminc főre rúgott az előállítottak száma, kik közül legtöbbször részt vettek a Wienben tartott szemináriumokon.²²¹

²²¹ Rákosi Mátyás 1924 végén – Braun Vilmos álnéven – a KMP Organizációs Bizottságának megbízásából, a kommunista pártsejtek országos tömegmozgalommá szervezése céljából hazatért. Munkáját Vas Zoltán, a KIMSZ titkára segítette. A kezdeti sikeres pártépítő munkát követően, 1925. szeptember 22-én a budapesti Közraktár utcában megbeszélt illegális találkozójuk során elfogta őket a rendőrség. Az akció sikere elsősorban

Ebben az ügyben engem Lenkey Márton és Koyer Károly kollégámmal együtt a részletes detektívjelentések szerkesztésével bíztak meg. Az volt a feladatunk, hogy a nyomozás eredményeként felmerült egyes személyekre vonatkozó adatokat összegyűjtve, jelentésbe foglalva állapítsuk meg az egyes személyek pontos szerepét, alátámasztva a reá vonatkozólag megállapított terhelő adatokkal.

Tudom, hogy az előállítottak közül Hain Péter többeket igyekezett rábírní arra, hogy jövőben bizalmi szolgálatot teljesítsen a rendőrségnek. Ezeknek természetesen szabadulást és anyagi támogatást ígért. Egyik jelentősebb személy hajlandóságot mutatott a besúgói szolgálatra, mire Hain Péter őt Wienbe csempészve szabadon engedte. Ugyanakkor a sajtóban szellőztette a szökést.²²² Nem sokkal később olvastuk a *Kommunistában*,²²³ vagy röpiratban, hogy az ügyben Hain Péter eredményre nem vezetett, mert az ember azonnal jelentkezett a pártnál, s elmondta szabadulásának körülményeit.²²⁴

Hain Péter hasonló fáradozása azonban sikerre vezetett egy osztrák határ menti faluból származó (Körmendtől tizenöt km-re), Pintér nevű fiatallem-

annak volt köszönhető, hogy a politikai nyomozó főcsoport még 1925 elején beszervezte Samuel Lajost, Rákosi Mátyás egyik bizalmas összekötőjét, aki közvetített Rákosi és Vas között. A Rákosi–Vas-féle szervezkedés lebukott aktivistái közül korábban többen is a KMP bécsi központjában tartott marxista és leninista elméleti képzéseken (szemináriumokon) vettek részt, ahol Kun Béla, Landler Jenő, Lukács György és Révai József tolmácsolásában párt- és munkásmozgalom-történetet, illetve a magyarországi illegális pártszervező munkára felkészítő oktatást kaptak. Rákosit előbb nyolc évre, 1935-ben életfogytiglanra ítélték; 1940-ben Vas Zoltánnal együtt a Szovjetunióba távozhattak.

²²² A mondat Wayand utólagos betoldása.

²²³ A KMP 1928 és 1935 között Magyarországon illegálisan megjelenő hivatalos lapja.

²²⁴ Valószínűleg Rubin Edéről (1907), a KIMSZ titkáráról van szó, akit 1927. február 24-én vettek őrizetbe a detektívek. Hain és Sombor instrukciója alapján Rubin hajlandóságot mutatott az együttműködésre, ezért a politikai főcsoport terve az volt, hogy a fogoly az ügyességtől a rendőrséghez történő átszállítása során megszököik, amit később a rendőrség az újságok révén megszelleztet. Rubin ezt követően Berlinbe megy, ahol újra felveszi a kapcsolatot az emigráns magyar kommunista központtal, miközben a berlini magyar konzulátuson keresztül a KMP külföldi irányító munkájáról jelentést ad Hetényiéknek. Berlinben azonban Rubin felfedte a tervet a KMP vezetői előtt, és németországi tartózkodása alatt részletesen megírta elfogásának, vallatásának és „szökésének” körülményeit, az erről szóló feljegyzéseket pedig letétbe helyezte egy berlini közjegyzőnél. A dokumentumot később több újság is leközölte, ami igen kellemetlen helyzetbe hozta a politikai rendőrséget, és hozzájárult a KMP „spicli-ellenes” elhárító szolgálatának kiteljesedéséhez. Rubin Ede az eset után Ausztráliába vándorolt ki, megszakítva minden kapcsolatot a kommunista mozgalommal. Bővebben lásd: Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.*, i. m. 165–170.

bernél, aki a továbbiakban először Hain Péternek, majd később egyidejűleg Hajnácskőynek is teljesített besúgó-i szolgálatot.²²⁵ A Rákosi-ügy lezajlása után emlékezetem szerint hosszabb szélcsend következett. Hain Péter a csendesebb időt fölhasználta arra, hogy csoportját átszervezze és állandó jellegű munkabeosztást vezessen be. Az volt ugyanis az elgondolása, hogy a felderítő, tehát figyelő munkát végző detektívek írják meg az előállítottakról a végleges detektívjelentéseket. Egyrészt azért, mert azok saját tapasztalatukból ismerik a megfigyelt személyek szerepét, másrészt pedig, mert a bíróság rendes körülmények között tanúként megidézte a tanúként jelentkező detektívet, hogy a tapasztalataikról a tárgyaláson élő szóval tájékoztatást nyújtsanak. Ugyanakkor megkérdezte az elnök a detektíveket, hogy bántalmazta-e a vádlottat. A detektív nyugodt lelkiismerettel jelentette ki, hogy nem bántalmazta, mert amikor a kezébe kapta a kihallgatandót, annak szerepe már teljesen tisztázva volt, bántalmazással való vallomásbírásra nem volt szükség. Az előállított személyek szerepének tisztázásával egy külön kisebb csoport foglalkozott, akik vagy testi alkatuk, vagy egyéb oknál fogva a figyelőszolgálatra alkalmatlanok voltak. Ez a csoport végezte az ún. nyers munkát; az első kihallgatásokat, a szükségképp felmerülő szembesítéseket és veréseket. E csoport tagjai jelentéseket nem írtak, neveik a bíróságra kerülő ügyiratokban nem szerepeltek, így a bíróság létezésükről nem tudva, meg sem idézhette [őket] a tárgyalásra.

Sokszor előfordult, hogy egyes megvert vádlottakat még a rendőrségen, amikor a bűnügyi osztályhoz kerültek, ott bántalmazásuk miatt feljelentést tettek. Ilyen esetekben vagy a bűnügyi osztály, vagy az ügyészség vizsgálatot rendelt el, melynek során a politika összes detektívjeit egy nagy szobába rendelve bevezették a panasztevőket, hogy mutassák meg, ki volt a bántalmazójuk. Nem tudok olyan esetről, hogy ilyen eljárás mellett valaki is felismerte volna bántalmazóját. Volt olyan eset is, mikor a vádlott név szerint jelentette fel bántalmazóját. Ilyen esetben hosszadalmas eljárás indult meg, s

egy vagy két év eltelte után adott ki²²⁶ az ügyészség bizonyítékok hiányában megszüntető végzést.

Én alacsony termetem és mozgékonyaságom miatt a figyelő csoportban kerültem, s itt dolgoztam hosszú éveken át. Úgy emlékszem, sorrendben²²⁷ a Vági-féle szervezkedés adta a legtöbb munkát részünkre. Választásokra készült az ország, s a kormány a szociáldemokrata párt esélyeinek csökkentése miatt határozott úgy, hogy Vági pártját (MSZMP) indulni engedi.²²⁸ Vági tehát legálisan kezdte meg a szervező munkát. A szervezkedés ijesztő méreteket öltött, s tisztán láttuk, hogy célja, illetve iránya egyenesen a III. Internacionálé.²²⁹ Az egész ügy kulisszatitkait ugyan nem ismerem, de a kapott utasításokból arra következtettünk, hogy a kormány likvidálni szeretné az ügyet. Amint én tudom, Hetényi és Hain Péter bizalmi emberei is azt jelentették, hogy az MSZMP tulajdonképpen a KMP céljait szolgálja, s a Hernád utcai párhelyiségben a KMP az úr. Erre vonatkozólag tárgyi bizonyítékunk nem volt. Meg kellett volna szereznünk tehát elsősorban a párt tagnévsorát, s ha lehet, bizalmas iratainak legalább egy részét. Hetényi és Hain Péter úgy döntöttek, hogy megismétlik a „berlini” vállalkozást, s betörés útján szerezzük be a szükséges dolgokat. Hain Péter egyik bizalmija útján megszerezte a párhelyiség udvar felőli bejáratának kulcsát (vagy csak lenyomatát), majd egy vasárnap a kora esti órákban nagy apparátussal kivonultunk. Hain Péter a bizalmi emberével a Keleti pályaudvar indulási csarnokában találkozott. A bizalmi ott jelentette, hogy a párhelyiségben senki nem tartózkodik. Hain intézkedésére a kirendelt detektívek elfoglalták kijelölt helyeiket az az utasítással, hogy az esetleges párhelyiségbe igyekvő párttagot fel kell tartóztatni legalább addig, míg őt értesíthetik. Hain engem maga mellé vett,

²²⁶ Az „adott ki” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

²²⁷ „Sorrendben” Wayand utólagos betoldása.

²²⁸ A Vági-pártként elhíresült MSZMP alapvetően szociáldemokrata programmal, ugyanakkor az MSZDP-nél radikálisabb elképzelésekkel, a Bethlen-Peyer paktumot elutasító osztályharcos politikával, munkásegységfront kialakításával, demokratikus földreformmal és a parasztok, valamint az állami alkalmazottak között is végzett nyílt agitációval lépett fel. A KMP taktikai fedőpártként használta az MSZMP-t, célja az új párton keresztül a szakszervezetek MSZDP-ről történő leválasztása és a kommunista mozgalom tömegbázishoz juttatása volt.

²²⁹ A III. (Kommunista) Internacionálé vagy Komintern, a különböző országok kommunista pártjait összefogó „világpárt”. Az MSZMP nem a Kominternhez, hanem a szociáldemokrata pártokat tömörítő Szocialista Munkásinternacionáléhoz kívánt csatlakozni, amit az MSZDP megakadályozott.

²²⁵ Pintér József az 1920-as évek közepétől dolgozott a politikai rendőrségnek, majd 1930-tól a csendőrség is beszervezte. A nyugati határszélen élő, eredetileg rezes és bőrs foglalkozású, később csempészésből és valutaüzérkedésből élő Pintér értékes információkat szerzett a KMP külföldi szerveiről. Mozcékonyasága, ausztriai jártassága révén nemcsak a detektíveknek és a csendőrnymozókknak volt az informátora, de a katonai elhárítás is bizalmi egyénként tartotta nyilván, sőt az 1930-as évek végétől szolgálatait a német hírszerzés is igénybe vette.

s megindultunk. Vállalkozásunk azonban nem sikerült, mert a kulcsot nem tudta Hain a lyukba tenni. Ugyanis belülről be volt zárva, s a kulcs benne volt. Rövidebb hallgatóság után megállapodtunk, hogy a helyiségben többen is tartózkodnak, beszédjükből pedig megértettük, hogy éjszakára sem hagyják őrizetlenül a helyiséget.

Ilyen előzmények után úgy emlékszem, még a választások előtt, felsőbb parancsra a pártot feloszlatták, s a vezetőséget letartóztatták.²³⁰ Többen ezek közül illegálisba vonultak, megindult tehát a nagy hajsz a tisztviselők és a jelentősebb párttagok összeszedésére. Én feladatul kaptam, hogy Házi Ferencet kerítsem elő. Házi – emlékezetem szerint – kisebb tisztségviselő volt a pártban, de személye azért volt fontos, mert a KMP megbízásából tevékenykedett a pártban.

Hosszas keresés, nyomozás után megtaláltam Házit valahol a Dunántúlon egy kis faluban, ahol egy kovácsnál vállalt munkát. Úgy emlékszem, Házi levelet írt öccsének vagy más valakinek, s így árulta el tartózkodási helyét. Házit Lenkey Márton kollégámmal együtt hoztuk fel Pestre. Házi esete azért emlékszem annyira élénken, mert ő később (évek után) bekerült hozzánk, mint a KMP titkára.

Az MSZMP még sokáig lekötötte időnket és munkaerőnket. Rengeteg figyelő munkát adott az egyes kerületi és vidéki szervek likvidálása. Főként a rákoskeresztúri szervvel volt sok bajunk, ott jóval később nyomdát is találtunk.

Úgy emlékszem, ebben az időben kezdett hivatalunkba járni Halbich László csendőr százados, a későbbi Hajnácskőy. Halbich akkor a szentendrei szárny parancsnoka volt, ott egy helyi jelentőségű kommunista jellegű szervezkedésről szerzett tudomást, feljött Pestre, s Hetényivel közölte megállapításait. Kérte egyúttal Hetényit, hogy adjon neki módot a kommunista ügyek nyomozásának tanulmányozására. Hetényi Hajnácskőy kívánságát teljesítette, s attól kezdve Hajnácskőy rendszeresen értesült, ha nyílt nyomozás indult meg nálunk, megjelent hivatalunkban és végig gibicelte az ügye-

ket, jegyzeteket készített magának. Láttuk rajta, hogy nem csupán a hatásköre alá esett területen óhajtja felhasználni szerzett tapasztalatait, valami egyéb cél érdekében folytatja tanulmányozását.

Vissza kell térnem még a Rákosi-ügyet megelőző időkre, hogy a Sztaron Sándor ügyet ismertessem.

Schweinitzert és Hain Pétert Hetényi gyakran küldte ki Ausztriába, hogy az ott tartózkodó magyar kommunistákról adatokat szerezzenek be. Különösen Hain Péter fordult meg gyakran Leobenben, a nagy osztrák ipari központban. Onnan hozta egy alkalommal vagy ő, vagy Schweinitzer a hírt, hogy a kommunisták egyik leobeni²³¹ csoportja megbízott egy Sztaron nevű magyar kommunistát, hogy Horthy kormányzó ellen merényletet kövessen el. Az értesülés szerint ismert volt a merénylet ideje és színhelye. Emlékezetem szerint a Nemzeti Színház egy díszelőadására érkező kormányzót kellett volna még a színházba lépés előtt megölnie.

A hír vételekor csak pár nap²³² állott rendelkezésünkre, hogy a már Budapestre érkezett Sztaront felkutassuk. Sem keresztnév, sem egyéb személyi adat nem állott a rendelkezésünkre. Ellenben igen pontos személyleírást, főként ruhaleírást kaptunk, mely szerint Sztaron fekete bányászapokát és zubbonyt hord.

Kiírtuk a bejelentőhivatalban szereplő összes Sztaronokat. Ezeknek száma meghaladta a százat. Válogatás nélkül három csoportba osztottuk a leazziázandó Sztaron lakásokat. Ennek megfelelően három razziázó csoport alakult, kik autókon járták végig a lakásokat. Hain Péter találomra magához vette a lejárandó lakások egyik csoportját, s razziázó csoportjával, melynek rajtam kívül Mersits Gyula, s még egy kollega volt tagja, útnak indultunk. Az autóban, még mielőtt elindultunk, elővette a lakásokról készült jegyzéket, hogy valami úti rendet állítson össze. Ehhez azonban nem volt türelme, s idegesen rámutatott a lista közepe táján feljegyzett, egy VIII. kerületben lévő lakásra, mondván a sofőrnek, hogy oda hajtson. (Az utca nevére és házszámra nem emlékszem.) A kérdéses ház közelében Hain és én kiszállottunk az autóból, s kicsengettük a házmestert. Csengetésünkre egy idősebb asszony nyitott kaput karvastagságú, fáklyaszerű világító rudat tartva a kezében. Faggatásomkor kijelentette, hogy a háznak Sztaron lakója nincs. Ellenben lakik ott egy özvegy, vagy elvált asszony, aki Sztaron-lány. Ennek az

²³¹ A helységnév Wayand utólagos betoldása.

²³² „Nap” után áthúzva: „hiányzott”.

²³⁰ A párt működését – a munkásmozgalom megosztása és az MSZDP gyengítése érdekében – a Bethlen-kormány engedélyezte ugyan, de annak rohamosan növekvő népszerűsége és a vezetésében tért nyert kommunisták aktivitása miatt sorozatos államrendészeti razziákkal sújtotta, vezetőit letartóztatta és bíróság elé állította. 1925 nyarán a teljes pártvezetőséget (27 fő), majd az 1926. decemberi országgyűlési választási kampány időszakában a párt ötszáz aktivistáját vette őrizetbe a rendőrség. A párt hivatalos betiltására nem került sor, de az állandó rendőrségi és csendőrségi zaklatások a működését teljesen ellehetetlenítették, így az MSZMP az 1920-as évek végén feloszlott.

asszonynak a napokban egy rokona érkezett, s pár napig maradt nála, ezért nem is jelentette be magát. Amikor pedig a rokon ruházata után érdeklődünk, meglepetve halljuk a jellegzetes bányászsapkát és zubbonyt.

Ezek után a házmesternő segítségével felmentünk Sztaronék lakására. Éppen idejében fogtuk le a szobából a konyhába hálóingben²³³ rohanó (ugyanis mi még akkor a konyhában tartózkodtunk) Sztaron Sándort. Sztaron fogcsikorgatva, de mégis halálos nyugalommal csak annyit mondott: „Szerencsénk van az uraknak, hogy ma a konyhában vetkőztem le. Különbiben mindketten halottak lennének” – s valóban az egyik konyhai széken heverő zubbony zsebében megtaláltam a csőre töltött revolvért.

Sztaron előállítása után a főkapitányságon beismerte, hogy a kormányzót agyon akarta lőni, mert őt tartja a magyar munkásság boldogulásának legfőbb akadályának. Ezen vallomását a bírósági tárgyaláson megismételte, kiegészítve azzal, ha büntetésének kitöltése után szabadul, minden igyekezetével azon lesz, hogy elhatározását végrehajtsa.

Megjegyezni kívánom, hogy Sztaron Sándor minden testi, avagy lelki kényszer alkalmazása²³⁴ nélkül, önként tette meg beismerő vallomását. Sztaront az ügyben hét évre ítélték, Hain Péter pedig detektívfelügyelői címet kapott jutalmul.

Úgy tudom, hogy Sztaron Sándor pár esztendei raboskodás után a fegyházban (talán Vácon) meghalt.²³⁵

Hosszabb ideig tartott Hajnácskőy tanulmányozása, míg végre hallottuk, hogy a csendőrség nyomozó²³⁶ osztályt és kerületi székhelyenként alosztá-

²³³ „Hálóingben” Wayand utólagos betoldása.

²³⁴ „Alkalmazása” Wayand utólagos betoldása.

²³⁵ Sztaron Sándor az 1920-as évek elején Ausztriában dolgozott, ahol több baloldali radikális forradalmárral került érintkezésbe. Néhányan közülük elhatározták, hogy Horthy Miklós ellen merényletet fognak elkövetni. A kivitelezést 1924 áprilisában Sztaron Sándor vállalta magára, ezért hazautazott Magyarországra. A nyomozati iratok szerint a merénylettervet nem titkos külföldi adatgyűjtés révén, hanem Sztaron Sándor egyik volt katonatársának, Tamás Emilnek a feljelentése alapján sikerült a rendőrségnek lelepleznie. Sztaron Sándor nem tartozott az illegális KMP egyetlen sejtjéhez sem, tettét nem pártutasításra akarta elkövetni, kihallgatása során önmagát anarchistának vallotta, bár a vallomásai alapján ehhez az eszméhez sem volt semmi köze. A váci fegyházban „megtért”, és csatlakozott a Rákosi Mátyás és Vas Zoltán vezette illegális kommunista rabokhoz, tagja lett a KMP-nek. 1929-ben részt vett a kommunista elítéltek éhségsztrájkjában, a mesterséges táplálás közben életét vesztette. A Sztaron-ügyről bővebben lásd Varga Krisztián: Merényletterv Horthy Miklós ellen. *Betekintő* 2014/1. http://www.betekinto.hu/2014_1_varga_k

²³⁶ „Nyomozó” után áthúzva: alosztály.

lyokat szervez, s hogy e szervük területükön²³⁷ nemcsak bűnügyekben, de politikai ügyekben is illetékes.²³⁸ A csendőrségi nyomozó alosztályok felállításával egyidejűleg eltűnt a Hain-csoport előállítási könyve, s megszűntek Hajnácskőynek a politikai detektívcsoporthoz tett látogatásai.

Megindult azonban a csendőrség és a rendőrség, helyesebben a csendőrségi nyomozó osztály és a budapesti főkapitányság politikai osztálya között egy ellenségeskedési folyamat, amely a továbbiakban mindig mélyült, heves jelenetekben robbant ki, s folytatódott éppen olyan gyűlölettel akkor is, mikor a két tulajdonképpeni ellenfél, Hetényi és Hajnácskőy már elkerültek a helyükről.

Az ellenségeskedés ott kezdődött, hogy Hajnácskőy csendőrnnyomozóit beküldte a szociáldemokrata párt szervezeteibe, a szakszervezetekbe, s utasította őket, hogy ott tagként vetessék fel magukat, iparkodjanak a munkások, s azok vezetőinek bizalmát megnyerni, a pártélet minden megnyilatkozását figyelemmel kísérni, s azt jelenteni. Magát ezt a tényt rendben lévőnek lehetett volna tekinteni, ha a csendőrnnyomozók munkája csupán a tájékozódás és az államhatalom helyes tájékoztatása síkján maradtak volna. De nem így történt. A nyomozók szolgáltatva adatok²³⁹ nyomán, illetve alapján pergőtűszerűen futottak be a belügyminisztériumba, a vezérkari főnökségre a csendőrnnyomozó osztály jelentései, melyekben a szociáldemokrata párt kebelén folyó kommunista szervezkedést, az egyes párt és szakszervezeti vezetők lázító beszédeit ismertették. E jelentések rendszerint lekerültek Hetényi osztályához, hogy az azokban foglaltakat a politikai osztály nyomozza le, állapítsa meg a tényállást, s azt jelentse felsőbb helyre. Sok esetben előfordult, hogy csendőri jelentésekben jelzett kommunista szervezkedésről megállapították, hogy azok a rendőrhatalóságnál előzőleg bejelentett, s engedélyezett ismeretterjesztő előadásokkal azonosak, melyeken a politikai osztály kiküldött detektívje is megjelent, s az ott tapasztaltakat szabályszerűen jelentette is. Számtalan esetben megállapítottuk, hogy a csendőrségi jelentésben jelzett párt, vagy szakszervezeti vezető az állítólagos lázító beszéd tartásának idején nem tartózkodott Budapesten. Két ilyen esetre határozottan emlékszem. Egyik esetben Spitálszkyt, a másik esetben Proppert vádolták ilyen lázító beszéd tartásával.

²³⁷ „Illetékes” Wayand utólagos betoldása.

²³⁸ A Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnoksága 1928-ban kezdte meg működését, míg az irányítása alá tartozó csendőrkerületi nyomozó alosztályok országos kiépítésére az 1930-as évek elején került sor.

²³⁹ A „szolgáltatva adatok” alatt áthúzva: „jelentései”.

Hetényi erősebb volt, megtalálta a módját, hogy illetékes helyek érdem szerint értékeljék a csendőri jelentéseket. Ennek dacára nem szűntek meg a szociáldemokrata párt elleni áskálódások, melynek célja az volt, hogy a kormány oszlassa fel a pártot és a szakszervezeteket. Természetesen Hetényi iparkodott ott ahol lehetett, borsot törni a csendőrök orra alá. Legszebb eredményének tartotta, ha netán csendőri területen sikerült a politikai osztálynak egy működő illegális nyomdát lelepleznie. Ilyen eset volt a rákoskeresztúri nyomda lebukása. Egy alkalommal Pintér nevű bizalmi emberünk, ki Körmenről egy határ menti faluban lakott, levelet írt Hain Péternek, hogy Wienből értesítést kapott, melyben utasították, hogy ott a KMP szervnél jelentkezzen. Kérte a levélben Haint, hogy sürgősen keresse fel őt falujában. Hain engem küldött ki.

Pintér a vámőrök előtt ismert csempész volt, de ügyessége révén mindig²⁴⁰ sikerült a vámőröket félrevezetnie. Tudták a vámőrök Pintérről azt is, hogy a KMP-vel kapcsolatban áll. Elhatározták tehát, ha már csempészvonalon nem sikerült lebuktatása, lebuktatják a kommunista vonalon. Ezért nem csak Pintér falujában, hanem a környező falvak postahivatalaiban [is] figyelték Pintér postáját, s azokat kézbesítés előtt átvizsgálták. Így történt, hogy egy napon Pintér táviratot kapott, melyben a következő állott: „Holnap érkezem, okvetlen várj!” Szerencsétlenségemre én érkeztem meg aznap hajnalban. A vámőrök a táviratról értesítést kaptak még előző nap, nagy apparátussal körülvették a kis falucskát, s Pintér lakásával szemben egy pajtában öt-hat tagú csapat helyezkedett el még az előző éj folyamán, s figyelték a házat. Én az állomásról Pintér falujába igyekezve a hajnali órákban összetalálkoztam a falu postájának küldöncével. Tőle pontos leírást kaptam Pintér házaról, így minden keresés nélkül a legnagyobb határozottsággal mentem be Pintéréhez. Pintérrel találkozáva átmertünk a szomszédos kocsmába, ott a kocsmáros egyik lakószobájában elhelyezkedve kezdtünk volna a beszélgetéshez. Erre azonban sor nem került, mert a vámőrök rajtunk ütöttek. Pintér az ablakon át látva a vámőröket hirtelen a sötét szoba egyik sarkában lévő ágy alá bújt. A következő pillanatban már döngöttek az ajtót, hogy nyissuk ki. Kinyitottam az ajtót, mire négy egyenruhás és egy civil vámőr rontott a szobába. Az egyenruhások engem szuronyaik közé fogtak, a civil pedig átvizsgálta a szobát. Megnézett az mindent, több ízben az ágy alá is nézett, sőt, hosszú botjával az ágy alatt messzire tapogatózott, s kereste Pintért. Jó tíz percnyi keresés után fordult

csak hozzám a civil azzal a kérdéssel, hogy „Hol van Pintér?” Én tagadtam, hogy Pintér kilétéről és hollétéről tudnék, de miután hosszú vita után láttam, hogy emberemet nem tudom megnyugtatni, igazoltam magam, mondván, hogy a budapesti rendőrség detektívje vagyok. Emberem rám kiáltott: „Nem igaz! Maga egy Bécsből érkezett kommunista vezér! Igazolványai hamisak!” Ismét hosszabb vita, én négy féle igazolványt is mutattam, köztük a budapesti villamosokra szóló szabadjegyet, de ő csak kitartott amellett, hogy én Bécsből érkezett kommunista vagyok. Figyelmeztettem ésszerűtlen és erőszakos viselkedésének következményeire, azt ajánlottam, hogy telefonon hívjuk fel a budapesti főkapitányságot, ahol engem igazolni fognak. Láttam, hogy emberem mind bizonytalanabb, tanácstalanabb lesz. Hosszú rábeszéléssel végre rá tudtam venni, hogy Körmenre kíséren, mert ott volt a legközelebbi telefonállomás. A megállapodás után ismét hozzám fordult, s kérte, mondjam meg, hol van Pintér. Hívásomra Pintér előbújt az ágy alól, szemtelenül odaszólt a civilnek. „Tiszthelyettes Úr! Engem akar maga lebuktatni!?”

A továbbiakban kértem a tiszthelyettest, hogy a feltűnést és botrányt elkerülve, igazolásomig tartsa Pintért őrizet alatt a kocsmában. Kérésemet teljesítve kocsira ültünk és Körmenre mentünk. Ott megtörtént leigazolásom. Visszatértem Pintérhez, kitől csak most tudtam meg, hogy előző nap rejtett értelmű táviratot kapott. A távirat értelme az volt, hogy Wienből a KMP szerve csomagot küld a Pintér falujával szomszédos osztrák faluba, oda Pintérnek át kell mennie, hogy a csomagot átvéve, azt Budapestre juttassa.

Már a körmenői igazoltatásom alkalmával a szombathelyi csendőrnymozó alosztály valamelyik tisztje és a vámőrtiszt között folytatott telefonbeszélgetésből határozottan megállapítottam, hogy Pintér a csendőröknek is dolgozik. Megkérdeztem tehát Pintért, hogy hogyan is áll a helyzet. Pintér kijelentette, hogy Hajnászkőj részére is dolgozik, mert igen jól megfizeti. Ez esetben azonban több esetben írt Hain Péternek, s mivel Hain nem jelentkezett, a csendőrökhöz fordult adataival. A csendőrök már tudnak a csomag érkezéséről is. Pintérnek aznap kellett átmennie a csomagért. Megvártam a csomag érkezését és azt én magam bontottam ki. Egy nagy hátizsákban több száz *Kommunista*, egy kocsonyás apparátus,²⁴¹ s egy zárt levél volt. A levélben 200 pengő volt mellékelve, s utasítás a csomag átadására vonatkozólag. A csomagot Pintérnek Budapesten a Szt. Domonkos utca²⁴² s a liget sarkán,

²⁴⁰ Véltetően a szállítás során összekeveredett, ömlesztett nyomdai felszerelésről van szó.

²⁴² Ma Cházár András utca.

²⁴⁰ „Mindig” Wayand utólagos betoldása.

jelszavas találkán kellett átadnia. Pár példány *Kommunistát* magamhoz véve a legközelebbi vonattal hazautaztam. Pintérnek másnap kellett indulnia, hogy a csomagot leadja. A délutáni órákban érkeztem haza, s Hain Péterrel együtt mentünk Hetényi lakására jelenteni az esetet. Hetényi hallva, hogy Pintér a csendőröknek is dolgozik, úgy határozott, hogy lemond Pintér további szolgálatáról, de a csendőrök számára is lehetetlenné teszi. Elrendelte, hogy a legközelebbi vonattal utazzam vissza Pintér elé, s tőle a csomagot feltétlenül lopjam el. Segítségemre rendelte Gémes István kollégámat, kivel Győrig utaztam. Itt találkoztam vonaton azzal a vonattal, melyen Pintérnek is lennie kellett. Láttam, hogy Pintér Győrben leszállt a vonatról, s az étterembe ment. Én végigjártam a vagon, megállapítottam, hogy Pintért egy nyomozó és két egyenruhás csendőr kísért. A nyomozó a szomszédos fülkében aludt, míg az egyenruhás csendőrök Pintérrel egy fülkében tartózkodtak, s szintén aludtak. Leszállva a kocsiról megmutattam Gémesnek az ellopandó hátizsákot, figyelmeztetve, hogy a szomszédos fülkében egy csendőrnemző is utazik.

Én megkerestem Pintért és azt mondtam neki, hogy előző napon több barátommal találkoztam össze a vonaton, Győrben kiszálltunk, elszórakoztunk, s csak ma utazom haza. Rávettem, hogy üljön be hozzám a vonaton, mert beszélgetni szeretnék vele. Helyem ugyanis öt-hat vagonnal előbbre volt. Pintér beült hozzám, s Komáromig együtt utaztunk. Komáromban Pintér visszament vagonjába, s mindjárt utána a mozgásából²⁴³ láttam, hogy Gémes kollégámnak sikerült a csomagot észrevétlenül leemelnie. Mégsem sikerült egészen a terv, mert Gémes, [a]mint Ácstól gyalogolva Komáromba érkezett, a város határában a civil csendőrnemző egyenruhás társaival felismerték (fel kellett ismerniük a nagy hátizsákról), de lévén Komárom rendőri terület – nem tehettek mást, minthogy innen Budapestig már Gémes vitte a csomagot csendőri felügyelet mellett. Budapesten ismét Pintérhez került a hátizsák, ki azt most már rendőri és csendőri asszisztencia mellett vitte a találkahelyre, s adta át az ott megjelenő rendőrségi bizalmi embernek. Nem tudom határozottan, de vagy Hartstein Iván, vagy Weisz Henrik vette át Pintértől a hátizsákot.

Nem tudom, hogy az esetből keletkezett botrány miként simult el. Halottam arról, hogy Hetényi és Hajnácskóy kegyetlenül összekaptak. Tény az, hogy a következőkben a csendőrök még erősebb gyűlölködéssel ártottak a po-

litikai osztálynak ott, ahol azt teheték. Rendszeresen eljárak a nyomozók Budapesten kiadva magukat detektíveknek, beleszaladtak olyan vonalakba, melyeket mi már figyelés alá vettünk és kiemelték embereket, kiknek hozzátartozói nálunk keresték a „detektívek” által előállítottakat. Ez a gyűlölködés nem szűnt meg a továbbiakban sem, végig kísértett a legutolsó időkig, s éppen olyan erős volt 1944–45-ben, mint akár Hetényi idejében. Végül is ők győztek.

Időrendi sorrendben talán a Szántó Zoltán vagy a Weisz György-ügy következett. Nem tudom. Egyik ügyben sem vettem aktívan részt. Tudom, hogy a Weisz György-ügy Hain Péter személyes ügye volt. Ő maga is kijárt figyelésekre, s ő maga fogta el az autót menekülni akaró Weisz Györgyöt. Valahol vidéken tartózkodtam, s az újságban olvastam Szántó Zoltán letartóztatásáról. Lehet, hogy ezen ügyeket már Oancz adatszolgáltatásai eredményezték.²⁴⁴

Tevékenyen részt vettem a Háy Mihály–Jolsvai-ügyben.²⁴⁵ Ez kétségtelen besúgás eredménye volt. A József téren lakó Jolsvai Vilmost kellett figyelés alá vennünk. Hain Péter annyit közölt velünk, figyelőkkel, hogy Jolsvai titkársági tag, addig kell őt figyelnünk, míg valamennyi kapcsolatát meg nem állapítjuk. Elég sokáig figyeltük Jolsvait, mikor egy vasárnap a kora délelőtti órákban lakásáról távozva a szociáldemokrata pártnak a Reitter Ferenc utcai helyiségébe ment. Jó délig tartózkodott itt, majd innen többedmagával

²⁴⁴ Az emigrációban élő Szántó Zoltán 1926-ban a Bécsben székelő KMP Külföldi Bizottságától megbízást kapott a magyarországi illegális pártmunka újjászervezésére. Csillag József néven az MSZMP legális szervezeti kereteinek kihasználásával, és jelentős mennyiségű anyagi támogatás segítségével országos méretű kommunista agitációt kívánt megvalósítani. A rendőrség azonban állandó megfigyelés alatt tartotta az MSZMP szerveit, és idejekorán felfigyelt Szántóék tevékenységére. Az 1927 márciusában történt lebukások során Szántó Zoltán és mintegy hatvan társa őrizetbe került. Oancz József csak 1927 tavaszán szabadult, így nem valószínű, hogy a Szántó-ügy rendőrségi információi tőle származtak.

Weisz György grafikus 1932 decemberében az alább részletezett Széll Jenő – Birki Ágnes-féle kommunista szervezkedés kapcsán bukkant le. (Mivel egy Weisz György nevű betörőt – akinek nem volt köze a KMP-hez – 1927 szeptemberében fogtak el a detektívek, ezért lehet, hogy Wayand keveri az időpontokat és az eseményeket.)

²⁴⁵ A berlini emigrációban élő Háy Mihály 1929 júniusában kapott utasítást a KMP Külföldi Bizottságától, hogy a júniusban felszámolt Weisz Nándor-féle illegális pártszervezetet újjáépítse. Megbízása arra is vonatkozott, hogy az első világháború kirobbanásának tizenötödik évfordulójára, augusztus 1-jére – a Komintern instruíta „nemzetközi vörös nap” keretén belül – háborúellenes tüntetést szervezzon Budapesten. A detektívek Oancz József adatszolgáltatásai alapján, július végén a KMP itthoni titkárával, Jolsvai Vilmostal és Butvei Péter tatabányai munkással együtt elfogták.

²⁴³ „Mozgásából” Wayand utólagos betoldása.

gyalogosan a villamos állomás felé mentek. Figyelésre igen alkalmatlan volt a terep, ezért csak igen távolról tudtunk követni a társaságot. Jolsvaiék a villamossínek mentén haladtak, s az egyik megállónál valamennyien felszállottak a város felé menő villamosra. A figyelők között volt Martinidesz Ödön detektív is, motorkerékpárjával együtt. Én Martinidesz motorkerékpárjára ültem, s a villamost, melyen Jolsvaiék utaztak, jóval megelőztem. A Lehel téren leszálltam a motorkerékpárról, s ott az egyik kapualjból figyeltem a fejleményeket. Mikor a villamos a Lehel térre ért, Jolsvai a robogó villamosról leugorva a Lehel tér 3. vagy 5. számú [ház] kapujába tért be. Mivel a figyelés idején Hain Péter közölte velünk, hogy Jolsvainak a Lehel tér környékén lesz igen fontos találkája, azonnal jelentettem telefonon az észlelteket Hainnak. Hain gépkocsin kijött és ketten felmentünk az I. emeletre egy szabónak a lakására, s ott találtuk a belső szobában Háy Mihályt, Jolsvai Vilmost, s még egy férfit, kinek nevére nem emlékszem. Határozottan emlékszem, hogy Hain nem véletlenül ment a ház I. emeletén lévő lakásba. Hírt kaphatott már előzőleg arról, hogy pontosan melyik lakásban lesz a találkozó. Úgy emlékszem, de nem tudom határozottan, hogy ezen ügy további nyomozásánál bukott le a nyomda is, melyet Hahn Elemér kezelt. Talán ezekben az időkben kezdtek szerepet kapni [az] Ellenbogen és a Sebes fiúk. Roppant sok munkát adott nekünk mindkét família. Az Ellenbogen fiúk figyelése nem sok eredményre vezetett, mert Pált sohasem tudtuk rendesen lefigyelni, a többieknek pedig úgy gondolom, igen csekély szerepe lehetett az illegális mozgalomban. A Sebes fiúk felváltva gyakrabban kerültek be, de inkább a velük kapcsolatban állók, mint saját ügyetlenségük révén. Emlékszem, bekerült hozzánk Sebes László, aki mikor a rendőr a szobákon keresztül kihallgatásra kísérte, az egyik szoba nyitott ablakán át az utcára ugrott ki. Kórházba került, úgy tudom, komolyabb baja nem történt.

Nagyobb jelentőségű ügy volt a Házi Ferenc-féle ügy.²⁴⁶ Mi ugyanis figyelés alatt tartottunk egy a Damjanich u. 24. vagy 26. szám alatt lakó férfit, ki ott egy nővel együtt élt. Sem a férfi, sem a nő nevére már nem emlékszem. A férfi találkozott egy társával, kit később dr. Kovács Sándor detektív tartott figyelés alatt. A dr. Kovács figyelte férfi észrevette a figyelést, valahol Budán

²⁴⁶ 1930 januárjában a rendőrség rajtaütött a KMP Titkárságán a Budapest VII. kerület Hársfa u. 10/c. alatti házban, ahol a párt titkos nyomdáját, nagy mennyiségű röpiratot, a *Kommunista* című újság több példányát és készpénzt foglaltak le. A lebukások során előállították a KMP titkárát, Házi Ferencet és tizenhárom társát. A rendőrséget ez esetben is Oancz József informálta.

futásnak eredt, mire dr. Kovács a járókelők segítségével elfogta. Kisült, hogy régi ismerősünk, Házi Ferenc került a kezünkbe. Házi lebukásával természetesen elő kellett állítanunk az addig megállapított összes kapcsolatokat is, így bekerült a Damjanich utcában lakó férfi és nő is. A házkutatás anyaga itt magas funkcionáriust jelzett. Házi azonban nem akarta a lakását elárulni. Hosszas, nem erőszakos kérlelésre (én beszéltem rá) végre bement, hogy – úgy emlékszem – a Haris közben lakik. A házkutatás titkári anyagot eredményezett. Megértettük, hogy Házi miért akarta lakását elkonspirálni. Most aztán beszédesebb lett Házi. Tudtuk, hogy a párt akkor igen jól működő apparátussal rendelkezett, de a figyelés, sőt a nyílt nyomozás sem eredményezett olyan adatot, amelyen elindulva megtalálhattuk volna a nyomdai lakást. Hain elővette tehát Házit, beígérte neki, hogy szabadon fogja engedni, ha segítségünkre lesz a nyomda lebuktatásában. Házi hitt Hainnak, s végre is bement, hogy az apparátus közvetlen kapcsolata a Mérleg utcában lévő – úgy hiszem – takarmánykereskedés pénztárosa. Figyelés alá vettük (Temesi Béla és én) a pénztárost, aki még aznap, az ebédszüneti időben elvezetett bennünket a Hársfa utca egyik házában lévő nyomdalakásra. Este mentünk rá a Hársfa utcai lakásra, de csak a nyomda egyik felét találtuk itt, mert éppen költözködés alatt állott a nyomda. A másik felét valahol Budán találtuk meg.

Talán ezekben az időkben történtek a KIMSZ vonalon és az egyetemisták vonalán a sorozatos lebukások. Előbb a Fischl-ügy²⁴⁷ fejleményeként az Eötvös kollégium diákjainak szervezkedése került napvilágra, mely ügybe bukott lett Stolte István is. Nem sokkal később a Széll–Birki Ágnes-ügy²⁴⁸ került feldolgozásra, mely ügyben egy illegálisan működő nyomda is került a rendőrség kezére. A nyomdát úgy emlékszem két testvér (talán Olt) kezelte. A KIMSZ vezetőségének jó néhány tagja is rendőrségre került a

²⁴⁷ Fischl (Fejtő) Ferenc 1930-tól került kapcsolatban a KMP-vel, illetve a KIMSZ-szel. Egyetemi hallgatók körében illegális szemináriumokat szervezett, rölapokat osztogatott, marxista irodalmi munkásságot folytatott. 1932 nyarán a rendőrség felszámolta az Eötvös-kollégisták között szerveződő kommunista csoportot, Fischl Ferencet és több társát őrizetbe vették. A szervezkedés egyik vezetője Stolte István volt.

²⁴⁸ 1932 végén az egyetemisták és főiskolások, valamint a középiskolai diákok között kommunista szervezkedés vette kezdetét. A csoport tagjai marxista szemináriumokat szerveztek, rölapokat és egyéb illegális irodalmat terjesztettek. A szervezkedés túlnyomórészt értelmiségiek, orvosok, tanárok, művészek és egyetemi hallgatók között folyt, céljuk az ifjúság kommunista megszervezése volt. 1933 februárjában a rendőrség felszámolta az egyetemi KIMSZ szervezeteket, a vezetőket, Széll Jenőt és Birki Ágnes, valamint harminckét társukat – köztük József Attilát – bíróság elé állították.

Kmetty utcában lakó, Z betűvel kezdődő fiatalember lebukásával. Kétségtelen, hogy ezen ügyekben besúgások alapján kezdtük meg a figyelő munkát, s minden esetben több hétig tartó figyelés útján állapítottuk meg a szervezkedésben résztvevő személyeket, s azok lakásait. Élénken emlékszem pl. Z figyelésére, melyet magam végeztem. Z-ről Hain csak annyit közölt velem, hogy KIMSZ vezetőségi tag, s hogy jelentéseket küld a Wienben székelő „KÜB”-nek.²⁴⁹ Hain azt is tudta, hogy Z jelentéseit valamilyen vegyi szerrel írja, mely írás a meleg hatására láthatóvá válik. Feladatom tehát az volt, hogy Z egy ilyen jelentését szerezzem be. Hosszadalmas figyelés után Z néhány kapcsolatát is sikerült megállapítanom. Egy napon aztán, amikor Z Kmetty utcai lakásáról elindult, az Andrássy úton a MÁV igazgatósági épületénél lévő postaládikába egy nagyobb levelet dobott be. Z-t útjára engedtem (munkahelyét ismeretem), magam azonnal telefonáltam Hetényinek, s kértem intézkedését, hogy a postaláda kiürítésére egy külön küldöncöt küldessen ki. Én a ládához állva a ládát üríteni akaró rendes küldöncöt nem engedtem, hogy a ládát kiürítse, s mind addig vártam, míg a külön küldönc megérkezett, aki a ládát kiürítette, s a tartalmát a 62-es postahivatalba²⁵⁰ szállította. Én a küldönccel mentem a 62-es hivatalba, ott bizottság nyitotta ki a bűrsákot, s abban én azonnal felismertem a Z által bedobott levelet. Az esetről a 62-esben jegyzőkönyvet vettek fel, majd kiadták nekem a kérdéses levelet, melyet én hivatalomba vittem. Hetényi, Hain Péter és én nyitottuk fel a levelet. Ártatlan tartalmú, ritka sorban írott levelet olvastunk, de amikor a papírt meleg vasalóval átvasaltuk, a sorok között olvashatóvá vált a tulajdonképpeni jelentés, melyből a figyelésre és a nyomozásra újabb támpontokat kaptunk. Úgy emlékszem, hogy amint a meleg hatása megszűnt, az írás ismét láthatatlanná vált, s ezért a levelet most már akadálytalanul tovább engedték Wienbe.

Talán ebben az időben történt a Brünnből Budapestre érkezett, s a Ganz-Danubius hajógyárban elhelyezkedett, úgy emlékszem, Spiegel nevű

²⁴⁹ A Külföldi Bizottság (KÜB) a KMP 1925-ben létrehozott, külföldön székelő operatív irányító testülete. A KÜB a párt Központi Bizottságának (KB) azon tagjait tömörítette, akik emigrációban tartózkodtak. A KB másik, Magyarországon illegálisan tevékenykedő része a három-öttagú Titkárság volt. A KÜB és a Titkárság rotációs alapon működött, tagjaiknak zöme konspirációs okok miatt általában háromhavonta vagy félévente váltotta egymást.

²⁵⁰ A Budapest VI. kerület Teréz körút 51. szám alatti postahivatalban a politikai rendőrség küldeményellenőrző detektívjei dolgoztak. 1945 után ez az épület adott otthont a politikai rendőrség levéllenőrző részlegének.

mérnök lebukása, aki kapcsolatban állott a Vörösmarty [Szondy] utcában lévő egyik elektromos gyár Erdős nevű mérnökével. Ez bár kisebb jelentőségű ügy volt, úgy emlékszem, nyomda is bukkant le.²⁵¹

Ezekre az időkre nem emlékszem vissza tisztán, mert 1928 őszén kipattant a Rösner iskola botránya, a hamis érettségi bizonyítvány gyár. Én magam is érdekelve voltam az ügyben, mert bár kezemben volt a Rösner iskola előzetes igazolása, hogy a tanfolyam hallgatására jogosult vagyok és egyben a jelentkezésem tényét is igazolta, hogy ez alapon a katonai parancsnokságom tanulmányi szabadságot engedélyezzen, a vizsgálatnál kisült, hogy az érettségizettek anyakönyvébe helyettem mást vezettek be, olyant, aki nem is hallgatta a tanfolyamot. Így érettségi bizonyítványomat érvénytelenné nyilvánították. Ilyen csúnya botrányba kerülve elhatároztam, hogy a Rösner érettségi bizonyítványt megelőző tanulmányaim alapján gimnáziumi érettségit teszek, s a jogot is elvégezem. Szabályszerű kérvény alapján engedélyt kaptam, hogy a tisztviselőtelepi reálgimnáziumban a VI. osztályból különbözeti vizsgát, majd a VII. és VIII. osztályból, mint magántanuló vizsgát, utána érettségi vizsgát tehessek. Kértem Hetényit és Hain Pétert, hogy olyan beosztásban foglalkoztassanak, akiknek naponta csak három órát kellett hivatalban tölteniük, egyébként aktáikat intézték a városban. Nehéz, idegölő munka volt a hivatali munka ellátása mellett a rendszeres tanulás.

Kiestem ugyan a Hain-csoportbeli hajsza munkából, de komolyabb ügyeknél Hain Péter csak beosztott rövidebb-hosszabb ideig tartó figyelésekre is. Ez az állapot tartott 1930 júniusáig, mikor is a fent nevezett gimnáziumban érettségi vizsgát tettem.

Ebben az időben került át a bűnügyi osztálytól hozzánk Szélesi Jenő detektív. Ő kezdte meg Rózsa Richárd, majd Bárd Ármin figyelését. Mindkét ügyben jelentős számú előállítás történt.²⁵² Bárd Ármint Szélesi annyira megverte, hogy kórházba kellett szállítani. Hetényi ezért annyira megharagudott Szélesire, hogy később, bár nem erre az esetre való utalással, de áthe-

²⁵¹ 1931 márciusában a rendőrség rajtaütött egy illegális pártnyomdán, Budapesten. A sajtópropagandát Spiegel István és Erdős László gépészmérnökök irányították, és a Vörös Segély magyarországi irodája számára nyomtattak kommunista irodalmat. A KIMSZ-hez tartozó nyomdai apparátus irányítóin kívül másik négy társukat is őrizetbe vette a rendőrség.

²⁵² 1929 februárjában KIMSZ-szervezkedés miatt letartóztatták Rózsa Richárdot és ötvenegy társát. A szervezkedést a KMP budapesti titkára, Schillinger László vezette, gerincét a Magántisztviselők Szövetségének illegális kommunista csoportja adta. Bárd Ármin a fentebb ismertetett 1930-as Házi-féle szervezkedés kapcsán bukkant le.

lyeztette a bűnügyi osztályhoz. Évek multán aztán Malatinszky rendőrfőtanácsos közbenjárására aztán ismét visszavette.

Hosszadalmasan figyeltük a Keleti Károly utcában lakó egyik pártfunkcionáriust (KIMSZ), akire lakásadónője hívta fel a figyelmünket. A pártfunkcionárius holmiját távollétében átvizsgáltuk, s megállapítottuk, hogy fontosabb szereplőről van szó. A figyelés több kapcsolatának megállapítását eredményezte. Amikor pedig Hain Péter elhatározta az általános előállítást, ő maga is kijött a figyelésekre. A Keleti Károly utcában lakó fiatalember valahová az angyal földi rétekre vitt ki bennünket, itt, miután többen össetalálkoztak, észrevették a figyelőket és szétfutottak. Talán három vagy négy személyt fogtunk össze, köztük úgy emlékszem, az egyik Sebes fiút is. Lehet, hogy Rosner Jenő első lebukása is ez ügy kapcsán történt.

Jelentős eredményt értünk el a kerületi sajtós figyelése révén. A kerületi sajtóst figyelve fel tudtuk venni a központi sajtós figyelését is. A központi sajtóst figyelve vele együtt elfogtuk a nyomdászt is. Amikor a szétosztásra kerülő sajtóanyagot valahol a városligetben átadta a központi sajtós, mindkettőjüket előállítottuk a főkapitányságra. Itt kiderült, hogy a nyomdász azonos Sebes Györggyel, akiről már korábban megállapítottuk, hogy illegálisan él. Sebes Györgynél találtunk egy kapu és egy lakáskulcsot, mellyel Sebes nem tudott, illetve nem akart elszámolni. Kipróbáltuk még aznap este, hogy a nála talált kulcsok nem a legális lakásához tartozó kulcsok. Ilyen megállapítások után elővettük Sebest, s faggattuk, hogy illegális lakásának helyét mondja meg. Határozottan tudtuk, hogy Sebes a nyomdász, és hogy a nyomda helyét akarja elkonspirálni. Sebes Györgyöt az éjjeli órákban is faggattuk, megvertük, de a nyomda helyét ennek dacára sem árulta el.

Másnap reggel Sebes György kihallgatásra jelentkezett Hain Péternél, s minden kérdés nélkül elmondta, hogy valóban ő a nyomdász, és hogy a nyomdai lakás a Róna utcában (a házszámra már nem emlékszem) van.²⁵³ Kérdésünkre, hogy miért lett ennyire közlékeny, mosolyogva kijelentette, hogy a nővel, akivel együtt lakott a nyomdai lakásban mint férj és feleség, megállapodtak abban, amennyiben az előző esti illegális találkájáról este 9 óráig nem térne haza, (este 8 órakor adta át a sajtóanyagot), úgy ő lebukott, a nő tehát azonnal csomagolja össze az apparátust, s azzal együtt meneküljön.

²⁵³ A Sebes György vezette szervezkedés kapcsán 1934 márciusában tizenkilenc aktivistát vettek őrizetbe a detektívek. A szervezkedés vezetőjét, aki egyben az illegális nyomdai apparátus kezelője is volt, a Budapest, Róna u. 85. szám alatti házban fogták el.

Mosolyogva közölte velünk azt is, hogy a nőt egyébként nem ismeri, pártvonalon kapcsolták vele össze, kilétét nem tudja. Hain Péterrel együtt mentem ki a Róna utcai lakásra, ott azonban már csak a nyomda visszamaradt nyomait találtuk. A házmester, kérdéseinkre kijelentette, hogy a lakásban lakó fiatalasszony férje előző este vidékre utazott, a fiatalasszony pedig este 9 óra után leszaladt hozzá és kérte őt, hogy sürgősen egy taxit hozasson a részére, mert táviratot kapott vidékről, hogy anyja haldoklik, s neki hozzá kell utaznia. A házmester el is ment taxiért. Mire a taxi visszaért, a fiatalasszony már becsomagolt. A csomagokat ő segítette a taxira vinni. Ezen megállapítások után Hain Péter visszatért hivatalába, engem visszahagyott a helyszínen, utasítva, hogy az illegális házaspár életmódjára vonatkozólag adatokat gyűjtsen.

A házmestert vettem alaposabb faggatás alá. Érdeklődtem, hogy a házaspár hol, melyik üzletekben szerezte be szükségleteit. A házmester a vele való hosszas beszélgetésem során elmondta, hogy pár héttel előbb a környéken lakó két hölgy, akiket az utcán több alkalommal látott egy nagy kutyával sétálgatni, bementek hozzá és egy lány után érdeklődtek, akit a házba láttak bemenni, de kijönni nem láttak. A lány nevét is közölték a házmesterrel, de azt időközben már elfelejtette. A házmester közölte a két hölgygel, hogy ilyen nevű lány a házban nem lakik, megmutatta a lakók névjegyzékét is. A két hölgy ezek után még jó ideig a házban maradt hangoztatva, hogy a keresett lánynak még a házban kell lennie, mert kimenni nem látták. Majd nem éppen megnyugodva, de eltávoztak.

Én ezen adatok birtokában végigjártam a környék üzleteit, érdeklődve a kutyát sétáltató hölgyek után. Az egyik hentesüzletben leírásom után ráismertek a hölgyekre, mert a kutya részére ott szoktak vásárolni hulladék-húsokat. Közölték velem a hölgyek lakását. Felmentem hozzájuk, [ahol] érdeklődésemre elmondták, hogy az I. emeleti lakásuk ablakából látták unokahúgukat, Kolozs Mártát kis kézikosárral a Róna utcai ház felé menni. Leszaladtak utána, de csak annyit láttak, hogy az unokahúguknak vélt nő a kérdéses házba bement. Miután úgy tudták, hogy Márta külföldön van, s most a házmester válaszai sem voltak kielégítőek, erős hasonlatosságra gondoltak és napirendre tértek a dolog felett.

Én a Róna utcából egyenesen Kolozs Márta legális lakására (Dohány u.) mentem, ott anyjával beszéltem. Anyja válaszai igen zavarosak voltak. Csak annyit tudott, hogy Márta külföldön van, de hogy hol és kinél, erre vonatkozólag nem tudott választ adni. Levelet sem tudott lányától felmutatni. Kolozsnén tisztán felismertem a konspiratív viselkedést, ezért onnan telefo-

non jelentést tettem megállapításaimról Hain Péternek, segítségét kértem, s a lakásban házkutatást tartottunk. Eléggé erősen kompromittáló anyag került elő a házkutatás során, amiből minden kétséget kizárólag megállapítást nyert, hogy Kolozs Márta részese az illegális mozgalomnak. Kezünkbe került Márta jegyzetkönyvecskéje is, melyben, ha jól emlékszem, szerepelt Tömpe András neve is. A továbbiakban figyeltettük Kolozsék telefonját is, s lehet, hogy ezen az úton került sor Tömpe András és még néhány társa előállítására. (Lehet azonban, hogy tévedek, s Tömpe András talán nem is ezen ügygel kapcsolatban bukkant le.) Eléggé számos előállítás történt a továbbiakban, csak Kolozs Márta nem került elő. Most már valóban külföldre utazott, honnan csak évek múlva került vissza, amikor is Sombor Kolozs Márta személyével kapcsolatban nem óhajtott „ügyet” csinálni, s így megúsza a dolgot egyszerű rendőri felügyelet alá helyezéssel.

Az illegális mozgalom elleni munkának új fejezete indult meg a dr. Weil Dezső [Emil]–Pikler-ügy kapcsán.²⁵⁴ Hosszas figyelés után ugyanis, amikor dr. Weil Emil röntgen orvos és Pikler lebuktak, Weil lakásán a parkett alatt találtuk meg az illegális anyagot. Pénzt, iratokat, katonakönyveket, stb. Piklerről a nyílt nyomozás során megállapítást nyert, hogy futárszolgálatot teljesített, de erre vonatkozó tárgyi bizonyíték a lakásán tartott házkutatás során nem került kezünkbe. Amikor pedig az ügyben előállítottakat átadtuk az ügyészségnek – ha jól emlékszem ítélethozatal után – azt hallottuk, hogy a „def”²⁵⁵ foglalkozik nevezettekkel. Hajnácskőyt ugyanis időköz-

ben a csendőri nyomozóalosztálytól áthelyezték a def-hez, s ő irányította oda az ügyet. Hajnácskőy azután felhívta telefonon Hain Pétert, s kérte, hogy a def-nél lévő hivatalos helyiségében látogassa meg. Hain Péter engem is magával vitt a Hadikba.²⁵⁶ Itt Hajnácskőy azzal fogadott bennünket, hogy egy kis oktatásra hívott meg, hogy a jövőben ne csináljunk olyan fuser-munkát, aminőt a Weil-ügyben produkáltunk. Gúnyolódott velünk, majd aztán rátért a tárgyra. Elővette Pikler egyik bőröndjét, annak a négy közül kettő fenékszavart lecsavarta, s a fenék lemezt kiemelte. A bőröndnek dupla fenéklapja volt, s a két fenéklap között hevert a még le nem kézbesített futárposta anyaga. A továbbiakban aztán Hajnácskőy most már őszintén kijelentette, hogy azért túlságosan ne szégyenkezzünk, mert dacára, hogy Pikler a Hadikban történt kihallgatása során beismerte, hogy a futárposta a lakásán lévő egyik dupla fenékű bőröndjében van elrejtve, s dacára annak, hogy ő maga ment újabb házkutatásra, s kereste a dupla fenékű bőröndöt, mégsem találta meg. Bevitte hát a lakáson talált összes bőröndöket a Hadikba és ott Pikler, maga vette elő a futárposta anyagát.²⁵⁷

alosztály rövidített elnevezése. A def kötelékében 1935-ben hozták létre a csendőri nyomozókból álló „K” alcsoportot, amely – a korabeli katonai állambiztonsági doktrína szerint – a kommunista és szovjetkémeknek tartott KMP-aktivisták megfigyelésével és elfogásával foglalkozott. A def antikommunista tevékenységéről bővebben: Varga K.: *Ellenség a baloldalon*, i. m. 153–162.

²⁵⁶ Budapesten a Horthy Miklós (ma Bartók Béla) úton álló, gróf Hadik Andrásról elnevezett laktanya a két világháború között a katonai kémelhárításnak (defenzív alosztály) volt a központja. A második világháború után az objektum Zalka Máté nevét vette fel, ahol 1947 közepétől a HM Katona Politikai Csoportfőnökség, 1950–1953 között a HM IV. (Felderítő) Főcsoportfőnökség, majd 1953-tól a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség (MNVK) 2. Csoportfőnökség részlegei tartózkodtak. 1990-től a Katonai Felderítő Hivatalnak adott otthont.

²⁵⁷ Pikler Györgyöt a katonai elhárítás 1936 elején vette őrizetbe. Mivel nem volt hajlandó vallomást tenni, ezért a Conti (ma Tolnai Lajos) utcai honvéd fogházban egy zárkaügynököt telepítettek mellé. Az *agent provocateur* elmondta neki, hogy hamarosan szabadul, így módja és lehetősége lesz rá, hogy általa a kinti kapcsolatainak üzenetet küldjön. A mit sem sejtő Pikler – a beugrató ügynöktől kapott ceruza és papír segítségével – levelet írt hozzátartozójának, hogy lakásában egy bőröndben található a KMP Prágán keresztül Moszkvába küldendő futárpostája, amelyet mindenképpen meg kell semmisíteni. Az ügynöknék átadott levél még aznap Hajnácskőy kezébe került, aki másnap a Hadikba átkísértette Piklert, és szembesítette őt az üzenet tartalmával. A kommunista vezető megpróbált tagadni, de hamarosan felismerte reménytelen helyzetét, ezért bevallotta az inkriminált iratok holétét. A Pikler-ügyről lásd: Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.*, i. m. 187–188.

²⁵⁴ 1935-ben a KMP Külföldi Bizottsága megbízást adott a moszkvai emigrációban élő Kiss Zsigmondnak, hogy Magyarországon szervezze újjá az illegális pártot. Mivel a KMP Titkárságának új vezetője közvetlenül a Szovjetunióból tért haza, ezért azonnal állandó megfigyelés alá helyezték, így jutottak el kapcsolataikhoz, Pikler György-höz, Sebes Istvánhoz és Weil Emilhez, akik valamennyien tagjai voltak a Titkárságnak. A szervezkedés a külföldről kapott nagy mennyiségű készpénz segítségével illegális nyomdát működtetett és marxista szemináriumokat tartott a Budapest, Hattyú u. 10/b. szám alatti ház harmadik emeletének egyik lakásában. Amikor 1936 januárjában a detektívek rábukkantak a nyomdára, jelentős mennyiségű kommunista irodalmat és röplapokat foglaltak le, a vezetőket pedig elfogták. A büntető törvényszék „államfelforgatás” miatt először csak néhány év börtönnel sújtotta a vezetőket, de a kémelhárítás később átvette az ügyet, mivel a nyomozás során olyan adatok birtokába jutottak, ami „a katonai titkok kikémlelésére irányult” szervezkedést támasztotta alá. A cselekményt – a hatályos jogszabályok szerint – hűtlenségnek minősítették, és a katonai büntetőtörvényszék a Titkárság tagjait tíz és tizenöt év börtönbüntetésre ítélte.

²⁵⁵ A katonai hírszerzési és kémelhárítási feladatokat koordináló Honvéd Vezérkar főnökének (Vkf) 2. (1938-ig HM VI-2.) osztálya alá tartozó kémelhárító, azaz defenzív

Ugyanígy a Hadikba került Földes Pál is. Hain Péter közölte velünk, hogy bizalmas értesülése szerint (Oancztól tudta), az illegális mozgalomban részt vesz egy gyárigazgató is, de annak sem illegális munkaterületét, sem kapcsolatait nem tudja. Ezért felhívta a figyelőket a fokozott éberségre. Szélesi Jenő kollégám figyelt valakit, akinek egyik kapcsolatát továbbfigyelve azt a csepeli Weisz Manfréd textilgyár kapuján látta bemenni. A portáshoz sietve megkérdezte, hogy nem-e a község orvosa ment be a kapun, mert ő arra vár. A portás azt mondta, hogy nem orvos volt az, aki bement, hanem a gyár egyik igazgatója, Földes Pál volt az. Így tudtuk meg, hogy ki az a gyárigazgató, aki az illegális munkában dolgozik. A figyelés természetesen tovább tartott. Pár nappal később figyelésem során (én egy másik személyt figyeltem), a Ráday utcában összeháldoztam Szélesi Jenővel, aki Földes Pál nyomában volt. A két megfigyelt személy összeháldozott, majd beültek egy kávéházba. Kívülről láttuk, hogy Földes iratokat, térképet vesz elő, s hosszasan magyaráz társának. Telefonon jelentettük megállapításainkat Hainnak, aki kijött hozzánk és rövid tanakodás után úgy döntött, hogy rámegyünk a tanácskozókra. Bementünk a kávéházba, ahonnan Földes és társát előállítottuk a főkapitányságra, majd mindkét lakáson házkutatást tartottunk. Földes lakására Hain Péter is velünk jött, ő maga tartotta a házkutatást. A gyár területén lévő kis villában volt Földes lakása, ahol egy nővel lakott együtt. Meglepő eredménye volt a házkutatásnak. Nagy mennyiségű illegális sajtó, utasítások, feljegyzések, s nyomdai kellékek kerültek elő. Amikor Földesre vonatkozólag igazgatótársát kikérdeztük, az kijelentette, hogy álmában sem gondolta volna elképzelni annak illegális tevékenységét. Határozottan kijelentette, hogy Földes az ország egyik legképzettebb vegyész-mérnöke.

Földes kikérdezése során kijelentette, hogy csak a kezünkben lévő anyagra és a vele együtt előállítottakra vonatkozólag hajlandó vallani, azt is csak addig a határig, amíg másnak a rendőrség kezében még nem lévő személyeknek vallomásával nem árt. Ezen elhatározása mellett kitartott végleg annak ellenére, hogy megverték.

Tudom róla, hogy a def-nél is elővették, de az ott elért eredményről nem tudok.

Tudom azt is, hogy hónapok múlva jelentkezett az ügyésznél, s ott valamit tett Oancz ellen, ismertetve annak pontos illegális szerepét.²⁵⁸

²⁵⁸ Földes Pál 1929-ben tért haza Magyarországra bécsi emigrációjából, és a KMP Külföldi Bizottságának megbízása szerint átvette az illegális sajtópropaganda irányítását. 1930.

Jóval ezen időket megelőzően zajlottak le dr. Sándor Pál, dr. Schönstein (talán László) és társai ellen a figyelések és nyomozások. Nevezettek az illegális párt legálisan élő és dolgozó propaganda szerveként kerültek gyanúba – nem ok nélkül. Kétségtelen voltak kapcsolataik az illegális párthoz, de ezt bizonyítani nem tudtuk. Az ügyesség is csak egy-két cikküket inkriminálta, s emelt ellenük vádat. Ha jól emlékszem velük kapcsolatosan figyeltük, illetve akartuk figyelni, az akkor talán már illegalitásban élő Tamás Aladárt, akiről Hain valahonnan annyit megtudott, hogy a 62-es postahivatal körüti oldalán kifüggesztett repülő-postaládába levelet kell bedobnia. Hetekig figyeltük a postaládát, de nem emlékszem, hogy valamelyest eredményt értünk volna el.

Dr. Sándor és dr. Schönstein a továbbiakban többször kerültek preventív előállításra.

A biatorbágyi vasúti híd felrobbantása adott a továbbiakban hivatalunknak sok munkát. Én magam az ügyben nem dolgoztam, mert a kormányzó kenderesi és gödöllői tartózkodásának időtartamára személybiztonsági szolgáltra (négy hónapon át) a kormányzósági detektív-kirendeltséghez vezényeltettem. Hallomásból (detektív kollégáim révén) tudom, hogy a tettes néhány sor írást hagyott a helyszínen, melyben cselekményének kommunista jelleget adott. Ilyen irányban indult meg tehát a nyomozás is. Csak később terelődött a gyanú Matuskára, aki ugyan a helyszínen a detektívek kezébe került, s eléggé gyanúsán viselkedett, de mert akkor dr. Kovács Sándor detektív, aki őt személyesen ismerte, igazolta – figyelmen kívül hagyták és elbocsátották. Úgy gondolom, hogy a továbbiakban Hain Pétert küldte ki Hetényi Wienben Matuskára vonatkozóan adatokat gyűjteni. De Hain Wienből telefonon tett jelentésében Matuskát gyanún felül állónak jelezte. Hetényi ekkor Sombort küldte Wienbe, aki ott elegendő terhelő adat beszerzése után, a rendőrigazgatóságon teljes és részletes beismerő vallomásra bírta Matuskát. A biatorbágyi merénylet szolgáltatta a közvetlen okot, hogy a kormány bizonyos bűncselekményekre statáriumot hirdessen ki. Így statáriális eljárás

szeptember elején lebukott és vele együtt őrizetbe vették a szervezkedés mintegy harminc résztvevőjét is. A detektívek az 1930. szeptember 1-jei tüntetés felelőseit is köztük keresték, ez a gyanújuk azonban alaptalan volt. Földes Pál Oancz József adatszolgáltatása révén került a rendőrség őrizetébe, és a rendtörvény megsértéséért ítélték több év börtönre. Miután a KMP számára ismeretes lett Oancz József kettős tevékenysége, Földes a fogsága alatt a párt utasítására a bíróságon felfedte Oancz József szerepét. Földes 1935-ben szabadult, de a kémelhárítás később őrizetbe vette egy inkriminált cikk miatt, melyben azt nyilatkozta, hogy Csepelen ágyukat is gyártanak. Földes kijelentését a katonai szervek hűtlenségnek minősítették és öt évre ítélték el.

alá vonta az 1921. III. tc-ben megállapított bűncselekmény tetteit, amennyiben azok a szervezkedésben vezető szerepet töltöttek be.²⁵⁹

Úgy emlékszem, már Gömbös volt a miniszterelnök, amikor egy ügy kapcsán előállították Hoffmann Ottót. Emlékezetem szerint Hoffmann Ottóról Hain Péter tudta, hogy magasabb pártfunkcionárius, s ezért; mielőtt más foglalkozott volna vele, ő maga akarta első ízben kihallgatni. Ezért Hoffmann szobájába vitette, s ott kezdte meg kihallgatását. Hoffmann azonban a hozzá feltett első kérdésekre hirtelen elhatározással a kettős ablakon át az utcára vetette magát oly ügyesen, hogy teste az ablak rááját sem érte. A körülmény tisztán megállapítható volt a két ráma szegélyén maradt üvegszilánkok helyzetéből.

Ezen esettel kapcsolatban az a hír terjedt el, hogy a politikai osztályon a kommunistákat az utca kövezetére dobálják ki. Még maga Gömbös is így gondolkodhatott, mert egy alkalommal, amikor Rómába utazott, s vele együtt Hain Péter és én is kocsijában tartózkodtunk, Haint magához hívatta, s részletesen elmondatta vele Hoffmann ugrásának körülményeit. Amikor pedig Hain részletesen elmondta a történeteket, Gömbös azt nem hitte el, s biztatta Haint, hogy neki nyugodtan bevallhatja, hogy Hoffmann erőszakosan dobták ki az ablakon.²⁶⁰

A statárium kihirdetését követően (talán 1932 júliusában) került hivatalunkhoz előállításra Sallai, Fürst és talán Karikás. Én magam ez ügyben nem dolgoztam, mert vidéken tartózkodtam, s csak a statáriális tárgyalás napján tértem vissza hivatalomba. Úgy emlékszem, Temesi Béla kollégám mondta el nekem az ügy részleteit. Így hallomásból tudom, hogy egy névtelen levél hívta fel a rendőrség figyelmét az Orczy út egy házára. A névtelen levél

²⁵⁹ Matuska Szilveszter 1931. szeptember 12-ről 13-ára virradó éjszaka felrobbantotta a Bia és Torbágy községek között lévő vasúti hidat. A huszonhét halálos áldozatot követelő terrorcselekmény után a kormány statáriumot hirdetett és a rendtörvény – valamint néhány súlyosabbnak minősülő élet elleni bűncselekmény elkövetésének – vonatkozásában halálbüntetés kiszabását helyezte kilátásba. A merénylet elkövetőjét a nyomozás eleinte a kommunisták között kereste, és a politikai ügyek tekintetében is csak őket sújtotta rögtönítélő bíraskodás. (Lásd: Sallai–Fürst-ügy.)

²⁶⁰ Hoffmann Ottó, hosszabb Szovjetunió-beli tartózkodását követően, 1934-ben kapott utasítást a KMP Külföldi Bizottságától, hogy kapcsolódjon be a magyarországi pártépítésbe. A Hoffmann Ottó, Horváth Imre és Stéger Lajos alkotta budapesti pártbizottság 1934. október végén lebukott. Valószínű, bár erre vonatkozóan nincsenek perdöntő bizonyítékok, hogy Hoffmann az egyik átkísérése során öngyilkosságot követett el, mikor kiugrott a főkapitányság emeleti folyosójának egyik ablakán.

[ügyében] Temesi kapott megbízást puhatolásra. Temesi állapította meg a lakást, melyet a párt bérelt és használt fel az illegális munkában. A detektívek aztán beültek a lakásba és az oda befutókat előállították. Így került a rendőrségre Sallai, Fürst és Karikás is. Az ügy további nyomozása során került elő a nyomda is, melyet talán éppen Sallai kezelt Krausz Terézzel együtt. Homályosan emlékszem, hogy Temesi arról is beszélt nekem, hogy Sallai már megelőzően is kezelte hosszabb időn át a párt illegális nyomdáját, majd leváltották, mert Sallainak munkaterülete egyébként külföldön volt. Alkalmas ember hiányában most ismét Sallait küldték Budapestre, hogy ideiglenesen kezelje a nyomdát.

Sallaiék ügye statáriális bíróság elé került, ahol Sallait és Fürstöt halálra ítélték, Karikás ügyét pedig a rendes bírósághoz utalták. Sallait és Fürstöt még aznap kivégezték.²⁶¹

A nyomdából bekerült anyag között Hain Péter talált egy rejtjeles írást (tört számok). A kivégzés után pár nappal sikerült a rejtjeles írás kulcsát is megtalálnia, az ugyancsak a nyomdából bekerült könyvek között. A rejtjeles írásból aztán megállapítottuk, hogy Sallai és Fürst egyik védője, dr. Molnár René ügyvéd is tevőleges részese az illegális mozgalomnak. Hain rögtön utasított bennünket, hogy Molnár Renét állítsuk elő. Erre azonban sor már nem került, mert Molnár René érkezésünk előtt fél órával előbb lakásáról eltávozott, s oda többé vissza nem tért. Mint később megállapítottuk, sikerült kijutnia Moszkvába.

Ebben az időben történt, hogy Hain Rákospalotára küldött ki bennünket, hogy ott néhány fiatalember mozgását figyeljük meg. Figyelmeztetett bennünket, hogy adatai szerint ott egy illegális nyomdának kell működnie, tehát óvatosak legyünk.

Figyeléseink során láttuk, hogy a megfigyelt emberek nyilvánvalóan apparátus vonalon dolgoznak. Eljutottunk egy városszéli magányosan álló házhoz, ahová egyik megfigyelt nyilvánvalóan az előzőleg illegális találkán átvett stencil-féle kis csomagot vitt be. Nyomdát sejtve a házban, telefonon

²⁶¹ Sallai Imre, Fürst Sándor, Kilián György és Karikás Frigyes 1932-ben a KMP Titkárságának tagjai voltak. A rendőrség hosszan tartó figyelés útján megállapította, hogy az illegális nyomdai apparátus a Budapest, Thék Endre u. 32. szám alatti ház egyik lakásában található, ahol 1932. július 15-én elfogták a párt vezetőit is. Mivel a szervezkedés a statárium hatálya alatt történt, ezért a rögtönítélő bíróság Sallait és Fürstöt halálra ítélte, míg Karikás és Kilián három év börtönt kapott. A nemzetközi tiltakozás ellenére az ítéletet 1932. július 29-én végrehajtották.

jelenttem az esetet Hainnak, mire ő kijött, s velem együtt a házba ment. Itt két Rákosszentmihályról származó testvért találtunk, kik valóban az illegális nyomdát kezelték. Előkerült természetesen a nyomda is. Hain az egyik detektívet a lakásban hagyva utasított, hogy a testvérek egyikét én vezessem a háztól mintegy ötszáz méterre hagyott autóig, a másikat pedig ő maga vezette. Én az egyik utcába, amikor befordultam hátranézve még láttam, amint Hain az egyik előállítandót karjánál fogva vezeti mögöttem mintegy száz méterrel. Majd amikor az autóhoz értem és Hain hosszabb idő eltelte után sem ért még az autóhoz, az őrizettest a rendőrsofőre bízva visszamentem a nyomdalakásig. Ott az otthagyt kolléga csak annyit tudott mondani, hogy Hain már elvitte az előállítandót, s azóta vissza nem tért. Rendkívüli eseményt sejtve a várost szegélyező szántóföldre mentem, s az ott dolgozó földművesektől érdeklődtem Hainék után. Ezek aztán elmondták, hogy láttak egy szántóföldeken rohanó fiatalembert, akit egy jól megtermett, kövérebb férfi üldöz, s kiáltott, hogy álljon meg. Látták, hogy a menekülő eldobta felső kabátját, s könnyed futással nagy előnyre tesz szert üldözőjével szemben. Hallották azt is, hogy az üldöző revolverrel a menekülő után lőtt, de nem talált. Megfigyelték azt is, hogy a menekülő mind nagyobb előnyre tett szert, az üldöző azonban továbbra is futott utána.

Én még hosszabb ideig vártam, miután azonban Hain nem jelentkezett, az őrizetemben lévő embert az autón hivatalunkhoz előállítottam.

Hain csak hosszú órák múlva került elő, s elmondta, hogy amint a város széléhez értek, embere kiszakította magát kezéből, s a szántóföldeken át megszökött. Elmondta azt is, hogy ijesztésül lőtt a levegőbe, de a menekülő nem állt meg. Sokáig kerestük a megszökött nyomdászt, de nem került elő.

Ezekben az időkben a KMP aktivitása alábbhagyott, mind kevesebb életjelenséget adott magáról, az utcai tüntetések megszűntek, sajtójuk is igen gyéren dolgozott. Csak ritkán jelentek meg, illetve kerültek kezünkbe illegális röpiratok és egyéb sajtótermékek. Nyilvánvalóan spórolni akartak embereikkel, s a²⁶² szervezkedés, tag- és szimpatizánsgyűjtés óvatosabb módját határozták el. Hain Péter adatokat kapott arról, hogy a KMP a jövőben a szoc. dem. párt és a szakszervezetek keretén belül fogja szervező munkáját végezni.²⁶³

²⁶² A szó után áthúzva: „szervezés”.

²⁶³ A hazai kommunista aktivitás lanygulása azzal függött össze, hogy 1936 nyarán a Komintern Végrehajtó Bizottsága – a sorozatos lebukások, valamint a párt szektás forradalmi irányvonalának hajlíthatatlansága miatt – feloszlatta a KMP-t, a KIMSZ-t és magyarországi szervezeteit. Az egyetlen pártszerv a Prágában székelő ideiglenes Központi

Ebben az időben én kikapcsolódtam a csoport tulajdonképpeni munkájából, mert egyéb beosztásban foglalkoztattak. Ekkor indultak meg ugyanis a komoly diplomáciai tárgyalások²⁶⁴ Német- és Olaszországgal, valamint Ausztriával. A gyakori miniszterelnöki, külügyminiszteri utazások alkalmával, valamint a hozzánk látogató külföldi miniszteri utazások alkalmával engem személybiztosítási szolgálatra rendszeresen vezényeltek, együtt utaztam eleinte csak Hain Péterrel, majd később dr. Hivessy Jenő, Gémes István és Lábod Gyula kollégámmal. E beosztásomból csak ritkán, egyes esetek figyelésére alkalmazott Hain a rendes csoportmunkára.

Ilyen eset volt a telefonfülkéket robbantó Schiesz József figyelése. Schiesz József ügyében Hain bizalmi ember adatai alapján indította meg a felderítő munkát. Határozottan emlékszem, hogy a bizalmi emberrel Sasvári István detektív tárgyalt rendszeresen, s mi Sasvári útján kapott adatok alapján vetjük fel a figyelőmunkát. Figyeléseink során jutottuk el, úgy emlékszem a Szondi utcában lakó Schiesz Józsefhez. Megjegyzem, hogy a figyelő szolgálatunk tartama alatt történt újabb²⁶⁵ az Andrassy út, majd a Rákóczi út egy-egy házának kapualjában²⁶⁶ robbantó merénylet.

Amikor Schiesz József előállítására került sor, ő természetesen tagadt, de másnap, a nappali fénynél tartott alaposabb házkutatás alkalmával a pincében már találkoztunk a primitív pokolgépek elkészítésének nyomai-val. A pince egyik sarkában három nagyobb pléhdobozt találtunk egymás mellé állítva, s megállapítható volt, hogy egy negyedik doboz is állt a három mellett, s azt csak a közelmúltban vehették onnan el. Schiesz lakásán pedig a villanycsillár díszüvegrudacskaik közül néhány hiányzott. Ugyanakkor pedig a robbantások színhelyén tartott egyik²⁶⁷ helyszíni szemlén

Bizottság maradt, amely azonban magyarországi irányítási jogkörrel nem rendelkezett. Az itthon végzett nyílt kommunista agitáció és az önálló pártkeretek közötti szervezőmunka abbamaradt ugyan, de a párt aktivistái „kettős illegálitásba” vonulva az MSZDP-be és más baloldali pártokba, társadalmi egyesületekbe belépve folytatták tevékenységüket. Ez a fajta ún. entrista taktika – mely Magyarországon inkább szükséghelyzetből, mint átgondolt stratégiából származott – hozzájárult a Komintern által meghirdetett népfrempolitikának az érvényesítéséhez is, mivel elősegítette a kommunisták és a többi Hitler-ellenes politikai erő közeledését. A KMP-nek mint önálló (illegális) pártnak az újjáalakítására csak 1939–1941-ben került sor.

²⁶⁴ „Tárgyalások” után áthúzva: „egyrészt”.

²⁶⁵ „Újabb” Wayand utólagos betoldása.

²⁶⁶ „Kapualjában” után áthúzva: „robbantott”.

²⁶⁷ „Egyik” Wayand utólagos toldása; a tisztázatlan nem szerepel.

a pokolgép alkatrészei között (nem robbant fel) talált a bizottság egy a Schiesz pincéjében lévő dobozokhoz hasonló pléhdobozt, s egy üvegrudat. A robbantás helyszínén talált pléhdobozt elvittük Schiesz pincéjébe, s ott az beillett a három doboz mellett észlelt nyomba. Az üvegrudacskáról is minden kétséget kizáróan megállapítottuk, hogy azt Schiesz szobájában lévő csillárról szerelték le. Amikor pedig a bizonyítékokat Schiesz József elé tártuk, töredelmesen beismerte, hogy mind a négy merényletet ő tervezte ki, a pokolgépeket egy társával együtt készítették el, melyeket aztán mind a négy helyen ő maga helyezett el. Schiesz József ugyan kommunis-tának vallotta magát, de a nyomozás folyamán emlékezetem szerint nem merült fel semmiféle adat arra vonatkozóan, hogy Schiesz a robbantásokat pártmegbízás alapján tette. Ő maga sem vallotta ezt. Úgy emlékszem, hogy Schiesz József e cselekményeinek indító okaira a további nyomozás²⁶⁸ nem derített fényt.²⁶⁹

A kommunista fronton észlelt szélcsenddel egy időben kezdtek mozgo-lódni a nyilasok. A jobboldali illegális mozgalmakkal a politikai osztály egy detektív csoportja foglalkozott, a Rétlaky csoport. Ebben az időben kezdte Hetényi a csoportot erősíteni.²⁷⁰ Első komoly megmozdulásuk talán az Ab-bázia kávéházi botrány volt,²⁷¹ ezt követte a szociáldemokrata párhelyisé-gek megrohanása, verekedések kezdeményezése.²⁷² Kémeri Nagy Imre igen

²⁶⁸ „Fényt” után áthúzva: későbbi. A tisztázatlanban a „további nyomozás” helyett „a nyomozás a továbbiakban” szerepel.

²⁶⁹ 1932 és 1934 között Budapesten több bombamerényletet történt. Az áldozatok nélküli akciókat egy magányos anarchokommunista tettes, Schiesz József követte el, aki a rob-bantásokkal a hazai munkásság „felrázását” és a KMP „cselekvésképtelenségét” kívánta demonstrálni. Schieszt később elfogták a detektívek, de akadtak követői, akik hason-ló indíttatásból robbantottak. A Takó Ferenc vezette négy fős csoport tagjai – ugyan-úgy, mint Schiesz – figyelemfelkeltés céljából, különböző szimbolikus helyeken (pl. a Dunakorzón és Hetényi Imre lakása előtt) helyezték el házilag készült pokolgépeiket. A detektívek a csoport tagjait elfogták, a törvényszék Schiesz Józsefet tíz, Takó Ferencet tizenkettő, a többiek pedig néhány éves börtönbüntetésre ítélte.

²⁷⁰ „Erősíteni” után, az új mondatban három olvashatatlan szó törölve.

²⁷¹ 1936. december 31-én éjjel néhány szélsőjobboldali fiatal ún. bűzbombákat – brómból és mustárolajból házilag készült elhajítható kapszulákat – dobott az Oktogonon lévő Abbázia Kávéház zsúfolt teraszára. A „heccnek” és a Budapest más pontjain hasonló módszerrel elkövetett merényleteknek kifejezetten antiszemita éle volt, amellyel a nyi-lasok a zsidó tulajdonban lévő és a pesti zsidó polgárság által látogatott mulatók közön-ségét kívánták megfélemlíteni.

²⁷² 1937 nyarán és kora őszén botokkal, késekkel és löfegyverekkel felfegyverezett nyilas csoportok többször támadtak meg szociáldemokrata ifjúsági összejöveteleket a Hűvös-

gyakran került be hozzánk, mint előállított, de komolyabb baja nem lett. Bár Hetényi határozottan nagy igyekezettel iparkodott csírájában elfojtani a jobboldali illegális törekvéseket, azok azonban²⁷³ mind nagyobb merész-séggel és erőszakossággal adtak magukról életjelet. Hetényit e munkájában teljes készséggel segítette Sombor. Amint én láttam a dolgokat, itt került szembe Hain Hetényivel és Somborral. Persze az ellentét nem volt nyílt, mert Hetényiek nem is sejtették, hogy Hain a jobboldal elleni munkájukban nem ért velük együtt. Hain ebben az időben kezdett orientálódni a katonatisztek felé, kereste azok társaságát, majd összebarátkozott Hubayval.

Ebben az időben történt, hogy a baloldali érzelmű munkásifjúság válaszul a többszöri provokációra ellátogatott a nyilasok Tompa utcai párhelyiségébe, a bent tartózkodókat megverték, a berendezési tárgyakat összetörték, majd szétszéledtek.²⁷⁴ Ha jól emlékszem, csupán egy fiatal munkást ejtettek foglyul a nyilasok, akit aztán átadtak a rendőröknek. A verekedés nyomán megindult nyomozást a foglyul ejtett előállított vallomása nem terelte a helyes irányba. Határozottan emlékszem, hogy Hetényi bizalmi embere (Szántó, aki egyéb-ként Nagy István néven élt), hozott adatokat arról, hogy a Tompa utcai vere-keedés a Dob u. 90-ből indult ki, és hogy azt dr. Ságvári Endre szervezte meg. A bizalmi ember további adatai alapján mentünk be határozott időben a Dob u. 90-be, ahol együtt találtuk az ifjúságot. Emlékezetem szerint valamennyit előállítottuk a főkapitányságra, s ott megállapítva a Tompa utcai látogatók névsorát, azokat őrizetbe vettük, a többit elbocsátottuk.

A következő időkben a baloldali front teljesen csendes lett, a Hain cso-port munkája inkább csak ellenőrző jellegű lett. A szociáldemokrata pártcso-

völgyben, Farkasréten és Budapest más pontján. A sorozatos provokációkra válaszul történt a baloldali munkásfiatalok Tompa utcai visszavágása. (Lásd alább.)

²⁷³ „Azonban” Wayand utólagos betoldása.

²⁷⁴ 1937. szeptember 16-én este az MSZDP VII. kerületi ifjúsági szervezetének kezde-ményezésére mintegy százötven-kétszáz fiatal gyűlt össze a Magyar Nemzetiszocialista Párt Budapest IX. kerületi Tompa utcában álló székháza előtt. A társaság botokkal, késekkel és egyéb szúró-vágó eszközökkel felvértezve támadást indított a bent lévő mintegy hetvenfős nyilas hallgatóság ellen, akik között ott ült a verekedéseiről hírhedt Kémeri Nagy Imre és csapata. Az utóbb „Tompa utcai csataként” elhíresült, néhány percig tartó csetepatének egy súlyos és több könnyebb sérültje volt. Másnap a rendőrök Wayand Tibor vezetésével razziaát tartottak a Dob u. 90. szám alatti erzsébetvárosi szo-ciáldemokrata központban, ahonnan több személyt is előállítottak, mint az előző napi verekedés kezdeményezőit. A Zimmermann Imre és társai ellen indított büntetőeljárás-ban magánosok elleni erőszak büntette miatt több hónapos szabadságvesztésre ítélték a per fő vádlottjait, köztük a csata egyik megszervezőjét, Ságvári Endrét.

portokban tartott ismeretterjesztő előadások, főként az ifik részére rendezett ilyen összejövetelek ellenőrzése adta munkánk java részét. Igen sok felesleges munkát adott ismét a csendőrség²⁷⁵ az ő szoc. dem. ellenes helyzetjelentéseivel. E jelentésekben igen sokszor helyt nem álló adatok szerepeltek azzal a céllal, hogy a szociáldemokrata pártot és szakszervezeteket a kormány oszlassa fel.

Annál élénkebb volt a jobboldal. Illegális röpirataik sűrűn jelentek meg, de mivel a konspirációhoz nem sokat értettek, napokon belül kerültek be a főkapitányságra a röplapok szerkesztői, készítői, stb. Hetényi és Sombor kérelmelhetetlen eréllyel küzdött a szélsőséges áramlattal szemben. Nem voltak hajlandók nemzeti megmozdulást látni az illegális törekvésekben, s ahol azok jelentkeztek, lesújtottak rájuk.

Én ebben az időben már láttam, hogy Hain szimpatizál egyes jobboldali vezetőkkel, s nem jó szemmel nézi az esetenként történt tömeges jobboldali előállításokat. Többször megjegyezte: „Kár ezeket a jó magyar embereket így meghurcolni!” Láttam, hogy rendszeresen olvassa a nyilasok lapját, s különösen feleségével szívesen beszélget a nyilas ügyekről. Úgy vettem észre, hogy felesége tájékozottabb a nyilas berkekben, mint férje.

Én ebben az időben egyetemi tanulmányaim végén jártam, a szigorlatok előtt álltam, s mert reszortunkban amúgy sem sok munka akadt, kikapcsolódtam ismét a csoport munkájából. 1936 júniusában fejeztem be az egyetemi tanulmányaimat, amikor is a pécsi egyetemen az államtudományok doktorává avattak.

1936 őszén a kormányzósági detektívkirendeltség vezetőjét, Saródi János detektív főfelügyelőt leváltották, s helyébe Hain Péter helyettese, Lábody Gyula került. Ekkor lettem én Hain Péter helyettesévé. Ez a körülmény azonban sem a korábbi munkámban, sem egyéb vonatkozásban különösebb változást nem jelentett. A szélcsendes időt arra óhajtottam volna felhasználni, hogy rendezzük a politikai nyilvántartásunkat. A politikai nyilvántartót ugyanis Hain Péter állította be még az 1920-as évek derekán.²⁷⁶ Addig csupán a toloncházi részleges és hiányos nyilvántartás állt rendelkezésünkre. Az újonnan felállított nyilvántartót egy ideig helyesen kezelték, de később az államrendészeti osztály referenseinek kívánságára pl. minden névtelenül feljelentettet feljegyezték még akkor is, ha a nyomozás negatív eredményel fejeződött be, vagy éppen megállapította a vád alaptalanságát. Az utcai

²⁷⁵ „Csendőrség” után olvashatatlan szó áthúzva.

²⁷⁶ „Derekán” alatt áthúzva: „elején”.

tüntetések során leginkább olyanokat állított elő a késve érkező rendőrség, akik csupán kíváncsiságból tartózkodtak a tüntetés színhelye körül. Persze, hogy előállításuk ténye, pl. „Előállítva az Igazságügyminisztérium előtti tüntetésről” szöveggel a nyilvántartásba került még akkor is, ha a későbbiekben beigazolódott, hogy sem a KMP-hez, sem a tüntetéshez köze nem volt.

Egy eset pl.: A József krt. egy házában (szemben a Rákóczi térrel) illegális szemináriumon üttünk rajta. Míg a termekben folyt az igazoltatás, egy detektív az ajtónál állott, s a befutókat felírva a terembe küldte. Így már az igazoltatás alatt befutott egy férfi egy nővel. Az ajtónál álló detektív mindkettőjük nevét felírta, s beküldte őket a terembe. Itt történetesen én igazoltattam őket, amikor is kiderült, hogy a férfi a nő kedvéért jött fel (futó ismeretség volt), s fogalma sem volt, hogy a nő hová vezeti őt. Miután a nő beismerte, hogy a szeminárium hallgatására jött fel, s igazolta a férfi védekezését is, a férfit elbocsátottam, a nőt pedig előállítottam a főkapitányságra. Évek múltán keresett aztán fel engem hivatalomban a férfi, s bemutatkozva, hogy állami gimnáziumi tanár, kérte, hogy legyek segítségére nagy bajában. Panaszolta, hogy előtte érthetetlen okokból sorozatosan lemaradt az esedékes előléptetéseknél. Összeköttetései révén azután megtudta, hogy a kinevezések előtt a Kultuszminisztérium véleményt kért a kinevezendők politikai magatartásáról és megbízhatóságáról. Az ő esetében is a válasz az volt, hogy „nevezett részt vett illegális szemináriumon”. Lemaradt hát a kinevezésről. Én magam is emlékeztem a tanár „szeminárium” esetéről, [ezért] hosszas utánajárással sikerült töröltetnem a nyilvántartásból és értesítenem a Kultuszminisztériumot a tényállásról.

Egy másik eset: Dr. Fábián Dániel, a Bartha Miklós Társaság²⁷⁷ egykori elnöke, mint ilyen került a nyilvántartásba. Később még hozzájegyezték, hogy a Csehszlovákiában tartott baloldali diákkongresszuson, mint magyar küldött részt vett, s ott beszédet tartott.

Dr. Fábián Dániel kétségkívül baloldali beállítottságú ember volt. Kapcsolatai voltak a KMP-hez is. Idők folyamán aztán nem tudom mi okból, de

²⁷⁷ A Bartha Miklós Társaság 1925-ben alakult irodalmi, közéleti egyesület, mely célul tűzte ki a magyarság kultúrájának ápolását. Nevadója a dualista rendszer egyik függetlenségpárti fró-politikusa volt. A társaság tagjai között az 1920-as évek végén az illegális kommunistákkal rokonszenvező értelmiségieket éppúgy megtalálni, mint a liberális és szélsőjobboldali irányzatok képviselőit. Az 1930-as évek elején a szervezet a népi írók mozgalmának egyik gyűjtőhelyévé vált, de hatása fokozatosan csökkent a magyar szellemi életben.

elszakadt a baloldaltól, s nem foglalkozott politikával. Majd Ádám professzor klinikájára került, ahol Ádám pártfogolta és tanársegéddé óhajtotta kineveztetni. Kinevezése a politikai priusza miatt nem ment. Hozzám fordult segítségért. Én Sombort informáltam Fábián dr. múltjáról, s jelenjéről és a magam részéről is kértem, hogy töröltesse a priuszt. Sombor a kérést meghallgatva megfelelően tájékoztatta a Kultuszminisztériumot, s lehetővé tette a tanársegédi kinevezést, de a priuszt nem törölte, csupán rávette lapjára, hogy „priusz csak külön²⁷⁸ engedéllyel adható”.

Több ily hasonló esetre való hivatkozással kértem, hogy rendezzük végre a nyilvántartás anyagát. Törekvésemben erősen támogattott dr. Haraszthy Vince rendőrtanácsos is. Ennek dacára mégsem került sor a rendezésre, mert a rohamosan torlódo események ezt megátolták.

Hogy ki ne essen később is az emlékezetemből, itt jegyzem fel a még 1924. vagy 1925-ben történt jellegzetes esetet: Hetényi bizalmasan értesült arról, hogy Gömbös, akkor fajvédő képviselő, nagytétényi villájában két gyanús külföldi férfit rejteget. Detektíveknek, köztük Scholznik Győzőnek (később Szentirmayra magyarosította nevét) megbízást adott, hogy tartsák szoros figyelés alatt a két külföldit, személyazonosságukat és kapcsolataikat állapítsák meg. Nem tudom, hogy a detektívek állapították-e meg, vagy Hetényi más úton kapott hírt arról, hogy a Gömbös villában tartózkodó két külföldi azonos a német miniszterelnöknek, Erzbergernek gyilkosaival. Bizonyos, hogy e körülményt a detektívek is tudták. Lehet, hogy a detektívek valamelyikének indiszkrécioja folytán tudomást szereztek a tényről a főkapitányságon működő Pál József és a Noldi bácsi néven ismert rendőri riporterek. A két riporter egyszerűen kiutazott Nagytétényre és egyenesen a Gömbös villába mentek. Nyilatkozatokat kértek a gyilkosoktól, mire azok a riportereket botokkal verve kizavarták az utcára. Másnap mindkét riporter (lehet, hogy bosszúból) nagy cikket írt lapjában a Gömbös villában rejtőző gyilkosokról. Hetényi, hogy a dolog így kipattant, nem tehetett mást, mindkét németet (egyiknek neve Schulze) [helyesen Schulz] előállította a főkapitányságra, s itt a detektívszobákban őriztette nagy titokban, hogy nevük se a fogdában, se az őrizeteselek között ne szerepeljen.

A két cikket átvették és leközltek a német lapok is, majd pár nappal később jelentkezett a főkapitányságon a berlini rendőrség két kiküldöttje,²⁷⁹

²⁷⁸ „Külön” Wayand utólagos betoldása.

²⁷⁹ Schumacher és Blous detektívek a berlini rendőrség különleges megbízottjai.

hogy Erzberger gyilkosait elfogják, illetve elfogassák. A főkapitányság valószínűleg Hetényi javaslatára nem a politikai osztálytól, hanem a bűnügyi osztálytól vezényelt egy detektívfelügyelőt a német rendőrtisztek segítségére, akit azonban nem tájékoztattak, sőt még különösebb utasítással sem láttak el. Ez a detektívfelügyelő komolyan látott munkájához, s készségesen támogatta a német tiszteket mindaddig, amíg egy napon a szokásos²⁸⁰ reggeli jelentkezésekor azt kellett jelentenie, hogy a keresett gyilkosoknak itt kell valahol a főkapitányságon tartózkodniuk. Úgy tudom, hogy csak ekkor közölték vele, hogy a németeket más irányba terelje. Az eset így már igen kellemetlen volt, mindenképpen likvidálni kellett. Úgy emlékszem, detektívek vitték ki mindkettőjüket Törökországba, s ott szabadon engedték.

A magyarországi kommunisták frontján tovább tartott a szélcsend, annál inkább élénkült a nyilasfront. Röpirat röpirat után jelent meg, s ezzel kapcsolatban a lebukások is hasonló sűrűn történtek. Hain Péternek sehogy sem tetszett a Hetényi által diktált tempó, mellyel a nyilasok minden megmozdulását igyekeztek elfojtani. Láttam (hiszen igen jól ismerem őt), hogyan tépelődik magában, hogy e tempón enyhítsen. Előttem több ízben kijelentette, hogy a nyilasok ellen dolgozni nem hajlandó, ilyen megbízást nem fogad el. Amikor pedig a nyilasok kiadták a röpiratot: „Rebeka, mars ki a várból!”²⁸¹ Hain azt mondta nekem, hogy ez Hetényi munkája, aki nyilván azért csinálta ezt, hogy a nyilasok elleni irgalmatlan munkáját fokozhassa, s erre a legfelsőbb hely támogatását már eleve elnyerje.

Ebben az időben Széll József volt a belügyminiszter. Széll, minisztersége idején igen megkedvelte Haint, akiről sokat olvasott előzőleg az újságokban, de hallhatott elismerő nyilatkozatot minisztériumának egyik-másik főtisztviselőjétől is (Kovács Dénes), sőt esetleg a kormányzó úrtól is, aki szintén igen kedvelte Haint. Széllnek Hainnal szembeni szimpátiája eleinte abban nyilvánult meg, hogy bizalmas magánügyeiben Haint bízta meg adatgyűtéssel. Előfordult, hogy Haint magával vitte autón, s együtt nyomoztak. Egy alkalommal Széll magához hívatta Haint, s egy zsaroló levelet adott át neki, hogy abban járjon el, a zsarolónál lévő, s a miniszterre kellemetlen bizonyítékokat szerezze be. Arról volt ugyanis szó, hogy az operaház egykori neves

²⁸⁰ „Szokásos” Wayand utólagos betoldása.

²⁸¹ Wayand itt arra a röpiratra utal, melyet a nyilasok 1938-ban terjesztettek Horthy Miklós kormányzó és feleségének lejárására. Az antiszemita akció azonban balul sült el, ezért a hungaristák azt nem vállalták fel, provokációnak tartva az eseményeket a felelőséget a politikai rendőrségre és Hetényire hárították.

művésznője, aki Széll Kálmán egykori miniszterelnökkel bizalmas viszonyt folytatott, levelet írt Széll József belügyminiszternek, s abban anyagi támogatást követelt. Ellenkező esetben – fenyegetőzött – Széll Kálmánnak hozzá írt, s a birtokában lévő leveleit nyilvánosságra hozza.

Hain Péter engem vett maga mellé, s együtt nyomoztuk az ügyet. Valahol Gödöllőn, rendkívül szegény körülmények között találtuk meg a művésznőt. Fals ürügy címén, beleegyezésével házkutatást tartottunk, itt megtaláltuk Széll Kálmán leveleinek egy részét. A bőbeszédű idős művésznő a levelek látára hosszasan beszélt Széll Kálmánnal való viszonyáról, s arról is, hogy még több ilyen levele van, de azokat valahol az Adria partján, egy nyaralóhelyen lévő villájában őrizi. Az őrzési helyet is pontosan megmondta. Még hosszasan beszélgettünk a művésznővel, addig, amíg a kérdéses leveleket észrevétlenül magunkhoz vehettük. Hazafelé utazva az autóban Hain elolvasta a leveleket, de azok tartalmáról kérdéseim dacára sem nyilatkozott. Így nem tudom, mi állt a levélben. Hetényi tudott ugyan az ügyről, de úgy tudom, hogy Hain neki sem mutatta meg a leveleket. A továbbiakban Széll kiküldte Haint az Adria partján őrzött levelekért, melyeket Hain megtalált, s Széllnek átadta.

Ezen esetet csupán azért jegyzem fel, hogy valószínűvé, érthetővé tegyem azt a lehetőséget, hogy a detektívfelügyelő bizonyos esetekben tud hatni a miniszterre, hogy az valamit tegyen meg, vagy ne tegyen meg. Bizonyos, hogy Széll titkára csaknem naponta hívta fel Haint, hogy a miniszter látni szeretné, beszélni óhajt vele. Igen sok esetben én vettem át az ilyen telefon-üzeneteket.

Hain sokáig töprengett magában, sokszor lakásomon hangosan gondolkozva lelkiismeretét iparkodott megnyugtanni a tenni készülő hálátlan cselekvés miatt. Végre határozott. Láttam rajta, bár nem tett előttem említést, hogy az osztályt megszabadítja Hetényitől.

Másnap délután 1 óra tájba a főkapitány hívatta Hetényit. Hetényi mit sem sejtve átment a főkapitányhoz, ahol azt hiszem, dr. Szemerjai Kovács Dénes közölte vele a miniszter utasítását, hogy egy órán belül adja be a nyugdíjazás iránti kérelmét. Hetényi a főkapitánytól vissza sem tért hozzánk, hazament és a hivatalában többé nem láttuk.²⁸² Pár nappal később megjelent

²⁸² Hetényi Imre 1938. májusi nyugdíjazására elsősorban politikai okok miatt került sor. A Darányi-kormány, a nemzeti egység megteremtése céljából, csökkenteni akarta a nyilasokra nehezedő államrendészeti nyomást. Hetényi állandó nyilasellenes razziai és nyílt nyomozásai akadályát képezték a kormány „békéltető” politikájának, ezért a főrendőrt nyugállományba helyezték.

a főkapitány rendelkezése, hogy a politikai osztály élére dr. Bártfay Ernő rendőr főtanácsost állítja, dr. Sombort pedig a bűnügyi osztályhoz helyezi át. Bártfay át is vette az osztály vezetését, Sombor azonban továbbra is a politikai osztályon maradt, s intézte a legfontosabb teendőit, a hírszerzést.

Dr. Bártfay közöttünk jobboldali érzelműségéről volt ismeretes. Kinevezésének legjobban a csendőrök örültek. Tisztelgő látogatást tettek nála, majd a jó testvéri viszony kimélyítésére rendes heti összejöveteleket rendeztek. Bártfay hangoztatta, hogy ő igazságosan, jobbra és balra egyforma mérlegen akar mérni. Igen ám, csak hogy balra nem sok alkalma kínálkozott a méricskélésre, mert a kommunista front még mindig abszolút csendes volt. Annál inkább kellett jobbra méricskélennie, hiszen a tempót nem Bártfay, hanem egyrészt maguk a nyilasok, másrészt Sombor diktálta, a hozzá befutó híryanagy alapján.

Az osztály beosztottjainak legtöbbje – tudva, hogy Bártfay utálja a Somborhoz húzó embereket – kerülte Sombort. Csak igen kevesen tartottunk ki Sombor mellett. Hain Péter maga soha nem ment Somborhoz, csoportjának tagjaitól pedig határozottan rossz néven vette, ha Sombor körül mozogtak. Kifejezetten csak dr. Hivessy Jenő főfelügyelő állt teljesen Sombor mellé.

Az osztályon teljes volt tehát a széthúzás. Egyik kolléga sem mert a másik előtt nyilatkozni. Ilyen körülmények között ért bennünket a Dohány utcai zsidótemplom elleni merénylet.²⁸³ Nyilván Bártfay indítványára a főkapitány úgy intézkedett, hogy a nyomozásban résztvevő detektívek irányítására a bűnügyi osztálytól ideiglenesen, csupán az ügy nyomozásának tartamára a politikához vezényelte Nemes Sándor és dr. Szathmáry Róbert detektív főfelügyelőket több detektívvel együtt. Intézkedésében²⁸⁴ nevezettek alá rendelte a politikai osztály detektívjeit is.

A nyomozásban tehát részt kellett volna vennie a Hain-csoportnak is. Hain Péter azonban, lévén jó viszonyban [volt] Nemessel, csoportját és magát ügyesen mentesítette e feladat alól. Nemes, úgy a nyomozás tartama alatt, mint később, többször célzott előttem arra, hogy neki köszönhetjük szemlélői szerep körünket. A nyomozást azonban ténylegesen dr. Sombor és dr. Hivessy irányították.

²⁸³ 1939. február 3-án néhány hungarista párttag több kézigranátot dobott a Dohány utcai zsinagógából kijövő tömegre. A terrorcselekményben huszonkét ember sérült meg. A merénylettel a nyilasok a nyíltan felszított zsidóellenes hangulatot meglovagolva az ekkor már bukásra ítélt Imrédy-kormányt akarták destabilizálni.

²⁸⁴ A szó alatt áthúzva: „abban intézkedett, hogy”.

Ebben az időben kezdte Hain komolyan megszakítani addigi zsidó kapcsolatait. Egyik legjobb barátját és jótevőjét, Kritzler Lipót detektív főfelügyelőt máról holnapra megtagadta, kiutasította, került a zsidó újságírókat, kikkel azelőtt különös szívélyességgel érintkezett, mert gyakran emlegették lapjaikban nevét. Tőlem is elmaradt, bár megelőzőleg csaknem napi vendég volt nálam. Annál szívesebben tartózkodott nyilas körökben, főként katonatisztek (vezérkariak is) körében.

Bártfay nem kedvelte Haint, őt referensei körében „üres hólyag”-nak nevezte, mégis tűrte, s megtartotta nyilván abban a reményben, hogy a sok jobboldali ügy közben hozzásegíti az osztályt egy kis változatossághoz – egy kommunista ügyhöz. Munkánk java részét azonban a gyárakba beállított és a def által irányított, úgynevezett gyári titkárságok²⁸⁵ adták jelezve, hogy az üzemben kommunista szervezkedés folyik; kisebb-nagyobb szabotázs-cselekmények fordultak elő, sztrájkra való buzdítás észlelhető, stb. Az ezen ügyekben lefolytatott nyomozások kevés eredménnyel jártak, mert legtöbb esetben egészen ártatlan, nem szándékos cselekményekről volt szó, avagy a titkárságok besúgói túlzottak voltak jelentéseikben.

Ilyen pangás közepette hozott be Hain Péter egy napon két kezdetleges kiállítású röpiratot, mondván, hogy azt Deménytől kapta. A röpiratokat bemutatta Bártfaynak és vele is közölte annak eredetét. Hain azt is közölte velem, hogy Demény ez ügyben hamarosan²⁸⁶ további adatokat ígér.

Demény további adatszolgáltatására azonban már nem került sor, mert pár nappal később, amikor Hain nem tartózkodott a hivatalban, telefonon felhívott bennünket Hajnácskő, s tőlem kérdezte, igaz-e, hogy Demény

²⁸⁵ A defenzív alosztályához tartozó ipari csoportot az 1930-as évek elején hozták létre. A csoporthoz a kiemelten fontos gyárakban üzemi titkári szakhálózat tartozott, melynek tagjait a defenzív alosztály helyezte el kapcsolattartási és kémelhárítói feladatkörben. Az üzemi titkárok fedésben dolgozó, többségében szolgálton kívüli, nyugállományú vagy leszerelt csendőr, katona- illetve tartalékos honvédtisztek voltak, akiknek valódi tevékenységéről csak a gyár legszűkebb vezetése szerezhette tudomást. Főleg szabotázs- és kémelhárítói vonalakon dolgoztak, azonban – a def antibolsevista állambiztonsági doktrínájának fokozott érvényre juttatása érdekében – a baloldallelles államrendészeti, így a politikai rendőrség hatáskörébe tartozó felderítésekbe is belefolytak. Nyomozási jogkörük ugyan nem volt, de a második világháború alatt megnövekedett szerepük folytán a gyárakban működő munkás- és szakszervezeti kollektívákat is ellenőrzésük alá vonták. Tagjaik között nagy számban fordultak elő a különböző szélsőjobboldali politikai szervezetek hívei.

²⁸⁶ „Hamarosan” Wayand utólagos betoldása.

Hain besúgója. Igenlő válaszmra kijelentette, hogy Demény jelenleg az ő őrizetében van, menjek ki azonnal Csepelre, ott győződjek meg magam Demény munkájáról. Jelentve Bártfaynak a Hajnácskőtől kapott értesítést, kimentem a csepeli kapitányságra. Ott dolgozott Hajnácskő az ő def-különítményével. Itt Hajnácskő elmondta, hogy részben Csepelen, részben Soroksáron nyomozói lefogtak vagy öt-hat embert, akik röpiratokat terjesztettek. Az emberek valamennyien azt vallották, hogy a röpiratokat Demény utasítására Deménnyel együtt készítették, s Demény utasítása szerint terjesztették. Amikor pedig Hajnácskő megmutatta a röplapot, megállapítottam, hogy Demény ezekből adott át két darabot Hainnak. Magam is kihallgattam az előállított embereket, [akik] meggyőzően vallották, hogy Demény az értelmi szerző. Ezek után bementünk a külön szobában őrzött Deményhez, s megkérdeztem Hajnácskő és Jakabovics jelenlétében, hogy mi ez ügyben a helyzet. Demény tagadott, azt mondta, hogy az emberek rosszhiszeműen vallanak ellene. Miután pedig Demény rábeszélésem és a kétségbevonhatatlan bizonyítékok dacára is tagadásban maradt, Jakabovics hadnagy def-módra alaposan elverte. Megjegyzem Hajnácskő időközben eltávozott. Demény hosszú ideig állta a verést, végül is beismerte, hogy ő készítette a röplapokat. Kérdésünkre, hogy mi célból adott a röplapokból két példányt, s hogy miért szándékozott bennünket félrevezetni, válaszai itt is értelmetlenek és zavarosak voltak.²⁸⁷

Visszatérve hivatalomba jelentettem az esetet az időközben megérkező Hainnak, aki velem együtt Bártfayhoz ment, s annak is jelentette. Bártfay megjegyzés nélkül tudomásul vette Hain jelentését.

²⁸⁷ Deményék szórólapokon akarták felhívni a munkások figyelmét a közelgő európai háborús konfliktusra, a náci Németország és az irredenta Magyarország Csehszlovákiával kapcsolatos revíziós területszerzési politikájának következményeire. „*A cseh nép nem ellenségünk!*” című röpiratokat 1938. szeptember végén a csepeli és soroksári üzemek előtt szórták szét a mozgalom aktivistái. A hadiipari objektumok fokozottabb állambiztonsági védelme miatt a csendőrnnyomozó parancsnokság és a defenzív alosztály hamar felfigyelt az illegális röplapozásra. A mozgalom aktivistái tudtak a megfigyeltetésükről, ezért – hogy az esetleges felelősségre vonást elkerüljék – Demény Pál azzal, hogy a röplapokat a lakása előtt találta, azokat azonnal bevitte a politikai rendőrségre. Csak elfogásuk után lett világossá számára, hogy nem a rendőrség, hanem a defenzív alosztály csendőrnnyomozói nyomoznak utánuk. Deményt és társait végül két éves börtönbüntetésre ítélte a bíróság az ipari üzemek rendje elleni izgatás, sajtórendészeti vétség és a rendtörvény megsértése miatt. BFL VII.18. d 03/0597/1938. Demény Pál és társai ellen indult bűnügy iratai. Vö. Demény P.: „*A párt fogja voltam*”, i. m. 78–94.

Hain ebben az időben kapott utasítást Bártfaytól, hogy egy esetleges háború esetére állítsa össze azoknak az ismert kommunistáknak a névjegyzékét, akiknek szabadlábban hagyása veszélyes lehet. Hainnal együtt végeztük több napon át e munkát. Természetesen listára kerültek elsősorban az illegalitásban élő vezetők, az utcai tüntetések során többször előállítottak, a többször elítéltek. A munka fő részét én végeztem, s lelkiismeretesen kívántam végezni, nehogy szükségtelenül²⁸⁸ és indokolatlanul okozzak kellemetlenséget, szenvedést arra nem érdemes embernek. Már itt jegyzem meg, hogy amikor aztán sor került az internálásokra, az nem a mi listánk alapján történt, hanem a vezérkari főnökség II. D. Osztályának²⁸⁹ hozzánk beküldött listája szerint. A beküldött listán szereplők internálását a def ellenőrizte is.

1938 nyárutóján Wienbe vezényeltek Teleki Pál és Kánya Kálmán miniszterek mellé²⁹⁰ személyi biztonsági szolgálatra. Itt folytak le ugyanis a felvidék visszacsatolására vonatkozó tárgyalások. Itt láttuk a németeknek velünk szembeni fukarságát, s Ciano gróf erőlködését, hogy a németeket irányunkban kedvezőbb döntésre bírják.

Ezek után következtek a területi visszacsatolások, az ezekkel kapcsolatos kormányzói utazások, melyeken személyi biztonsági szolgálatra rendelve én is részt vettem.

1939. év elején Bártfay általam ismeretlen oknál fogva elkedvetlenedett (talán, mert a kormányzó úr referálásra nem őt, hanem Sombort kérte magához), beteget jelentett, s az osztály éléről való elhelyezését kérte. Úgy gondolom, hogy Hain Péternek is volt szerepe abban, hogy Bártfay utódául dr. Kálnayt bízták meg. Kálnay személye egyébként megfelelt Sombornak is.

Most ismét átszervezték az osztályt, mely munkánál Hainnak is jutott szerep. Sombor kívánságára most már három csoportot állítottak be a jobboldal ellen. Hain maga, hogy a jobboldal elleni munkában való részvételének még a lehetőségét is kizárja, mint rangidős lemondott az őt egyébként mindenképpen megillető főcsoportvezetői beosztásról, kreált tehát egy másik főcsoportot, az úgynevezett állandóan²⁹¹ „vezényeltek” főcsoportját, s annak vezetőjéül jelentette ki magát. Állandó vezénylés volt a kormányzóságon (4 detektív), a miniszterelnökségen (2 detektív), a belügyminisztériumban (2 detektív), az értelmiségi kormánybiztosságon (2 detektív), a telefoncen-

²⁸⁸ „Szükségtelenül” után áthúzva: „tegyek”.

²⁸⁹ Helyesen 2. Vkf. osztály d. (defenzív) alosztály.

²⁹⁰ „Mellé” Wayand utólagos betoldása.

²⁹¹ „Állandóan” Wayand utólagos betoldása.

zúránál (6 detektív). Ehhez vette még a kormányzói helyszínelő csoportot is (dr. Juhász csoport 10-12 detektív). A vezényeltek körül [felett] azonban nem rendelkezhetett (s azok nem is referáltak neki), a telefoncenzúrához és az értelmiségi kormánybiztossághoz beosztottakkal. Megelégedett tehát a teljesen jelentéktelen munkakörrel, s a 18-20 ember feletti rendelkezéssel, csak hogy ne kelljen dolgozni a nyilasok ellen. Hain így csaknem kizáróan a kormányzó utazásai alkalmával a személyi biztonsági szolgálatra kivezényelt detektívek munkáját irányította a továbbiakban. Eddigi csoportjának vezetésével Sombor engem bízott meg, lecsökkentve a csoport létszámát velem együtt hét főre, mondván: „Nálatok most amúgy sincs munka.”

1939. január vagy február havában lettem tehát a hét főből álló, kommunistákat üldöző detektívcsoporthoz vezetője. Valóban, a kommunisták ebben az időben nem sok munkát adtak a rendőrségnek. Illegális sajtó nem jelent meg, legalábbis az utcára nem került, legfeljebb elszórtan fordultak elő falfestések, járdafestések. Emlékezetem szerint be is került hozzánk két fiatalember, akiket, mert ügyetlenül végezték munkájukat, nem tudom, detektívek-e, vagy utcai járőrök lettek érve²⁹² elfogtak, s a náluk lévő festékes vödör és pemzlivel együtt behozták a főkapitányságra. Inkább talán a cionistákkal akadt dolgunk, az is csupán ellenőrzés jellegű volt. Úgy emlékszem, ebben az időben oszlatta fel a kormány a cionisták vidéki és helyi szervezeteit, illetve tiltotta meg azok működését, s csupán a budapesti központ működését engedélyezte. Egyidejűleg beszüntette az úgynevezett perselyezést is. A cionisták szervei a tilalom dacára itt-ott mégis működtek, főként perselyeztek. Dr. Buk (ha jól emlékszem), a cionisták főtitkára ebben az időben gyakori látogató volt a főkapitányságon (nem mint előállított), hogy egyes felszínre került rendellenességeket kimagyarázzon. Hogy milyen volt a bánásmód dr. Sombor és az én részemről ezekben az ügyekben, arról talán dr. Buk volna hivatva beszélni.

Az átszervezéssel kapcsolatosan komoly és eléggé éles szóváltásom támadt Hain Péterrel. Szemére vettem, hogy hiú és önző vágyak hajszolása között elhagyja munkatársait, a komoly munka helyett „ajtónyitogató pojácat” csinál magából csak azért, hogy a nyilasok erőszakosságai által kikényszerített rendőri munkában való, még közvetett részvétel miatt is a felelősséget már eleve elkerülje, s mert a kormányzó körüli szolgálattal újabb és újabb kitüntetés lehetőségét biztosítsa magának. Szemrehányásaimra ő gorombán felelt, kijelentette, hogy ellenségének tart, s, hogy az ügyről velem tovább

²⁹² A „tetten érve” kifejezés Wayand utólagos betoldása.

nem tárgyal. Megszakított velem úgyszólván mindenféle kapcsolatot, s még a hivatalos ügyekben is csak közvetve érintkezett velem.²⁹³

Közbevetőleg (nehogy ismét kiessen emlékezetemből), ismertetem a marseille-i királygyilkossággal²⁹⁴ kapcsolatos szerepünket:

A királygyilkosság ügyének nyomozása során a francia rendőrség eljutott Jankapusztáig. Ezzel kapcsolatban megjelentek Budapesten is a francia rendőrség kiküldöttei, hogy itt tovább nyomozzanak az ügyben. Határozottan emlékszem, hogy már Budapesten voltak a francia nyomozók, amikor Hain Péter is kapott Hetényitől szerepet az ügyben. Nem anyaggyűjtésre ugyan, hanem a nyomok eltüntetésére. Együtt mentünk Hain Péterrel a Baross utca csaknem utolsó házáig (a Fiumei úthoz közel), s ott Hain Péter közölte velem, hogy a horvát usztasa központ irodájának anyagát kell beszerezni, s el kell tüntetni minden nyomot, amiről következtetni lehet, hogy ki lakott a lakásban. Azt is közölte, hogy tulajdonképpen ki lakott a lakásban. Úgy emlékszem, hogy Pavelics lakta a lakást, de lehet, hogy más, akinek a neve P-vel kezdődik.

Hain egyedül ment fel a lakásba, engem lent hagyott figyelni, hogy amennyiben a francia nyomozók itt megjelenének, őt idejében értesíthessem. Hosszú várakozás után jött le Hain, s kizárólag iratanyagot hozott le magával, amit bevittünk a főkapitányságra. Majd ismét visszamentünk, hogy most már azokat a nyomokat (monogram, stb.) tüntessük el, melyekből az ott lakó (időközben elmenekült) kiléte megállapítható lenne.²⁹⁵ Úgy emlékszem, hogy egy alkalommal már Tényi Mátyás kollégámat is magunkkal vittük. Nem emlékszem határozottan, de lehet, hogy Tényi maradt most lent, s mi ketten mentünk fel Hainnal, de lehet, hogy Hain másodszor nem is jött el, s én csupán Tényivel mentem ki. Biztos az, hogy Tényinek is Hain utasítására²⁹⁶ fel kellett mennie a lakásba, s ott alaposan átvizsgálni azt, hogy áruló

²⁹³ A következő szakaszt Wayand vonallal választotta el az előtte lévőől.

²⁹⁴ 1934. október 9-én Marseille-ben meggyilkolták I. Sándor jugoszláv királyt és a kíséretében tartózkodó Louis Barthou francia külügyminisztert. A merényletet a horvát függetlenségért küzdő szerbellenes ultranacionalista usztasa mozgalommal szövetséges macedón terroristák követték el. A nyomozás szálai – Olaszország és Németország mellett – Magyarországra vezettek, ahol Jankapusztán már az 1930-as évek elején kiképzőtáboruk volt az usztasáknak. A merénylet felelősségét – elsősorban a kisantant országai – Magyarországra kívánták hárítani, de a német és olasz aktivitást követően megváltozott nemzetközi politikai helyzetben törekvésük sikertelen maradt.

²⁹⁵ „Lenne” után áthúzva: „ismét Hain ment fel egyedül”.

²⁹⁶ A „Hain utasítására” szövegrész Wayand utólagos betoldása.

nyom ne maradjon hátra. Ez esetben én lent maradtam és Tényi egyedül ment fel. Nem tudok visszaemlékezni, hogy fent jártam a lakásban, vagy sem. Lehet, hogy csak most rémlik úgy, mintha fent jártam volna, de semmiképp sem a lakásról, sem annak berendezéséről emlékezetem nem maradt vissza.

Másnap a francia rendőrök is eljutottak a Baross utcai lakásba, s ott dacára a kétszeri átvizsgálásnak, találtak egy kalapot, vagy más ruhadarabot, melyben a név kezdőbetűi bent maradtak. Úgy emlékszem, az egyik betű „P” volt.

A továbbiakban az útlevélosztályon is tartottak vizsgálatot a francia rendőrök. Az ügy eredményeképpen pár rendőrtisztviselőt – köztük dr. Vilmányit – állásukból elbocsátották. (Évek múlva őket visszahelyezték.)²⁹⁷

1939 tavaszán, a Kárpátalja visszacsatolásával kapcsolatos kormányzói utakra voltam vezényelve személyi biztonsági szolgálatra. Reszortomban úgy szólván semmi munka nem volt, ezért a csoport saját nyilvántartásának rendezésébe fogtam. Az előállítási könyvben szereplőket óhajtottam kartotéklapra felfektetni, mert a több ízben előállított személyek szerepe így áttekinthetőbb. Maga a csoport pedig az államrendészeti osztályról leküldött rendőri felügyeleti ügyiratokban eljárva ellenőrizte a felügyeleteseket, s végezte a rendes munkát.

Talán ennek az évnek az őszén²⁹⁸ történt, hogy egyik csoporttagom, a hozzá került egyik névtelen feljelentésben eljárva, a²⁹⁹ zsidóimnázium egy tanulója állította elő, aki több tanuló társával német- és háborúellenes röpiratokat készített és terjesztett. Kihallgatásuk során elmondták a diákok, hogy a Dob u. 90-be³⁰⁰ rendszeresen bejártak és ott hallgatták az ifik részére rendezett ismeretterjesztő előadásokat. Itt beszéltek meg, hogy tanuló társaik között egy csoportot szerveznek, hogy a háború és a németek ellen propagandamunkát végezzenek. Szó volt közöttük arról is, hogy a csoport élére egy szellemi irányítót válasszanak. Volt köztük, aki Demény Pált ajánlotta, volt aki Bánóczi Lászlót. Végül is Bánóczi személye mellett döntöttek, őt fel

²⁹⁷ A következő szakaszt Wayand vonallal választotta el az előtte lévőől.

²⁹⁸ „Őszén” alatt áthúzva: „nyarán”.

²⁹⁹ A szó alatt áthúzva: „egy”.

³⁰⁰ A Budapest VI. kerület Dob u. 90-ben több, a szocialista munkásmozgalomhoz kapcsolódó szervezet kapott helyet. Itt volt az MSZDP VI. kerületi alapszervezetének székhelye, a Magyarországi Cipész–Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakegyesületének (bőrösök szakszervezete) központja, 1934-es feloszlatásáig itt ülésezett a Magyarországi Eszperantista Munkás Egyesület és 1942-ig az Országos Ifjúsági Bizottság is.

is keresték, s közölték vele szervezkedésüket, s annak célját. Bánóczi – amint azt a diákok elmondották – vállalta a szellemi irányítást, bár a csoport munkájában tevőlegesen részt nem vett, a kész röpiratokat nem mutatták be neki. Emlékezetem szerint nyolc-kilenc diákot állítottunk elő az ügyben, s velük együtt Bánóczi Lászlót is. A gimnazisták beismerték, hogy megbeszéléseiket a Bethlen téri zsidó siketnéma intézet egyik termében tartották az esti órákban, s ugyanott készítették a rölapokat is.

Bánóczi kihallgatása során elismerte, hogy a gimnazistákkal több ízben találkozott a Dob u. 90-ben, ott velük több ízben tárgyalt is, de tagadta, hogy előtte a gimnazisták illegális munkáról beszéltek. A szellemi vezérséget ő úgy értelmezte, hogy a legális szociáldemokrata ideológiát fogja a diákok előtt ismertetni. Befejezve az ügyben a nyomozást, az előállítottakat a nyomozati iratokkal együtt átadtam Sombornak. Úgy tudom, hogy csak a diákok kerültek át az ügyészségre, Bánóczit, mert ügyében talán közbejártak, avagy, mert tagadásával szemben csak egyes³⁰¹ diákok nem éppen határozott vallomása volt rá nézve terhelő, Sombor elbocsátotta.

Határozottan emlékszem, hogy a zsidó gimnazisták ügyét telefonon később szóvá tette a def-nél szolgálatot teljesítő Hajnácskőy is, s kérdőre vont, hogy miért nem adattam át az ügyet a def-nek. Én kijelentettem, hogy nekem nincs jogom ügyeket ide-oda irányítani, ezt csak Sombor tehetne volna meg. Később Sombornak jelentettem Hajnácskőy közbelépését, [de] Sombor kezével legyintve csak mosolygott.

Nem emlékszem pontosan az időre, lehet, hogy a gimnazisták ügye a későbbi évek egyikében történt. Az biztos, hogy Németország akkor már háborút viselt, mert a rölapok kifejezetten német- és háborúellenesek voltak.

Emlékszem arra is, hogy a gimnazisták közül egyik-másik amikor szabadt, hozzám fordultak (szülői) kéréssel, hogy valamilyen módon tegyem lehetővé, hogy a gyermek tanulmányait folytatva érettségizhessen. Én a kérést Somborhoz terjesztettem tovább, s a magam részéről támogattam is. Nem tudom milyen eredménnyel.

Ebben az időben még egy egészen jelentéktelen röpiratterjesztőt és készítőt fogtunk el, ugyancsak névtelen feljelentés alapján. Valahol a VI. kerületben egy csonka, vagyis béna lábú (ha jól emlékszem suszter) nem egészen normális ember készített ugyancsak háborúellenes rölapot. Ez ügyben vagy csak egyedül, vagy talán másodmagával szerepelt mint előállított.

³⁰¹ A „csak egyes” Wayand utólagos betoldása.

Dr. Sombornak igaza volt. A ránk váró munkát elvégezte a hét tagú csoport is. A politikai osztály teljes figyelme a nyilas frontra összpontosult. Saját magam által szervezett besúgó nem volt, a Haintól örökölt besúgók díjazás hiánya miatt elmaradtak. Ebben, s ezt hosszan követő időben csoportom bizalmi költségre pénzt egyáltalán nem kapott. Ha e kérdést Sombor előtt szóvá tettem, ő leintett, mondván „ha hoz valaki komoly adatot, kap pénzt. De nálatok amúgy is csendes minden.”

Egy másik névtelen levél alapján került be hozzánk egy Fekecs (vagy hasonló nevű) kézimunka-kereskedő, aki teljesen egyedül, tehát kapcsolatot és megbízást nélkül két különböző röpiratot szerkesztett, s azokat rendes könyvnyomdában, sok száz példányban kinyomtatta saját költségére. Úgy emlékszem, a Grosz nyomdában. A röpirat tartalma ugyancsak német- és háborúellenes volt. Kihallgatása során beismerte, hogy ő szövegezte a rölapokat, s ő adott megbízást a nyomda útján való sokszorosításukra, s azokat ő maga terjesztette is. A kérdésre, hogy miért csinálta, azt válaszolta, hogy mint „kikopott kommunista” igazolja magát a nemsokára uralomra kerülő elvtársai előtt, hogy ő nem tétlenkedett.³⁰²

1940 tavaszán parancsot kaptam Sombortól, hogy csoportommal együtt jelentkezsem a Hadik laktanyában Hajnácskőy csendőr alezredesnél. Hajnácskőynél csoportommal együtt jelentkeztem, aki levitt bennünket az osztályvezetőjéhez,³⁰³ Szentpétery vezérkari századoshoz. Itt, hol az [al]osztályvezető, hol Hajnácskőy beszélt hozzánk. Közölték velünk, hogy vezénylesünk tartama alatt mint katonai személyek bíraltatunk el. Elvégzendő munkáról, a munka alatt tapasztaltakról és látottakról még hivatali előjáróinknak sem tehetünk jelentést vagy említést. Majd Hajnácskőy felvitt bennünket saját szobájába, s csak ott közölte velünk, hogy miről van szó. Mint mondotta,

³⁰² 1941 elején több háborúellenes iromány került forgalomba Budapest utcáin. A rölapok Németország és a Szovjetunió közötti közelgő háborús konfliktusra, és a magyar részvétel elkerülésére hívták fel a közvélemény figyelmét. Az iratokat a nem létező „Magyar Autonóm Szocialista Szovjetköztársaság Front” elnevezésű szervezet nevében írták alá. A detektívek 1941 júliusában névtelen bejelentés alapján elfogták a röpiratok értelmi szerzőjét, Fekecs Sándort, feleségét, a rölapok terjesztőit, valamint a röpiratokat készítő nyomdászt. A nyomozás során az is kiderült, hogy az egykori szindikalista munkás nem állt kapcsolatban egyetlen illegális kommunista pártsejttel sem, a rölapok gyártására vonatkozó elképzelése saját kútfőből, mindenféle felsőbb utasítás nélkül származott.

³⁰³ Helyesen az alosztály vezetőjéhez. A szövegben előforduló defenzív osztály a korabeli téves elnevezése volt a formálisan csak alosztályszintű szervezeti egységként létező katonai kémelhárításnak.

a „Def-osztály” [def alosztály] egy az egész ország területére kiterjedő, külföldi kapcsolatokkal és moszkvai pénzforrással rendelkező kommunista szervezkedést derített fel. Néhány ember már őrizetükben van, a nyílt nyomozás már megkezdődött, s annak színhelye Soroksár. De miután több más ember előállítása várható, Soroksár pedig nem alkalmas a nyílt nyomozás lefolytatására, ezért ő más munkahely után nézett. Alagot alkalmasnak látja, s ezért az előállításokat oda kéri eszközölni.³⁰⁴ Egyidejűleg utasítást adott, hogy Kulich Gyulát, az OIB³⁰⁵ tagját másnap állítsuk elő a Hadik kaszányába.

A parancshoz híven másnap Kulichot előállítottuk a def-hez, ahol Hajnácskőy jelenlétünkben csak pár kérdést intézett hozzá arra vonatkozóan, hogy mikor, hol járt külföldön, s kinek a hívására vagy utasítására ment ki. Kulich akkor még tagadásban volt, Hajnácskőy nem is faggatta tovább, zárkába vitette. Majd nekünk további utasításokat adott újabb előállításokra, de azokat már Alagra kellett kivinnünk. A továbbiakban Hajnácskőyvel rendszeren nem érintkeztünk, csak ha Alagon meglátogatta az ott dolgozó különítményét. Nyolc vagy tíz előállítást eszközöltünk, kiknek listáját még Hajnácskőytől kaptuk meg. Az esti órákban értünk Alagra az őrizeteseikkel, kiket a csendőrörsön átadtunk Juhász István csendőr tiszthelyettesnek. Itt ismerkedtem meg Juhász Istvánnal. Másnap itt találkoztam először Árbócz őrnaggyal és Németh csendőr századossal, akik szintén a nyílt nyomozáshoz voltak vezényelve tíz-tizenöt csendőrnyomozóval együtt, köztük Dede Mártonnal.

³⁰⁴ Az 1940. március 27-től június 10-ig tartó nyílt nyomozás során 820 embert vettek őrizetbe. A rendőri, csendőri és katonai szervek együttműködésével zajló eljárásban felszámolták a szociáldemokrata mozgalomban megbújó kommunista szervezeteket, valamint az ipari üzemekben található kommunista sejteket, de a nyomozás kiterjedt a visszaszerzett felvidéki és kárpátaljai területekre is. Az akció a későbbi közös nyomozások mintájául szolgált.

³⁰⁵ Országos Ifjúsági Bizottság (OIB) a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1929–1942 között működő ifjúsági szervezete volt. Létrehozásával az MSZDP vezetése az 1920-as évek kommunista ifjúsági mozgalmát (KIMSZ) szerette volna ellensúlyozni. A szociáldemokrata vezetőség akarátának ellenére azonban tagjai, vezetői közül többen is a kommunista mozgalom különböző irányzataihoz tartoztak. A baloldali egységfront gondolatát, valamint a harcos antifasiszta mozgalom működését tevőlegesen is vállaló szervezetet az 1930-as évek végétől kommunista ifjúsági vezetők (Ságvári Endre, Kulich Gyula) irányították. A növekvő kommunista befolyás ellen a szociáldemokrata párt vezetése megpróbált fellépni, de a többszöri feloszlítás sem járt eredménnyel. Az 1940-es évek kommunistaellenes nyomozásai során a bizottság tagjai közül sokakat őrizetbe vettek, majd az SZDP vezetői végleg feloszlatták azt. Az egykori aktivisták később a német- és nyilasellenes függetlenségi mozgalomhoz csatlakoztak és részt vettek a fegyveres ellenállásban is.

Úgy emlékszem, hogy az első megbeszélésre kijött Hajnácskőy is. Itt közölték velünk (lehet, hogy csak velem, mert a többiek előállításán voltak kint), hogy a nyomozásra vezényelt detektívek munkája a szükségképp felmerülő előállítások eszközölése, házkutatások tartása, lakások őrzése, s a felmerülő felderítő munka végzése lesz. A kihallgatásokat és a jegyzőkönyvvezetéseket a csendőrnyomozók a def-ügynökökkel³⁰⁶ együtt fogják végezni. A munkakörök a továbbiakban így is alakultak ki. Én naponta kaptam meg, eleinte Árbócz őrnagytól, aki állandóan kint tartózkodott Alagon, az előállítandók jegyzékét, s felhívta figyelmemet, hogy a házkutatások alkalmával kinél főként mit keressünk. Később már Juhász István állította össze az előállítandók listáját, s ő adta meg a szükséges adatokat is. A detektívek az előállítások eszközölése után megkapták az újabb előállítandók neveit, s aznapi egyéb munkájukat, s ezzel mentek vissza a városba. Az előállításokat, amennyiben azokat Árbócz vagy Juhász nem jelezte sürgősnek, rendszerint az esti órákba eszközöltük, s ilyenkor a főkapitányság politikai osztályára, ahonnan másnap délelőtt tolonckocsin vittük ki Alagra. Én magam is részt vettem az előállításokon. Így emlékszem, én állítottam elő és tartottam házkutatást, Eisenberger Benőnél és feleségénél, Simon Jolánnál. Én mentem ki több csendőrnyomozóval és def-ügynökkel Schönherz Zoltánnak a Mexikói úton lévő lakására is. Schönherz kevéssel előbb elment hazulról, mert hírt kapott kapcsolatainak lebukásáról, s illegálisba ment. Csak a feleségét és kis gyermekét találtuk a lakásban. A házkutatásnál különösebb anyag nem került elő. Csupán külön-külön csomagolva kisebb-nagyobb pénzt találtunk. Előkerült egy József körüti ügyvéd elismerése [elismervénye] is, amelyben az ügyvéd nyugtázza Schönherz Zoltán által nála letétbe helyezett nagyobb összeget (talán 600 pengőt). Az előállításnál a def-ügynök volt az intézkedő. Ő a lakáson hagyta a külön csomagolt pénzeket és az ügyvédi elismervényt, melyekről csupán feljegyzést írt magának. A lakás őrzésére senkit nem hagyott vissza, s intézkedett, hogy menjünk vissza Alagra. Másnap, vagy harmadnap utasítást kaptam, hogy Schönherznét állítsam elő. Schönherzének azonban egy kis gyermeke is volt (talán egy éves, vagy másfél éves), ezért annak elhelyezéséről kellett előbb gondoskodnom. Kérdésekre Schönherzné

³⁰⁶ A Wayand által többször is említett def-ügynökök valójában a honvédség tartalékos állományából behívott kémelhárító közegek, ún. honvédelőőrök voltak, akik a 2. Vkf Osztály kötelékében felügyelték az egyes nyomozásokat. Az „ügynökök” nem tévesztendőek össze az állambiztonság által hálózati operatív munkára beszerzett bizalmi egyénekkel.

kijelentette, hogy Óbudán rokonai, vagy talán csak jó ismerősei laknak, akik bizonyára vállalják gyermekének gondozását addig, amíg Kassán lakó szülei érte nem jönnek. Schönherznét gyermekével együtt saját autómon Óbudára vittem, ott a gyermeket valóban el is vállalták. Ezek után Schönherznét előállítottam. Schönherz lakásán ez alkalommal megállapítottam, hogy az előző, s a mostani eljárásom közötti időben ott megfordult Salamon Dávid is és Schönherznétől értesült, hogy ott már házkutatás volt, s az urát keresik. Ezen megállapításom után intézkedtek a csendőrök, hogy Schönherz lakásán figyelő szolgálatot állítsunk be.

Mi detektívek a nyomozás anyagáról csak annyiban voltunk tájékoztatva, amennyiben azt a kiosztott, s elvégzendő munka megkívánta. A kihallgatásoknál részt nem vettünk, azokat kizárólag a csendőrnnyomozók végezték. Később ugyan maguk mellé vették Tényi Mátyás kollégámat, de csak rövidebb ideig, mert³⁰⁷ aztán hamarosan Munkácsra küldték, hogy az ott nyomozó def-különítmény és a munkácsi rendőrség között mint összekötő működjen. Tudom, hogy Alagon két helyen eszközölték a kihallgatásokat. Az egyik az ős pincéje volt, itt irányított Juhász István, a másik a községháza, itt Dede Márton volt az intézkedő. Tudom, hogy mindkét helyen verték az őrizeteket. Tényi közléséből tudom, hogy az ős pincéjében (itt én egyetlen esetben sem voltam lent), gumibottal a talpakat, tenyereket, s némelyiknél a heréket ütötték. A községházán magam is láttam, hogy főként Dede verte az embereket. Itt azonban már enyhébb formában verték az embereket. Én magam csak azt láttam, hogy Dede egyik-másik vallani nem akaró előállított tenyerét üti gumibottal. Igaz, hogy rendszerint nappali órákban jártam ott, amikor a községházán hivatalos órák voltak, s a felek is megfordultak az épületben. Az esti és éjjeli órákban, hogy mi történt a munkahelyeken – nem tudom. A csendőrnnyomozók ugyanis kint laktak Alagon, rendszerint akkor eszközölték a kihallgatásokat, amikor detektívet nem láttak. Véleményem szerint munkájuk közben azért nem láttak szívesen detektívet, mert nyilván utasítást kaptak erre, nehogy a detektívek hallva egyes vallomásokat, az egész nyomozás anyagáról tájékozódhassanak. Azt sem látták szívesen, ha egyik-másik detektív olyan szobába lépett be, ahol már jegyzőkönyveztek az őrizetessel. Magam tapasztaltam, hogy ily alkalmakkor abbahagyták a munkát, mintha pihenőt tartottak volna, s mindaddig tartott ez a pihenő, még én a szobában tartózkodtam. Természetes, hogy ilyen körülmények között nem

³⁰⁷ „Mert” után áthúzva: „később”.

kíváncsiskodtam, s attól intettem detektívjeimet is. Szigorúan a reánk bízott, a nekünk kiosztott munkát végeztük, az őrizetessekkel előállításukon kívül egyáltalán nem foglalkoztunk.

Dr. Sombornak jelentettem, hogy Tényi Mátyást a csendőrök Munkácsra küldték, mert ott is dolgozik egy nyomozókülönítmény. Sombor azt mondta nekem, hogy tud róla, kapott hírt az ottani def-munkáról. Utasított, hogy én magam is menjek le (keressek rá ürügyet), s nézzem meg, mi folyik ott.

Én, amikor Budapesten az előállítások és egyéb, a városbani munkák már csökkenőben voltak, Árbócz őrnagy engedélyével leutaztam Munkácsra. Pár nappal előbb, vagy utóbb Árbócz is leutazott, ott találkoztam is vele.

A munkácsi def-különítmény munkáját Ághy csendőr őrnagy irányította, az előállítottakkal főként Lovász csendőr tiszthelyettes foglalkozott. Hozzá futottak be az egyes előállítottak vallomásai, ő tudta kinek, miről kell valania. Ottlétem alkalmával éppen az egyik vezető kommunista funkcionáriussal foglalkozott (Micunak nevezte, tudom, hogy ügyvédjelölt volt). Ha jól emlékszem, Schönherz Budapestről Munkácsra szökött, s itt ez a Micu segédkezett elrejtésében. Lovász ezért faggatta. Micu azonban a kérdésekre teljesen értelmetlen válaszokat adott (teljes mértékben alkalmazkodott, illetve követte a konspiráció ide vonatkozó utasításait). Viselkedése felbőszítette Lovászt, s a vele együtt dolgozó csendőrnnyomozókat, s megkezdték a „talpalást”, majd gumibottal a tenyereit verték. Amikor pedig Micu viselkedése változatlan maradt, egy hatalmas, téglákkal teli rakott hátizsákot (legalább 55–60 kg) akasztottak a vállára, s így megterhelve körbe sétáltatták hosszú ideig, körbe-körbe biztatták a vallomástételre.

Úgy tudom, hogy Micutól sem akkor, sem később érdemleges vallomástételt elérni nem tudtak, Schönherz nem került elő.

Talán két napot töltöttem Munkácson. Innen gépkocsin Ághy és Árbócz őrnagyok társaságában Beregszászra utaztunk, mert itt is dolgozott egy def-különítmény. Itt összekötőként, ha jól emlékszem Barsi Géza detektív volt beosztva. Itt a Munkácsihoz hasonló módon folyt a nyomozás. Én magam ugyan nem láttam, de a detektív jelentette.

Visszatérve utamról jelentettem Sombornak a tapasztaltakat. Sombor figyelmeztetett: „Vigyázz, hogy az embereid ne vegyenek részt az ilyen munkában!” Megnyugodott, amikor jelentettem, hogy a detektívek főként a külső nyomozati munkát végzik.

Késő nyár lett, mire a nyomozást befejeztük. A vége felé kezdtük újból keresni a szökésben lévő személyeket, Juhász Istvánnal együtt kerestük itt

Budapesten Salamon Dávidot. Megállapítottuk, hogy egy nővére lakott valahol az Örömvölgy utcában. Felkerestük a nővérét, tőle megtudtuk, hogy Salamon Dávid valóban ott lakott, de pár héttel ezelőtt minden előzetes bejelentés nélkül elmaradt, ruháit is visszahagyta, s azóta ott nem mutatkozott. Házkutatást tartottunk. Egyik ruhájának zsebében találtunk egy írott konspirációs utasítást, de semmi olyan nyom nem került elő, amiből további keresésére indulhattunk volna. Így az alagi nyomozás a két főszemély (Schönherz Zoltán és Salamon Dávid) kézrekerítése nélkül fejeződött be.

A nyomozás befejezésével a def a már lejegyzőkönyvezett előállítottakat, illetve gyanúsítottakat a jegyzőkönyvek kíséretében átadta a rendőrség politikai osztályának, hogy azok a rendőrség bűnügyi osztályán keresztül kerüljenek az ügyészségre. Amikor Kulich Gyula hozzánk került, behívattam menyasszonyát (Gusztit), akit Kulich jelenlétében igyekeztem rábeszélni, hogy a jövőben a rendőrség részére dolgozzék. Guszti ugyanis a nyomozás folyamán bekerült Alagra, mert a konspirációs írások gépelésénél segédkezett, de később a csendőrök elbocsátották, s pusztán rendőri felügyelet alá helyezését kérték.

Gusztit esetleges felhasználásánál az az elgondolás vezetett, hogy Kulich Gyulát a párt amúgy is ejteni fogja, mert vallomása következtében a csendőrök [csendőrség] az egész konspiráció szervezetét felderítette, és csaknem egészen felgöngyölítette. Nincs értelme tehát, hogy menyasszonya további veréseknek tegye ki magát azzal, hogy a jövőben a párt fel fogja használni. Kulich rábeszélésemre nem szólt semmit, Guszti, bár nem utasított el, látam rajta, hogy céltalan az erőlködésem.

Később, amikor az államrendészeti osztály az ellenőrizendő rendőri felügyeleteselek aktái között Guszti aktáját is leküldte hozzám, őt is behívattam, s futó célzást tettem korábbi ajánlatomra. Ismét kitérő választ kaptam, ezért tovább nem erőszakoltam a dolgot.

Amikor pedig az alagi nyomozás végleg befejeződött, Hajnácskő az ügyben dolgozó detektívetek felhívta magához a Hadikba, bevitt ismét az [al]osztályvezetőhöz, aki megköszönte munkánkat, jelezve, hogy kitüntetésre fog bennünket előterjeszteni. Az előterjesztés eredménye lett, hogy én belügyminiszteri, a többi kollégám pedig főkapitányi elismerésben részesültünk.³⁰⁸

³⁰⁸ A Honvéd Vezérkar főnöke 1940. június 28-án kelt átiratában javasolta a belügyminiszternek az alagi nyomozásban részt vett detektívek, köztük Wayand kitüntetését.

Megkezdődött hát az együttműködés a rendőrség és a csendőrség között. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy most már ha lehetett, még erőszakosabban, egészen nyíltan dolgozott a csendőrség a rendőri területeken. Gyakrabban jöttek a csendőrségi megkeresések, avagy a felsőbb hatóságoktól leküldött csendőri jelentések, hogy az egyes budapesti kerületi szociáldemokrata szervek[ben], vagy szakszervezetekben dolgozó bizalmi emberük jelentése szerint nyílt vagy burkolt kommunista szervezkedés folyik, avagy egyik-másik szociáldemokrata vezető izgató beszédeket tartott. Alapul szolgált e jelentéseknek az a körülmény, hogy a szociáldemokrata párt a korábban bolsi magatartásuk miatt kizártakat sorra veszi vissza.

Sem Sombor, de magam sem sokat törődtem a csendőri bizalmi emberek véleményével, mert amúgy is csak akkor jártunk el a törvénysértőkkel szemben, ha cselekményük az állami és társadalmi rendet komolyan veszélyeztette.

Sehogysen tudták megbocsátani Sombornak, hogy nem segíti őket a „bolsevizmus melegágyának” nevezett szociáldemokrata párt feloszlátásában.

1940 őszén Erdély visszacsatolása foglalkoztatta a rendőrséget. A kormányzó két ízben is ellátogatott Erdélybe, mely útjain én ismét személybiztonsági szolgálatot teljesítettem.

Időközben, még az alagi nyomozások idején, Sombor csoportomat néhány fővel szaporította, hogy a hivatalban felgyülemlett rendes aktamunkát elvégezhessük. Emlékezetem szerint minden különösebb esemény nélkül zajlott le az 1940-es [év vége] és az 1941-es év eleje. Késő tavasszal a def újabb nagy nyílt nyomozást kezdeményezett, Erdély területén Kolozsvár, illetőleg Szamosfalva székhellyel. E nyomozáshoz a főkapitányság politikai osztályáról csupán egy detektívet kért mint összekötőt. Én Temesi Bélát helyettesemet küldtem le.

Temesi jelentéseiből ismerem az erdélyi nyomozás anyagát. Megjegyzem, Temesi is csak hézagosan volt tájékozódva, mert ő ott is főként az előállítottakat eszközölte, s végezte a városi nyomozó munkát is. Az előállítottakkal ő nem foglalkozott. A nyomozás irányítói itt is Árbócz őrnagy, Németh százados és Juhász István csendőr tiszthelyettesek voltak. Sombor ide is leküldött,

A javaslat a következőket írja róla: „Nevezett volt [...] elsősorban az, aki lelkes odaadással, igen nagy ambícióval, minden melléktekintet nélkül, igen nagy eredménnyel fáradozott a cél érdekében. Az átlagot messze felülmúló szolgálat teljesítésével nagyban hozzájárult az eredmény eléréséhez és ahhoz, hogy a különböző közbiztonsági szervek között a jó egyetértés a nyomozás egész ideje alatt állandóan fennmaradt.” Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 313.

hogyan nézzem meg, mi folyik Szamosfalván. Temesit előre értesítve leutaztam Kolozsvárra. Úgy emlékszem, a kora délutáni órákban érkeztem meg. Temesi a kolozsvári pályaudvaron várt. Itt jelentette, hogy aznap reggel állított elő Szamosfalvára egy embert, aki az első kihallgatás közben, előállítás után egy órával meghalt.

Nem tudja mi történt, mert a kihallgatásnál nem volt jelen. Másnap Temesivel együtt kimentem Szamosfalvára, ahol Dede Márton és a kolozsvári csendőrnnyomozó alosztálynál szolgálatot teljesítő Juhász nevű csendőr törzsermester mutatták meg az előző nap meghalt embert. Állították, hogy nem bántalmazás okozta a halált. Teljesen felöltözve, kalappal a fején, ülő helyzetben láttam a hullát, felületesen, hozzá nem nyúlva vizsgáltam, néztem. Semmi olyan különös nyomot nem észleltem, amiből arra lehetett volna következtetni, hogy a halál verés következtében állott be.

Árbócz és Juhász csak nagyjából tájékoztattak a nyomozás addigi eredményéről. Elmondották, hogy Erdély visszacsatolása után az ottani kommunisták egy része nem óhajtotta felvenni a KMP-vel a kapcsolatot, míg a másik része sürgette a kapcsolat felvételét. Az ellentétek kiküszöbölése végett úgy határoztak, hogy bizottságot küldenek ki Moszkvába, s onnan kérnek utasítást. A bizottság ki is utazott, időközben az anyaországi központ azonban jelentkezett a kapcsolat felvétele végett. Minden jel arra mutatott, hogy Schönherz Zoltán maga puhatolózott, illetve iparkodott a kapcsolatot létrehozni, ami sikerült is neki.

Az erdélyi nyomozás akkori stádiumában már elfogtak több vezetőt, így Kohn Hillelt, de már akkor is keresték Hován Ilonát és Szirmai Istvánt.

Pár napot időztem csak Kolozsváron, ahonnan visszatérve a tapasztalatokról jelentést tettem Sombornak. Ez azt hiszem közvetlenül az oroszok elleni hadbalépésünk előtt történt.³⁰⁹

³⁰⁹ A defenzív alosztály irányításával folytatott észak-erdélyi kommunistaellenes nyomozás 1941. június 29-től szeptember 20-ig tartott. Az 1210 őrizetbe vett személy közül 129-et a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága hűtlenség miatt ítélte el. A külön-külön, rendőri és csendőri vonalon végzett előzetes felderítés adatai már 1941 tavaszán egy jelentős társadalmi bázissal rendelkező kiterjedt kommunista szervezkedés jeleire utaltak, de a katonai és belügyi vezetés – állambiztonsági és propagandisztikus okok miatt – csak a Szovjetunió elleni háború megindítása után rendelte el a nyílt nyomozást. Lásd: A csendőrség központi nyomozó parancsnokságának összefoglaló jelentése a honvéd vezérkar főnöksége 2. osztálya, valamint a budapesti rendőrség főkapitánysága politikai osztályának közreműködésével az erdélyi kommunista mozgalom ellen folytatott nyomozásról. Budapest, 1941. szeptember 30. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 343–347.

Az 1941. évi árumintavásáron a Szovjet is nagy pavilonnal állított ki. A kormányzó is nagy érdeklődéssel tekintette meg a szovjet pavilont. A nagyközönség érdeklődése azonban minden várakozáson felül volt. Hosszú sorok, tömegek állottak sorban, hogy a bejutást kívárlják. Feltűnő hosszú sora volt azoknak, akik az emlékkönyvbe óhajtottak írni.

Én csaknem az egész csoportomat figyelőszolgálatra vezényeltem a szovjet pavilonhoz, hogy az ott tolongók között a keresett személyeket felismerve előállítsák, másrészt, hogy az esetleg ott tüntetésre készülöket – magunkat felismertetve – szándékuktól eltérítsük. A figyelő detektívek jelentették, hogy igen sokan politikai nyilatkozatokat írnak be az emlékkönyvbe. Egyik-másik detektív ügyetlenül végezte figyelő szolgálatát, mert az emlékkönyv kezelésével megbízott szovjet tisztviselő észrevette, s nyilván detektívet sejtve benne, tiltakozott az emlékkönyvbe írók molesztálása ellen, s diplomáciai botránnnyal fenyegetőzött. Foglalkoztatott a gondolat, hogy az emlékkönyveket valahogyan megszerezsem, de be kellett látnom, hogy az lehetetlen, mert záráskor minden nap a követségre szállították. Oroszországgal való hadba lépésünket követően, dr. Sombor utasított, hogy valamennyi régebbi bizalmi emberünket kerestessék meg, s őket további szolgálattételre szólítsam fel. Ekkor kerestettem fel és hívtam be Demény Pált hivatalomba, Stolte Istvánt, s több jelentéktelenebb volt besúgót is. A detektívek csak elvéve találták meg embereinket, mert azok vagy katonai szolgálatban állottak, vagy munkaszolgálatosok voltak, vagy egyéb ok miatt nem lehetett őket megtalálni. Bizonyos, hogy Demény és Stolte jelentkezett, s a továbbiakban, bizalmas szolgálatunkban állottak. Sombor úgy Demény, mint Stolte részére 50-50 pengő bizalmi költséget állapított meg, mely összeget Stolte elfogadta, Demény azonban, hivatkozva rendezett anyagi viszonyaira, a felajánlott összegről mindenkorra lemondott. Csoportvezetői megbízásom óta ez volt az első eset, hogy bizalmi emberek beszerzése céljából pénzt kaptam. Sombor ekkor havi 1.000 pengőt helyezett kilátásba a bizalmi szervezet kiépítésére, de ez az ígért összeg leolvadt havi 110 pengőre. Így a bizalmi szervezet kiépítése elmaradt.

Sombortól utasítást kaptam, hogy a már korábban elkészített internálódók névsorát vizsgáljam át, készítsék el a végleges névsort, s aztán mielőtt az előállításokat megkezdendők, – neki mutassam be. A névsort elkészítettem, de időközben a def leküldött egy névsort, kérve, hogy az abban szereplőket internálási eljárás alá vonjuk. Ez a névsor jóval bővebb volt, mint amit én készítttem. Szerepelt a névsorban egyik-másik régebbi bizalmi emberünk

is és olyanok, kiket mi nem internáltunk volna. Így szerepelt benne Blau Ella is, egyik bizalmi emberünk felesége.³¹⁰ Őt is internálnunk kellett, s csak utólag, sok utánjárás után tudtuk egyik-másik internáltat (kiknek internálása egyébként indokolatlan volt) szabadon bocsátani.³¹¹

Ekkor jelentkezett hivatalomban Jolsvai Vilmos is és kért, hogy a várható preventív intézkedésekkel kapcsolatban őt ne internáltassam. Jolsvait eredetileg sem volt szándékom internáltatni, őt az én általam készített listára fel sem vettem, s mert a def listáján nem szerepelt (a csendőrök nyilván nem tudtak róla), kérését könnyen tudtam teljesíteni. Szándékom volt ugyanis Jolsvait rábírn arra, hogy részünkre valamelyes adatokat szolgáltasson. Tudtam – ismertem jellemét –, hogy besúgóí szerepre őt rábírn soha nem fogom tudni, de reméltem, hogy a vele folytatandó beszélgetések során valamelyes támpontokhoz hozzájuthatok. Ezért megígértem, hogy nem internáltatom, ezzel szemben csupán arra kértem, hogy engem gyakrabban keressen fel. Jolsvai ezt meg is ígérte, ennek dacára engem önszántából soha fel nem keresett, s amikor vagy két ízben én bekértem magamhoz, s tőle egyet-mást kérdezgettem, a felelet alól kitért azzal az indoklással, hogy a munkástársai őt kerülik, besúgónak tartják, mert a rendőrség dacára korábbi szerepének nem internáltatta. Láttam rajta, hogy nem mond igazat, láttam, mennyire kínos reá nézve igyekeztem – nem erőszakoltam tovább a dolgot, s békén hagytam. Nem is találkoztam vele, csak az 1942-es, Andrassy úti laktanyában lefolytatott nyomozás során.

Úgy emlékszem, ebben az időben kezdtem felfigyelni az újpesti Rezi Károly-féle frakcióra. Erre egyébként az Újpesten dolgozó bizalmi emberünk, Benisz is felhívta a figyelmemet. Az ő általa szolgáltatott adatok alapján állítottam össze a frakció részleges listáját is. Benisz egy alkalommal jelentette, hogy a frakciónak van egy apparátusa elrejtve. Rejtekhelyéről most akarják elvinni, hogy azt alkalmas helyen üzembe állítsák. Pár nappal később Benisz

³¹⁰ Linka Istvánné született Blau Ella férje, Linka István vasmunkás – azaz a „3. számú b-egyen” – több fontos bűnügyben segített a detektíveknek. 1934-ben informálta a rendőrséget a Schiesz-Takó-féle robbantásos merényletekről. A KMP számos vezetőjét, köztük 1935-ben Rózsa Richárdot, valamint titkos nyomdát is lebuktatta. Későbbi sorsa ismeretlen. ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról I. kötet 272. Cser István vallomása.)

³¹¹ Sombor József főkapitány-helyettes 1941. július 15-i jelentése harmincegy internált személy nevét tartalmazta, és további huszonhárom személyről állapította meg, hogy internálásuk különböző okok miatt nem volt lehetséges. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 325–327.

jelentette az apparátus rejtekhelyét, s a pontos időt, amikor azt onnan tovább viszik. Én detektíveket küldtem ki figyelésre, hogy állapítsák meg ki és hová viszi az apparátust.

A kiküldött detektívek látták, hogy a becsomagolt apparátust egy magas fiatalember kihozta a házból, ahol az eddig rejtve volt, s azt vállára véve Rákospalota irányába viszi. Követték egy darabig, de az apparátust vivőt elvesztették, s így dolguk végezetlen, eredménytelenül tértek vissza.

Az apparátus nem is került elő, csak az 1942-es nyomozás során, amikor azt, ha jól emlékszem, Bugárnál találták meg. Megállapítható volt, hogy az apparátus nem működött (Bugár talán az apparátus miatt ugrott le 1942-ben a főkapitányság III. emeletéről).

Benisz jelentette azt is, hogy az újpesti munkásotthonban a kommunisták egy, a fennálló állami és társadalmi rend ellen izgató színdarab előadására készülnek. A kapott adatok alapján kimentünk az újpesti munkásotthonba, s ott a kiosztott szerepek tanulmányozásán értük tetten a társaságot. Ott találtuk Grünwald Lászlónét, Bárd Árminékat, s még több, általunk ismert személyt. Valamennyiüket előállítottuk a főkapitányságra, ahonnan később az ügyészségre kerültek. Úgy emlékszem, hogy a nyomozás során megállapítást nyert, hogy az otthon gondnoka (talán Báron) tudtával és engedélyével akarták a színdarabot az otthonban előadni. A gondnok ellen is megindult az eljárás – nem tudom, milyen eredménnyel.

Grünwald Lászlónétól kérdeztem, hogy hol van a férje. Azt mondta, hogy nem tud róla semmit, mert ő már régebben illegalitásba ment, s azóta nem jelentkezett. Ez időtől kezdve kerestettem Grünwald Lászlót – nem sok eredménnyel. Időnként figyeltettem a Grünwaldnak Rákospalotán lakó sógorát, illetve annak lakását, majd a Kispesten lakó édesanyjának lakását, de Grünwald László sem itt, sem ott nem mutatkozott. Hírt kaptam arról is (nem tudom, honnan, lehet, hogy egyik előállított kihallgatásakor beszélt erről), hogy Grünwald László Rezi Károlynéval szokott találkozni az Aréna és a Lehel út sarkán. A kapcsolatra vonatkozólag az volt a hírem, hogy az nem konspiratív jellegű, hanem baráti, esetleg meghittebb viszony. Hosszabb időn át figyeltettem Rezi Károlynét is, de a figyelő detektívek jelentései szerint Grünwald és Reziné nem találkoztak. Grünwald László szerepére vonatkozólag nem voltak adataim, de tudtam, ha ő illegalitásba vonult, akkor komoly szerephez jutott. Ezért kerestem már akkor őt.

1942. március 15-ödikének ünneplésére a szociáldemokrata párt is erősen készülődött. A *Népszava* erősen propagálta az ünnepet, s felhívta a párt tag-

jait, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg a Petőfi szobornál rendezendő ünnepségen. Hasonló propaganda folyt a Kisgazda pártban is. Talán Bajcsy-Zsilinszkyék kezdeményezték a Petőfi emléklakett viselését is.³¹²

Az ünnepséget közvetlenül megelőző napokban Sombor hírt kapott arról, hogy a kommunisták az ünnepséget nagyobb arányú tüntetésre akarják kihasználni. Tüntetni készülnek ugyanis a németek és a háború ellen.

Sombor az adatok birtokában magához kérte a szociáldemokrata párt egyes vezetőit, közölte velük híreit, s kérte a pártot, hogy az ünnepségen ne szerepeljenek, tagjait a részvételtől tartsa távol. Úgy tudom, a *Népszava* be is jelentette, hogy a szociáldemokrata párt eláll az ünnepség tartásától, s felhívta tagjai, hogy ott ne jelenjenek meg. Ennek dacára nagy tömeg vonult fel a Petőfi-szoborhoz, ott tüntettek is, minek következtében tömegesen állították elő a rendőrök és detektívek a résztvevőket.

Az ünnepség rendezésének körülményei nyomozás tárgyát nem képezték, így annak indítóokáról, a pártok közötti előzetes megbeszélésekről nem tudok.³¹³

1942. május 1-ején Újpesten egy trafikban cigarettavásárlás közben egy munkás külsejű férfi zsebéből egy röpirat esett a földre. A trafikosné észrevette, s amikor a férfi már kiment az üzletből, felvette, s olvasni kezdte a

³¹² A Petőfi Sándort ábrázoló jelvényt (emléklakettet) Pátzay Pál szobrászművész 1942. márciusában a Magyar Történelmi Emlékbizottság megbízásából készítette el. A sokszorosított jelvényeket a háború- és németellenes jelszavakat skandáló tüntetők az 1942. március 15-i megemlékezésen is hordták. Néhány katonai parancsnok az emléklakettet látva feljelentést tett a rendőrségen, mivel szerintük azokon Lenin látható, így nyilvános viselésük kommunista agitációt valósít meg. Lásd: Szeder Ferenc szociáldemokrata párti országgyűlési képviselő levele a belügyminiszterhez: intézkedését kéri, mert a Mátyásföldi Rendőrkapitányság a Petőfi-jelvényt és két szociáldemokrata jelvényt kommunista jelvénynek minősítve eljárást indított egy fiatal lány ellen. Budapest, 1942. május 8. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 360–361.

³¹³ 1942. március 15-én a budapesti Petőfi-szobornál több ezer ember gyűlt össze, hogy megemlékezzen az 1848-as forradalomról. A népieket, németellenes polgári politikusokat, szociáldemokratákat és kommunistákat egyaránt tömörítő Magyar Történelmi Emlékbizottság által kezdeményezett rendezvényen az SZDP és a Kisgazdapárt – a rendőrségi figyelmeztetés miatt – hivatalosan nem vett részt, de számos tagjuk volt jelen. A megemlékezés hamar háborúellenes tömegtüntetéssé változott, melyet csak a kivezényelt karhatalom tudott erőszakkal feloszlítani. A tiltakozás szétverését követően széles körű nyomozás indult a „rendbontók” kézrekerítésére. Vö. A budapesti rendőrfőkapitány jelentése a belügyminiszterhez a március 15-i béketüntetések lefolyásáról, s az előkészítés felderítése ügyében tett rendőri intézkedésekről. Budapest, 1942. március 22. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 358.

röplapot. Láttam, hogy az kommunista jellegű. Ezért az üzletbe lépő egyik rendes vevőjét kérte, hogy a röplapot elvesztőjével együtt adja át a rendőrnek. Bekerült a főkapitányságra a röplap is elvesztőjével együtt. Pető nevű újpesti lakos volt, aki a röplapot zsebéből kiejtette.³¹⁴ Pető első kihallgatásai alkalmával tett zavaros és ellentmondó vallomásai nyomán nem tudunk elindulni. Ezért azt ajánlottam Sombornak, hogy nézzük meg Rezi frakcióját. Azért ajánlottam ezt, mert egyrészt tudtam, hogy a frakció rendelkezik apparátussal, másrészt arra gondoltam, hogy a frakció tagjai között találhatunk KMP funkcionáriust is. Sombor tudtával, most már az ő utasítására előállítottuk a Rezi-frakció nyilvántartott tagjait, köztük (úgy emlékszem) egy Hörömpöli (vagy ehhez hasonló) nevű egyént is. E címen talán tíz-tizenöt előállítását eszközöltünk. Bekerült Rezi Károly és felesége, valamint Bugár is.

Az előállítottakat a II. és III. emeleti detektívszobákban őriztettem. Rezi Károly, még mielőtt vele valaki is foglalkozott volna, WC-re kérte magát. Az őt őriző rendőr egy II. emeleti WC-re kísérte. Itt Rezi a világító udvarra nyíló nyitott ablakon át kiugrott, s az udvar kövezetén halálra zúzta magát.³¹⁵

Sombor előterjesztésemre Rezinét elbocsátotta. Mielőtt Reziné elhagyta a főkapitányságot, én kérdezgettem Grünwald Lászlóval való kapcsolatáról. Közöltem vele, hogy tudomásom szerint a Lehel és Aréna út sarkán szokott találkozni vele. Reziné kijelentette, hogy ismeri jól Grünwaldot, elismeri, hogy találkozott is vele, de az pusztán véletlen eset volt. Tagadta, hogy Grünwalddal bárminő kapcsolatban állana. Ezután közöltem vele férje halálesetét, majd elbocsátottam.

Közvetőleg megemlítem, hogy még a nyomozás megindulása előtt Demény Pál előzőleg Sombornál járt, s ott jelentette, hogy egy hat-nyolc oldalas illegális kommunista újság jelent meg a *Szabad Nép. Rákosi Mátyás lapja*³¹⁶ címmel. Az újságot üzemének egyik alkalmazottja látta és olvasta³¹⁷ egy

³¹⁴ „Kiejtette” után áthúzva: „itt kiderült, hogy”.

³¹⁵ Rezi Károlyt, egyes források szerint a detektívek szándékosan lökték ki a főkapitányság épületének ablakából. Vö. Hollós E.: *Rendőrség, csendőrség, VKF 2.*, i. m. 348. Közvetve megerősíti ezt az 1944 nyár végén lefogott Földes László vallomása, aki szerint Wayand megfenyegette, hogy úgy jár, mint Rezi Károly, ha nem tesz beismerő vallomást. (ÁBTL 3.1.9. V-135778. 110. A Budapesti Népbíróság jegyzőkönyve Földes László tanúvallomásáról.)

³¹⁶ Az újság először 1942. február 1-jén jelent meg a KMP illegális központi lapjaként, havonta 80–120 példányban. 1942 májusától 1944 szeptemberéig megjelenése szünetelt.

³¹⁷ „Olvasta” Wayand utólagos betoldása.

Újpesten lakó, s felvidékről származó embernél. (A nevét is közölte, de én már nem emlékszem arra.) Ugyanakkor egy női nevet is jelentett Sombornak, mint aki a magántisztviselők szervezetének a tagja vesz részt az illegális mozgalomban. Sombor Demény bejelentéséről feljegyzést készített, de azt csak akkor adta át nekem, amikor Demény nekem is jelentette a fentieket, s én azokat közöltem Somborral, nem tudva, hogy ő már értesült³¹⁸ a dologról. Demény bejelentésével egyidejűen arra kérte Sombort, s engem is, hogy ez ügyben egyelőre hivatalos eljárást ne indítsunk, mert az csak ronthatna az ügyön. Ő, amint továbbiakat megtud, jelenteni fogja. Sombor is, de magam is indokoltnak láttuk a kérést, s ezért a kapott adatokat nem tettük vizsgálat tárgyává. Demény ezen bejelentése vagy közvetlenül május 1-e előtt vagy 1-én, esetleg 2-án történhetett. A nyomozás további folyamán valamelyik Rezi-frakció tagnál találtunk KMP-kapcsolatot, melyen tovább haladva eljutottunk az alacsony termetű, Magyar nevű vasmunkáshoz, kinek lakásán több példány *Szabad Nép*³¹⁹ került elő.

Időközben a két rendőr által kísért Bugár a III. emeletről a lépcsőházból a földszintre vetette le magát. Komolyabb baja azonban nem történt, mert a szűk lépcsőházi korlátokhoz ütközve a szabad esés törvénye nem érvényesülhetett, s így csak³²⁰ erősebb zúzódásokkal került kórházba.

Bugár ugrásának napját követő nap jelentkezett Sombornál a def két küldöttje, nevezetesen Fóty csendőr alezredes és dr. Bánki László csendőr százados. Hajnácskóyt ugyanis még ezredesi kinevezése előtt a pécsi kerülethez helyezték, s a def-nél Fóty lett az utóda. Átvették Sombortól az ügy további nyomozását, kérve, hogy Sombor engem s még hat detektívet vezényeljen a további nyomozáshoz.

Fóty alezredes utaltatta ki az Andrásy-laktanya³²¹ egyik épületrészét, ide költöztünk előállítottjainkkal együtt, s itt folyt tovább a munka. Itt ismét az alagi nyomozás során kialakult munkarendet követtük. A detektívek eleinte kizárólag az előállítási és házkutatási munkákat, felderítéseket, s egyéb külső, városi munkát végezték, kihallgatásokat ismét kizárólag a csendőri személyek eszközölték. Később, a nyomozás vége felé már jegyzőkönyveztek is a detektívek a csendőrök által felvett vallomási jegyzetekből.

³¹⁸ „Értesült” alatt áthúzva: „tud”.

³¹⁹ „Szabad Nép” után áthúzva: „találtunk”.

³²⁰ „Csak” Wayand utólagos betoldása.

³²¹ A Budapest X. kerület Hungária körút 9–11. szám alatti épületek ma a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának adnak otthont.

Lassan kialakult a kép, hogy a KMP milyen széles területen, a legnagyobb csendben, úgyszólván sajtó nélkül, milyen hatalmas munkát végzett. Minden szociáldemokrata kerületi szervben, minden szakszervezetben kiépítette a maga támaszpontját. Baj volt azonban, hogy a szervezetben igen sokan ismerték egymást, s így rohamosan nőtt az előállítottak száma.

Itt megismétlődött az Alagon látott technikai nyomozás. Előfordultak súlyos bántalmazások is, úgy annyira, hogy Rózsa Ferenc a bántalmazások következtében meghalt. Hogy ki felelős Rózsa haláláért, nem tudnám megmondani, mert láttam, hogy felváltva többen is bántalmazták, de hogy kinek a munkája okozta közvetlen a halálát – nem tudom.³²² Sorra bekerült a KMP színe-java. A vezetők rendszerint utcai találkákról buktak le, a többiek hol munkahelyeikről, hol lakásaikról állítottuk elő. Előkerült az illegális apparátus is, melyen a *Szabad Népet* sokszorosították. Előkerült egy ólombetűs nyomda rájája és préslemeze is. Az ólombetűk nem kerültek meg, azok a továbbiakban még foglalkoztattak bennünket.

Porgesz Júlia vallomása alapján³²³ Rózsa Ferenc, a „Csipke” illegális nevű kicsi, törékeny asszonyka vallomása alapján Schönherz Zoltán, az apparátus kezelőjének vallomása alapján Schiller Marcell kerültek be. Valamelyik előállított azt vallotta, hogy a spanyolországi nemzetközi brigád hazatért tagjai valamennyien szerepet kaptak az illegális mozgalomban. Megindult a hajsza utánuk. Először meg kellett állapítani, hogy kik jártak kint Spanyolországban, onnan kik tértek vissza. Úgy emlékszem, ezen a címen állították elő velünk a csendőrök Rajk Lászlót és Tömpe Istvánt. Rajkot úgy emlékszem, internálótáborból vittük az Andrásyba. Nem tudom, ki vallott a KMP illegális propaganda szervéről, vagy ilyesmiről, mert a csendőrök ezen a címen vették elő Kállai Gyulát, Kovai Lőrincet, s még pár író embert, s kerestették dr. Földest (talán Ferenc).

³²² Rózsa Ferenc halálának körülményeiről a BM Politikai Nyomozó Főosztálya által 1959-ben lefolytatott vizsgálat szerint több csendőrnemző és detektív vett részt a bántalmazásban, melynek következtében Rózsa seblázat kapott. A nyomozóparancsnokok utasítására ekkor a gyanúsítottat ún. hűtőfürdőbe helyezték, aki azonban hamarosan tüdőgyulladást kapott, majd kómába esett és meghalt. Az esetet jelentették a nyomozást vezető Árbócz Jánosnak és Bánki Lászlónak, akik Fóty Ferenc utasítására felkeresték a Gyáli úti Szent László Kórház boncolóorvosát, és tudtára adták, hogy „a boncolási jegyzőkönyv a verést, mint a halál okát semmilyen körülmények között ne tartalmazza.” ÁBTL 3.1.9 V-52261. 91. Bánki László vallomása. Vö. ÁBTL 4.1. A-803. Rózsa Ferenc halálának körülményei.

³²³ „Alapján” után áthúzva: „bekerült”.

Ennél a nyomozásnál sem voltunk teljesen tájékozottak. A csendőrök itt is bent laktak a kaszárnyában, éjjel-nappal bármikor foglalkozhattak az előállítottakkal. Velünk pusztán annyit közöltek, amennyit jónak láttak.

Itt megjegyezni kívánom, hogy a Demény által jelentett, Újpesten lakó felvidéki ember neve felmerült valamelyik előállított vallomásaiban. Előállítására én magam is kimentem, de már nem találtuk meg, mivel nevezett értesült a lebukásokról, s illegalitásba ment. Lakásán több, címére érkezett levelezőlapot találtunk, azokat magamhoz véve az ügy irataihoz csatoltuk. Határozottan emlékszem, hogy az emberrel kapcsolatban a kaszárnya folyosóján Juhász Istvánnak mutattam a Sombortól kapott feljegyzéseket jelezve, hogy az adatokat Demény Pál szolgáltatta a rendőrségnek. Közöltem Juhással a magántisztviselők szövetségéhez tartozó nő nevét is, akire vonatkozólag Demény tett nekünk jelentést. Nem emlékszem azonban arra, hogy ez a nő bekerült-e az Andrássyba, avagy hogy neve felmerült-e a nyomozás folyamán.

A csendőröknek szokásuk volt, hogy ily nagyobb nyomozásoknál az egyes alosztályoktól (minden hadtest székhelyén volt egy nyomozó alosztály) oktatási szempontból pár napra nyomozókat, de tiszteket is vezényelni. Volt eset, hogy több volt a nyomozó, mint az előállított. Határozottan emlékszem, hogy a miskolci alosztálytól egy őrnagy (ha jól emlékszem, Ferenczy Endre) jelent meg az Andrássy laktanyában, s magával hozott kipróbálásra egy villanyozó masinát, amit szerinte igen jól lehetett alkalmazni a vallatásoknál. Itt láttam először ilyen masinát üzemben, gondolom a csendőrök is (budapestiek) itt használták először. Ferenczy őrnagy csak pár napig maradt Budapesten, távozásakor magával vitte a villanyozó gépet is.

Egy napon Juhász István azzal lepett meg engem, hogy adatai vannak arra vonatkozóan, hogy a KMP kiküldöttei hivatalosan tárgyaltak a Szociáldemokrata Párt egyik vezetőjével az egységfront létrehozása érdekében. Adatai szerint – mint mondotta – a tárgyalásokat a háttérből Rózsa Ferenc irányította, ő készített egy írásbeli memorandumot, melyet³²⁴ megbízottai át is adtak a szociáldemokrata vezető férfinak. Kérdésemre aztán elmondotta Juhász, hogy adatai szerint Schiller Marcell és Jolsvai Vilmos voltak Rózsa Ferenc kiküldöttei, ők tárgyaltak a *Népszava* szerkesztőségében Szakasits Árpáddal, s Szakasitsnak adták át [a] Rózsa szerkesztette írásbeli memorandumot. Schiller Marcell már bent volt az Andrássyban, behozattam hát Jolsvai Vilmost is. Mindkettőjüket kihallgattuk (nem emlékszem milyen sorrendben), s ők látva

³²⁴ „Melyet” után áthúzva: „Rózsa”.

tájékozottságunkat, egybehangzóan beismerték, hogy megbízás alapján több ízben tárgyaltak Szakasits Árpáddal az egységfront létrehozása érdekében, annak írásbeli memorandumot is adtak át, de végleges megállapodásra még nem jutottak. Kérdésünkre, hogy miért őket választotta ki Rózsa e feladatra, nem tudtak kielégítő feleletet adni, csupán Jolsvai jegyzett annyit meg, hogy talán mert ő jól ismeri Szakasitsot. Őt szokta ugyanis megkérni, hogy költeményeit, s kisebb cikkeit a *Népszava*-ban közöltesse le.

A késő délutáni órákban jutottunk az eredményre. Határozottan emlékszem, bent volt a laktanyában Fóty, Kudar és Árbócz alezredek, valamint dr. Bánki csendőr százados. (Nyilván a nyomozók értesítették őket a különös fordulatról.) Fóty meghallgatta Juhász tájékoztató jelentését, majd kiadta a parancsot Szakasitsnak az Andrássy laktanyába való előállítására. Én tiltakoztam ez ellen. Kértem, hogy mielőtt előállítanánk Szakasitsot, tájékoztassuk a belügyminisztert, elvégre egy parlamenti képvisellel rendelkező pártból van szó! Nagy vita keletkezett Fóty és köztem, míg végül is Kudar Lajos csendőr alezredes – aki a vitába eddig bele nem szólt – jött segítségemre, mondván: „Wayandnak igaza van” – majd odafordult Fótyhoz és folytatta: „Elvégre a belügyminiszter neked is felettesed, természetes, hogy kell őt tájékoztatnod.” Fóty továbbra is ragaszkodott Szakasits azonnali előállításához, kijelentve, hogy ő a vezérkar főnökének nevében cselekszik. Végre is beleegyezett abba, hogy másnap reggel előzőleg a vezérkar főnökét, majd a belügyminisztert is fogja tájékoztatni a megállapításokról, s azok döntése szerint fogunk a továbbiakban cselekedni.

Én még aznap este kimerítő jelentést tettem Sombornak. Másnap a délelőtti órákban Fóty alezredes telefonon intézkedett. Utasítást adott nekem, hogy Szakasits Árpádot én állítsam elő a Hadik laktanyába, s ott a kirendelt százados hadbíró (Hegyaljai Boda) [Rádóczi-Várallyai Boda Imre] jelenlétében én hallgassam ki.

Az előállításra s kihallgatásra velem jött Juhász István is. Dr. Boda szobájában történt Szakasits kihallgatása. Én az első kérdésekre kapott válaszokból láttam, hogy Szakasits tagadással próbálkozik, hogy megkíméljem a kínos vergődéstől, egyszerűen a dologra térve³²⁵ közöltem az általunk megállapított tényeket. Jolsvai és Schiller beismerő vallomásait. Szakasits azután beismerte Jolsvaiékkal történt tárgyalásait, s a memorandum átvételét. Tagadta azonban, hogy a tárgyalások anyagát, illetve a memorandumot pártve-

³²⁵ „Térve” Wayand utólagos betoldása.

zetőségi ülés elé terjesztette volna. Csúpan annyit ismert be, hogy az ügyről beszélgetett Mónus Illéssel és Büchlerrrel.

Intézkedtem, hogy Mónust és Büchlert a Hadikba állítsák elő. További kérdéseimre Szakasits előadta, hogy az írásbeli memorandumot szerkesztőségi íróasztalának jobboldali fiókjában helyezte el, s annak most is ott kell lennie. Kérésemre Szakasits átadta íróasztalának kulcsát, s beleegyezett abba, hogy a memorandumért én kiküldjek, s azt a pontosan megjelölt fiókból kiemeljük. Cser István és egy csendőrnnyomozó ment ki a szerkesztőségbe azzal az utasítással, hogy a megjelölt fiókban keressék a memorandumot, de egyébként ne tartsanak ott házkutatást.

Ezek után Szakasits vallomását az azt végighallgató százados hadbíró jegyzőkönyvbe foglalta. A továbbiakban kihallgattam az időközben előállított Mónus Illést és Büchlert. Vallomásukban mindketten igazolták Szakasitsot, pártvezetőségi ülésen ezen ügygel nem foglalkoztak, velük is magánbeszélgetés formájában közölte a kommunista párt törekvését. Úgy emlékszem, az írásbeli memorandumról Mónusék nem tudtak, legalább is nem vallottak arról.

A késő délutáni órákban jött vissza a *Népszava* szerkesztőségéből Cser István, s jelentette, hogy a kérdéses fiókban nem találta meg a memorandumot, ezért a többi fiókot is át kellett néznie. A memorandum végképp nem került elő, Cser azonban gyanús, illegális kapcsolatokat sejtető feljegyzéseket, iratokat talált a fiókban, s azokat átvizsgálásra behozta a Hadikba.

Átvizsgálva a jegyzeteket és iratokat, egy közjegyzői elismervényt találtunk, mely szerint a közjegyző igazolta, hogy Szakasits Árpád nála egy lezárt borítékot helyezett letétbe azzal a meghagyással, hogy a levél csakis Szakasits Árpádnak adható ki. Kérdésünkre, hogy mit tartalmaz a közjegyzőnél letétbe helyezett levél, Szakasits csak annyit mondott, hogy egy politikus elgondolásait a jövőt illetően. Bővebben még akkor sem nyilatkozott, mikor közöltük vele, hogy a levelet kiemeljük a közjegyzőtől. Gondoltunk természetesen arra is, hogy a keresett memorandum lesz a borítékban. Dr. Boda hadbíró százados végzésben lefoglalni rendelte a kérdéses levelet. Én a végzéssel jelentkeztem a közjegyzőnél, a levelet lefoglaltam, bevittem a Hadikba, s ott átadtam a hadbírónak. Dr. Boda Szakasits jelenlétében nyitotta fel a levelet.

A levelet a volt budapesti angol követség egyik tanácsosa írta Stambulból Szakasitsnak. Magyar nyelven és írógépen készült a levél. Bevezetőben az író hivatkozott a még Budapesten megkezdett tárgyalásaira, melyeket a Szociáldemokrata Párttal folytatott, s most is mint szövetségesekhez fordul, ami-

kor kéri, hogy a szövetséges viszonyt a párt most már tettekkel bizonyítsa is. Kihangsúlyozta a levélíró, hogy a háború befejezésével a Szociáldemokrata Pártra vár a hatalomátvétel, mert az emigráció csak másodsorban jöhet számításba. Kifejezetten szabotázs cselekményeket sürgetett az író.

A levelet aznap este³²⁶ elolvasta dr. Boda, dr. Bánki, Juhász István, Cser István és én, valamint Árbócz alezredes.

A továbbiakban mi nem foglalkoztunk az ügygel, mert a def azt saját hatáskörében maga nyomozta. Még az egységfront-tárgyalások is lekerültek a napirendről. Szakasitsékat (Mónus és Büchler) a Hadikból bocsátották el, mi pedig Jolsvait engedték szabadon (utasításra).

Tudom azonban, hogy a levelet [a] stambuli magyar konzul felesége (Mike bárónő) [Miske Jenőné] hozta Stambulból, s adta át itt Szakasitsnak. Tudom azt is, hogy nem csak Szakasits, de ilyenfajta levelet kapott Bethlen gróf, a *8 Órai Újság* szerkesztője. Bethlen a levelet Sombornak adta át.

Tudom azt is, hogy ebben az ügyben hadbíróság vonta felelősségre a főkonzul feleségét, s halálra ítélte. Kegyelemből a halálbüntetést életfogytiglani fegyházra változtatták át, de jó félév múlva egyik detektív kollégám kísérte az elítéltet Stambulba.³²⁷

A nyomozás tartama alatt áttanulmányoztam a *Szabad Nép* két számát, majd ismételten átnéztem az egyes közéleti előkelőségek által a címükre postán érkezett, s hivatalunkhoz beszolgáltatott röpiratokat. E röpiratokban a kommunista párt felhívja az összes pártokat, még az uralmon lévő kormánypártot is, hogy tekintsenek el minden olyan körülménytől, mely a pártokat egymástól külön választja, fogjanak össze a közös ellenség, a németek

³²⁶ Az „aznap este” Wayand utólagos betoldása.

³²⁷ 1942 késő tavaszán az akkor már emigrációban élő Pálóczi-Horváth György újságíró több bizalmas tartalmú levelet próbált eljuttatni számos hazai németellenes közéleti személyhez. A címzettek között volt az SZDP főtitkára, Szakasits Árpád, Barankovics István kereszténydemokrata politikus és ifj. Kertész Róbert, a *8 Órai Újság* újságírója. A SOE-kötélékben dolgozó Pálóczi-Horváth a levelek megírásával felső kapcsolatának, a törökországi brit követség tanácsosának, Basil Risbridger Davidsonnak azon szándéka szerint járt el, miszerint az említett politikusok – akiket Davidson még az 1939–1941-es magyarországi tartózkodása idején ismert meg – mihamarább emigrációba menjenek és egy jövőben felállítandó, angolszászbarát ellenkormányt alakítsanak. A kézbesítő futár báró Miske Jenőné azonban csak Szakasitsnak tudta átadni a levelet. A báróné a másik levelet Bethlen Andrásnak a *8 Órai Újság* főszerkesztőjének adta tovább, aki azonban nemcsak Kertészt, de a magyar állambiztonságot is értesítette a bizalmas üzenetről. Lásd: Szeredi Pál: Kovács Imre kapcsolata az angol titkosszolgálatral. *Magyar Szemle*, 2013/9–10. 67–88.

ellen. A németek kiűzése és leverése után ráérnek a független, demokratikus Magyarországon rendezni a pártdifferentiákat.

Független, demokratikus Magyarországról ír és azért küzd a kommunista párt. Hihetetlen, elképzelhetetlen, hogy ez komoly szándék, komoly program legyen.³²⁸ Hosszasan beszélgettem e témáról Schönherz Zoltánnal. Ő is állította, hogy Oroszországnak semmi szándéka nincs Magyarország belügyeibe avatkozni, még kevésbé van Magyarországgal szemben³²⁹ hódító szándéka. Pusztán azt kívánja, hogy az egyébként „életteréhez tartozó” Magyarország térjen végleg át a demokratikus állami berendezkedésre.

1942. július végén fejeztük be a nyomozást az Andrássy laktanyában, s utána a vadházastársak (rendőrség-csendőrség) rövid időre szétváltak.³³⁰ Még a nyomozás tartott, amikor hírt kaptunk arról, hogy egy vezérkari tiszt vezetése alatt egy központi politikai nyomozó szerv van alakulóban, hová úgy a rendőrség, mint a csendőrség tiszteket és nyomozókat, illetve detektíveket fog vezényelni. Sombor is tett nekem említést a készülő szervezetről, jelezve, hogy vezénylésemet már kérték tőle.

Az eredeti tervektől eltérően meg is alakult az „Államvédelmi Központ” (ÁvK) nyomozószerv nélkül, mert az egyes felmerülő nyomozásokra esetről-esetre történt a vezénylés. A továbbiakban minden nyílt nyomozásra csupán az ÁvK adhat engedélyt, amikor is mint legfőbb irányítót egy az ÁvK-hoz beosztott honvéd- vagy csendőrtisztet küld le a nyomozás folytatására vezényelt detektívekből és csendőrnemzetekből álló nyomozóközösséghez.³³¹

³²⁸ „Legyen” Wayand utólagos betoldása.

³²⁹ „Szemben” után áthúzva: „területi agressziója”.

³³⁰ Az 1942 májusában indított nyomozás során több mint 600 embert vettek őrizetbe, nagy részüket hűtlenség miatt vonták felelősségre, míg többeket a rendtörvény megsértése alapján ítélték el. Akikre nem tudtak semmilyen konkrét államellenes bűntényt rábizonyítani, azokat internálták vagy büntető munkásszázadba osztottak be, és a keleti frontra vezényelték őket, de előfordultak szabaddalra helyezések is. A nyomozás szinte teljesen felszámolta a KMP felső és középszintű vezetői gárdáját. A tömeges represszió hozzájárult az SZDP társadalmi bázisának megnyirbálásához is, és meggyengítette a németellenes függetlenségi mozgalmakat.

³³¹ Az Államvédelmi Központot (ÁvK) 1942. július 1-jén hozták létre az országos jelentőségű államrendészeti, belbiztonsági, kémelhárítási és egyéb a közélet tisztaságát befolyásoló közigazgatási, panama és korrupciós ügyekben indult nyomozások koordinációjára. Vezetője Ujszászy István vezérőrnagy, helyettese Kudar Lajos csendőr alezredes lett, irányítása a belügyminiszter és a Honvéd Vezérkar főnökének közös feladata volt. Bővebben lásd: Kovács Tamás: Államvédelmi Központ 1942 – Az első kísérlet az egy-

Augusztus első napjaiban az ÁvK-tól kaptam utasítást, hogy ötödmmal utazzam le Erdélybe, s ott főként a városokban folytassunk bizalmas puhatolózást, annak megállapítása végett, hogy az illegális szervezkedés stádiuma szükségessé teszi-e a nyílt nyomozás bevezetését. Még elindulásom előtt megtudtam, hogy a kolozsvári csendőrnemzet alosztály sürgeti és kéri a nyílt nyomozás elrendelését, mert bizalmas megállapításai szerint a szervezkedés igen előrehaladott állapotban van.

Utasítást kaptam, hogy jelentkezzem a kolozsvári rendőrkapitányság vezetőjénél és a csendőrnemzet alosztály vezetőjénél és velük együtt, illetve velük összhangban, a tőlük kapott adatokat figyelembe véve végezzem bizalmas felderítő munkámat.

Kolozsvárra utaztunk, ott előbb a rendőrkapitányság vezetőjénél, Hollósy-Kuthy főkapitányhelyettesnél jelentkeztem. Ő már tudott a megbízatásomról, az ÁvK értesítette a kapitányságot. Kérdésemre a főkapitányhelyettes kijelentette, hogy sem Kolozsváron, sem a szemléltői körzetbe³³² tartozó erdélyi városokban illegális szervezkedés nem észlelhető, ilyen jelek nem mutatkoznak, röpiratszórás és egyéb hasonló jelenség nincs. Tudott a főkapitányhelyettes arról, hogy a csendőrségi nyomozó alosztály kérte és sürgette a nyílt nyomozás elrendelését.

Jelentkeztem a csendőrnemzet alosztályánál Fekete csendőr századosnál (azóta meghalt), aki határozottan állította, bár bizonyítani nem tudta, hogy kommunisták szervezkedése igen élénk. Ha majd megindul a nyomozás, mint 1941-ben is, csak akkor fogjuk látni a szervezkedés előrehaladottságát.

Egy hónapon át figyeltük a csendőrök által különböző városokban megjelölt kommunista-gyanús személyeket, de a szervezkedés legkisebb jelével sem találkoztunk. Természetesen ilyen értelemben jelentettük bizalmas puhatolózásunk eredményét. Végezetül Hollósy-Kuthy vezetésével Fekete százados, egy alezredes a kolozsvári def-től és én bizottságilag jártuk végig az erdélyi városokat, hol a rendőrhatalóságoknál vizsgáltuk át a kommunistákkal szemben felmerült adatokat. Megállapítottuk, hogy a szervezkedés jelei egy

séges magyar állambiztonsági csúcsszerv kialakítására. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI. (2010.) <http://www.pecshor.hu/periodika/XI/kovacst.pdf> (Utolsó letöltés 2017. január 9.)

³³² A rendőrség 1932. január 1-jén létrehozott szemléltői körzetei több városi rendőrkapitányságot átfogó rendészeti-igazgatási egységek voltak. Működésük a korábbi kerületi főkapitányságok illetékességi területére terjedt ki, irányításuk a Vidéki Főkapitányság alá tartozott. Vezetőjük főkapitány-helyettesi rangosztályba tartozó rendőrségi tisztviselő volt.

városban sem mutatkoztak. Jelentésünk alapján az ÁvK nem engedélyezte a nyílt nyomozás bevezetését.

Visszatérve Erdélyből, pár nappal később Sombor közölte velem, hogy az ÁvK rendelkezése értelmében Újvidékre kell hatod magammal leutaznom, s ott egy az ÁvK-tól a nyomozás irányítására levezényelt honvéd őrnagynál jelentkeznem. Leutazva Újvidékre jelentkeztünk a honvéd őrnagynál. Itt tudtuk meg, hogy magában a városban lefolytatandó nyílt nyomozásra egy detektívekből és csendőrnnyomozókból álló különítményt állítottak fel, hogy a szerb kommunisták³³³ ifjúsági szervezkedését göngyölítsük fel. Megjegyzem, hogy Újvidék környékén a falvakban már akkor teljes erővel folyt a csendőrség által megindított nyomozás, melyen rendőrségi személyek nem vettek részt. A csendőrök ugyanis a partizánok ellen nyomoztak. Ez a csendőri nyomozás semmi összefüggésben nem állott az ÁvK által elrendelt újvidéki nyomozással.³³⁴

Újvidéken a helybeli rendőrség által korábban beszerzett adatok alapján indult meg a nyomozás. Itt is az eddig követett munkabeosztásban dolgoztak a detektívek és a csendőrnnyomozók. A Budapestről ide vezényelt detektívek a helybeli detektívekkel együtt az előállításokat, házkutatási és egyéb felderítő munkát végezték, míg a csendőrnnyomozók a kihallgatásokat eszközölték, s jegyzetelték a vallomásokat, melyekről később a detektívek készítették a jegyzőkönyveket. A csaknem öt hónapon át tartó nyomozás egy igen széles körű, gimnáziumokra, valamint egyéb iskolákra, üzemekre, stb. kiterjedő szervezkedést göngyölített fel. A hidegebb idő beálltával a falvakban nyomozó csendőrök is beköltöztek Újvidékre, az Armiaába, a továbbiakban itt dolgoztak egy emelettel felettünk, de a két csoport munkája között összefüggés a későbbiekben sem volt. Itt tartózkodásunk ideje alatt állapította meg a partizánok ellen nyomozó csendőri csoport Markovics Szvetozár újvidéki rejtékhelyét, hol őt és feleségét nagy tűzharc közepette el is fogták.

³³³ „Kommunisták” Wayand utólagos betoldása.

³³⁴ Az 1941. áprilisi magyar bevonulás után Délvidéken több párhuzamosan folyó nyomozás vette kezdetét. A szovjet–német háború kitörését követően megélénkült, nagyrészt kommunista irányítású partizánvétekezés ellen a csendőrség és a honvédség alakulatai vették fel a harcot, míg a városokban szerveződő ellenállási mozgalmakkal szemben a rendőrség és a csendőrség közösen lépett fel. Bár a rendőri és a csendőri nyomozások itt is sokszor keresztezték egymást, a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának detektívjei nem végeztek felderítéseket a fegyveres partizánok ellen, helyi rendőri erők azonban néhány alkalommal részt vettek a csendőrség és a honvédség „razziáiban” (például az 1942. januári újvidéki vérengzésben.)

Markovics a rejtékhelyén két társát agyonlőtte, majd sikertelen öngyilkossági kísérlet után feleségével együtt megadta magát.

1942 decemberében, amikor jelentéstételre Újvidékről Budapestre utaztam, Sombor közölte, hogy távollétem ideje alatt a Szélesi-csoport névtelen levél alapján valami fejes kommunistát fogott, de nem tudják, mit kezdjenek vele. Utasított, hogy nézzem meg az előállítottat és foglalkozzam vele. Rövid ideig tartó foglalkozás (beszélgetés) után látnom kellett, hogy képzett kommunistával állok szemben, ezt beszéde, válaszai világosan kimutatták. Felfigyeltem, s – akkor még élénken emlékezetemben volt, az 1942-es ügy³³⁵ (Andrássy laktanya) szökésben lévő vezetőinek személyleírása, beszédmodora, hanghordozása, alakja, stb. – rájöttem, hogy az ember nem lehet más, mint a „Pista” illegális néven szereplő központi bizottsági tag. Véleményemet azonnal a szemébe is mondtam: „Hiszen maga a Pista!” Emberem annyira meglepődött, hogy szinte saját maga sem vette észre, amikor beismerő vallomása kicsúszott a száján. Megállapításomat most már közöltem Szélesivel, átadtam neki az Andrássy-laktanyai nyomozás „Pistára” vonatkozó anyagát, s így a már kb. két hét óta vajdó ügyet rendőri szempontból helyes irányba tereltem.

1943. január közepe felé tértünk vissza Újvidékről. Hazatérésem után felkeresett Juhász István és közölte velem, hogy a Szélesiék által elfogott Skolnyikkal hosszasan foglalkozott, s tőle sok mindenre vonatkozólag kapott támpontokat. Így jelezte, hogy a központi bizottság kiegészítésre szorul. Egyik tagjául valószínűleg Rosner Jenőt fogják behívni. Beszélt Skolnyik arról is, hogy az apparátus vonalon egy író feleségét foglalkoztatja a párt. Az író már régebben elítélte a bíróság, s jelenleg is ül. Valami gyenge támpontot kapott még Skolnyiktól Juhász, amiből Juhász arra következtetett, hogy az apparátus kezelését Tömpe Istvánra akarja bízni a párt.

Ezen közlés vétele után én az országos bűnügyi nyilvántartóból kiemelttem Rosner Jenő fényképét, hogy azt sokszorosítsam, s a detektíveknek kiosszam. Majd arra gondolva, hogy Antal Jánosné lehet az a nő, aki az apparátus vonalon dolgozik, figyeltetni kezdtem.

Több vonalon figyelő detektívjeim jelentettek, hogy eljárásuk során igen gyakran tapasztalják azt, hogy előttük magukat detektíveknek kiadó személyek jártak a figyelési hely körül, s ott nyomozati cselekményeket eszközöltek. Antal Jánosné lakása körül pedig minden kétséget kizárólag megállapí-

³³⁵ „Ügy” alatt áthúzva: „nyomozás”.

tottuk, hogy itt Palotás Ferenc csendőrnnyomozó járt el annyira ügyetlenül, hogy másnap Antalné elutazott, s többé nem tért vissza.

Jelentést írtam a csendőri túlkapásokról, azt átadtam Sombornak kérve őt, hogy a miniszter útján toroltassa meg az erőszakosságokat, s azt a jövőre vonatkozólag szüntesse meg. Sombortól tudom, hogy a miniszter egy ÁVK értekezlet keretén belül vonta felelősségre a csendőröket, eltiltotta őket a rendőri területen való mindennemű figyelő és nyomozó munkától, s kötelezte őket arra, hogy amennyiben rendőri területre vonatkozóan adatok birtokába jutnak, azokat közöljék az illetékes rendőrhatalósággal.

Most Tömpe Istvánnal próbálkoztam, mint akiről feltételezhető, hogy az apparátus vonalon fog beosztást kapni. Tömpe István azonban, amióta 1942-es nyomozásból szabadlábra került, illegalitásban élt. Tudtam, hogy három Tömpe-testvér van, kik közül ketten éltek illegalitásban. A harmadik testvér figyelését rendeltem el. Cselényi detektívet küldtem ki három társával, hogy egymást váltva végezzék a figyelést. Figyelésünk pár nap után eredményre vezetett, mert a legálisan élő Tömpe (talán Ferenc) találkozott egyik fivérével, Andrással. Most már Andrászt figyelték tovább. Megállapították, hogy Tömpe András minden éjjel máshol alszik, tehát konspirál. Annál fokozottabb óvatossággal figyelték tovább, míg egy napon, a délelőtti órákban, Cselényi telefonon jelentette, hogy Tömpe András megítélése szerint Grünwald Lászlóval találkozott, s egy Fő utcai kávéházba tértek be. Szélesi Jenővel annak kocsián kimentünk a Fő utcai kávéházhoz, ahol Cselényiek jelentették, hogy Tömpéék még mindig a kávéházban tartózkodnak. Hosszabb ideig vártunk, Szélesi türelmét vesztve bement a kávéházba, majd rövidesen kijött. Utána csakhamar kijöttek Tömpéék is és a szűk budai utcákon megindultak. Abban a hiszemben, hogy Grünwald László a másik személy, de meg arra is gondolva, hogy Szélesi ügyetlensége révén Tömpéék észrevehetők, hogy figyelés alatt állnak, lefogtuk őket. Kérdésemre Tömpe András saját nevét mondotta be, a másik azonban észrevehetően illegális nevet mondott. Láttam, hogy nem Grünwald László került kézre, de az első percekben az ismerős arcát nem ismertem fel. Csak amikor az autóban a főkapitányságra hajtottunk, néztem meg alaposabban, s akkor jöttem rá, hogy Rosner Jenő, az egykori „Anonymus” került a kezünkbe.³³⁶ Amint beértünk a hivatalunkba,

³³⁶ Kovács István legendás volt a kommunista mozgalomban arról, hogy bármilyen fizikai kényszer alkalmazása ellenére sem mondott semmit a detektíveknek. Első, 1934-ben bekövetkezett lebukásakor két héten keresztül még a nevét sem volt hajlandó elárulni az őt vallató rendőröknek, ezért kapta tőlük az „Anonymus” nevet.

ismét megkérdeztem az előállítottat, hogy mi a neve, s amikor ő ismét hamis nevet mondott be, kihúztam fiókomat, kivettem Rosner Jenő fényképét, s neki felmutattam. Csak most ismerte be, hogy ő valóban Rosner Jenő.

Egyáltalán nem örültem a „nagy fogás”-nak. Bár mindkettő neve kitűnő márka az illegális mozgalomban, Rosnerről pedig hírem volt, hogy központi bizottsági tag. Tudtam, hogy konkrét adatok nélkül velük nem boldogulok. Szerepükre vonatkozó adat azonban nem volt birtokomban. Rosner illegális lakására kiküldtettem detektíveket házkutatásra, s a lakás őrzésére. A házkutatásoknak nem volt különösebb eredménye. Elővettük tehát őket, s az illegális mozgalmi szerepükre vonatkozó kérdésekkel faggattuk. Mindketten tagadtak, véletlen találkozásnak mondták összejövetelüket. Tagadásuk mellett kitarítottak akkor is, amikor megvertük őket. Rosner bántalmazásában magam is részt vettem, mert egyrészt a kapott válaszok bősztettek fel, másrészt elragadott a hev, hogy kapcsolatát, esetleg újabb találkáját tőle megtudva tovább tudjunk haladni. Időközben Rosner lakásáról előállították az oda befutó Kolozs Mártát, aki szintén jó márka volt a mozgalomban. Kolozs Mártával is csak gyengén boldogultunk. A nála talált levelek, stb. hatása alatt beismerte, hogy kapcsolatban állott Rosner Jenővel és Tömpe Istvánnal, de azokat nem mozgalmi kapcsolatoknak jelentette ki. Ennek dacára Tömpe István lakását nem akarta megmondani. Csak másnap, talán harmadnap mondta meg Tömpe István lakását. Kimenve a lakásra, csak annyit tudtunk megállapítani, hogy Tömpe István valóban ott lakott, de ruháit visszahagyva váratlanul elutazott, s oda többé vissza nem tért. A lakást még sokáig figyeltettem, de eredmény nélkül. Előkerült még egy távirat is, melyet Tömpe István küldött Kolozs Mártának (talán anyja címezte), melyből kitűnt, hogy Tömpe Istvánt ezen a vonalon hiába keresnők.

Így csak következtetésekkel terhelten tudtuk őket az ügyészségnek átadni.

Megjegyezni kívánom, hogy már az 1942-es nyomozás során vallottak egyesek olyan értelemben, hogy Grünwald Lászlóval szemben bizonyos kifogások merültek fel, s őt a párt, főként anyagi differenciák miatt kikapcsolta, s ellene vizsgálatot folytat. Hasonlóképpen beszélt Grünwaldról Skolnyik is, de én ezt nem hittem el, s konspirációnak véltem. Őt, mint a helyi, s a személyi viszonyokat legjobban ismerőt sejtettem az illegális mozgalom élén. Ezért keresttem és kerestem magam is, fényképét kiosztottam a detektívek között.

1943 áprilisában Tényi Mátyás detektív a Szabadság térről telefonált, hogy küldjek ki detektíveket figyelésre, mert ott felismerte Simon Jolánt,

aki ott egy kis gyermekkel foglalatoskodik. Kiküldtem, úgy emlékszem Temesi Bélát két detektívvel. Temesi később telefonált, hogy valóban Simon Jolán figyelését vették fel. Simon Jolán a déli órákban a kisgyermekkel együtt elhagyta a Szabadság teret, s a Károly Király út (talán 5/c) és [a] Dohány, illetve a Wesselényi út sarkán lévő házba ment be. Útközben találkozott férjével, Eisenberger Benővel, aki mialatt a felesége a házba tért, a körúton egy padra ülve várta feleségét. A hír vétele után újabb két detektívvel (az egyik Szabados volt) autón azonnal kimentem, mert tudtam még az 1942-es nyomozás anyagából, hogy Eisenberger Benő a központi bizottság tagja.³³⁷ Magam is felismertem Eisenbergert. Szabadosnak, s a másik detektívnek rövid tájékoztatást adtam munkájuk rendkívüli fontosságáról és kértem, hogy lelkiismeretesen, s főként óvatosan figyeljenek. Ha elvesztik a figyelteket, nem nagy baj, de ha észrevéttetik magukat, helyrehozhatatlan hibát követnek el. Ezek után a két figyelőt hátrahagyva bevonultam a főkapitányságra. Másnap Szabadosék jelentették, hogy Eisenbergerné kijöve a házból férjével együtt a házban lévő kávé mérésbe tértek be, onnan azonban már kijönni nem látták.

Másnap azonban újra felvették Eisenbergerné figyelését, aki a kisgyermekkel ismét a Szabadság térre ment napozni. Tényi ismét arra járt, s látta, hogy Szabadosék ügyetlenül, lelkiismeretlenül végezték munkájukat. Szabados félrehívta és leszidta, jelezve, hogy viselkedésüket jelenteni fogja nekem. Be is jelentette telefonon az esetet. Ha jól emlékszem, Temesit küldtem ki, hogy nézzon utána a figyelőknek. Temesi azonban már nem találta a Szabadság téren őket. Mint később kiderült, Eisenbergerné a figyelőket valóban észrevette, a gyermeket visszavitte, s ő maga végleg eltávozott a környékről.

Ebben az időben történt, hogy Sombor utasítására jelentkeznem kellett az ÁvK helyettes vezetőjénél, Kudar Lajos csendőr [al]jezredesnél. Jelentkezésem alkalmával már ott találtam Juhász Istvánt is. Kudar röviden tájékoztatott bennünket, hogy a brünni Gestapo helyettes vezetője és a pozsonyi szlovák rendőrség egyik felügyelője értékes magyar vonatkozású adatokkal fordult hozzá, kérve a magyar hatóságok támogatását. Arról volt szó, hogy a szlovák kommunista párt egyik vezetője, Tonhauser Pál Budapestre szökött, itt felvette a kapcsolatot a KMP-vel, s bekapcsolódott annak munkájába. A szlovák rendőrség egyik bizalmi emberének jelentése szerint a szlovák

kommunista párt egy női funkcionáriusa Kassán keresztül Budapestre készül Tonhauser Pálhoz. E nő figyelését Kassán kell felvenni, mert ott a szlovákok bizalmi emberével találkoznia kell, s tőle fogja megkapni a Tonhauserhez való jutás körülményeit.

Utasítást kaptunk Juhással, hogy a külföldi rendőrökkel egy az ÁvK-nál szolgálatot teljesítő rendőrtanácsos vezetésével utazzunk Kassára a nő figyelésének felvétele végett.

Kassára utaztunk, ott két-három napot időztünk, míg a várt nő megérkezett, felkísértük Budapestre, itt a további figyelése során elfogtuk Tonhauser Pált. Tonhauser Pál első kihallgatásain a brünni német, s a pozsonyi szlovák rendőrök is részt vettek, szlovák vonatkozású³³⁸ kérdéseket intéztek hozzá, s a feleletekből jegyzeteket készítettek. További kihallgatása során beismerte, hogy bekapcsolódott a KMP illegális munkájába, ott mint a központi bizottság tagja működött. A központi bizottság egyik ülésének helyét ő nevezte meg valahol Kispesten valami rokonánál. E bizottsági ülésen őt vagy hat bizottsági tag vett részt, köztük (ha jól emlékszem) Rosner Jenő, Eisenberger Benő (talán Kicsi néven), Grünwald Lászlóra vonatkozóan ő is Skolnyikhoz hasonlóan vallott – mint mondotta –, vizsgálat folyik ellene, s a vizsgálat tartamára kikapcsolták.

Úgy emlékszem, hogy Tonhauser lebukása idején indult meg a csendőrség által kezdeményezett első soroksári nyomozás, ahová Tonhauser Pál is kikerült.³³⁹

Ebben az időben jelentette Demény Pál Sombornak és nekem, hogy egy terrorszervezet van kiépülőben, azzal a céllal, hogy különböző szabotázs-cselekményekkel és főként vasúti vonalak felrobbantásával a németek utánpótlását gátolják meg. Megnevezett egy cukrász foglalkozású főt lakost is, aki már beszervezett tagja a terrorcsoportnak.

Ugyanebben az időben a csendőrök is jelezték, hogy bizalmi embereik jelentése szerint különös szervezkedés folyik Budapesten és a környező falvakban. Az ÁvK útján intézkedtek, hogy a rendőrséggel együtt folytassák le a nyílt nyomozást megelőző felderítő-figyelő szolgálatot. Parancsot kaptam Sombortól, hogy csoportommal vegyek részt a felderítő munkában. A csendőrség részéről Bakonyi István százados és Juhász István vett részt az írá-

³³⁸ A „szlovák vonatkozású” Wayand utólagos betoldása.

³³⁹ Tonhauser Pál a Békepárt elleni 1943 szeptemberében indított második soroksári nyomozás során bukkott le, míg az első soroksári nyomozás 1943 áprilisában indult az alább részletezett Deák-Mayer-ügy kapcsán.

³³⁷ Péter Gábor csak 1943 márciusától lett a KMP KB tagja.

nyító munkában. Emlékezetem szerint három figyelőcsoportot állítottunk fel detektívekből és csendőrnnyomozókból. A figyelőket kerékpárokkal is elláttuk, mert a bizalmi emberek jelentése szerint a szervezkedők legtöbbször kerékpárral járt. Egyik csoport Soroksár környékén, a másik Sashalom környékén, a harmadik Pesterzsébeten figyelt. Naponta a figyelések befejezése után a detektívek és csendőrnnyomozók a bizalmi emberekkel együtt beszéltek meg a nap eseményeit, az esetleges hibákat, s a másnapi programot. Vagy két héten át tartott a figyelés, amikor Bakonyiék a nyílt nyomozás, tehát az előállítások megkezdését rendelték el. Az előállításokat már az új soroksári telepi község házára eszközöltük, melyet a csendőrség addigra a nyomozás céljaira használhatóvá tett. A kihallgatások megkezdése után, már az első 24 órában lebukott Deák György, s vele a lakásán lévő nyomda, két különböző típusú ólombetű készlet, röpiratok, fegyverek, töltények, stb. A további figyelések során bukott le aztán Mayer is. Az egyes vallomások révén jutottunk el a szervezkedők fegyvergyári csoportjához, melynek tagjai nagyobb mennyiségben alkatrészenként csempészték ki a 9-mm-es revolverek, s a hozzávaló töltényeket. Ugyancsak a kihallgatások alkalmával tett vallomások derítettek fényt a szervezet vidéki szálaira, így ha jól emlékszem, a pápai, Balassagyarmat környéki és miskolci szervek kerültek felszámolásra. A szervezkedés célja megállapíthatóan a fegyverkezés, szabotázs- és terrorcselekmények végrehajtása,³⁴⁰ valamint vasúti vonalak robbantásával a németek helyzetének nehezítése, utánpótlási vonalainak gátlása volt.

Már második hónapja tartott a nyomozás – a jegyzőkönyvezéseknél tartottunk – amikor Szélesi Jenő detektív és Juhász István felhívták a figyelmeztetést, hogy Mayer és az előállítottak közül többen is vallanak Demény ellen.

Itt megjegyezni kívánom, hogy Demény által Sombornak és nekem szolgáltatott adatok alapján én még a nyomozás megkezdése előtt kiküldtem detektíveket (úgy emlékszem, Temesi Bélát és Takács Györgyöt, esetleg Bencze Lászlót) Főtra, s a környékbeli falvakba, hogy a jelzett cukrászt ott kutassák fel. A detektívek visszatérve útközről jelentették, hogy a Demény által megnevezett cukrász a környéken ismeretlen, ott soha nem lakott.

Amikor pedig Szélesiék jelezték, hogy Demény ellen vallomások hangzottak el, én közöltem velük, hogy Demény Sombornak is, meg nekem is jelentette már a készülő szervezkedést, de az állítólagos Főton lakó cukrászon kívül más konkrétumot nem tudott mondani. Közöltem azt is, hogy a főt

adatokat nyomoztattam, de eredménytelenül. Végül magam is kihallgattam a Demény ellen vallókat, köztük Mayert is. Mayer csupán azt vallotta, hogy Deménnyel már régebben áll ismeretségi viszonyban, Demény több ízben járt lakásán is, ahol politizáltak, de mert úgy látta, hogy Deménynek nincs komoly szándéka aktív cselekményekre – kitessékelte, s vele az összeköttetést megszakította. A többi Demény ellen vallók azt állították, hogy ők deményisták voltak, de mert Demény szerintük halogató magatartást tanúsított, a szervezkedésben megelégedett az oktatással, az ideológia ismertetésével – elszakadtak tőle, s csatlakoztak a radikális elveket valló Mayerhez.

A Demény elleni vallomások meglehetősen zavarosak voltak, itt-ott egymással ellentétben állottak, s mert csak a nyomozás második hónapjában került felszínre, arra gondoltam, hogy Deményt szándékosan kompromitálják, lebuktatását tervszerűen végzik.

Tájékoztattam az ügyről Sombort is, jelentve, hogy Demény ugyan tett jelentést a készülő szervezkedésről, de nem beszélt arról, hogy Mayerrel rendszeres kapcsolata volt, s hogy vele lakásán tárgyalt. Azt is jelentettem, hogy a Demény által szolgáltatott főtí adat nem helytálló. Sombor utasított, hogy Deményt szándékosan hézagos jelentése miatt feddjem meg, s figyelmeztessem a következményekre, ha ez a jövőben még előfordulna. Utasított arra is, hogy Deményt ezen ügybe nem keverjük bele, mert mégiscsak jelezte a készülő szervezkedést, s további adatokat ígért.

Sombor utasítását közöltem Bakonyi századossal és Juhász Istvánnal, így Demény kihallgatását mellőztük. Megjegyzem, hogy Juhász Istvánt korábban összehoztam Deménnyel, hagytam, hogy vele négyszemközt hosszasan tárgyaljon. Tárgyalásuk témája felől sem Juhásztól, sem Deménytől nem érdeklődtem. Juhász tehát ismerte Deményt, ha kételyei lettek volna, módjában állott azt Deménnyel személyesen tisztáznia.

A Demény ellen vallók vallomásairól jegyzeteket készítettem, azokat Demény legközelebbi jelentkezése alkalmával lakásomon vele közöltem. Éles hangon vontam felelősségre szándékosan hézagos jelentése miatt, s mert hogy nem jelentett semmit Mayerrel való kapcsolatáról. Demény azt állította, hogy Mayerrel való kapcsolata magántermészetű volt, a többiekre vonatkozólag pedig úgy nyilatkozott, hogy azok neki ellenségei. Kifogásait meggyőzően adta elő, s mert magam is úgy láttam, illetve hittem,³⁴¹ hogy Deménynek az ügybe való keverése egy ellene irányuló előre megbeszél

³⁴⁰ „Végrehajtása” Wayand utólagos betoldása.

³⁴¹ Az „illetve hittem” Wayand utólagos betoldása.

manőver – hittem neki. Konspirációnak véltem a manővert, mert a KMP Deményre vonatkozó véleménye előttem ismeretes volt.³⁴²

A Deák György–Mayer-ügy nyomozása folyamán nem találtunk³⁴³ kapcsolatot a KMP és a szervezkedés között. Mutatkozott ugyan egy halvány szál, de ennek felderítésére sor nem került.³⁴⁴

Ezen ügy nyomozása során Juhász István tudtom nélkül Soroksárra hozatta Skolnyikot és Rosner Jenőt, hogy velük Tonhauserrel kapcsolatban egyet-mást tisztázzon. Én csak akkor tudtam ezt meg, amikor őket Soroksáron megláttam. Én magam is beszélgettem velük, de ma sem tudom – mert nem voltam jelen akkor, amikor Juhász velük foglalkozott, – hogy mi tette szükségessé szembesítésüket. Lehet, hogy Juhász a központi bizottság összetételét, vagy az erdélyi kapcsolatokat óhajtotta tisztázni.³⁴⁵

Itt megjegyezni kívánom, hogy a nyomozás elején kijött Soroksárra Sombor is, ki ott Ferenczy László alezredes, Bakonyi százados, s a csendőrnnyomozók, valamint a detektívek jelenlétében kijelentette, hogy a nyomozást rendőri szellemben – úgy a formát, mint a bánásmódot illetően – folytassuk le. Elrendelte, hogy a vallomásokról detektívjelentéseket és ne jegyzőkönyveket készítsünk, mert a jegyzőkönyvek felvételére rendőrtiszteket fog kiküldeni. Ő maga is foglalkozott röviden Mayerrel és Deák Györggyel, s még néhány előállítottal, kik kérdéseire rendes beismerő vallomást tettek.

³⁴² Demény Pál és köre 1942 nyarán megbeszéléseket folytatott a Deák György és Mayer Arnold vezette kommunista csoporttal az esetleges egyesülés érdekében, amely végül nem jött létre, és a két szervezet közötti kapcsolat megszakadt. Amikor Deákék lebuktak, többen is a renegát kommunista vezetőre vallottak, mivel az volt a meggyőződésük, hogy Demény buktatta le őket. Ez a vélelem 1945-ben a Demény Pál ellen nyomozó PRO-nak kapóra jött, mellyel bizonyítani akarták a frakciónak bélyegzett politikus spiclimúltját. A Deák–Mayer-féle kommunista szervezkedés tömeges lebukását azonban nem Demény, hanem egy a mozgalomba beépített csendőrnnyomozó okozta. (Zinner Tibor: Az 1946-os Demény-ügyről. *Mozgó Világ*, 1989/3. 107.)

³⁴³ „Találtunk” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

³⁴⁴ A Deák–Mayer-féle kommunista szervezkedés ideológiai-stratégiai célkitűzései nem egyeztek a népfrontos KMP „független, szabad demokratikus Magyarországot” hirdető elképzeléseivel. A mozgalom a korábbi évek szektás kommunista (bolsevik) gondolatvilágát követte, szélsőbaloldali radikalizmusa egy németellenes proletárforradalom azonnali, akár a fegyveres megoldást sem nélkülöző kirobbantására irányult. A második világháborút követő magyarországi egypártrendszer vezetői, a csoport eszméi függetlensége, „ideológiai hibái” miatt meglehetősen ambivalens módon viseltettek a szervezkedés tagjaihoz, így a mozgalom vezetői a hivatalos párttörténeti Pantheonba sokáig be sem kerülhettek.

³⁴⁵ Rosner és Skolnyik Tonhauserrel történő szembesítésére a második soroksári nyomozás során került sor.

Sombor látogatásának, s rendelkezésének az lett az eredménye, hogy másnap reggeli órákban Ferenczy László alezredes kíséretében megjelent Soroksáron egy alezredes hadbíró, aki a detektívek előtt kijelentette, hogy mint ezen ügy ügyésze a nyomozást ő irányítja. Elrendelte, hogy Sombor utasításaival ellentétben úgy folytassuk le ezt a nyomozást is, ahogyan a Vkf. Különbíróságához³⁴⁶ tartozó eddigi ügyekben tettük.³⁴⁷ Maradt, illetve ment minden³⁴⁸ úgy tovább, ahogyan azt a csendőrök óhajtották.

Befejezve ezen nyomozást, parancsot kaptam az ÁvK-tól, hogy ötödmagammal ismét utazzam le Újvidékre, s ott Ferenczy Endre (beosztva az ÁvK-hoz) csendőr alezredes irányítása és rendelkezése szerint felderítő, figyelő munkával állapítsuk meg, hogy van-e olyan számba vehető kommunista szervezkedés, ami egy nyílt nyomozás elrendelését indokoltá teszi. A nyílt nyomozás elrendelését ugyanis itt is a csendőrség szorgalmazta. Két hétig tartott a helybéli rendőrséggel együtt teljesített felderítő munka, de szervezkedésnek nyomával sem találkoztunk. Bevonultattak bennünket, a nyílt nyomozást nem rendelték el.

Még előző, Újvidéken való tartózkodásom idején Sombor Budapestről felhívott telefonon, s közölte velem, hogy Temesi Béla detektívvéleküldi Újvidékre a Budapesten nála őrizetben lévő Schiller Marcellt, dr. Gyöngyösit, s annak feleségét, hogy az 1942-es nyomozás idején elkonspirált ólombetűs nyomda ügyét tisztázzuk.

Ez ügyben ugyanis az volt a helyzet, hogy a párt egy ólombetűs nyomda üzembe helyezését határozta el. Az apparátus kerete és préslemeze az Andrassy laktanyai nyomozás során kézre került, de az ólombetűket és egyéb alkatrészeket Schiller Marcell egy szállítmányozási cégnél (talán Intercontinental) letétbe helyezte, s [a] letéti jegyet vallomása szerint Grünwald Lászlónak adta át. Megállapítottunk, hogy a cégtől a letétet a letéti jegy ellenében dr. Gyöngyösi vette át és szállította el onnan. Gyöngyösivel az ügyet nem tisztázhattuk, mert ő ismeretlen helyre költözött, s nem tudtuk előkeríteni.

Temesi Bélára bízam annak idején az ügyet, kérve őt, hogy időnként kerestesse dr. Gyöngyösit. Gyöngyösi Újvidéken való tartózkodásának ide-

³⁴⁶ Helyesen Honvéd Vezérkar főnökének bírósága.

³⁴⁷ Az 1943. április 28-tól július 30-ig tartó büntetőeljárás során 241 főt vettek őrizetbe, akik közül 178 főt a vezérkari bíróság ítélte el hűtlenség miatt. Vö. A Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának összefoglaló jelentése a belügyminiszterhez a Deák-mozgalomról. 1943. augusztus 6. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 392–396.

³⁴⁸ „Minden” Wayand utólagos betoldása.

jén került elő. Temesi előállította Schiller Marcellt is és még Budapesten próbálkozott velük, de eredménytelenül. Sombor leküldte hát hozzám Újvidékre. Itt Gyöngyösi elmondotta, hogy a szállítmányozási cégtől valóban ő vette át a leszögezett ládákat, [de] nem tudta, hogy azok mit tartalmaznak. Megbízás alapján tette ezt, s az anyagot autóra rakva, úgy emlékszem utcai találkán adta tovább. Ez a találka konspirációs volt, tehát nem tudja, hogy azt ki vette tőle át s, hogy hová vitte. Schiller Marcell sem mondott az 1942-es nyomozás során tett vallomásánál többet.

Megjegyezni kívánom, hogy úgy Schiller Marcellel, mint dr. Gyöngyösi-vel Újvidéken is Temesi kollégám a magával hozott két detektívvel együtt foglalkozott, én magam pusztán röviden beszélgettem velük, egyrészt, mert egyéb elfoglaltságom volt, másrészt, mert az ügy nem túlságosan érdekelt. Schiller nem tudhatott az anyag hollétéről, dr. Gyöngyösi állítása pedig igen valószínű volt. Tudom, hogy mindkettőjüket megverték, de dr. Gyöngyösi már az első megverése után rosszul lett. Temesi megijedt, hogy dr. Gyöngyösinek komoly baja történt, óvatos lett, tejjel, tejeskávéval kínálhatta még pár napig, s aztán iparkodott őket visszaszállítani Budapestre.

1943 őszén megjelent a KMP egy röpirata, melyben bejelenti, hogy a pártot felosztatja, tagjait felhívja, hogy mindenki ott végezze munkáját, ahol azt teljesíteni a legjobban tudja.

Nem sokkal utóbb megjelent az első „Békepárt” aláírású röpirat kifogástalan kivitelben.³⁴⁹ A felosztatás és új párt alakulás között tisztán láttuk a kapcsolatot. Kellott a keretet bővíteni, hogy a csatlakozó pártok is helyet foglalhassanak benne. Hiszen a KMP 1942 óta hívta csatlakozásra az összes magyar pártokat, hogy a németek ellen annál nagyobb erővel léphessenek fel. Nem volt tehát kétséges, hogy a „Békepárt” mögött a kommunisták állnak. De honnan került elő e tökéletes apparátus? Egyik nyomda a másik után bukott le a párt vezetőségének számos jeles tagjával együtt. S most íme, újra felfegyverzetten kiáll a porondra, s hirdeti a harcot a háború és a németek ellen! Ki győzi, ki győzheti a kommunisták gyomlálását, hangjuk elhallgattatását, később majd az elégedetlen, a nekik szánt sorsban megnyu-

³⁴⁹ 1943. május közepén a Komintern Végrehajtó Bizottsága feloszlatta a III. Internacionálét. A határozat nyomán a magyarországi párt vezetői hivatalosan kimondták a KMP önfelosztatását, és 1943. június végén ugyanazon szervezeti keretekkel új pártot alakítottak Békepárt néven. A névváltozásról a moszkvai emigrációs vezetés nem tudott, azt kizárólag az itthoni Központi Bizottság határozta el. A Békepárt 1944 szeptemberéig működött, amikor is a szervezet nevét Kommunista Pártra változtatták.

godni nem akaró tömeg féken tartását? Rendőrség, csendőrség bizonyára nem. Még kevésbé az oroszokat megállítani nem tudó német hadsereg. A németek háborúnyerését illető kételyem most már bizonyossággá erősödött bennem. Láttam a végét, hogy Magyarország mindenképpen hadszíntérre válik. Nem hittem egy percig sem a német titkos fegyverekben.

Kedveszegetten, de mégis tenni kell kötelességünket.

Egy röpiratszórót értek tetten, s állították elő a főkapitányságra. A nyomozás során kiderült, hogy a Német utca egyik házában lakó férfi irányít egy szórócsoporthoz. A csoport tagjai csaknem valamennyien bekerültek, maga a vezető azonban idejekorán megszökött. Én magam mentem ki a lakásra házkutatást tartani. Ott fényképet találok, de a kapott személyleírásból is megállapítható, hogy Salamon Dávid csúszott ki a kezünkől. Salamon lakásán detektíveket hagyok vissza, akik még aznap előállították onnan Deákot, a Boy-vállalat fiát. Deák ugyanis be akart menni Salamon lakására, azonban észrevette a figyelő detektívet, s kirohant a házból. A detektívek elfogták. Bekerült Mocs [Metsch] Györgyné is.

A csendőrök ismét közbelépnek, megindul az újabb soroksári nyomozás, ugyancsak az újtelepi községhez. Szinte jól esik most a csendőri beavatkozás, mellyel átveszik az irányító szerepet.

A nyomozás során erdélyi, bácskai, sőt kassai kapcsolatok merültek fel. Egy Lotti nevű nő révén Juhász következtetéseiben eljut odáig, hogy lebuktatja a „Békepárt” nyomdáját, melyet Bachert³⁵⁰ kezel. A nyomdán készült harmadik röpirat került már csomagolva kezünkbe. Bachert felső kapcsolatairól nem beszél, tévútra visz bennünket. Soroksárra kerül Nagybányáról három nő, közöttük dr. Székely Miklósné is. A szálak Szirmai István felé mutatnak. Közben szélesedik az erdélyi kapcsolat, leküldtem hát Kolozsvárra előbb Barsi Géza detektívet, majd utána Szélesi Jenő detektívet még három detektívvel. Szélesiék az ottani detektívekkel együtt dolgoztak, székhelyüket ismét Szamosfalvára téve át. Nagy nyomozásba fognak. Az ott megállapított adatok alapján kérték egyes időközben Budapestre költözött személyek elfogását, s lekísérését. Lebukik Hován Ilona is, kit a kolozsvári csendőrök 1941 óta kerestek.

Úgy hiszem az Opera kávéházba járó Flamm (vagy hasonló nevű vezető) hegedűművész révén közvetve megtudjuk Szirmai István lakását. Flammot

³⁵⁰ A tisztázaton megcsillagozva, a hátoldalon a következő kézzel írt szöveggel: „Bachert most Pataki László”.

nagybátyjánál (ahol lakott), Bernáth nevű igazságügy minisztériumi segédhivatali igazgató lakásán keressük fel. Tőle megtudjuk, hogy Szirmai és felesége egy rövid ideig Bernáthéknál laktak, majd a velük szemben lévő házban szerzett részükre [Bernáth] állandó lakást. Flamm elmondta azt is, hogy Szirmainak pénzért eladta egyik elhalt rokonának iratait is.

Flamm továbbiakban azt is közölte velünk, hogy pár nappal ezelőtt Szirmaiék ruháikat visszahagyva a lakást elhagyták, s Bernáthékkal megállapodtak, hogy naponta a délelőtti órákban telefonon fognak érdeklődni. Távollétük tartama alatt a házbért fizetni fogják, mert a lakásra minden körülmények között továbbra is igényt tartanak. Úgy emlékszem, hogy Flammtól kaptuk meg Szirmai István fényképét is.

Ezen adatok birtokában én Bernáthék engedélyével a Bernáth lakásban egy detektívet, s egy csendőrnymozót hagytam éjjel-nappali állandó figyelemre egyrészt, mert a lakásból jól szemmel lehetett tartani a szemben lévő házat, másrészt, hogy Szirmaiék napi telefonbeszélgetését hallhassák. Szirmai fényképét sokszorosítottam, s azt a nyomozók és a detektívek között kiosztottam. Én Kun László csendőr századossal együtt a telefonigazgatóságra mentem, ott hivatkozva az ÁvK utasítására kértem a vezetőt, hogy Bernáthék telefonállomását figyeltesse le, s ilyen módon állapíttassa meg, hogy melyik telefonállomásról hívják fel Bernáthékat naponta a délelőtti órákban. A vezető először azt mondotta, hogy ennek megállapítása lehetetlen, mert 22 központ működik a fővárosban. Majd a műszaki osztályvezető mérnökeket hívatta, s azokkal jelenlétünkben tanácskozott a megoldás módzatairól. A műszaki osztály vezetője véleménye szerint, szerencsés véletlen esetében lehetséges a hívóállomás megállapítása, ha a kérdéses időben, mind a 22³⁵¹ központban műszakilag képzett figyelőket állítanak be. Mint monddta, így is csak szerencsés véletlen révén lesz a hívószám megállapítható. Az igazgatóság vezetője, miután csak naponta délelőtt 9–11 órák közötti időre kértük a figyelmet (az addigi hívás mindig ilyen időpontban történt), elrendelte a figyelőapparátus beállítását.

Időközben a Bernáth lakásban figyelők naponta jelentették, hogy Szirmaiék rendszeresen jelentkeznek, beszélgetést azonban nem kezdeményeznek, csupán az iránt érdeklődnek, hogy mi újság.

Több mint egy hétig tartott a figyelés, amikor a telefonigazgatóság jelezte, hogy egy beszélgetés hívó állomását sikerült megállapítani. Az egyik sváb-

hegyi trafikból hívták Bernáthékat. Az igazgatóság által lefigyelt beszélgetés egyezett a detektívek által jelentett szöveggel. Két hét alatt összesen három beszélgetés hívó számát sikerült a telefonigazgatóságnak megállapítania. Mind a három esetben a Svábhegyről történt a hívás. Úgy emlékszem 1943. december havában, 8-án kaptam kézhez a telefonigazgatóság harmadik értesítését. A hivatalomban tartózkodó Fadgyas és Csonti Szabó csendőr főhadnagyokkal együtt felmentünk a Svábhegyre, s ott sétájuk közben leptük meg Szirmaiékot, majd előállítottuk a főkapitányságra, innen Soroksárra, majd később, mert Szamosfalván dolgozó Szélesiék kérték – Szamosfalvára.

Időközben jelentette Szélesi Szamosfalváról, hogy ott elfogták az erdélyi szervezet egyik vezetőjét, Józsa Bélát, ki ott pár nap múlva meghalt. Halálának részleteiről, illetve körülményeiről nem tudok, mert Szélesi feljött Budapestre, s itt személyesen jelentette azt Sombornak.³⁵²

Megjelent – most már csaknem könyvalakban – ha jól emlékszem 56 oldal terjedelemben *Emlékirat* is. Sombor átadta nekem, hogy azt olvastassam át baloldali beállítású írókkal, s kérjek véleményt tőlük, hátha valaki a stílusáról írójára ismer. Többekkel elolvastattam az *Emlékiratot*, azonban eredményt nem értem el.

Az esettel kapcsolatban jegyzem fel itt, bár az eset jóval később történt, hogy a Győri Textilgyár egyik igazgatójának (talán dr. Orbán) cselédlánya több ív gépelt írást adott át nagybátyjának, valamelyik állami hivatal altisztjének azzal, hogy azt az igazgató lakásában takarítás közben a kályhában találta. Az állami altiszt a szöveget gyanúsna találta, így beszolgáltatta a politikai osztálynak.

Az ügyben megindult nyomozás során előállítottuk az igazgatót, házkutatást tartottunk úgy lakásán, mint hivatalában. A lakáson tartott házkutatás

³⁵² 1943 decemberében a Szociáldemokrata Párt főtítkára, Szeder Ferenc vizsgálatot kért Józsa Béla halálának ügyében Keresztes-Fischer Ferencről. Az eljárást az ÁvK helyettes vezetője, Kudar Lajos folytatta le, aki – Ujszászy tábornok feljegyzése szerint – megállapította, hogy a kommunista politikus „már őrizetbe vétele előtt illegálisban élt, bujdosott – közben testileg legyengült –, őrizetbe vétele után éhségstrájkot kezdett. Ilyen helyzetben érte egy kétoldali tüdőgyulladás. Beszállították a kolozsvári katonai helyi kórházba, ahol mesterséges táplálásban részesítették és betegsége ellen kezelték. Az ápolás azonban nem használt, [ezért Józsa] a kórházban 1943 novemberében meghalt.” Ujszászy István: Viszonyom és együttműködésem Keresztes-Fischer Ferencel. Közli: *Vallomások a holtak házából*, i. m. 303. Józsa Béla halálának pontos dátuma 1943. november 29. Az egykori fogvatartottak visszaemlékezései egyöntetűen Józsa kínvallatásáról és rendszeres bántalmazásáról számoltak be. Uo. 316.

³⁵¹ „22” után áthúzva: „állomás”.

során a cseléd lány az *Emlékirat* – a beszolgáltatott írás szövege azonos volt az *Emlékirat* szövegével – egy másik példányát is átadta nekünk, hogy azt ismét a kályhában találta.

Az igazgató kérdésünkre kijelentette, hogy a vele üzleti összeköttetésben álló Magyar Ottótól kapta az írást, hogy azt olvassa át. Mikor pedig ő kijelentette, hogy ilyen nagyobb szabású munka átolvasására ideje nincs, Magyar Ottó arra kérte, hogy titkárnőjével több példányban gépeltesse le, egy példányt tartson magánál, a többit pedig adja át neki. Az igazgató anélkül, hogy elolvasta volna, kiadta másolásra a titkárnőjének. A titkárnő hat példányban másolta le, melyből az igazgató két példányt a lakására vitt, hogy azt elolvassa. A fennmaradó négy példányt, pedig Magyar Ottónak adta vissza. Előállítottuk a titkárnőt is, később Magyar Ottót is. A titkárnő igazgatójával egyöntetűen vallott – mint mondotta, gépszerűen dolgozott a másolásnál, a szövegre nem figyelt.

Magyar Ottó vallomásában igazolta az igazgatót, elismerte, hogy ő adta át másolásra [az *Emlékirat*ot]. Nem tudta azonban azt megmondani, hogy ő kitől kapta, és hogy a visszakapott négy példánynak mi lett a sorsa, hová, kihez került. Ez ügyben Sombornál közben járt Deklava, a gyár elnök-igazgatója, nálam pedig Hain Péter érdeklődött dr. Orbán érdekében. Hain Péter nem egyedül, hanem a gyár egy másik igazgatójának kíséretében jött hozzám.

Sombor az ügyből nem akarat casust³⁵³ csinálni, előbb a³⁵⁴ törvényszékre akarta kísértetni az előállítottakat (dr. Orbánt és Magyart, mert a titkárnőt elbocsátotta), később mégis a Vkf. különbíróságának adta át, személyesen tájékoztatva a különbíróság vezetőjét, Babos ezredes hadbíró. Úgy tudom, mindketten szabadlábra kerültek később.

Megjegyezni kívánom, hogy Hain Péter ez ügybe való közbenjárásakor igen éles szóváltásba került dr. Hivessy Jenő főcsoportvezetővel, aki élesen kifogásolta, hogy a zsidógyűlölő Hain most két zsidót is pártfogol, s hogy az őrizetben lévő dr. Orbánnal beszélgetni engedi annak igazgató társát.

A második soroksári nyomozás december közepe felé, a szamosfalvai nyomozás pedig 1944. január elején fejeződött be.

Szélesiék bevonulása után Sombor nagy iratcsomót adott át Szélesinek, hogy azt tanulmányozza át, s az ügyben szükséges nyomozást csoportjának néhány tagjával folytassa le. Közölte azt is Sombor, hogy a vezérkar főnöke

rendelkezett úgy, hogy az ügyben, bár az tisztára katonai jellegű, mégis a főkapitányság politikai osztálya nyomozzon, mert a katonai hatóságok már másfél éve dolgoznak az ügyben kevés eredménnyel, bár egy gyanúsított már másfél év óta őrizetben van.

Arról volt ugyanis szó, hogy az egyik munkászászlóalj [munkaszolgálatos zászlóalj] nyilas érzelmű tisztikara és keretlegénysége a reájuk bízott zsidó munkaszolgálatosokat sorra lövik, vagy lövetik agyon, hamis jegyzőkönyvet vesznek fel a halál okáról (pl. végelgyengülés, szökés, ellenszegülés, lázadás, stb.) és hamis jelentéseket küldenek felettesüknek a létszám apadásáról.

A nyomozást nyilván Bethlen István gróf volt miniszterelnök közbenjárására indította meg (kellett megindítania) a katonai hatóságnak. Ugyanis Bethlen gróf jogtanácsosának a fia munkaszolgálatra vonult be, s beosztották Bánki főhadnagy századába. Bánki tudomást szerzett arról, hogy a jogtanácsos fiának felmentése iránti kérelme tárgyalás alatt áll. Kijelentette a keretlegénység előtt, hogy a zsidó pedig innen (a harctérről) nem fog hazamenni. Amikor pedig a felmentés iránti rendelkezést a század megkapta, Bánki utasítást adott a században szolgáló Kurucz vagy hasonló nevű őrmesternek, hogy a zsidót egyszerűen lője agyon. Az őrmester készülve a parancs végrehajtására, az erdőbe kísérte az áldozatot. Kísérés közben egy csellengő zsidó munkaszolgálatos került útjukba. Az őrmester ezt a zsidót is magához rendelte, mindkettőjüket bevitte az erdőbe, ott cigarettával kínálta meg őket, egymás mellé ültette, s egy alkalmas pillanatban egy lövéssel mindkettőt lelőtte. Azt hitte, hogy mindkét zsidó meghalt. Hullájukat otthagya, s ment jelenteni a főhadnagynak, hogy a parancsot végrehajtotta, de nem egy, hanem két zsidót lőtt agyon. A főhadnagy helyeslőleg vette tudomásul a jelentést, de visszaküldte az őrmestert, hogy a hullákat ássa el. Az őrmester visszament, de csak Bethlen jogtanácsosnak a fiát, illetve hulláját találta ott, a másik eltűnt. Mint később értesült, a másik csak megsérült, magához tért, s később hazakerülve elmondotta a jogtanácsosnak, hogy fiát az őrmester agyonlőtte. A jogtanácsos gróf Bethlen útján interveniált, s így megindult a nyomozás. De mert másfél év után sem vezetett eredményre a nyomozás, nyilván újabb közbelépésre a főkapitányságot bízták meg annak³⁵⁵ lefolytatásával.

Szélesi és három detektívje dolgozott az ügyben a vezérkari főnök széleskörű felhatalmazásával. Székhelyüket a Hadik kaszárnyába jelölték ki. Ott dolgoztak, míg a németek [1944.] március 19-én be nem jöttek. Szé-

³⁵³ Ügyet.

³⁵⁴ A szó után áthúzva: „polgári”.

³⁵⁵ „Annak” alatt áthúzva: „a nyomozás”.

lesieket a németek elhurcolták, a katonai ügyészség pedig az addig őrizetbe vettekkel együtt visszaküldte a főkapitányságra, ahol azokat már Hain Péter vette át. Úgy tudom, valamennyi előállított szabadlábra került.³⁵⁶

1944. március 19-én Kiskunhalason tartózkodtam, ott értesültem a német megszállásról. Még aznap visszamentem autón Pestre. Az útvonalon láttam a délről Budapest felé menetelő német [had]oszlopokat. Csak az éjjeli órákban értem haza, mikor is feleségem közölte velem, hogy már előző éjjel 3 óra körül Sombor berendelt a hivatalomba. Csak 20-án reggel mehettem a hivatalomba, ahol már akkor a német Gestapo bent ült és mindennemű munkát megtiltott. Sombor még hivatalában ült, s nála jelentkezve közölte velem, hogy azért kéretett, mert a „kompromittáló iratok” égetésénél lett volna szüksége rám. De – mint mondotta – mindazt elégették, amit el kellett égetni, illetve tüntetni.

20-án és 21-én még mindannyian hivatalunkban ültünk, bár hivatalos ügyekkel foglalkoznunk nem volt szabad. A rendes, hivatalos órát betartottuk, s aztán haza tértünk.

Március 21-én Sombor közölte az osztály beosztottjaival, hogy a német biztonsági szolgálat vezetőjének rendelkezése értelmében déli 1 órakor a politikai osztály valamennyi beosztottja gyülekezzék a főkapitányság dísztermében.

Szélesi Jenővel a délelőtti folyamán átmentünk a Böszörményi úti csendőrlaktanyába³⁵⁷ körülnézni. Sem a laktanya kapujában, sem a laktanyában,

³⁵⁶ 1942 nyarán a keleti fronton állomásozó egyik munkaszolgálatos zászlóalj beosztottját, Gáspár Jenőt a honvédelmi miniszter parancsa azonnali hatállyal felfmentette a szolgálat alól. Gáspár Jenő szolgálati előjárója, Szalai István főhadnagy azonban nem akarta elengedni beosztottját, ezért utasította Kurucz János tizedest, hogy „küldje haza örökre azt a zsidót”. A tizedes a kapott utasítást végrehajtotta, és később jelentette előjárójának, hogy nem egy, hanem két zsidóval is végzett, ugyanis a kísérés közben elfogott Brauer Sándor munkaszolgálatos orvost is kivégezte. Később derült ki, hogy az orvos csak megsérült és sebesülten sikerült neki elérnie a hátszínre. Az eset híre eljutott Gáspár Jenő édesapjához, Gáspár Józsefhez, aki Bethlen István jogtanácsosa volt. Bethlen István feljelentése alapján az ügyben a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága indított eljárást, de mivel a katonai szervek akadályozták a nyomozást és az időközben őrizetbe vett Kurucz János tizedes megszökött, ezért a kormányzó utasítására az ügy további felderítésével a politikai rendőrséget bízták meg. Szélesi Jenő: *„Hitler döntött.” Történelmi tények Szélesi naplójában*. Írta és összeállította: Szélesi Jenő volt magyar királyi rendőrség budapesti főkapitányság politikai osztályának detektív csoportvezetője. A szerző magánkiadása. Newark, USA, 1959. 121–122.

³⁵⁷ A Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának székhelye. A Böszörményi út 21. szám alatt található épületegyüttes ma az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK)

sem a nyomozó osztály irodáiban német megszállókat nem láttunk. Rövid ideig beszélgettünk ott Árbócz őrnaggyal [alezredessel] és Bakonyi századossal, majd visszatértünk hivatalunkba. Dr. Hivessy Jenő főcsoportvezető szobájában tartózkodtam, amikor oda egy pillanatra benyitott Hain Péter. Hivessy odaszólt Hainnak: „Péter! Nehogy eszedbe jusson valami pozíciót vállalni!” Hain, kezével legyintve szó nélkül kiment. Az volt az érzésem, hogy csupán arról akart meggyőződni, hogy Hivessy a hivatalban tartózkodik-e.

Déli 1 órakor Hain Péter kivételével az osztály valamennyi beosztottja a díszteremben volt, csoportonként sorakozva. Egy német S.D. ezredes³⁵⁸ egy fegyveres német katona kíséretében jelent meg. Közülünk kért tolmácsként olyant, aki jól beszél németül. Dr. Versényi János detektív jelentkezett.

Az [al]ezredes rövid beszédet tartott. Arról beszélt, hogy a biztonsági szolgálat nem várhat, míg a diplomácia tanácskozik a magyar kormány összeállításán, ezért nekünk tovább kell dolgoznunk a német érdekeknek megfelelően. Aki pedig másként cselekszik, azt Németországba viszik, s ott a német törvények szerint ítélik el. Hangsúlyozta, hogy nem fontos, hogy eddig kinek milyen politikai meggyőződése volt, azt nem kutatják, csupán a jövőbeni magatartását kísérik figyelemmel.

Ezután kabátujj-hajtókájából egy papírlapot vett elő, átadta dr. Versényinek, hogy a lapon szereplő neveket olvassa fel s kérte, hogy a felolvasottak előtte sorakozzanak. Versényi e lapról kilenc nevet olvasott fel. Az [al]ezredes most egy másik lapot vett elő, s azt is átadta dr. Versényinek felolvasásra. E lapról Versényi újabb négy nevet olvasott fel.

Nem emlékszem arra, hogy kik szerepeltek az első és kik a második cédlán.³⁵⁹

Ezután az [al]ezredes a felolvasottakhoz fordulva azt mondotta, hogy: „Önök jönnek velem!” Hozzánk fordulva pedig azt mondta, hogy a jövőben a hivatalos órák reggel 8-tól este 7-ig tartanak, menjenek, s végezzék dolgukat.

Az elhurcoltakat az Astóriába vitték, honnan még aznap elbocsátották dr. Kálnay főkapitányhelyettest és dr. Haraszthy Vince rendőrtanácsost, majd a következő napon elengedték még vitéz dr. Antal István detektív főfelügyelőt, Makány Imre detektívfelügyelőt, Joó Imre és Várkonyi János detektíveket. Viszont a hivatalból bevitték Okos Sándor és Szabados Béla detektíveket.

Nemzetközi Oktatási Központjának (NOK), valamint a Nemzetközi Rendészeti Akadémiának (International Law Enforcement Academy/ILEA) ad otthont.

³⁵⁸ Josef Urban SS-Obersturmbannführer (alezredes).

³⁵⁹ Lásd Wayand korábbi, 1945 végén írt önvallomásában szereplő rendőrök neveit.

Még március 18-án a Hungária krt. angyalföldi részén a járókelők elfogtak egy röpiratterjesztőt, s bevitték a kaszárnyaiba. Az ügyeletes tiszt a csendőrség nyomozó osztályát értesítette, honnan Juhász Istvánék kiszálltak, s ott a lakatnyában kezdték meg a kihallgatást. Másnap vagy harmadnap Juhászék a főkapitányságra hozták a röpiratszórót, hogy ott folytassuk együtt a nyomozást.³⁶⁰ A csendőrség értesítette az ÁvK-t, honnan telefonrendelkezést kaptunk, hogy a nyomozás irányításával a csendőrséget bízta meg az ÁvK, s felhívta a rendőrséget, hogy a csendőrséget munkájában teljes erejével támogassa. Akkor már Hain Péter rangidősségére való hivatkozással átvette az osztály irányítását, bár erre miniszteri megbízatása nem lehetett, mert a kormány még nem alakult meg, a főkapitány napiparancsában pedig ez ügyben még nem intézkedett.

Én jelentettem Hainnak a folyamatban lévő nyomozást, s hogy annak irányításával az ÁvK a csendőrséget bízta meg. Hain jelentésemre csak annyit válaszolt: „Nem érdekel.” Ezt nyilván az ÁvK döntésére mondotta.

A röpiratszóró ügyében folytatott nyomozás során a detektívek előállították a katonai szolgálatból szabadságolt, de a szabadság leteltével be nem vonult Kállai Gyulát. Véletlenül futottak rá a megállapításra, hogy illegálisan van – előállították.

Mit kezdjek most, ilyen felfordult viszonyok között Kállaiával?

Úgy emlékszem, Kállai jelenlétében felhívtam katonai parancsnokát, s érdeklődtem ottani magatartása felől. A katonai parancsnok igen szépen nyilatkozott Kállairól s kijelentette, hogy mindenféle tekintetben meg van vele elégedve. Én jeleztem, hogy a főkapitányságon őrizetben van s kértem, hogy küldjön érte járőrt, mert át akarom adni.

A katonai parancsnok járőrt küldött Kállaiért, s én átadtam Kállait. Láttam Kállain, hogy intézkedésem okát megértette. Tudniillik a németek a baloldali politikusokat, főként a *Népszava* munkatársait már keresték, szedték össze és hurcolták el.³⁶¹

³⁶⁰ Ligeti László, a Békepárt tagja 1944. március 24-én a budapesti Albrecht lakatnyá környékén németellenes röplapokat osztogatott. Az arra közlekedő villamos egyik utasa mindezt észrevette és a „Fogják el, kém!” felkiáltással riasztotta a lakatnyá őrségét. A katonák segítségével elfogott aktivistát később a Juhász-csoport előállította a Böszörményi úton lévő Központi Nyomozó Parancsnokságra, majd – az időközben elfogott többi társával együtt – március végén átkísérték a Csillaghegy, Fő u. 2. szám alatti épületbe. Ezzel az epizóddal kezdődött a Békepárton túl a többi betiltott németellenes párt tagjait is elérő csillaghegyi nyomozás, mely 1944. december közepéig tartott.

³⁶¹ Kállai Gyula – némiképp másként emlékezve a történetekre – önéletrajzában megemlíti, hogy Wayand Tibor volt az, aki utasítást adott a detektíveknek, hogy állítsák elő laká-

Pár nap múlva megalakult az új kormány,³⁶² utána a főkapitány napiparancsában Hain Pétert a politikai osztály vezetésével megbízta.³⁶³ Hain Péter kijelentette, hogy az osztályt kiemeli a főkapitányság épületéből, s bővíteni fogja.

Egy napon, amikor még a főkapitányság épületében székelt Hain Péter, én a főkapitányság épületével szemben lévő fodrászüzletből kijöve hivatalomba igyekeztem. Láttam, hogy Hain magánautója a kapu előtt áll, s abban Hain felesége egyedül ül.³⁶⁴ Hainné üdvözölve az autóhoz mentem, mire Hainné megkérdezte, hogy mit szölok az eseményekhez. Azt válaszoltam, hogy nem sokra megyünk az események ilyen fejleményeivel, mert három-négy hónap múlva amúgy is itt lesznek az oroszok. Hainné válaszmra az autó ajtaját orrom előtt behúzza azt mondotta, addig éljük a mi időnket, aztán jöhet a ti időtök. Ma sem tudom, mit értett ez alatt, miért sértődött meg, de bizonyos, hogy urának elferdítve mondhatta el a rövid szóváltásunkat, mert másnap Hain Péter több kollégám jelenlétében durván rám támadt, hogy mit becsmérlem én a németeket. Én hasonló hangnemben tiltakoztam a szokatlan modor ellen.

A következő napokban környezetemből eltűnedezték detektívjeim. Az okot keresve megállapítottam, hogy Hain Péter küldte őket a hegyre, ahol a politikai osztály részére kiválasztott épületekben rendezik az irodai helyiségeket. Így tudtam meg a hegyről lelátogató kollégáktól, hogy a politikai osztály részére Hain a svábhegyi Lomnic és Mirabell társasházakat választotta

sáról és kísérik a főkapitányság épületébe. Minderre Kállai szerint azért volt szükség, mert a Gestapo parancsot adott a magyar rendőrségnek az ismert hazai németellenes közéleti szereplők őrizetbe vételére. Szabadulását sem Wayandnak, hanem háziasszonyának köszönhette, aki az elhurcolását követően felhívta barátját, Koroda Miklós újságíró, ő pedig értesítette az esetről Kállai katonai parancsnokát. Veres János százados írásbeli utasítással katonai járőrt küldött a főkapitányságra Kállaiért, akit a rendőrségtől átvettek és a lakatnyába kísérték. Kállai Gyula: *Életem törvénye*. II. kötet. Magvető, Budapest, 1980. 190–195.

³⁶² A Sztójay Döme vezette szélsőjobb oldali koalíciós kabinet 1944. március 22-én kezdte meg működését.

³⁶³ Hain Péter tényleges kinevezése nem a budapesti főkapitánytól, hanem az újonnan felállított kormány belügyminiszterétől, Jaross Andortól érkezett 1944. március 28-án. Az új országos hatáskörű nyomozószerv – melyet a 119/1944. BM. VI. res. (1944. március 28.) rendelet kivont a főkapitányság hatásköre alól, és közvetlenül, Baky László államtitkáron keresztül a belügyminiszter irányítása alá rendelt – az Állambiztonsági Rendszer nevet viselte. Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 406., 423–424.

³⁶⁴ A nyilas pártelit és a német biztonsági szolgálatok tisztjei között meglehetősen ott-honosan mozgó Hainné Sándor Gizelláról bővebben lásd: Boér Zoltán: Aki a magyar Gestapo-vezér felesége (is) volt... *Betekintő* 2014/1. http://www.betekinto.hu/en/2014_1_boer (Utolsó letöltés: 2017. március 6.)

ki, melyekből előzőleg a németek a zsidókat elhurcolták, vagyontárgyuk, éléskamrájuk és ruhatáruk azonban ott maradt. Tudom, hogy Hain Péter bukása után, igen sok beosztottja ellen folyt eljárás azon címen, hogy onnan vagyontárgyakat, ruhaneműket és élelmiszercikkeket vittek el jogtalanul, s azokat magáncélokra használták fel. Hivatalosan csak a bűnügyi osztály detektívtesületének szolgálatvezetőjétől tudtam meg, hogy Hain a bűnügyi osztályra helyeztetett át, hol kb. április 1-én jelentkeztem. A detektívfőnök intézkedése folytán az intellektuális osztály egy csoportjának vezetését vettem át.

Megjegyezni kívánom, hogy én magam a Svábhegyen meg nem fordultam a rendelkezés idején, s a politikai osztállyal, annak beosztottjaival minden összeköttetésem megszakadt. Megjegyezni kívánom azt is, a rendelkezés idején, tehát április 1-e előtt, Cser István, hivatkozva Hain parancsára felszólított, hogy a csoport nyilvántartását, feljegyzéseit, elővezetési és eseménykönyveit neki adjam át. Átadás közben Cser hivatali helyiségemben formális házkutatást tartott és még magándolgaimat is magához akarta venni.

Időközben a csendőrök is elhagyták a főkapitányságot, s a nyomozás színhelyéül most Csillaghegyet választották, s ott egy villában, Fő u. 6. szám alatt ütötték fel tanyájukat. Hain Péter csupán két-három, a politikai ügyekben járatan detektívet küldött ki a csendőrök támogatására, kik az előállítá-soknál segédkeztek.

Május hó közepe felé, amikor én már az intellektuális osztályon [detektív-főcsoportban] dolgoztam, hivatalunkban felhívott engem telefonon³⁶⁵ Bakonyi csendőr százados, s kért, hogy őt a csillaghegyi munkahelyén keressem fel, mert igen fontos dolgot akar közölni velem. Kimentem Csillaghegyre, ott Bakonyi Juhász Istvánt is magához szólította, s hármában a kerti asztalnál leültünk.

Bakonyi itt közölte velem, hogy Hain magatartásával felsőbb helyen nincsenek megelégedve, mert munkájában függetleníteni akarja magát, s osztályának munkáját minden felsőbb ellenőrzés alól mentesíteni törekszik. Ezért felsőbb helyen úgy intézkedtek, hogy politikai természetű ügyek nyomozásának irányítására a Belügyminisztériumban egy új osztályt szerveznek csendőrtiszti vezetővel, s oda csendőr- és rendőrtiszteket, valamint detektíveket és csendőrnnyomozókat rendelnek be szolgálatra. Ez az osztály lesz hivatva a politikai ügyek nyomozását országos viszonylatban irányítani, s a helyi nyomozószervek munkáját ellenőrizni. Bakonyi közölte velem azt is, hogy biztos

³⁶⁵ „Telefonon” Wayand utólagos betoldása.

tudomása szerint engem is kiszemeltek, hogy az új belügyi osztályhoz szolgálatra berendeljenek. Én a Bakonyi által közölteket tudomásul vettem, s kijelentettem, hogy beosztásom ellen nem tiltakozhatom (akkor már folyamatban volt a rendőrség katonásítása),³⁶⁶ ott fogok dolgozni, ahová rendelnek.

Az időközben nálam jelentkező Stolte Istvánt és Demény Pált utasítottam, hogy miután engem a politikai osztálytól elhelyeztek, politikai ügyekkel nem foglalkozom, jelentkezzenek Hain Péternél a Svábhegyen. Stolte felment Hainhoz, Demény azonban nem.

Egy vasárnapi napon reggel beállított lakásomra Demény Pál felesége a leányával, sírva beszéltek el, hogy Demény Pált Cser István előző nap detektívekkel előállította a Svábhegyre és ott fogta. Kért, járjak közben ura érdekében. Én telefonon felhívtam Cser Istvánt, s kérdeztem, miért fogatta le Deményt. Cser azt válaszolta, hogy egy belügyminiszteri rendelet alapján minden „szokásos” kommunistát le kell tartóztatni, s az internálási eljárást meg kell indítani. Miután tudtam, hogy ilyen furcsa rendelet nem jelenhetett meg, megkérdeztem, hogy Demény lefogásáról tud-e Hain Péter, hiszen Demény Hain besúgója volt. Cser azt válaszolta, hogy még nem referálta az ügyet. Ezek után felhívtam telefonon Hain Pétert, közöltem vele Cser intézkedését, mire Hain kijelentette, hogy referáltatni fogja az ügyet, s aztán intézkedik. Deményt még aznap, vagy másnap szabadon engedték.

Megjegyezni kívánom, hogy sem Csertől, sem Haintól nem kértem Demény elbocsátását, közbenjárásom célja pusztán az volt, hogy Demény lefogásának okát megkérdezzem. Cser István azután, mikor Deményt elbocsátotta, felhívott telefonon, s közölte velem, hogy pusztán az volt a célja Deménnyel, hogy a további besúgói munkára kényszerítse.³⁶⁷

³⁶⁶ A 2300/1944. M.E. számú, 1944. június 21-én kibocsátott rendelet a rendőrség katonailag szervezett fegyveres testületé alakításáról döntött. A jogszabály értelmében a csendőrség és a rendőrség közös felügyelői vezetés alá került, tagjai a csendőrség állományának megfelelő rangosztályok (rendfokozatok) alapján katonai személyeknek minősültek. (A rendfokozati átsorolás a kezelői karhoz tartozó detektívekre nem vonatkozott.) Az átszervezés lényegében a rendőrség csendőrségbe történő integrációját jelentette a honvédelmi miniszter erőteljesebb irányítói jogköre mellett. A rendeletet sem a kibocsátó Sztójay-kormány, sem az azt követő Lakatos-kabinet alatt nem sikerült teljes mértékben végrehajtani. Vö. Rendelet a rendőrség katonailag szervezett testületé alakításáról (Budapest, 1944. június 21.) Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 419–422.

³⁶⁷ A belügyminiszter 1944. március 31. napon kelt 5999/1944. VII. res. szám alatt hozott rendelete az „állambiztonsági és közbiztonsági szempontból veszélyes baloldali személyek” őrizetbe vételét és internálását írta elő. A jogszabály módosítására 1944. április 26.

Ezekben az időkben egy levelet kaptam a németek által elhurcolt dr. Hivessy Jenőtől, melyben konspiratív módon arra kért, hogy Hain Péternél járjak közben szabadon bocsátása érdekében. Én magammal vittem dr. Hivessy feleségét, férje nekem címzett levelét átadtam neki, felvittem autómon a Svábhegyre, s ott az utcán vártam meg, míg Hivessyné Haintól lejött. Hain Hivessynét lekísérte autómhoz, s itt találkoztunk. Rövid beszélgetés után elváltunk.

Még egy alkalommal voltam Hainnál, most már a svábhegyi irodájában. Ugyanis főcsoportvezetőm dr. Szathmáry Róbert kért meg arra, hogy kísérem őt fel, mert Hainnál tisztelgő látogatást akar tenni. Hain láthatóan szándékosan megvárakoztatott bennünket, majd amikor fogadott, durva, minősíthetetlen hangon rátámadt Szathmáryra, hogy az osztályvezetői megbízatását és fényképét miért nem közölte le a *Magyar Rendőr*-ben.³⁶⁸ Szathmáry ugyanis a lap szerkesztőbizottságának a tagja volt. Szathmáry mondott valamilyen kifogást (hogy ő kiadta közlésre, de úgy látszik, más-hol akasztották meg), s aztán lassan rendes mederbe terelődött a beszélgetés. Úgy emlékszem, hogy bejött később a szobába Hain Péter helyettese, dr. Kotsis Árpád, s azzal rövid beszélgetést kezdeményezett Hain. Beszélgetésük témája az alakulóban lévő új belügyminisztériumi ügyosztály volt. Határozottan emlékszem, hogy Hain azt mondta Kotsis dr.-nak: „Tudok róla, hiszen jelen voltam a belügyben a tárgyaláson. Még azt is mondtam, hogy erre az osztályra semmi szükség nincs.”

További beszélgetésünk folyamán Hain azt is mondta, hogy a közeljövőben Berlinbe kell utaznia.

napon kelt 7060/1944. VII. res. szám alatt került sor, melyben csak a „veszélyesnek” és „gyanúsoknak” minősülő személyek internálásáról rendelkeztek, tekintettel a nagyszámú feljelentések miatt leterhelt közbiztonsági apparátus teljesítőképességére. Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 408–410. Deményt e rendelet értelmében internálták volna, hiszen politikai tevékenysége, büntetett előélete alapján, mint ismert kommunista a rendőrség látókörében volt. Visszaemlékezései szerint azonban mindezt azért nem került sor, mivel a német megszállás után illegálisba vonult, és a detektívek nem találták. Demény Pál: *„A párt fogja voltam”*, i. m. 122–123. Demény Pál állításának ellentmondanak viszont azok a detektívek, akik a pártvezető 1944. tavaszi előállításán jelen voltak vagy tudomással bírtak róla. ÁBTL 3.1.9. V-135778 81. (Cser István vallomása.) Uo. 127. (K. Horváth Sándor vallomása.) ÁBTL 2.1. VII/3-J (Demény Pál és társainak ügye. Volt rendőrök és csendőrök Budapesti Népbíróságon tett tanúvallomásai 1946. július 17-én.)

³⁶⁸ Az 1930-as évek közepétől 1944-ig jelent meg a *Magyar Rendőr*, mint az 1926-ban indult *Magyar Detektív* jogutódja. Nincs köze az 1947–1990 között létezett *Magyar Rendőr* című laphoz.

Néhány nappal Hainnál tett látogatásunk után megjelent a belügyminiszteri rendelet, amely a Hain által szervezett „Állambiztonsági Rendészet”-et felosztatja, s utasította a főkapitányt, hogy egy új politikai rendészeti osztályt szervezzon.³⁶⁹

Másnap utasítást kaptam a detektívfőnöktől, hogy ötödmagammal (dr. Wayand Tibor, Kaszala István, Bikszádi Endre, dr. Versényi János és Petri Béla) azonnal jelentkezzünk a Belügyminisztérium VII/d. osztályának vezetőjénél, Ugray Gábor csendőr alezredesnél, mert további szolgálatra a belügyminiszter úr bennünket berendelt. Ugray alezredesnél jelentkezve tudtam meg, hogy nem önálló osztályt szerveztek, amint azt Bakonyi korábban mondotta, hanem csupán a közbiztonsági osztály kebelén egy alosztályt.

Jelentkezésünk alkalmával jelentettem az alezredesnek, hogy a berendelték közül ketten Hain ügyosztályán dolgoztak. Nevezetesen Petri Béla Hainnak személyi titkára volt, dr. Versényi János pedig egyik csoportjának, illetve alosztályának vezetője volt. Miután pedig mindketten kérték, hogy őket helyeztesse vissza a bűnügyi osztályra, helyettük Ugray engedélyével Cselényi Antal és B. Varga István³⁷⁰ detektíveket rendeltettem be.

Hivatalos helyiségünk a Kossuth Lajos tér és Személynök utca³⁷¹ sarkán lévő palotának öt lakása lett. A vadonatúj bútorokkal való berendezés vagy két hetet vett igénybe. Ezen idő alatt jelentkeztek a berendelt csendőr- és rendőrtisztek, valamint a vidéki főkapitányságtól berendelt öt detektív, s a csendőrnnyomozók. Létszámunk Ugrayval együtt három csendőrtiszt, öt rendőrtiszt, tíz detektív, tíz csendőrnnyomozó, s egy hivatszolgá. Dolgunk ezután nem akadt. Ugray szorgalmazta, hogy a bizalmi emberektől kérjünk helyzetjelentéseket, összegyűjtve a lakosság között kószáló rémhíreket, s általában a lakosság hangulatát kifejező jelentéseket. Én érintkezést kerestem Stoltéval és Deménnyel, mint régebbi bizalmi emberekkel, s kértem, hogy részemre ilyen tájékoztató jelentéseket készítsenek legalább hetenként két ízben. Meg is kaptam tőlük. Demény valahol Alagon, vagy Fóton lakott, s arra kért, hogy a jelentéseket a Nyugati pályaudvar közelében valamelyik közeli kávéházban vegyem át. Előzetes megállapodásunk szerint két ízben a

³⁶⁹ A belügyminiszter 11200/1944. VII. res. (1944. június 21.) rendelete a politikai rendészet egységes megszervezéséről és az Állambiztonsági Rendészet megszüntetéséről. Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 423–424.

³⁷⁰ Cselényi Antal és B. Varga István neve a kéziratban alá van húzva, ami valószínűleg a szövegrészek elválasztását szolgálja; az aláhúzás a tisztázatlanban nem szerepel.

³⁷¹ Ma Budapest V. kerület Balassi Bálint utca.

Terminus, s egy ízben a Szabadság téri Szabadság kávéházban találkoztam Deménnyel. Úgy emlékszem, mindhárom esetben együtt volt Deménnyel lánya és a Rózi nevű alkalmazottja is.

Emlékezetem szerint az alosztály két vagy három hónapi működése alatt két ízben kaptam Beodray csendőr alezredestől, Ugray helyettesétől hivatalos megbízást.

Az első eset: Az értelmiségi kormánybiztosság egy fiatal tisztviselőt helyezett el a Révay utcai Glückstahl cégnél. A fiatal tisztviselő (nevére már nem emlékszem), bízva összeköttetéseiben, a zsidó cég felszámolásával üzemvezetői megbízást óhajtván kikényszeríteni, feljelentette a cég keresztny üzemvezetőjét, hogy az mint stróman továbbra is a zsidó tulajdonos érdekeit szolgálja. A feljelentés ügyében Hain osztálya járt el. Szabálytalanságot ugyan nem állapítottak meg, de a zsidó tulajdonosnál házkutatást tartottak, s onnan autóval vitték el a lefoglalt különböző holmikat a Svábhegyre. Hain Péter az ügyben lefolytatott nyomozás eredményéről az államtitkárnak írásban tett jelentést. Jelentésében megállapította, hogy a zsidó cégtulajdonos és keresztny üzemvezetője baráti viszonyban van Radocsay rendőr főtanácsossal, aki gyakran megfordul a cégtulajdonosnál. Jelentésében sejtetni engedte, hogy Radocsay a cégtulajdonost érő esetleges kellemetlenségeket elsimítja.

A cég megtudta, hogy az eljárás a fiatal tisztviselő névtelenül tett feljelentésének eredménye és elbocsátotta állásából. Az elbocsátott tisztviselő most az értelmiségi kormánybiztossághoz fordult panasszal, mire onnan egy csendőrtiszt (beosztott) felhívta az üzemvezetőt, s követelte, hogy az elbocsátottat vegye vissza állásába. A csendőrtiszt és [az] üzemvezető abban állapodtak meg, hogy házi vizsgálatot folytatnak le, s amennyiben a fiatal tisztviselő hibája beigazolást nyerne – bocsánatot kell kérnie. A házi vizsgálat lefolytatása során beigazolást nyert az elbocsátott rosszhiszemű magatartása és sértegetése (ezt ő maga is elismerte), [ezért] bocsánatot kért, s visszahelyezték állásába. Azonban újabb feljelentéssel fordult most már a belügy közbiztonsági osztályának vezetőjéhez, Király ezredeshez, aki nyomozásra kiadta az ügyet Ugraynak.

Eljárva az ügyben megállapítottam, hogy a cég kifogástalanul járt el a fiatal tisztviselő ügyében, a névtelen feljelentésnek alapja nem volt, a házi vizsgálat során felvett jegyzőkönyveket áttanulmányoztam, a jegyzőkönyvezetteket kihallgattam, s ez után megállapítottam, hogy jogos panaszra ok nincs. Megállapítottam azt is, hogy a detektívek (Hain osztályáról) leltározás és elismervény visszahagyása nélkül foglalták le az autón elvitt holmikat, s hogy Radocsay rendőr főtanácsosnak az ügghöz semmi köze nem volt.

A másik eset: Ugyancsak Beodraytól kaptam megbízást arra, hogy állapítsam meg, milyen címen bocsátott szabadon a toloncosztály három internált³⁷² zsidót. (Nevükre már nem emlékszem.)

A toloncosztály akkori vezetőjénél, Horváth [rendőr] főtanácsosnál érdeklődtem az ügyben. Azt a felvilágosítást kaptam, hogy a kormányzósági detektív kirendeltség vezetője, Szénássy Zoltán detektív járt nála ez ügyben, s hivatkozván a kormányzó úr szóbeli utasítására, kérte szabadlábra helyezesüket. A szabadlábra helyezés e címen történt. Megkérdeztem Szénássyt is, aki igazolta, hogy a parancsot a kormányzó úr személyesen adta neki.

Amikor megállapításaimat jeleztem Beodraynak, ő azt a megjegyzést tette: „Pedig ezek a zsidók mégis visszakerülnek a toloncházba!” Nem tudok arról, hogy tényleg ismét internálták-e [őket].

A VII/d. alosztályhoz vezényeltek közül sem Juhász István, sem Cselényi Antal nem jelentkeztek a Szabadság téri palotában, mert mindketten a csillaghegyi nyomozásnál voltak elfoglalva. Juhász mint irányító, Cselényi mint figyelő-szolgálatot teljesítő.

Egy napon felhívott engem telefonon Juhász, s közölte velem, hogy előkerült a keresett dr. Ságvári Endre. Előállításában közben tűzharc keletkezett, melynek során Ságvári meghalt. Cselényi, egy csendőrnemzet és egy csendőrsofőr pedig megsebesült. A három sebesült az Új Szent János kórházban fekszik. A hír vétele után Varga rendőrkapitánnyal (beosztva VII/d. alosztálynál) meglátogattuk a sebesülteket, velük beszélgetve megállapítható volt, hogy a személymotosztást elmulasztották, s ezért keletkezett a dr. Ságvári kezdeményezte tűzharc. Pár nappal később meghalt a rendőrsofőr is, aki haslövést kapott.

Pár nap múlva Ugray engem is Csillaghegyre küldött, hogy segédkezzek az egyre nagyobb méreteket öltő nyomozásban.

Juhászék ebben az időben már figyelték Dessewffy is, akit azzal gyanúsítottak, hogy a legitimista párt nevében ő áll kapcsolatban a Békepárttal. Még mielőtt a VII/d. alosztályra³⁷³ vezényeltettem volna, Juhász István telefonon értesített egy este, hogy elfogták Grünwald Lászlót. Bár akkor semmi közöm nem volt az ügghöz, mégis azonnal kimentem Csillaghegyre, hogy megtudjam tőle, igaz-e a hír, hogy vele szemben a központi bizottság

³⁷² „Internált” Wayand utólagos betoldása.

³⁷³ A „VII/d. alosztályra” alatt áthúzva: „Csillaghegyre”.

bizalmatlan, s, hogy ellene vizsgálatot folytat. Csak most hittem el, amikor Grünwald elbeszélte kikapcsolásának körülményeit.³⁷⁴

Bekerült Csillaghegyre egy fővárosi tanácsnok (talán Felkay) fia pár társával, akik német- és háborúellenes röpiratokat készítettek és terjesztettek. Én látva, hogy a társadalom különböző rétegei szinte csatlakozva a Békepárt által kezdeményezett németellenes mozgalomhoz, talán minden kapcsolat nélkül a Békepárttal egy síkon haladnak, szóltam Juhásznak, hogy e különös jelenségre hívjuk fel Ugray figyelmét. Addig is, míg ezt megtehetjük, halaszszuk el a Bakonyi százados által sürgetett gróf Dessewffy előállítását.

Alkalom adtán Juhással együtt felmentünk Ugrayhoz, s jelentettük neki az általunk észlelteket. Ugray ekkor közölte velünk, hogy adatai vannak arra vonatkozóan, hogy igen magas állású miniszteriális tisztviselők is beszélnek már arról, hogy lassan alkalmazkodni kell a viszonyokhoz, elkerülhetetlen az állami berendezkedésünk változtatása, állami funkcionáriusok kicserélése, stb., hogy az oroszok Magyarországon már általuk elfogadható állapotokat találjanak. Ezzel kapcsolatban felhívta figyelmünket, hogy ne csodálkozzunk, ha ő utasítást fog adni egyik-másik őrizetünkben lévő személy elbocsátására. Helyeselte, hogy Dessewffyt nem állítottuk elő, s utasított bennünket, hogy az előállítást újabb rendelkezésig mellőzzük.

Ugray kihangsúlyozta, hogy nem hivatalos úton, nem felettesei révén tud e dolgokról, hanem saját meglátásai, társadalmi kapcsolatai révén jutott e következtetésig. Sejtetni engedte, hogy a „minisztériumokon felül álló helyen” is ilyen értelemben gondolkoznak a tennivalókról. Ugray a továbbiakban úgy magyarázta a dolgot, hogy a Moszkvában élő magyar emigráció két részre szakadt. Egyik oldalon a zsidók Rákosi Mátyás köré csoportosulnak, a másik oldalon a keresztények, dr. Madzsar József és dr. Molnár René mellé állottak. A moszkvai hivatalos körök dr. Madzsarékát támogatják inkább, s itt azoknak jelen pillanatban erősebb a befolyásuk. A magyarországi alkalmazkodni kívánók valamilyen úton kapcsolatra tettek szert dr. Madzsarékával, s onnan kapnak biztatást arra, hogy Magyarország állami irányítását megfelelő helyzet esetére magyar kezekben hagyják.³⁷⁵

³⁷⁴ A mondat utáni, szövegrészeket elválasztó írásjel a kéziratban és a tisztázatlanban is szerepel.

³⁷⁵ A kommunista emigráció „zsidó” versus „keresztény” részre való felosztásának semmi alapja sem volt, ez csupán a magyarországi antiszemita gondolkodás kivetítése a moszkvai viszonyokra. A szovjet állami és pártvezetésben valóban létezett politikai antiszemitizmus, ami befolyásolhatta a magyar párt belső viszonyait is, a döntések meghozatalakor mégsem ez, hanem a Szovjetunió háborús érdekei jelentették a legfőbb szempontot.

Képzeltető, milyen hangulatban távoztunk Ugraytól! Látjuk és felettünk halljuk, milyen különös átmenet van készülőben, ugyanakkor meg kívánják, hogy teljes erővel folytassuk a Békepárt elleni nyomozást, s a párt törekvéseit minden erővel gátoljuk. Ilyen körülmények között természetes, hogy magam is gondolkodóba estem, s nem nagy kedvvel vettem részt a további nyomozásban. Ahol lehetett, elkerültem, hogy személyesen intézkedjek, s a további előállításokat is halogattam.

A csendőrnnyomozók – lehet, hogy e jelenségeket nem érzékelték – azonban továbbra is nagy igyekezettel végezték felszámoló munkájukat. Tömeges előállításokat eszközöltek egy bányavidékről (talán Dorogról), ahol bizalmi emberünk jelentése szerint erős szervezkedés folyt. A szervezkedésről tudomást szereztek a németek is, s ott részleges lefogásokat eszközöltek. A német közbelépésre a szervezés irányítója megszökött, a többi a csendőrök összefogták, s Csillaghegyre szállították. A kihallgatásokon sem én, sem detektívjeim részt nem vettek, azokat kizárólag a csendőrök intézték, így az ügy lényegéről nem tudok.³⁷⁶

Talán augusztus közepe felé felosztatták a VII/d. alosztályt.³⁷⁷ Ezzel egy időben Nagy Valér főkapitányhelyettes, kit időközben a budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztályának vezetésével bíztak meg, magához hivatott, s közölte velem, hogy a VII/d. alosztályhoz vezényelt detektívjeim velem együtt, tekintet nélkül arra, hogy oda vidékről, avagy a budapesti főkapitányságról kerültek, a vezetése alatt álló osztályhoz vezényeltettek. Uta-

Ugray információi azért sem állhatták meg a helyüket, mivel a „keresztények”-nek titulált kommunista vezetők ez idő tájt (szovjet) fogságban voltak, vagy már nem éltek. Az értesülések valószínűleg a magyar kommunisták 1944. szeptemberi moszkvai értekezletén elhangzottakon alapultak: a megbeszélésen döntöttek arról, hogy a többi baloldali párt részvételével nemzeti felszabadító egységfrontot alakítanak, melyben a régi politikai garnitúra és államapparátus németellenes része is helyet kap. Vö. Vas Z.: *Viszontagságos életem*, i. m. 656–658. és 702–704.

³⁷⁶ 1944. nyár végén több bányavidéken bontakozott ki németellenes szervezkedés. Ezek közül az egyik legjelentősebb a tatai bányászellenállás volt, ahol már 1943 tavaszától létezett egy, szakszervezeti tagokra épülő kommunista csoport, amely kapcsolatot tartott a KMP, illetve a Békepárt vezetőivel. A német megszállás után fegyveres akciókra készülő csoportot azonban 1944. augusztus végén és szeptember elején a német biztonsági szolgálatok és a csendőrnnyomozók felszámolták, és az elfogott tagokat németországi koncentrációs táborokba hurcolták. Bővebben: A tatai szénmedence ellenállási mozgalma. In: *A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Kislexikon*. Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Kossuth Könyvkiadó, 1987. 324–325.

³⁷⁷ Az alosztályt Bonczos Miklós belügyminiszter 1944. szeptember 20-án oszlatta fel.

sított, hogy én magam továbbra is a csillaghegyi nyomozó-különítménynél maradjak, segítségemre levezényli Csillaghegyre K. Horváth Sándort egész csoportjával együtt. Ellenőrzésünkre s irányításunkra pedig utasítást adott dr. Akantisz rendőrkapitánynak.

A gyakorlatban maradt minden a régiben. Magát a nyomozást továbbra is Bakonyi százados és Juhász István irányította, Akantisz dr. minden másnap kijött Csillaghegyre, kihozva magával egy csomó iratot, azokat átadta K. Horváth Sándornak, hogy a detektívjeivel dolgozza fel. Érdeklődött ugyan az előállítottak számáról, a nyomozás menetéről, de mert én közöltem vele, hogy az ÁvK a nyomozás irányításával a csendőrnnyomozó parancsnokságot bízta meg, különösebb utasításokat nem adott.

A detektívek a felmerülő figyelő és felderítő munkát végezték, itt-ott előállítottak, de leginkább az Akantisz dr. által kiosztott ügyiratokat dolgozták fel.

Dr. Akantisz egy alkalommal kihozta Csillaghegyre egyik bizalmi emberét, hogy hallgassam meg, s a szükséges intézkedéseket tegyem meg.

A bizalmi ember arról beszélt, hogy a Vadász utcai üvegházban (svéd követségi épület) a cionisták egy szervezet kiépítésében dolgoznak. A szervezet célja szabotázs és robbantó cselekmények végrehajtása. Beszélt arról is, hogy ott egy okmányhamisító üzem dolgozik, mely minden odamenekült zsidót hamis okmányokkal lát el, s az üldöztetés elől menhelyet biztosít nekik. Mint mondotta, már addig is ezren felül van az üvegházban bujkáló zsidók száma. A bizalmi ember a szervezkedés irányítójának³⁷⁸ két személyt jelölt meg, kiknek neveit nem tudta, de a kiküldendő detektíveknek megmutatni ígérte. Én hosszasan beszélgettem a bizalmi emberrel, ki maga is zsidó volt. Úgy láttam, hogy ő maga is cionista, de valamilyen oknál fogva összekülönbözött az üvegházban menekült zsidókkal, azok kizárták onnan, s most ő bosszúból jelenti fel őket. Két detektívet küldtem ki, hogy a bizalmi által megjelölt cionistákat figyeljék le, kapcsolataikat állapítsák meg. A detektívek több napon át a bizalmi ember mellett voltak, hogy a figyelést felvehessék, de mert a bizalmi a figyelendőket megjelölni nem tudta, s mert a detektívek is azt jelentették, hogy a bizalmi ember őket bosszúállásnál eszközül akarja felhasználni, a figyelést megszüntettem, s az ügy felett napirendre tértem. Akantisz dr. még néhány alkalommal szóvá tette az üvegházi ügyet, hogy miért nem foglalkozom komolyabban a dologgal, de mert én jelentettem, hogy próbálkoztunk a bizalmi emberének az útmutatásai szerint eljárni, ko-

³⁷⁸ „Irányítójának” után olvashatatlan kifejezés áthúzva.

moly adatokat azonban tőle nem kaptunk, véleményem szerint nem érdemes az ügygel tovább foglalkoznunk. Akantisz tudomásul vette jelentésemet, s az ügyet nem szorgalmazta.³⁷⁹

Szeptemberben az előállítottak közül többen panaszkodtak, hogy az éjjelek igen hidegek, fáznak. A csillaghegyi nyomdászotthon helyiségei valóban nem voltak alkalmasak arra, hogy ott a hideg idő beálltával dolgozhassunk, s vizsgálati foglyokat őrizzünk. (Időközben ugyanis a Fő u. 6. szám alól a Duna parti nyomdászotthonba költöztünk, lévén a helyiség nyári üdülési célokra lett készítve.) Jelentettem dr. Akantisznak,³⁸⁰ hogy gondoskodni kell fűthető alkalmas helyiségekről. Ajánlottam, hogy a sok feloszlott pártok közül valamelyiknek helyiségeit szerezze meg nekünk a nyomozás céljaira. Akantisz³⁸¹ aztán úgy döntött, hogy a Rökk Szilárd utcai rabbiképző intézetet kéri részünkre kiutalni. Ilyen értelemben járt el, s ki is utalták részünkre az épületet.

Az áthurcolkodás több napot vett igénybe, mialatt a nyomozás, kihallgatás, stb. csaknem szünetelt. Azután is igen vontatva haladt, mert azt a rövidebb-hosszabb ideig tartó gyakori légiriadók meg-megszakították.

A nyomozás során ismét olyan jelenségek kerültek felszínre, amelyek azt igazolták, hogy a Békepárt célkitűzéseit polgári, sőt katolikus egyházi személyek is magukévá tették.

Egyik előállított hozzátartozója csökönyösen figyelgette a rabbiképző ablakait, onnan a figyelmeztetés dacára nem akart eltávozni. Egy csendőrnnyomozó előállította, megmotozta, s talált nála egy háború- és németellenes röpiratot. Kérdésünkre, hogy kitől kapta a röpiratot, a röpirat osztogatójára

³⁷⁹ A Budapest-Lipótváros Vadász utca 29. szám alatti helyen eredetileg Weiss Artúr üveggyáros raktára és irodaháza állott, aki 1944 nyarán a svájci követség oltalmába helyezte az ingatlant. A budapesti Palesztin Hivatal munkatársai, valamint a svájci Carl Lutz alkonzul segítségével az irodaház a Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselete Kivándorlási Osztályának adott otthont. Az üvegháznak nevezett ingatlan kezdettől fogva a budapesti cionista fiatalok ellenállási mozgalmának lett az egyik fellegrája. Akcióik azonban kiváltották a Weiss Artúr vezette „fontolva haladó” ellenszenvét, mivel a hatóságok már felfigyeltek az ellenállás központjára. A belső megosztottság Szálasi hatalomátvétele után is folytatódott, amikor is egyre szaporodtak a rendőri és csendőri razziák, és emiatt többször kerültek veszélybe az üvegházban menedéket talált üldözöttek. Mivel az ingatlan a svájci követséghez tartozott, ezért a Szálasi-kormány – diplomáciai megfontolásokból – óva intette a rendvédelmi apparátusát a házkutatástól és a zsidók elhurcolásától, akiknek a többsége így végül megmenekült.

³⁸⁰ A név a kéziratban aláhúzva.

³⁸¹ A név a kéziratban aláhúzva.

ul Lázár Miklós, a *Reggel* volt főszerkesztőjét nevezte meg. Előállítottuk a főszerkesztőt, ki kertelés nélkül beismerte, hogy része van a röpirat készítésében, azt többen – többek között az „EMSZO”³⁸² főtítkára (egy katolikus pap) készítették. Beszélgetés közben körülbelül ugyanazokat mondotta, amiket nekünk Ugray is említett. Szükségesnek tartotta az állami átalakulás bizonyos fokát elérni, mielőtt az oroszok az országot elfoglalnák. Arról is tett említést, hogy tudomása szerint nem hivatalosan bár, de az átalakulás megvalósításán a kormányzóságon és a minisztériumokban bizonyos személyek tanácskoznak. Konkrétumot azonban erre vonatkozóan mondani nem tudott. Juhással együtt mentem el az „EMSZO” központba, ott kihallgattuk a papot is, ki rövid tévovázás után a főszerkesztővel egybehangzóan vallott. Juhászt kértem, hogy az ügyből ne csináljunk casust, ebben az irányban szüntessük meg a nyomozást, várjuk meg a fejleményeket, nehogy útját vágjuk illetékesek jó szándékának. Azzal érveltem, hogy ezt a mozgalmat már amúgy sem tudjuk megakadályozni, de nem is állhat érdekünkben. Ki-fejezetten megmondtam, hogy ez alatt az egész magyarság érdekét értem. Juhász megértett, s a főszerkesztőt talán egy éjjeli őrizetbenlét után szabadon bocsátottuk, azzal, hogy naponta keressen fel bennünket a Röck Szilárd utcában, de itt rajtunk (kettőnkön) kívül senkivel ne tárgyaljon. Vagy engem keressen, vagy Juhászt. A főszerkesztő eltávozott, ruhájának egy részét, amivel éjjel takarózott, ott felejtette. A főszerkesztő előállításáról, s elbocsátásáról sem Juhász, sem én jelentést nem tettünk.

Pár alkalommal fordult meg nálunk Lázár³⁸³ Miklós, beszélgettünk vele az ügyről, de újabb fejleményekről ő sem tudott beszámolni. Egy alkalommal aztán betelefonált, hogy a zsidóüldözések miatt nem mer az utcán mozogni, s kérte, hogy további jelentkezései alól mentsük fel. Közölte velünk, hogy la-

³⁸² Az Egyházközségi Munkásszakosztály (EMSZO) 1937–1946 között működő keresztényszociális indíttatású katolikus egyházközségi szervezet, mely célul tűzte ki a munkások támogatását, valláserkölcsei és hazafias nevelését, a plébánia életébe való bevonását, valamint gazdasági és szociális érdekeik védelmét. Központja a Budapest IV. kerület (ma V. kerület) Irányi utca 21. szám alatt volt. Az EMSZO fokozatosan került szembe a hazai szélsőjobboldallal és a német orientációval, a megszállást követően, 1944 májusában csatlakozott a Magyar Fronthoz. A hungarista államvédelem 1944. november végén és december elején felszámolta a szervezet nyomdáját, számos tagját őrizetbe vette, akiket a németek a dachau koncentrációs táborba hurcoltak. 1945. február 26-án az új demokratikus kormány rendeletében fasisztának minősítette, a szervezetet feloszlatta, vezetőjét, Freesz József katolikus lelképásztort az ÁVH börtönében agyonverték.

³⁸³ „Lázár” alatt olvashatatlan név áthúzva.

kását is elhagyta, oda vissza nem szándékozik térni, kérte, hogy visszahagyott ruháit valamilyen módon juttassuk el rejtekhelyére, melyet közölt velünk.

Ruháit Juhással együtt vittük el Lázárnak, s megnyugtattuk, hogy a röpirat ügyében eljárás nincsen folyamatban. Ha valami különösebb baj érné, értesítsen minket. Lázár többé nem jelentkezett, sorsáról nem tudok.

Még Lázárral történt napi tárgyalásaink idején hallottuk a hírt arról, hogy Faragho altábornagy, a csendőrség és a rendőrség felügyelője Moszkvába utazott. Megkérdeztem Bakonyi századost és Juhászt is, hogy tudnak-e Faragho utazásáról. Mondották, hogy hallottak ők is róla, de bizonyosat nem tudnak. Tény az, hogy Faragho eltűnt, sem lakásán, sem hivatalában nem találják.

Neve nem volt még e titokzatos mozgalomnak, de én már ekkor Juhással és Bakonyival magunk között mint ellenállási mozgalomról beszélünk, mert láttuk, hogy tényleg a társadalom legkülönbözőbb rétegei csatlakoznak ahhoz.

Egy napon nyomozóink figyelései során ráfutottak a Nagymező utcában lévő dr. Matheidesz Géza üzemére, mert úgy látták, hogy a röpiratokat onnan hordták szét. Dr. Matheideszt már nem találták, de találtak kompromitáló anyagot. Juhász intézkedésére az üzemben detektíveket és nyomozókat helyezett el, azzal az utasítással, hogy aki az üzembe befut, állítsák elő. Még aznap előállítottak az üzemből egy őrnagyot (hadbiztos), ki kérdésünkre válaszolni nem volt hajlandó, kérte, hogy katonai hatóság elé állítsuk. Bakonyi százados intézkedett, az őrnagyot tőlünk el is vitték. Úgy emlékszem, hogy egy másik őrnagy is befutott a dr. Matheidesz üzembe, kit Bakonyi az elsőhöz hasonlóan elvitetett.³⁸⁴

Bakonyi százados mondotta később, hogy a két őrnagy szintén az ellenállási mozgalom részesei, dolguk az volt, hogy a mozgalom tagjainak felfegyverkezését mozdítsák elő, s a kezelésükre bízott katonai fegyvereket és robantó anyagokat a mozgalom részére biztosítsák. Bakonyi nem közölte, hogy a hadbiztos tisztek tettek-e valamit már ezen a téren, így arról én nem tudok.

Dr. Matheidesz Géza utáni puhatolásunk során megállapítottuk, hogy a detektívek megjelenésének napján a reggeli órákban egy rendőr által vezetett oldalkocsis motorkerékpár futott a Matheidesz üzemhez, Matheidesz a rendőr sofőrrel elhajtattott, s azóta nem látták. Azt is megállapítottuk, hogy a rendőr³⁸⁵ motorkerékpár a várba vitte dr. Matheideszt, mert Lázár altábornagy, a testőrség parancsnoka küldött Matheideszért.

³⁸⁴ Milassin István és Dezsényi Miklós honvédtisztekről van szó.

³⁸⁵ „Rendőr” után áthúzva: „kerékpár”.

Ilyen jelenségek következtében teljesen megbénult a Rökk Szilárd utcai nyomozókülönítmény munkája. Beszélték már a detektívek és a nyomozók is, hogy Faraghot a kormányzó küldötte ki Moszkvába, hogy valami különös dolog van készülöben.

Juhásszal megállapodtunk, hogy az előállítottakat átrostáljuk, a kisebb szerepűeket szabadon bocsátjuk. Így került ki Büchler is, akit tulajdonképpen pusztán azért állítottunk elő, mert illegalitásban élt, s később saját érdekében tartottunk őrizetben, mert a németek keresték.

Ezen nyomozati cselekményekről azért írok ilyen hézagosan, mert én magam is csak hézagosan ismerem az anyagát. Ebben az időben már nem érdekelt a rendőri munka. Nem tudtam komolyan foglalkozni a dolgokkal, láttam a jövőt, tudtam, hogy előbb-utóbb el kell hagynom Budapestet, majd az országot is, bár azt semmiképpen nem volt szándékomban tenni. Kóvályogtam, alvajáró lettem. Nem érdeklődtem semmi után, nem érdekelt semmi. Ha referáltak valamiről, csak hézagosan appercipáltam³⁸⁶ a leadottakat, akaraterőm megbénult. Ha csak lehetett, eltávoztam a Rökk Szilárd utcából, ahol amúgy sem folyt akkor már semmi munka.

Ilyen hangulatban ért bennünket október 15-e.

Október 16-án reggel a főkapitányságra mentem hívatlanul. Ott találtam Hain Pétert és Koltay dr.-t. Mindkettőt nyilas karszalaggal és géppisztollyal. Hain közölte velem, hogy a politikai osztály vezetését ismét átveszi, amint az új nyilas kormány megalakul.

Úgy emlékszem, másnap vagy harmadnap intézkedett Hain, hogy a politikai osztálynak a főkapitányságon dolgozó tagjai az egyik nagyobb teremben gyülekezzenek, mert a Széllásira teendő esküt ő maga óhajtja a beosztottaktól kivenni. Majd ő maga átment a főkapitányhoz, honnan kisvártatva Nagy Valér főkapitányhelyettesével és Thorma Tibor rendőrtanácsossal együtt tért vissza. Nagy Valér az összegyűlt detektívek előtt rövid beszéd kíséretében ünnepélyesen átadta Hain Péternek a politikai osztályt hivatkozva arra, hogy a belügyminiszter úr Haint bízta meg az osztály vezetésével. Nagy Valér távozása után Hain az eskü kivételéhez fogott, mire valaki jelentette, hogy az eskü letételére vonatkozólag a detektívfőnök úr úgy intézkedett, hogy a detektívektől ő veszi ki az esküt. Hain erre telefonon felhívta a detektívfőnököt, s mint az osztályvezető ragaszkodott ahhoz, hogy beosztottjaitól ő vegye ki az esküt. Rövid vita után aztán Hain vette ki

³⁸⁶ Appercipál: megért, felfog, világosan észlel.

a jelenlévőktől az esküt, majd felment a Svábhegyen dolgozókhöz, s az ott lévőktől is ő vette ki az esküt.

Két napiparancs kiadásával kezdte meg a hivatalos ténykedését. Az egyikben bejelentette, hogy az osztály vezetését átvette, elrendelte, hogy a beosztottak a nemzetközi ízű „kollega” megszólítás helyett a „testvér”-t használják, s hogy úgy szóbeli, mint írásbeli jelentéseket, s egyéb mindennemű érintkezések (átirat, felterjesztés, stb.) befejezéseként: „Kitartás! Éljen Széllási!” kitélt kell használni. A másik rendeletében, illetve napiparancsában a hivatalos órát, illetve munkaidőt szabályozta oly módon, hogy naponta reggel nyolc órától a napontai elbocsátásig tart.

Detektíveket helyeztetett át a bűnügyi osztályhoz, ahonnan pedig az általa kiválasztottakat osztályához helyeztette. Utasította Koltay dr.-t, hogy csoportjával vonuljon fel a Svábhegyre, ott folytassa a munkáját. Ő maga Thorma Tibor szobáját foglalta el, s még pár napig³⁸⁷ itt tartózkodott, mert a svábhegyi rész is készülődött a főkapitányság épületében még Nagy Valér intézkedése folytán kijelölt helyiségekbe költözni. Később Hain mégis úgy döntött, hogy az egész osztállyal felköltözik a Svábhegyre, s lent csupán két egymást váltó, úgynevezett készenléti csoportot hagy mint összekötőt, s panaszfelvevőt.

Még az eskü kivétel alkalmával kijelentette, hogy áthelyezési kérésekkel ne zaklassák, azt teljesíteni amúgy sem fogja. Mindenki végezze dolgát ott, ahová állították. Az osztályról elkíváncozókkal szemben irgalmatlan lesz.

A munkabeosztásnál rám bízta a baloldali csoportok irányítását, ami egyébként eddig is munkaköröm volt.

Engem utasított, hogy továbbra is maradjak a Rökk Szilárd utcai nyomozó különítménynél, s csupán a reggeli rendes jelentkezésekre, valamint a Svábhegyen dolgozó csoportjaim ellenőrzésére menjek fel a Lomnicba.

A Rökk Szilárd utcában gyors iramban hajtottuk végre a már amúgy is folyamatba lévő vizsgálatot (soka[aka]t szabadon engedtünk). Jó pár nap múlva a nyomozást irányító Bakonyi százados utasítást kapott arra, hogy az őrizetéseket készítse el, mert azokat a németeknek kell majd átadnunk. Hain Péter is rendelkezett, hogy huszonnégy óra alatt állíttassam össze azoknak a kommunistáknak a névsorát, akiknek szabadlábon léte a változott körülmények között erősen veszélyezteteti Budapest rendjét. Hain Péternek jelentettem, hogy ily nagy munkát (az egész nyilvántartást átvizsgálni) ilyen rövid

³⁸⁷ „Napig” alatt áthúzza: „hétig”.

idő alatt elvégezni képtelen vagyok. Hain, ajánlatomra³⁸⁸ utasított, hogy az anyagot osszam háromfelé, egy részből a kijelölendőket válassza ki Juhász és a Rökk Szilárd utcában dolgozó K. Horváth Sándor, a másik részét Cser István vizsgálja át, s a harmadik részét én magam nézzem át. Ilyen értelemben intézkedtem felhívva Cser és K. Horváth Sándor figyelmét arra, hogy lelkiismeretes munkát végezzenek, csupán azokat válasszák ki, kik bebizonyítottan több ízben is részt vettek már utcai tüntetésben, s akikről tudják, hogy az utóbbi időben is részt vettek komolyabb szervezkedésekben.

Még így is három vagy négy nap alatt készültek el az előállítandók listái. Újabb utasításra történt meg az előállítás. Az előállítottakat a Rökk Szilárd utcába vitték a detektívek. Innen én többet elengedtem, mert láttam, hogy Cser és K. Horváth nem túlságosan figyelmes munkát végeztek. Az előállítottakat a más ott lévő őrizeteseikkel együtt később a németeknek adtuk át.

Ezekben a napokban a főkapitányság[on lévő] készenléti csoportunktól telefonértesítést kaptam a Rökk Szilárd utcában, hogy a nyilaspárt VII. kerületi nyomozószerve egy zuglói gyártelepen egy illegális nyomdát leplezett le. A nyilas pártszolgálatosok, kik a gyártelepen a leleplezésben eljárak, egy embert agyonlőttek, egyet pedig foglyul ejtve a párt VII. kerületi helyiségébe (Thököly út) vittek, s ott tartják őrizetben.

Ez ügyben Juhász Istvánnal együtt mentem ki a helyszínre, ahol a házkutatást tartó nyilas pártszolgálatosok nagy rendetlenséget hagytak, de még így is megállapítható volt, hogy ott egy illegális nyomda állott üzemben. Az előszobában nagy vértócsát találtunk, dulakodás nyomait azonban nem láttuk. A visszahagyott helyszínből nem volt rekonstruálható a leleplezés folyamata, s hogy mi tette szükségessé a fegyverhasználatot, melynek következtében egy embert³⁸⁹ agyonlőttek. Helyszíni szemle után Juhással a párthelyiségbe mentünk, ahol a vezető közölte velünk az eset körülményeit. Szerinte egyik bizalmi emberük tett jelentést az illegális nyomdáról, mire ő négy fegyveres³⁹⁰ pártszolgálatost küldött ki. A kiküldött pártszolgálatosok jelentései szerint a lakásban tartózkodók a kopogtatásukra az ajtót nem nyitották ki. Miután, pedig a lakásból zörejt hallatszott ki, betörték az ajtót és az előszobába léptek. Belépésükkel egyidejűen egy férfi támadt rájuk, mire közülük az egyik pártszolgálatos, géppisztolyával egy sorozatot adott le, s az

³⁸⁸ „Ajánlatomra” Wayand utólagos betoldása.

³⁸⁹ „Emberről” után áthúzva: „meghalt”.

³⁹⁰ „Fegyveres” Wayand utólagos betoldása.

ellenálló embert agyonlőtte. A lakásban található másik férfi megadta magát, őt az ott talált bűnjelekkel együtt bevitték a VII. kerületi párthelyiségbe. Itt a kerületi vezető átadta nekünk az embert a bűnjelekkel együtt. A nyilasoktól átvett ember kegyetlenül össze-vissza volt verve, úgy, hogy a helyszínen való kihallgatásától el kellett tekintenünk. Az agyonlőtt ember kilétét sem a pártszolgálatosok, sem mi megállapítani nem tudtuk. A nyomdahelyiségekben őrizetben lévő embert a Rökk Szilárd utcába vittük kihallgatásra, s a további nyomozásra sor azonban nem került, mert őt a Rökk Szilárd utcai többi őrizetessel együtt a németeknek kellett átadni.³⁹¹

Vissza kell térnem 1944. május havára, amikor még a bűnügyi osztályon dolgoztam, de már tudtam arról, hogy szolgálattételre a Belügyminisztériumba fognak rendelni.

Tényi Mátyás felkeresett engem a lakásomon, s egy berendelő cédulát mutatott fel, melyben őt a Gestapo svábhegyi központjára rendelték fel. A berendelő cédulán Müseler aláírás szerepelt. Tényi megkérdezte tőlem, hogy mi tévő legyen. Jelentkezzen-e, avagy konspirálja el magát. Én azt ajánlottam, hogy menjen fel, jelentkezzen, s majd meglátja, mit akarnak tőle a németek. Elkonspirálásra ráér később is, mert nem valószínű, hogy mindjárt őrizetbe vennék, hiszen azt megtehették volna előállítás formájában is.

Tényi jelentkezett Müselernél, kitől később egyenesen hozzám jött, s jelentette; Müseler hosszasan beszélgetett vele, közölve, hogy tud³⁹² Tényi hivatalos működéséről, tudja, hogy hosszú éveken át a kommunisták ellen dolgozott, s hogy e téren széles körű tapasztalatai vannak. Felszólította, hogy a jövőben tapasztalatait és a kommunisták közötti ismeretségét érvényesítse a Gestapo szolgálatában. Müseler nem kért azonnal választ, gondolkozási időként huszonnégy órát jelölt ki.

Tényinek azt mondtam, hogy szerintem nincs akadálya annak, hogy ő a németek részére megbízásokat vállal, ha ezekről lelkiismeretesen és pon-

³⁹¹ 1944. november 4-én hungarista pártszolgálatosok rajtaütöttek az illegális *Szabad Nép* nyomdáján. A technikai apparátust Zuglóban, Werschitz Emil, a Textilina Szövőgyár főmérnökének Gerle u. 25. szám alatti lakásán rejtették el, és innen üzemeltették azt a kommunista párt aktivistái: Richtmann Sándor, Rákosi Endre és felesége, Rákosi Éva. A hungaristákkal vívott tűzharcban életét vesztesse Richtmann Sándor, míg Rákosit és Werschitzet elfogták és átadták a német biztonsági szolgálatnak. Mindketten 1945 márciusában egy németországi koncentrációs táborban haltak meg. A tisztázatlan rész csillaggal van elválasztva, amely a kéziratban nem szerepel.

³⁹² „Tud” után áthúzva: „arról, hogy”.

tosan tájékoztatja az illetékes magyar hatóságokat, mielőtt megbízásokban eljárna. Jeleztem ezt Tényinek, hogy a jelentettekről értesíteni fogom Ugray csendőr alezredest, kit időközben már megbíztak a VII/d. alosztály vezetésével.

Jó pár nap múlva Tényi ismét jelentkezett nálam, s közölte velem, hogy Müseler, kinél naponta telefonon jelentkezett, felrendelte magához, s utasította, hogy megbízható, ügyes ismerősei köréből válasszon ki tíz-tizenkét embert, szervezzon egy csoportot, mert őket mint csoportot akarja foglalkoztatni. Különleges megbízásokat jelzett Müseler, kijelentve, hogy anyagiak nem számítanak, mindenkit jól megfizetnek, sőt autót is bocsát a rendelkezésünkre.

Amikor ezeket nekem Tényi jelentette, felvittem őt a Belügyminisztériumba Ugray alezredeshez, kit előzőleg tájékoztattam Tényi különleges megbízásáról. Tényi négy szemközt tárgyalt Ugrayval. Amikor Ugraytól kijött, velem annyit közölt, hogy Ugray is utasította, hogy vállalja a német megbízásokat, de azokról még az eljárás előtt tegyen jelentést.

Tudomásom szerint Tényi félt a két malomkő között őrlődni, hazája érdekei ellen dolgozni semmi szín alatt sem volt hajlandó, viszont ismerte a németek erőszakosságát és bosszúállásra való hajlamosságát, nem mert ismeretlen természetű megbízásokat vállalni. Ezért halogatta az ügyet, később pedig Müselernél családi ügyeire hivatkozással bejelentette, hogy Zsablyára kell utaznia.

Míg ezek a tárgyalások Tényi és Müseler között folytak, Tényi egy alkalommal azzal jött hozzám, hogy Müseler szeretne velem megismerkedni. El akarja kerülni azonban a hivatalos formát, ezért arra kér, hogy valamelyik kávéházban adjak neki alkalmat az ismerkedésre. Ma sem tudom, hogy Müseler honnan tudott a létezéséről, erre vonatkozóan Tényi sem tudott felvilágosítást adni. Hajlandónak mutatkoztam, mire Tényivel megállapodtunk, hogy másnap, este nyolc órakor az Oktogon étteremben találkozunk. Müselerrel való találkozásomról előzőleg jelentést tettem Ugray alezredesnek.

A megbeszélrt időben és helyen Müseler Kozmáné nevű titkárnőjével, s egy Gestapohoz tartozó német férfivel együtt jelent meg. Jelen volt még Tényi is. A bemutatkozások után Müseler érdeklődött, hogy mióta dolgozom kommunista ügyekben, mennyire vagyok tájékozott nemzetközi viszonylatban az ily vonatkozású dolgokban. A magyarországi helyzetről azonban nem érdeklődött. Rövid beszélgetés után meghívott vacsorára a Gestapo svábhegyi központjába, hogy ott fönt már úgy intézkedett, hogy már várnak ben-

nünket. Én kitértem a meghívás elől azzal, hogy feleségemmel mára programot beszélünk meg. Erőszakoskodott, hogy feleségemmel együtt menjek fel a Svábhegyre. Ismét kitértem, mondván, hogy a nem várt meghívással szemben már elígérkeztünk vacsorára. A beszélgetésbe belefolyt a titkárnő is, aki később magyarul kezdett beszélni. Csodálkozásomra kijelentette, hogy ő ugyan bécsi származású osztrák nő, férje azonban magyar, s az Újpesti Egyesült Izzó tisztviselője.

Kitértem tehát a meghívás elől, megállapodva abban, hogy felmegyek alkalom adtán. Tényi Müseleréssel maradt, én pedig eltávoztam.

Pár nap múlva Bakonyi százados és Juhász István kértek engem, hogy őket hozzam össze Müselerrel. Nem mondták, hogy honnan, nyilvánvalóan Ugraytól értesültek Müselerrel való találkozásomról. Kérésüknek eleget téve szoltam Tényinek, hogy Bakonyiék meghívását Müselernél intézze el. Két-három hét eltelté után Kozmáné felhívott telefonon közölve velem Müseler meghívását, hogy Bakonyival és Juhással látogassunk fel hozzájuk a Svábhegyre.

Felmentünk hárman. Egyszerű hideg vacsorával kínáltak. Müseler[en] és Kozmánén kívül társaságunkban volt még közvetlen főnökük, Krupke nevű százados, az Oktogon kávéházból már ismert férfi, még két Gestapo-személy, s két ugyancsak magyarul beszélő titkárnő (nyilván magyarországi volksbundisták). A társalgás általános keretek között folyt. Sem ők, sem mi hivatalos ügyekről nem beszélünk. Igen vontatottan, tolmácsolások között folyt a beszélgetés, mert Bakonyi és Juhász éppenséggel semmit nem beszéltek németül, magam pedig eléggé törve beszélem a németet.

Viszonzandó a németek meghívását, Bakonyi azonnalra lakására hívta fel a társaságot feketekávéra. Autókon levonult a társaság Bakonyi lakására, hol késő órákig maradtunk együtt.

Többé Müselerék részéről nem történt kísérlet a további kapcsolat fenntartására, magunk sem szorgalmaztuk azt. Én csupán egy alkalommal találkoztam még Kozmánéval az utcán, amikor is Kozmáné azt mondta, huzamosabb időn át Wienben dolgoztak, s a napokban ismét oda kell utazniuk. Tudom azonban, hogy Juhász Kozmánéval továbbra is összeköttetésben állott.³⁹³

³⁹³ A tisztázatlan a soron következő rész csillaggal van elválasztva, amely a kéziratban nem szerepel.

A svábhegyi Mirabell és Lomnic épületekben általában igen rendszeresen munka folyt. Hain Péter intézkedésére a csoportokhoz nagy számban osztották be a nyilas pártszolgálatosokat, hogy őket mint nyomozókat foglalkoztassuk minden munkánál.³⁹⁴ A nyilas pártok kerületi szervei, de a környéki falvakban lévő nyilas szervezetek pártszolgálatosai a nap különböző szakában hoztak fel a Svábhegyre az általuk különböző címen előállítottakat. Ezek rendszerint zsidók voltak, de voltak közöttük keresztények is. Nem tudom, ki vette át a pártszolgálatosok által előállítottakat, de tény, hogy sokat minden irat vagy jelentés nélkül vettek át, akikkel azután természetesen senki nem foglalkozott, mert létükről nem tudtak. Amikor pedig ez a visszás helyzet kiderült, dr. Antal István detektív főfelügyelő kapott megbízást, hogy az őrizeteseink ügyét rendezze, azokat vegye számba, s juttassa [el] a reájuk vonatkozó ügyiratokkal együtt az illetékes csoporthoz, feldolgozás végett. Kiderült, hogy voltak olyan őrizeteseink is, kikről semmiféle irat nem volt, nem lehetett megállapítani, hogy honnan, ki és miért állította elő. (Rendszerint az őrizetes sem tudta, hogy miért állították elő.) Ezeket aztán Antal dr. elbocsátotta. Az őrizeteseink kb. 99%-a egyébként dr. Koltayhoz tartoztak, ki azokról külön referált Hainnak. Ahogy én láttam, dr. Koltay naponta tömegesen küldte őrizeteseit az internáló táborba. Nem tudom, mert nem láttam, hogy mikor és hogyan szállították el a svábhegyi őrizeteseiket.

³⁹⁴ Vajna Gábor belügyminiszter 1944. október 24-én körrendeletben szabályozta a Nyilaskeresztes Párt–Hungarista Mozgalom Pártszolgálatának állami és közbiztonsági szervezetekkel történő együttműködését. A jogszabály kötelezte a rendőrséget és a csendőrséget, hogy a Pártszolgálat beosztottjait közrendvédelmi és nyomozói munkára vegyék igénybe. A Pártszolgálat egységei a közbiztonsági szervek segédapparátusai, alárendeltjei lettek, de nem egy esetben önállóan, a kerületi nyilas pártszervek járőri- és nyomozószolgálataiként is eljárak. Lásd: A belügyminiszter körrendelete a közigazgatási hatóságoknak, közbiztonsági szervek és a Nyilaskeresztes Párt–Hungarista Mozgalom Pártszolgálatának az állami és közbiztonsági szervezetben való együttműködéséről. (Budapest, 1944. október 24.) Közli: Beránné N. É. – Hollós E.: *Megfigyelés alatt...*, i. m. 439–440. Hain Péter 1944. október 15-e után a politikai rendészeti osztálynál – megbízhatósági szempontok figyelembevételével – harmincnégy pártszolgálatos kiképzésére adott utasítást. A pártszolgálatosok az Andrássy út 60. szám alatti „Hűség Házában” tartott nyolc napos tanfolyamon próbálták elsajátítani a detektív munka alapjait. A megegyezés részleteit Szalay Pál, a nyilasok rendőrségi összekötője és dr. Kotsis Árpád, Hain Péter helyettese dolgozta ki. BFL VI. 1. d. 4. kisdoboz a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztály 1944. 10. 15. – 1944. 12. 25. közötti iratai.

Egy alkalommal láttam, hogy egy fegyveres³⁹⁵ nyilas pártszolgálatos a rákosszentmihályi római katolikus polgári iskola igazgatóját (kit személyesen ismertem) állította elő svábhegyi hivatalunkhoz. Átvettem a nyilastól az igazgatót, s a reá vonatkozó jegyzőkönyvet. Áttanulmányozva a jegyzőkönyvet láttam, hogy előállítására és őrizetbe vételére ok nincs, az igazgatót szabályszerűen kihallgattam, s elbocsátottam figyelmeztetve, hogy ne mutakozzék a helyi nyilasok előtt. Sok ilyen hasonló eset fordult elő, hogy a munkakörömbé tartozó előállítottokról megállapítottam, hogy őrizetben tartásukra törvényszerű ok nincs – elbocsátottam. Ezeket természetesen a nyilasok állították elő, legtöbbet személyes bosszúból, vagy alaptalan feljelentésre.

Időközben a Rökk Szilárd utcai nyomozókülönítményt feloszlatták. Az addig ott dolgozó K. Horváth-csoport a főkapitányság épületében (Gróf Vigyázó Ferenc u. 3.) kapott elhelyezést. Juhász István pedig egy kisebb csoporttal (csak csendőrnnyomozókkal) a Margit körúti katonai törvényszék épületében kapott helyet. Megszűnt tehát a rendőri és csendőri közös munka.

Felsőbb parancsra (úgy tudom, katonai részről kívánták) nagyarányú razziákat tartottunk, főként katonaszökevények után. A razziák egy-egy nagyobb városrészben folytak. A magukat igazolni nem tudókat a toloncházba állították elő. A razziák vezetői vagy fogalmazás-szakbeli, vagy felügyelő-karbeli magasabb rangú tiszt[ek] volt[ak]. Egy vasárnapi napon egy angyalföldi részben razziáztunk, amikor dr. Kotsis Árpádtól, Hain Péter helyettesétől parancsot kaptam, hogy menjek azonnal a Tisza Kálmán téri színházba, mert ott a nyilaspárt által rendezett díszgyűlést, a színház helyiségében történt két robbantással megzavarták.³⁹⁶

Azonnal a színházba mentem. Már ott találtam dr. Bozzay rendőrfőtanácsost, a bűnügyi osztály vezetőjét, ki közölte velem, hogy Szöllősi miniszterelnök-helyettes rendeletére a színházba vezényelt valamennyi detektívet őrizetbe kellett vennie mint megbízhatatlanokat. Felszólított, intézkedjem, hogy segítségére egy vagy két detektívcsoporthoz küldjön ki a főkapitányság.

³⁹⁵ „Fegyveres” Wayand utólagos betoldása.

³⁹⁶ Az első robbantást 1944. december 2-án a Kommunista Párt Katonai Bizottságának irányítása alá tartozó Szír-csoport (akciógárda) hajtotta végre, az akkori Tisza Kálmán (később Köztársaság, ma II. János Pál pápa) téren lévő Városi (a mai Erkel) Színházban, de csak az épület tartószerkezetében keletkezett anyagi kár. Az akciót másnap a szintén kommunista Marót-csoport három tagja acetons folyadékkal teli bombákkal újra megkísérelte, és sikeres robbantást hajtott végre az összegyűlt nyilas tömegben. A detonációt követő zűrzavarban a hungaristák a helyszínt biztosító rendőröket tették felelőssé a merénylet bekövetkeztéért.

Időközben megjelent a helyszínen Nagy Valér helyettes főkapitány és személyesen intézkedett. Az őrizetbe vett detektívek valamelyike jelentette nekem, hogy két társuk egy rendőrrel, egy gyanúsítottat előállítottak a Tisza Kálmán téri őrszobára. Átmentem az őrszobára, ott az előállított akkor már beismerte, hogy ő helyezte el a két sajátkészítményű pokolgépet. Zsebében két üvegben robbanáshoz szükséges folyadékot (marószer) találtak. Úgy emlékszem, hogy az előállított Walter Hermann nevet mondott be és ilyen névre kiállított iratai voltak. Jelentettem Nagy Valérnak, hogy a tettes kezünkben van, s hogy beismerő vallomást is tett már. Nagy Valér telefonon jelentette tovább a megállapításokat a Belügyminisztériumnak, s kérte engedélyét, hogy az őrizetbe vett, megbízhatatlannak minősített detektíveket szabadon engedhesse.

Nagy Valér utasított engem, hogy a beismerésben lévő tettet vegyem át, s az ügyben a politikai osztály folytasson le nyomozást. Miután ez az ügy Cser István csoportjának ügykörébe tartozott, intézkedtem, hogy Cser vegye át és intézze tovább az ügyet. Délután Cser jelentette, hogy Walter további vallomásai során elmondotta, hogy a robbantást egy Klapholz nevű társával együtt intézték, s hogy a merényletet a Vadász utcai üvegházban tervezték meg. Aznap este Hajnácskő ezredes engem és dr. Antal Istvánt felrendelt a Belügyminisztériumban lévő hivatalába, s ott referáltatta magának az ügyet. Utasított, hogy WALTER adjam át az érte jelentkező csendőrtisztnek, mert az ügyben a további nyomozást az NSZK-ra³⁹⁷ bízta. Intézkedését indokolva kijelentette, hogy az NSZK-nak már komoly adatai vannak a Vadász utcai terrrorszervezetre vonatkozóan.

A késő esti órákban jelentkezett Walterért a Lomnicban két csendőrtiszt, kik hivatkoztak Hajnácskő utasítására. Szabályszerűen átvették, s magukkal vitték WALTER-t. Pár nap múlva azután visszahozták azzal, hogy nem Walter a tettes, nincs rá szükségük. Cser Istvánék tovább folytatták a nyomozást, előkészítették Klapholzt is, ki tagadta, hogy része lett volna a merénylet elkövetésében. A nyomozást befejezni, s így az ügyre teljesen fényt deríteni Cserék nem tudtak, mert az oroszok megzavarták a nyomozást is az abban foglalkozó detektívekkel együtt.

Hallomásból tudom, hogy az NSZK nagy házkutatást akart tartani a Vadász utcai üvegházban, de általam ismeretlen okból a csendőrök által megszállott épületből a házkutatás megtartása nélkül elvonultak.

³⁹⁷ Nemzeti Számonkérés Különítménye (korabeli rövidítésével: NSZK), hivatalosan Nemzeti Számonkérés Szervezete.

Bizonytalan, kapkodó intézkedések követték egymást. Egy alkalommal Hain Péter magához hívatta dr. Versényit, dr. Koltayt és engem. Koltaynak átadott egy listát, melyen vagy ötven-hatvan név szerepelt. Utasított bennünket, hogy a listát egészítsük ki olyan személyekkel, akiket gyanúsítani lehet azzal, hogy egy esetleges ellenkormányban szerephez juthatnak, akár mint kormánytag, akár mint azt hathatósan támogató. A Kotsis szobájában ültünk össze. Átnéztük a listát. Igen sok komolytalan nevet találtunk azon (pl. Jávör Pál). Én a magam részéről pár illegálisban lévő vezető kommunistát és szociáldemokratát jegyeztettem fel. Koltay a telefonkönyvet vette elő, s onnan diktált pár nevet. Hárman összesen talán tizenöt névvel egészítettük ki a Hain által adott listát, melyet aztán Versényi dr. átadott Hainnak. Jó pár nap múlva a Belügyminisztériumból került vissza hozzánk a lista, vagy százhusz-százharminc névvel. Hain utasította dr. Versényit, hogy a listán szereplőket állíttassa elő a Lomnicba. A listán szereplőket kicédulázva leadtuk a bejelentőbe, a lakások kiírása végett, majd másnap került sor az előállításukra. Autóbuszokon eszközöltük az előállításokat. Sokan közülük az előállításokra megjelenő detektívek megérkezése előtt eltávoztak hazulról azzal, hogy vidékre utaznak.

Az ügyben néhány nappal később majd a detektívönök folytatott le ellenem is vizsgálatot, megállapítandó, hogy kinek a részéről történt indiszkrécio.³⁹⁸

December 10-e körül Hain Péter utasított, hogy Rajk Lászlót kerítsük elő, mert a belügyminiszter állítása szerint erősen gyanúsítható a Margit híd felrobbantásával.³⁹⁹ Hain közölte velem, hogy a belügyminiszter maga adta ki a rendelkezést, kérve őt, hogy Rajkot mindenképpen keríttesse elő. Én jelentettem, hogy Rajk László feltalálása nem valószínű, mert illegálisban él. Hain azt mondotta, hogy tegyünk meg mégis minden lehetőséget a felkutatására. Én nem sokat törődtem az utasítással, mert Rajk felkutatása érdekében komoly intézkedést tenni lehetetlen volt. Nem is

³⁹⁸ A Belügyminisztériumból – az ellenállási mozgalom közvetítőin keresztül – Kudar Lajos értesítette az üldözötteket, akik így megmenekültek az elhurcolástól.

³⁹⁹ 1944. november 4-én a Margit híd Pest felőli három pillérje a délutáni csúcsforgalom idején felrobbant. A számos halálos áldozatot követelő robbanást az okozta, hogy a hídon áthaladó villamos kerekén lévő áramszedő a sín alatt futó alsóvezetékre kötött gyújtószinórokhoz hozzáért, és ez a németek által elhelyezett híd alatti tölteteket beindította. A véletlen baleset tényét azonban sem a hatóságok, sem a közvélemény nem fogadta el és az esemény után több héttel is (kommunista) szabotázsakcióra gyanakodtak.

közöltem a detektívekkel az utasítást, mert ők még kevésbé tudtak volna valamit is tenni az ügyben.

Pár nap múlva Gyuricza János kollégám azzal a hírrel jött hozzám, hogy fiát az NSZK elhurcolta. Kér, hogy fia helyzetének a megállapítására és segítségére járjak közbe az NSZK-nál. Teljesítve Gyuricza kérését felmentem a Naphegy térre, ott tudtam meg, hogy az NSZK a Margit körúti katonai fogház épületében dolgozik. Felmentem a Margit körútra Gyuricza dr.-ral együtt. Itt találtam Dede Mártont és Rakó Sándort. Dede foglalkozott Gyuricza fiával, kértem, legyen segítségére apjának. Dede felhozatta a fogdából Gyuricza fiát, s apjának készséggel adott felvilágosítást. Amíg Dede és Gyuricza tárgyaltak, Rakó egy cédulát mutatott nekem, melyet szerinte maga a belügyminiszter írt. A cédulán Rajk László nevét láttam, majd Rajk Endre nevét, s a Margit híd is meg volt említve. Rakó ezután elmondotta, hogy utasítást kapott Rajk felkutatására. Megjegyeztem, hogy hasonló utasítást kaptam én is, csak ilyen írásbeli jegyzet nélkül. Rakó is tanácstalanul állott Rajk László felkutatásában teendő intézkedés tekintetében.

Az „Emlékirat” ügyben⁴⁰⁰ dolgozó K. Horváth csoport figyelései közben véletlenül ráfutott Rajk László egy kapcsolatára, akit követve eljutottak Rajkig, tetten érve, amint az emlékirathoz hasonló írásbeli munkán dolgozott. K. Horváth jelentette nekem a Svábhegyre⁴⁰¹ Rajk elfogását, én viszont azonnal felhívtam Hain lakását, mert Hain nem tartózkodott hivatalában. Hain feleségével tudtam csak beszélni, de mert a férje nem volt otthon, megkértem, ha haza megy, közölje vele, hogy Rajkot elfogtuk. Hain felesége azt mondotta: „Nagyszerű, azonnal közlöm a miniszterrel!” Ezt úgy mondta,

⁴⁰⁰ 1944. szeptember 20-án a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt közös memorandumot (emlékiratot) küldött Horthynak, sürgetve a Szovjetunióhoz történő átállást, valamint a németbarát tisztek és hivatalnokok azonnali leváltását, a politikai foglyok szabadon bocsátását és egy új koalíciós kormány felállítását a Magyar Front és a hadsereg képviselőiből. A memorandum hatására – közvetítők útján – Horthy Miklós 1944. október 11-én fogadta Tildy Zoltánt és Szakasits Árpádot. E titkos tárgyalássorozatban Horthy vonakodott a Kommunista Párt képviselőjét, Rajk Lászlót közvetlenül fogadni, ezért a féllegalításban lévő bizalmasának, Ujszászy István tábornoknak a közvetítésével tárgyalt vele, október 7-én. A megbeszélésen konkrét megállapodásra nem jutottak a felek, azonban a német biztonsági szolgálatok azok lényegi elemeiről, tartalmáról – elsősorban a Horthy Miklós környezetében lévő személyek indiszkrécioja folytán – tájékozottak voltak. Az 1944. október 15-i sikertelen kiugrási kísérlet után hatalomra került Szálasi-adminisztráció egyik első intézkedése a memorandumot készítő személyek, illetve a tárgyalások résztvevőinek kézrekerítése volt.

⁴⁰¹ „Svábhegyre” Wayand utólagos betoldása.

mintha a miniszter Hain lakásán tartózkodott volna. Az esti órákban lementem a K. Horváth-csoporthoz. Itt jelentette K. Horváth Rajk elfogásának körülményeit, s átadta a bűnjelként lefoglalt, Rajk által összetépett írást, melyben Rajk elfogatásának pillanatában dolgozott.

Tájékozódásom után egy külön szobába hívtam Rajkot, ott vele négy szemközt beszéltem. Láttam Rajkon, hogy még érkezésem előtt megverték. Rajk, mielőtt én a beszélgetést kezdeményeztem volna, hozzám fordult, az alábbiakat mondva: „Kérem, dr. úr! Maga ismer engem, tudja, hogy én tisztességes, becsületes magyar ember vagyok. Ajánlatot teszek önnek. Szöktesse meg, s én ígérem, hogy sem Magának, sem az Ön által megnevezett hozzátartozóinak bántódása nem lesz. Ön tudja azt is, hogy akik még ma és holnap Budapesten vannak, azok itt is maradnak, mert az oroszok napokon belül Budapesten lesznek. Tudja azt is, hogy számottevő ember leszek a jövő Magyarországon, s ígéretemet be is tudom váltani.”

Én azt feleltem, hogy tudom valóban, hogy Rajk úr tisztességes és becsületes magyar ember, de semmi oka sincs azt kétségbe vonni,⁴⁰² hogy én is éppen olyan⁴⁰³ tisztességes, becsületes magyar ember vagyok. Ha pedig eskümet megszegve, hivatali kötelességemet ily súlyosan sérteném, Ön lenne az első, aki engem szembeköpné, mint becstelen gazembert, aki saját bőrének megmentése érdekében mindenre képes.

Rajk László a továbbiakban kérte, hogy ne ilyen értelemben nézzem⁴⁰⁴ ajánlatát, vegyem figyelembe az általános helyzetet, s próbáljak, amint azt a kormányzó is tette, ahhoz alkalmazkodni.

Én ismét kitértem a kérés elől, bár már akkor elhatároztam, hogy kiszabadítása érdekében mindent meg fogok tenni. Felajánlottam Rajknak, hogy Endre bátyját értesíteni fogom helyzetéről, tudva azt, hogy ő is jó barátja a belügyminiszternek. Rajk László azonban ez ellen élénken tiltakozott.

Másnap reggel Hain Péternek a szokásos reggeli jelentkezésem alkalmával négy szem között jelentettem Rajk elfogásának körülményeit, átadtam a bűnjeleket is. Majd baráti hangon közöltem vele Rajk László ajánlatát. Kérleltem Haint, hogy tegye lehetővé Rajk szabadon bocsátását, iparkodtam rábeszélni, érvelve azzal, hogy ő szüleit hagyja hátra Budapesten, én meg feleségemet és nyolc testvéremet, családtagjaikkal együtt. Érveltem azzal is,

⁴⁰² A „kétségbe vonni” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

⁴⁰³ Az „éppen olyan” Wayand utólagos betoldása.

⁴⁰⁴ „Nézzem” alatt áthúzva: „fogjam fel”.

hogy számunkra milyen megnyugtató tudat lenne Rajk ígérete visszamaradó családtagjaink sorsát illetően. Avval is érveltem Hainnál, hogy Rajk amúgy is tisztára véletlen folytán került kézre, hogy ő nem az az ember, akitől a visszamaradó magyarságnak különös oka lenne félni.

Hain hosszas kérésemet végighallgatta, majd ideges hangon kiabálva mondta: „Nem! Ennek az embernek meg kell halnia!” Csodálkozva néztem Hainra, nem tudtam megérteni, hogy miért kell Rajk Lászlónak meghalnia, hiszen semmi különösebb bűnt nem követett el. Közben Hain az előszobájában tartózkodó Koltay dr.-t és Cser Istvánt behívta, s ott az ő jelenlétükben parancsot adott arra, hogy Rajk ügyében egy bizottság alakuljon, az ítélekezzen Rajk felett, s az ítéletet házilag hajtassa végre. A bizottság elnökéül dr. Koltayt, egyik tagjául Cser Istvánt, előadójául pedig engem bízott meg. Koltayt azzal is megbízta, hogy a bizottságot ő egészítse ki olyan emberrel, akinek helyén van a szíve. Dr. Koltay és Cser szó nélkül vállalták a megbízatást, s a szobából eltávoztak. Négy szem közt maradván Hainnal ismét kérélni kezdtem, mondván, hogy örültség, amit Rajk ügyében elrendelt. Hain azonban hajthatatlan maradt. Erre én még mindig baráti hangon szólva azt mondtam Hainnak, hogy „hathatós támogatót keresek magamnak Rajk ügyében, és pedig a feleségéhez megyek, ő majd segítségemre lesz a Te puhításodban”.

Ezek után valóban lementem Hain lakására, s ott feleségének elmondottam az egész Rajk-ügyet, közölve azt is, hogy férje milyen örült utasítást adott nekünk Rajkra vonatkozóan. Kértem Hainnét, hogy legyen segítségemre férje észre térítésében, Rajk szabadon bocsátásában. Hainné azt válaszolta, hogy „lehetetlen a kérésem teljesítése, mert Rajk Endre a miniszter jó barátja, maga kérte a belügyminisztert, hogy László öccsétől őt szabadítsa meg, mert túlságosan kellemetlen neki öccse magatartása”. Most aztán már megértettem Rajk László tiltakozását, hogy Endre bátyját értesítem helyzete felől, de megértettem Hain örült intézkedésének indítóokát is, tudtam, hogy hiábavaló minden igyekezetem Rajk László szabadon bocsátását illetően. Iparkodtam tehát kivédeni a másik veszedelmet, a bizottságosdit. Mikor pedig másnap dr. Koltay nálam sürgette a bizottsági tárgyalást, intézkedtem, hogy Rajkot, a vele kapcsolatos őrizeteseikkel együtt adják át az illetékes bíróságoknak. Hain még Szombathelyen is sürgette írásbeli jelentésem, hogy hogyan intézkedtem Rajk ügyében.⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Az ügyben érintett detektívek vallomásai ellentmondásosak. Koltay Lászlónak a Rajk-ügyről nincs tudomása. (ÁBTL 3.1.9. V-101621. 5–6. Koltay László tanúvallomása.)

Nagy kő esett le a szívemről, mikor Bajorországban egy budapesti képeslap került a kezembe, s abban a spanyolországi nemzetközi brigád hazatért tagjainak tiszteletére rendezett bankett résztvevői között, a miniszterelnök mellett űlve, felismertem Rajk Lászlót.

Egy érdekes társaság került be december közepe felé őrizetesként a K. Horváth-csoportba. Közöttük egy részvénytársasági igazgató, dr. Sinka rendőr fogalmazó, a Nemzeti Színház egy színésze és még egy páran. A társaság tulajdonképpen borozgató asztaltársaság volt, kik egy vendéglői borozgatás alkalmából megismerkedtek egy emberrel, kinek a nevét nem tudták. Ez az ember tapadt hozzájuk, a továbbiakban is feljárt a részvénytársasági igazgató lakására, majd felkereste a rendőr fogalmazót annak hivatalában, s eljárt az esti borozgató összejövetelekre is. Egy alkalommal aztán egy békepárti röpiratot olvastatott fel a Nemzeti Színház színészeivel⁴⁰⁶ a társaságnak, akik akkor történetesen az igazgató lakásán borozgattak, majd több ilyen röpiratot adott a társaság tagjainak terjesztés végett. Később pedig megígérte, hogy részükre Rácz Kálmán-párti pártigazolványokat fog szerezni antedatálva. Mert ez az igazolvány menetesíteni fogja tulajdonosát az oroszok térhódítása utáni helyzetben. Igaz, az igazolványokért a hátralékos tagdíj címén pénzeket is szedett be a társaság tagjaitól. Tényleg szerzett is pártigazolványokat. Több ízben felkereste dr. Sinka fogalmazót, s kérte, hogy szerezzen be több rendőrtiszti és rendőri egyenruhát, meg fegyvert,

mása.) Cser István saját ügyében nem, de a Wayandról írt vallomásában – a detektív-felügyelőtől hallottak alapján – megemlítette a Wayand és Rajk közötti „tárgyalásokat”, valamint a szöktetési ajánlatot is, ám a bizottságról ő sem nyilatkozott. (ÁBTL 4.1. A-1098/1. 153–154. Cser István Wayand Tiborról írt vallomása.) Hain Péter végeredményben megerősíti Wayand Tibor vallomását, de fontos részletekben másként emlékszik. Wayand és Cser Rajk megszöktetésére irányuló kérését ugyanis ő azzal utasította el, hogy az őrizetést ne a nyomozás lefolytatására hatáskörrel rendelkező Nemzeti Számokérés Szervezetének, hanem – a hagyományos eljárási rendnek megfelelően – a főkapitányság bűnügyi osztályának adják át. Hain állítása szerint ekkor Wayand és Cser elbizonytalanodtak, mire ő utasítást adott beosztottjainak, hogy Koltay László elnökletével egy bizottság döntsön az elfogott kommunista politikus további sorsáról. Hain szerint Wayand nem követte utasításait, ezért a bizottság felállítására nem került sor, és a detektív-felügyelő a tudta nélkül kísértette át az elfogott kommunista vezetőt a Margit körúti katonai törvényszék fogházába. (ÁBTL 3.1.9. V-101621. 7–9. Hain Péter tanúvallomása.) Rajk Endre 1945. március 23-án a sopronkőhidai fegyházban megtartott hadbíróági tárgyaláson tanúvallomásával megmentette öccsét a biztos haláltól.

⁴⁰⁶ Tímár József színész.

mert ezekre az átállás alkalmával szükség lesz. A társaság tagjai, hogy jótévőjüket biztosítsák, szívesen foglalkoztak új barátjukkal, s szívesen látták összejöveleiken. Dr. Sinka fogalmazó is vásárolt Rác Kálmán-párti tagsági igazolványt, a kapott röpiratokkal együtt bemutatta hivatali előjáróinak, a VII. ker. kapitányság vezetőjének, s annak helyettesének. Azok elolvasták a röpiratokat, tartalmukat helyeselték, de nem mutattak hajlandóságot a társasághoz való csatlakozásra.

Hain Péter külföldön járt, s így én a helyettes főkapitánynak, Nagy Valérnak jelentettem az esetet, jelezve, hogy Sinka fogalmazó vallomásaiban megemlítette, hogy a röpiratokat olvasásra átadta a VII. ker. kapitányság vezetőjének és helyettesének is. Kértem Nagy Valértól a detektívőnök és a bűnügyi osztály vezetőjének, dr. Bozzay rendőr főtanácsosnak jelenlétében utasítást, hogy a VII. ker. vezetőjével szemben miként járjak el. Nagy Valér elhárította magától az intézkedést, rám bízta, hogy kötelességemet megítélem szerint intézzem. Én a kerületi vezetőkkel szemben semmiféle intézkedést nem tettem, még tanúként sem hallgattam ki őket.

Tudomásom szerint ez a társaság is átkerült a bírósághoz. Én ebben az időben utasítást adtam K. Horváth Sándornak, hogy az őrizetünkben lévők közül a kisebb jelentőségűeket nyomozás nélkül bocsássa szabadon, a többiekkel szemben folyamatban lévő nyomozást sürgősen fejezzék be, mert a bíróságok már kitelepülőben vannak, foglyokat és ügyeket nem vesznek át, így nyakunkon maradnak majd az őrizeteseik. K. Horváth Sándor időközben beteget jelentett, [ezért] utasításomat megismételtem helyettesének, N. Kovácsnak is.

Ebben az időben a politikai osztály is kitelepülőben volt. Hain Péter még november elején kezdte meg a kitelepülés előkészítését. Utasítást adott dr. Versényinek, hogy a beosztottak hozzátartozóit írja össze, útra készíttesse elő. A hozzátartozókat egyenesen Németországba (Ausztriába) szándékozott kitelepíteni. Ezért több ízben kiutazott Wienbe, Huber SS-generális-hoz, hogy a politikai osztály beosztottjai és hozzátartozói részére alkalmas kitelepülő helyet biztosítson. Lábod Gyula ny. [nyugalmazott] detektív felügyelőt megbízta, hogy az osztály beosztottjaitól azok csomagjait vegye át, s vigye Kázmérpusztára,⁴⁰⁷ ahol ő már alkalmas raktárhelyiségről gondoskodott. Ide fogja szállíttatni az osztály részére beszerzett élelmiszereket,

⁴⁰⁷ Ma Albertkázmérpuszta, a Győr-Moson-Sopron megyei Várbalog község résztelepülése.

s egyéb szükséges ingóságokat, melyekre az osztálynak a kitelepülő helyén is szüksége lesz. Lábodt egyúttal megbízta, hogy a raktárt rendezze, őrizze. Segítségére Kecskeméti polgári ruhás rendőrt rendelte mellé. Emlékezetem szerint Lábod még november vége felé az első teherautó-szállítmánnyal Kázmérpusztára utazott, s a további szállítmányokat ő vette ott át. Hain kiküldött detektíveket Szombathelyre, Sárvarra és Sopronba, hogy ott a kitelepülő osztálynak helyet biztosítsanak, mert e három helyen szándékozott egy-egy csoportot elhelyezni.

Egy alkalommal, amikor Hain Wienből hazatért, közölte velünk, hogy a hozzátartozók részére St. Pölten környékén három helyen biztosított helyet. A raktár részére pedig ugyancsak a környéken lévő Kilb községben kapott alkalmas helyiséget.

A további kitelepülési munkáról nem tudok, velem azt senki nem közölte, azt Versényi dr. és Antal dr. intézték. Nem is tudtam előzőleg arról, hogy a három dunántúli városba (Szombathely, Sárvár, Sopron) a csoportok ugyanezen különvonattal, a hozzátartozók pedig Ausztriába december 9-én indultak. Elvezényelték tehát beosztottjaim nagy részét anélkül, hogy én tudtam volna arról. A Svábhegyen csak Cser István maradt néhány emberrel, a főkapitányságon pedig K. Horváth-csoportja tíz-tizenkét emberrel. A hivatalos munka ilyenformán teljesen megbénult, pedig a nyilas pártszolgálatosok továbbra is szállítottak hozzánk előállítottakat, a detektívek pedig⁴⁰⁸ (nem a beosztottjaim) a Belügyminisztérium által kijelölt politikusokat, katonai személyeket, stb., kiket túszként szállítottak tőlünk Sopronkőhidára.⁴⁰⁹

Az őrizeteseik között megláttam egy alkalommal Szeder Ferenc szoc. dem képviselőt. Barabás László előadónál⁴¹⁰ érdeklődtem, hogy miért van Szeder őrizetben. Mert komoly ok nem volt Szeder Ferenc őrizetben tartására, Hain Péterhez fordultam, s kértem, járuljon hozzá, hogy Szedert elbocsássam. Hain egy alkalommal meghallgatott, felhívatta magához Szedert, rövid ideig beszélgetett vele, majd őt visszaküldve az őrizeteseik közé, hozzájárult, hogy Szedert elbocsássam. Szeder még aznap szabadlábra került.

⁴⁰⁸ A „detektívek pedig” aláhúzva.

⁴⁰⁹ Az 1946-os népügyészeti vádirat szerint Wayand 1944. december 24-én utasítást adott beosztottjainak, hogy vegyék őrizetbe a svéd követség három tisztviselőjét, és túszként kísérik őket Szombathelyre, a kitelepített Külügyminisztériumba. Az intézkedés végül megghiúsult. BFL XXV. 2/b 81/1945. A Budapesti Népügyészség vádirata, 1946. március 29.

⁴¹⁰ A „Szeder Ferenc szoc. dem képviselőt. Barabás László előadónál” szövegrész aláhúzva.

Ebben az időben kétszázon felül volt az őrizeteselek száma, kik közül ügyköreinkbe csak a Tisza Kálmán téri színház robbantásának gyanúsítottjai tartoztak (négy-öt ember), kikkel Cser István csoportja foglalkozott. A többi mind dr. Koltay ügykörébe tartozó volt, köztük Temesváry rendőrtanácsos, kit azért állítottak elő, mert zsidó ismerőseit rejtegette.

December 23-án a rendes reggeli jelentkezés alkalmával Hain Péter azt mondta nekem, hogy karácsony második ünnepén kiutazik Németországba (úgy emlékszem Berlint mondott), onnan, ha visszajön, komolyan hozzálát, hogy az egész osztály elkerüljön Budapestről. Még ez alkalommal is azt mondta, hogy szüleit itt hagyja Budapesten. Hainnal történt beszélgetésünk közben lépett a szobába dr. Kotsis Árpád, dr. Koltay László, s még néhányan. Dr. Koltay jelenlétünkben mint érdekességet bemutatta Hainnak egy zsidótól lefoglalt ékszereket, köztük Napóleon-aranyakat is. Valamennyien megnéztük, majd Koltay dr. elpakolta az értékeket, s kiment a szobából, magával vitte azokat.

Másnap december 24-én reggel kilenc óra körül (vasárnap volt) értem hivatalomba, Hain szobájába igyekeztem. Zárva volt. Sem Kotsis dr., sem pedig Koltay nem voltak még bent. Tíz óra körül jelentkezett nálam Cser István, elmondotta, hogy éjjel egy óra körül telefonon berendelte őt Hain, jelentkezve Hainnál, ott találta dr. Kotsist és Koltayt. Hain közölte velük, hogy a katonai helyzet igen kedvezőtlen, Budapest körülrzárása csak órák kérdése, ezért ő maga az éjjel szüleivel, feleségével együtt Kázmérpusztára utazik. Elrendelte, hogy a még Budapesten lévő beosztottak a hozzátartozóikkal együtt másnap reggel hat órakor induljanak a rendelkezésre álló autók Magyaróvárra. Ígérte, hogy egy autót küld vissza még Kázmérpusztáról. Cser Istvánnak külön parancsot adott, hogy a házipénztárt egy külön autón maga Cser István szállítsa Kázmérpusztára.

E parancsok kiadása után Hain elutazott.

Megkérdeztem Csért, hogy miért nem indult már eddig útra. Cser azt válaszolta, hogy már több ízben kért autót dr. Kotsistól, de még nem kapott, tehát nem indulhatott.

Tájékozódva a helyzetről, mert Kotsis dr.-t nem találtam hivatalában, bementem dr. Koltayhoz. Koltay nagyjában megismételte, amit már Csértől hallottam. Kérdésemre, hogy miért nem indultak útra a Hain által reggel hat órakor [utasítottaknak megfelelően], azt felelte, hogy az autók nincsenek még rendben, a sofőrök még benzin után járnak. Beszélgetésünk közben Koltayt telefonon hívta a belügyminiszter titkára, közölve a bel-

ügyminiszter rendeletét, mellyel a közbiztonsági szervek Budapesten lévő vezetői[t] vagy kiküldöttei[t] délután fél egy órára értekezletre magához rendelte. Koltay letéve a kagylót azt mondta, hogy az értekezletre nekem kell elmennem, mert Hain elutazott, dr. Kotsis értekezleten van a főkapitányságon, én vagyok a rangidős, tehát nekem kell elmennem. Én tiltakoztam, hivatkozva arra, hogy nem tudom a minisztert tájékoztatni, sem az osztály személyzeti, sem egyéb ügyeiről, mert azokat egyáltalán nem ismerem. Dr. Koltay azonban nem volt hajlandó az értekezletre menni, így mint rangidősnek mégis csak mennem kellett.

Az értekezleten megjelent dr. Sédey megbízott főkapitány, Nagy Valér főkapitányhelyettes, a helyettes főparancsnok,⁴¹¹ Orendy csendőr alezredes [ezredes], az NSZK vezetője, két csendőrtiszt, a pártszolgálat vezetője,⁴¹² s a Fegyveres Nemzetiszolgálat vezetője.⁴¹³ Délután kettő óra már elmúlt, amikor a miniszter megérkezett. Röviden beszélt arról, hogy Budapest körülrzárása elkerülhetetlen, csak órák kérdése, ezért elrendeli, hogy a közbiztonsági szervek csak a legszükségesebb létszámú erőt hagyják vissza, a többiek még aznap délután négy órakor induljanak útra, s hagyják el Budapestet. Általában 30%-ban jelölte meg a visszahagyandó létszámot. Majd sorra vette az egyes szerveket. A politikai osztályon kezdte. Jelentettem, hogy körülbelül nyolcvan detektív, néhány hozzátartozójával (még csecsemő is) van még Budapesten, rendelkezésre pedig öt vagy hat gépkocsi áll. Jelentésemre elrendelte a miniszter, hogy az önként jelentkezők közül egy felelős vezetővel harminc detektív maradjon vissza, a többiek délután négy órakor az autókra induljanak Komáromba, Dobogókőn keresztül, mert a Bécsi út már el van vágva. Az autók Komáromból forduljanak vissza, s vigyék a következő transzportot. Így ingajáratszerűen végezzék a kitelepülők szállítását, mindaddig, amíg az lehetséges. Hasonlóképpen rendelkezett a miniszter a többi közbiztonsági szervekkel is megjelölve, melyik szerv hány embert hagyjon vissza. Délután három óra körül bocsátott utunkra a miniszter.

Én azonnal felmentem a Svábhegyre, közöltem dr. Kotsissal a miniszter rendelkezését, aztán Kotsissal dr. Koltayhoz mentünk. Kotsis itt elmesélte a

⁴¹¹ Csapó Béla rendőr-főfelügyelő

⁴¹² A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom Fegyveres Pártszolgálatának vezetője Olaszky Sándor volt.

⁴¹³ 1944. október 16-án felállított Fegyveres Nemzetiszolgálat 1944. karácsonyáig Návay Imréhez tartozott, majd beleolvadt a pártszolgálatba.

miniszter rendelkezését, mire Koltay Sebestyén Károly detektív⁴¹⁴ gyakornokot hívatta, ki Hain rendelkezése szerint az autókkal⁴¹⁵ kapcsolatos ügyeket intézte. Dacára annak, hogy dr. Kotsis is jelen volt, Koltay úgy intézkedett, mint akinek különös megbízása van rendelkezésre. Amikor Sebestyén Károly jelentette, hogy összesen hét autó áll rendelkezésre, Koltay írásban beosztotta a sofőröket, s kijelölte az egyes autók utasait is. Már ekkor is jelezte, hogy indulás csak a késő esti órákban lesz, mert a „zavaró repülések” korábban veszélyeztetnék az utazókat. Időközben beadták dr. Koltaynak a visszamaradásra önként jelentkezettek névsorát, negyvennyolcan szerepeltek a listán, ezek közül válogatott ki Koltay harmincat. Amikor a visszamaradók vezetőjének a kijelölésére került sor, Kotsis dr., Somos Remig, vagy Petkóczy János detektív felügyelőket nevezte meg, mire dr.⁴¹⁶ Koltay idegesen megjegyezte; „Nem ezeket, majd később intézkedem, hogy ki legyen a vezető!” Ezek után este hat órára valamennyi beosztott az épület éttermébe rendeltetett Koltay által, hogy ott közölje velünk a teendőket.

Este hat órakor lementünk az étterembe, ahol dr. Kotsis a visszamaradókhoz rövid, buzdító beszédet intézett, kifejezetten megmondva, hogy a város teljes körülzárása után az ostrom alatt is Budapesten maradnak. Kotsis beszéde után dr. Koltay is beszélt a visszamaradókhoz, ugyancsak buzdította őket. Majd a többieket utasította, hogy útra készen álljanak, mert az indulás minden pillanatban várható.

Az étteremből felmentünk ismét Koltay szobájába. Koltay itt kijelentette, hogy éjjel tíz órakor óhajtja indítani az első transzportot. Addig ügyeit intézendő a városba megy. Dr. Kotsis is le szándékozott menni a városba. Én magam is haza akartam menni, hogy feleségemtől elbúcsúzzam, mert reggel, amikor hazulról elmentem, nem tudhattam, hogy a helyzet így fejlődött. Egy autón, tehát hárman lementünk a városba. Koltayt a lakására vittük, dr. Kotsis, pedig a Budán lakó Dénes Ferenc helyettes posta vezérigazgató lakására ment, hogy tőle a csomagok és detektívek Magyaróvárra való szállítására egy postai teherautót kérjen. Én az autóval, melyet Fóti István sofőr vezetett, Lövdé téri lakásomra mentem, megvacsoráztam, majd elbúcsúzzam feleségemtől kilenc óra körül visszamentem a Svábhegyre.

⁴¹⁴ A „Sebestyén Károly detektív” aláhúzva.

⁴¹⁵ „Autókkal” aláhúzva.

⁴¹⁶ „Dr.” után áthúzva: „Kotsis”.

Megérkezésemkor Cser István jelentette, hogy a foglyokat őrző rendőri őrszemélyzetet felettesük parancsára visszarendelték rendes beosztási helyükre, így a kétszáz fős felüli őrizeteket most detektívek és nyilas pártszolgálatosok őrzik. Én azonnal jelentettem a körülményt dr. Sédey főkapitánynak, ki utasított, hogy reá való hivatkozással hívjam fel a Toloncház vezetőjét, Ivánkovics rendőr főtanácsost, kérjek tőle fogolyszállító autókat, a foglyokat a toloncba szállíttassam le. Felhívtam Ivánkovics rendőr főtanácsost, közöltem vele a főkapitány utasítását. Ivánkovics azt mondta, hogy sem megfelelő autója, sem elegendő rendőre nincs, ő a foglyok leszállítását nem tudja foganatosítani. Próbálkozik majd a csendőröktől megfelelő autót és fogolykísérőket kérni. Az eredményről engem majd telefonon fog értesíteni. Később felhívott engem Ivánkovics, s mondta, hogy a csendőröktől sem tudott szerezni autót s fogolykísérőket, így a foglyok szállításáról ő gondoskodni nem tud.

Időközben megérkezett dr. Kotsis és Koltay is. Kotsisnak jelentettem a foglyokkal való helyzetet, hogy most már a továbbiakról ő intézkedjen. Kotsis dr. Dénes Ferencel és annak feleségével együtt érkezett a Lomnicba. Dénes Ferenc Kotsis telefonjáról hívta fel a posta telepét, honnan egy teherautót rendelt fel a Svábhegyre. Így biztosítottnak látszott a detektívek és a csomagok elszállítása. A teherautó azonban nem érkezett meg. Éjjel két óra már elmúlt, amikor Koltay kiadta az utasítást, hogy öt autó indulhat a kijelölt személyekkel. Első kocsiként Dénes autója indult, melybe beszállott Kotsis is, visszahagyva csomagjait és fiát. Kérdésemre, hogy miért megy el, azt válaszolta, hogy csak Komáromig megy, onnan visszajön az üres autókkal. Ezek után megindultak. Jó fél óra múlva dr. Koltay is autóba ült, Thiry Sándorral együtt. Az autóban már ült egy nő is, kit én nem ismertem. Kérdésemre, hogy miért megy ő külön, ha már elkésett, miért nem várja meg a második transzportot, azt válaszolta, hogy mindenről intézkedett már, Kotsisékat pedig hamarosan utoléri. Most közölte velem csak, hogy a visszamaradók vezetőjéül B. Szilágyi detektívet bízta meg. Őt megfelelően kioktatta, utasította, hogy a foglyok elszállításáról is gondoskodjék. Közölte velem azt is, hogy Dénes Ferenc által ígért teherautó reggel nyolc órára lesz a Lomnic előtt. Ezzel autóba ült és elhajtott. Az éjszaka folyamán megérkezett az autó, melyet Hain Péter ígért, hogy Kázmérpusztáról visszaküldi. Miután nekem még nem volt kijelölt helyem, utasítottam a sofőrt, hogy a kocsit hozza rendbe, s reggel nyolc órára legyen készen, engem fog vinni.

Cser István az éjjel még jelentette, hogy a délután folyamán egy zsidőrejtegetőtől, akit egyébként őrizetbe vettek, egy útra készen álló autót, tartalék benzinnel lefoglaltak, ő azt igénybe veszi, azon fogja a házipénztárt elszállítani.

Reggel nyolc órára sem a teherautó, sem a Komáromból Kotsisék által visszaküldendő autók nem érkeztek meg. Utasítottam Csért, hogy kezdje meg a pénztárnak az autóba való pakolását, s folytassa saját holmijának elpakolását. Én magam is az autóra raktam poggyászatot. Az egyik autóba becsomagolt a helyettes szolgálatvezető, Kerekes is feleségével és anyósával. Még egy negyedik autó is állott az épület előtt, melyen rendelkezés szerint Sebestyén Károly és Barabás László utaztak volna szerszámokkal, s különböző autóalkatrészekkel megrakottan.

Én bent tartózkodtam a Mirabell épületben, ahol Cser keresett és jelentette nekem, hogy a kint álló autókhoz B. Szilágyi detektív géppisztolyos pártszolgálatost állított azzal az utasítással, hogy az autók nem indulhatnak. Én felkerestem B. Szilágyit szobájában. Ott találtam a visszamaradó detektívek és nyilas pártszolgálatosok tömegét. Kérdőre vontam B. Szilágyit intézkedése miatt. Azt felelte, hogy csak egy autó indulhat, azon is csak dr. Wayand és Cser távozhatnak, a többi autók indulási idejét a benne utazókkal együtt ő fogja kijelölni. Ő rendelkezik, mert Koltay a rendelkezési joggal őt ruházta fel. Látva, hogy B. Szilágyit körülvevő tömeg helyeslőleg morog, zúg, megpróbálkoztam erélyes hangon figyelmeztetni, hogy csupán távozásom után rendelkezhet. Erre ő azt válaszolta: „A felügyelő úr már nincs itt, mert a felügyelő úr már elutazott (a felügyelő én voltam), tehát én rendelkezem.” Nem tudom, részeg volt-e B. Szilágyi, avagy Koltay által biztatva viselkedett így velem szemben. Magára hagytam a zúgó tömeget és lementem az autókhoz. Odaérve láttam, hogy Cser vadászfegyverrel a kezében elzavarja a géppisztolyos nyilast az autóktól. Kisvártatva B. Szilágyi, kísérve a visszamaradó detektívek és fegyveres pártszolgálatosoktól lejött az utcára, most már az én kocsim kivételével minden kocsni mellé géppisztolyos pártszolgálatost állítva utasította őket, hogy mindenkit, aki az autók valamelyikébe be akar ülni, szó nélkül lőjék agyon. Ismét kihangsúlyozta, hogy csak dr. Wayand és Cser indulhatnak, a dr. Wayand részére kijelölt kocsin. A jelenet alatt engem a telefonhoz hívtak, s a telefonközpontos kisasszony jelentette, hogy a Szikla központ bement a „Orkán” jelszót.

(E jelszó bemondása⁴¹⁷ a korábban kiadott bizalmas rendelet szerint azt jelentette, hogy Buda és Pest között az összeköttetés megszűnik, s a hidakat robbantani fogják.)

Én azonnal felhívtam a Szikla központot, honnan azt a felvilágosítást kaptam, hogy a Pomázi út is át van vágva, Budapest már körül van véve.

Kimentem az autókhoz, ahol láttam, hogy B. Szilágyi intézkedik, hogy a házipénztárt az első kocsiból rakják át az én kocsimba, s hallottam, amikor kiadta a parancsot, hogy a pénztárkönyveket a letéti könyvvel együtt égessék el. B. Szilágyi kíséretével együtt ezek után visszament szobájába.

Fél tizenegy óra lehetett, amikor láttuk, hogy a hegyről a tüzérek ütegeiket elhagyva visszaszivárognak, majd a csendőrök is hátrálnak az előnyomuló oroszok elől. Cserrel autóba ültem, s a még közlekedő komppal a pesti oldalra utaztunk. A főkapitányságra hajtottunk. Itt autónkat a gróf Vigyázó Ferenc u. 3. szám alatti kapualjban az őrmester rendőrré bízva felmentünk a K. Horváth-csoportba. Telefonon felhívtam a főkapitányt, jelentve, az első nap este óta történeteket. Jelentettem azt is, hogy a politikai osztály házipénztárát tudtom nélkül az autóba rakatta B. Szilágyi, utasítást kértem, hogy mit tegyek a pénztárral, mert nem akarok ily súlyos felelősséggel terheltlen pénztárt őrizni, amikor azt sem tudom, hogy tulajdonképpen mit tartalmaznak a kazetták. A főkapitány azt mondotta, hogy délután hívjam fel, fél négy órakor, mert tisztázatlan még a helyzet a Pomáz–Dobogókői utat illetően. Ha nem tudnék elindulni, úgy a házipénztárt a rendőrpénztárba helyezzem letétbe.

Cserrel együtt átmentem a bűnügyi osztályhoz, itt a helyettes detektív-főnöknek jelentettem B. Szilágyi fegyelmetlen, lázadó magatartását. Majd visszatértünk a K. Hotváth-csoportba. Itt találtuk a Svábhegyről időközben leszivárgott Máté Béla detektívet három társával, kik elmondották, hogy távozásunk után húsz percre az oroszok a Lomnicot annyira megközelítették, hogy B. Szilágyi kiadta a parancsot: „Ki, merre lát, menjen!” Ők négyen egyenesen a főkapitányságra jöttek, a többiek sorsáról nem tudnak. Nem tudnak arról sem, hogy mi történt a kétszáz egynéhány fogollyal.

A főkapitánysági étkezdében ebédeltünk meg, majd fél négy órakor ismét felhívtam a főkapitányt, aki azt mondotta, hogy kíséreljem meg a Dobogókői úton való utazást, mert tudomása szerint az még nincs átvágva.

⁴¹⁷ „Bemondása” Wayand utólagos betoldása.

Délután négy órakor indultam Cserrel autón Kázmérpusztára. Az autót Szabó János rendőrsofőr vezette. December 26-án reggel fél hét órakor értünk Kázmérpusztára, hol a raktárt őrző Lábodgy Gyula nyugalmazott detektív főfelügyelőnek Cser átadta a gondjaira bízott házipénztárt. A pénztár két kazettában volt.

December 28-án, délelőtt folyamán érkezett Kázmérpusztára Hain Péter Wienből jövet. Meghallgatta jelentésemet a Budapestről való távozásunk körülményeit illetően, majd Mosonszolnokra utazott. Mosonszolnokon tartózkodtak ugyanis dr. Kotsis és Koltay néhány detektívvel, s azok hozzátartozóival. Mint később (már Bajorországban) dr. Kotsistól értesültem, itt volt még négy detektív is, kiknek tulajdonképpen Budapesten kellett volna maradniuk, de az utolsó pillanatban meggondolták magukat, s kiszöktek a városból, s Mosonszolnokra mentek.

Hain Mosonszolnokról visszatérve Kázmérpusztára igen erős, hivatalos hangon utasított, hogy másnap reggel gyalog menjek Hegyeshalomra, s mindaddig tartózkodjak ott, míg Kotsis dr.-tól más utasítást kapok. Ugyanakkor Cser Istvánt ugyancsak gyalog Magyaróvárra küldte. Hain nem indokolta meg, hogy miért beszél ilyen nyersen. Nem beszélt arról sem, hogy dr. Kotsis, dr. Koltay, illetve a négy kiszökött detektív mit jelentettek neki személyemről.

A parancs értelmében másnap Hegyeshalomra utaztam. Itt az volt a feladatom, hogy az esetleg vasúton Ausztriába szándékozó detektívek[et], kik a politikához tartoztak, Magyaróvárra, dr. Kotsishoz küldjem, a hozzátartozójukat pedig Wien I., Morzin Platz 4. alá, a Gestapo központjához irányítottam. Január 6. vagy 7-ig tartózkodtam Hegyeshalmon, mely idő alatt nem láttam ott sem detektívet, sem hozzátartozót. Dr. Kotsistól kaptam aztán telefonon utasítást, hogy utazzam Magyaróvárra.

Magyaróváron teljes volt a fejtelenség. Itt gyülekezett a menekülő rendőrszemélyzet,⁴¹⁸ a fogalmazási és felügyelő karbeli tisztek, a bűnügyi és politikai osztály detektívjei. Itt állították össze a bűnügyi osztály beosztottjainak transzportját, hogy Németország egyes városaiba kitelepítsék.

Január 12-én megjelent Magyaróváron Hain Péter, magához rendelte dr. Kotsist, engem és dr. Koltayt. Dr. Kotsist utasította, hogy gondoskodjék az általa (Hain) az Albrecht főherceg uradalmi malomban vásárolt 150 q fe-

hérliszt Kilbe-be való szállításáról. A liszt szállítás alatti őrzésére kirendelte Cser István, Sebestyén Károly, B. Erdélyi Géza és Tóth József detektíveket. Utasította továbbá dr. Kotsist és dr. Koltayt, hogy a Mosonszolnokon tartózkodó detektívekkel és hozzátartozókkal együtt másnap autókon Wienbe, Morzin Platz 4. alá, a Magyaróváron tartózkodók pedig vasúton a fenti címre másnap induljanak útra. Engem, pedig utasított, hogy a főhercegi uradalom garázsában javítás alatt álló autóval (hivatalos autó volt), amint az elkészül, de legkésőbb január 14-én ugyancsak fenti címre utazzak.

A továbbiakban közölte velünk, Magyarországon csak két kirendeltséget hagy hátra, egyet Szombathelyen dr. Antal István detektív főfelügyelő vezetésével, egyet pedig Sopronban egy detektívfelügyelő vezetésével. Az osztály többi tagját, pedig Wienben fogja foglalkoztatni.

E parancsok kiadása után Hain Wienbe utazott. A kapott parancs szerint Hainék elszállították a 150 q lisztet, dr. Kotsisék másnap autón, a magyaróvári detektívek pedig Kovács Jenő detektív vezetésével vonaton Wienbe utaztak. Én január 14-én délután indultam az időközben elkészült autóval Wienbe. A kocsit Fehér János rendőrsofőr vezette. Velem utazott még Papp István detektív és Torma János rendőrsofőr is.

Január 14-én a késő éjjeli órákban értünk Wienbe. A Morzin Platz 4. alatt csak egyetlen szobát kapott munkahelyül a magyar rendőrség politikai osztálya. Itt Antal István detektív [főfelügyelő] közölte velem, hogy az osztály beosztottjai és hozzátartozói ideiglenesen a Johann Hoffmann Platzon egy iskolában (berendezve átmeneti menekült táborrá) kapott elhelyezést. Itt szálltunk meg mi is.

Másnap jelentkeztem Hainnál a Morzin Platzon. Hain itt beosztást csinált. Egy csoportot szándékozott Berlinbe küldeni dr. Versényi János detektív vezetésével, egy csoportot Linzbe az én vezetésemmel, egy csoportot pedig Grazba, s egyet Prágába szándékozott küldeni, egyelőre még ismeretlen rendeltetéssel. Az osztály törzse Hain, dr. Kotsis, dr. Koltay vezetésével Wienben maradt, a Morzin platzi Gestapo központjában. Itt őriztette Hain az osztály letétjében lévő kihozott értékeket is.

Február 1-ig maradtam Wienben. Naponta öt percre bementem a Morzin Platzra. Komoly munka itt nem folyt. Dr. Koltay állandóan változtatta a beosztásokat. Velem is közölte, hogy nem Linzbe, hanem Grazba fogok menni. Beosztást beosztás után készített, figyelő szolgálatra küldte a detektíveket a wieni szállókba, hogy állapítsák meg az ott megszállott magyarok kilétét.

⁴¹⁸ Helyesen rendőri őrszemélyzet, a rendőrség közrendvédelmi és őrszolgálati feladatait ellátó egyenruhás állománya.

Hain Péter egy alkalommal itt elrendelte, hogy dr. Kotsis egy bizottságot állítson össze, mely bizottság felnyitja majd az általam és Cser által kihozott házipénztár vaskazettáját. Megjegyzem, hogy míg én Wienben tartózkodtam, a bizottsági pénztárnyitásra sor, előttem ismeretlen okból, nem került. Csak Ramsdorfban (Bajorország) közölte velem Kotsis, hogy később a kazettákat valóban Hain jelenlétében bizottságilag nyitották ki, s e tényről jegyzőkönyvet is vettek fel. Ugyancsak Ramsdorfban mondotta el dr. Kotsisnak és nekem Torma János rendőrsofőr, ki hallotta, amint dr. Kotsis velem közölte a bizottsági pénztárkazetta nyitást, hogy Hain még Kázmérpusztán, miután engem és Csért elküldött Hegyeshalomra, illetve Magyaróvárra, a tőle (Tormától) kért kulccsal felnyitotta a kazettát, átnézte tartalmát, majd a kazettát újra lezárta, s Torma kulcsát is magához véve a pénztár kazettáit ő maga vitte Wienbe.

Ez ügyben ma sem látok tisztán. Ugyanis dr. Kotsis csak egy kazettának a bizottsági felnyitásáról beszélt, ugyancsak egy kazetta felnyitásáról beszélt Torma is. A pénztárt viszont két kazetta tartalmazta. Melyiket nyitotta fel Hain Kázmérpusztán, s melyiket nyitatta fel bizottságilag? E kérdések tisztázása azért lenne fontos, mert mint azt nekem Hain Szombathelyen mondotta, dr. Koltay szerint Napóleon-aranyak hiányoznak a letétből. Nyilván azokról a Napóleon-aranyakról beszélt Koltay, melyeket még december 23-án mint érdekességeket Hain Péternek bemutatott. Ha pedig ezekről beszélt Koltay, úgy ezek sem december 23-án, sem később letétbe nem kerülhettek. Ugyanis Thiry Sándor, Koltaynak legbizalmasabb csoportvezetője mondotta el dr. Kotsisnak és nekem Ramsdorfban (Bajorország), hogy határozottan emlékszik arra, hogy dr. Koltay december 22-én vagy 23-án tőle elkérte a Napóleon-aranyakat a vonatkozó ügyirattal együtt, s azt letétbe való helyezésre többé vissza nem adta. Ugyancsak Ramsdorfban beszélte el Vita Béla detektív gyakornok és annak felesége, kik a Thiry-csoport detektívszobájában laktak, hogy december 24-én látták Koltay dr.-nál azt a dobozt, melyben előző nap Koltay dr. Thiry Andortól [helyesen Sándortól] a Napóleon-aranyakat átvette.

Kértem dr. Kotsis Árpádot, hogy úgy Thiry Sándor, mint Vita Béla és feleségének a Napóleon-aranyakra vonatkozó előadásait vegye jegyzőkönyvbe, s a jegyzőkönyveket nekem adja át.

Ezzel kapcsolatban dr. Kotsis is elmondotta nekem, hogy Wienben a kazettának bizottságilag való felbontása után dr. Koltay határozottan gyanúsított engem Hain Péter előtt, hogy a Napóleon-aranyak az én kezemen tűn-

tek el. Írásbeli feljelentést is tett ellenem. Feljelentésének kivizsgálását Hain dr. Koltayra bízta. Mint dr. Kotsis mondotta, a kivizsgálás tartamára Hain engem internáltatni akart, s ezért Szombathelyről visszarendelt Wienbe. Internálásomra sor azonban nem kerülhetett, mert dr. Koltay és Hain terveit az oroszok gyors elővonulása megzavarta. Dr. Kotsis azt is elmondotta, hogy dr. Koltay annyira meggyőződően iparkodott Hain előtt engem bűnös színben feltüntetni, hogy ő maga is hajlamos lett hinni, hogy a Napóleon-aranyak eltüntetésében nekem szerepem van.

Valószínűnek tartom, hogy december 25-én, a Svábhegyről való távozásomkor B. Szilágyi detektív által elrendelt pénztári és letéti könyvek elégetésére sor nem kerülhetett (idő nem lehetett rá), így e könyvek az oroszok, illetve később a magyar hatóságok kezébe kerültek. Az esetben kétség kívül megállapítható, hogy december 23-án vagy 24-én helyezett-e letétbe valaki Napóleon-aranyakat. Ha nem, úgy azok csak dr. Koltay kezén tűnhettek el.

Wienben, naponta eszközölt változások után végre kialakult a véglegesnek látszó beosztás. Velem közölte dr. Koltay, hogy engem Hain visszaküld Szombathelyre, illetve a Dunántúlra, hogy ott egy offenzív jellegű felderítő csoportot szervezzek, lehetőleg teremtsék kapcsolatot az oroszok által megszállt részek lakosságával, s a tőlük beszerzett híreket juttassam a wieni központba. Működési területemként kijelölte Nagykanizsa – a Balaton menti részen Székesfehérvár, Komárom, érsekújvári-frontot. Segítségemre Wienből két detektívet küldött velem, Szombathelyen pedig e létszámot még két detektívvá és két polgári ruhás rendőrrel egészítette ki.

A Wienben, Linzben és Grazban felállított csoportok tagjai szabályszerű német Gestapo-igazolványt kaptak, melynek birtokában éppen úgy dolgozhattak Németországban és a németek által megszállott területen, mint a német Gestapo tagjai.

Míg Wienben voltam, láttam, hogy a Johann Hoffmann platzi táborból (hol mi elszállásolva voltunk) menekült két magyar zsidó nő, kik a táborban takarítónői munkát végeztek, dr. Koltay bevitte a Morzin platzi Gestapo központba. Nem tudom, onnan hová került a két nő.

Én Hain Péter rendelkezése alapján 1945. február 2-án utaztam Wienből Szombathelyre. Velem utaztak a segítségemre rendelt Kovács Jenő és Marosvári János detektívek is. Szombathelyen a kirendeltség vezetője még két detektívet és két polgári ruhás rendőrt osztott be csoportomba. Két-két detektívet küldtem a részemre kijelölt frontszakaszra. Kettőt a Balaton déli vége körül, kettőt Székesfehérvár és környékére, kettőt Érsekújvár környéké-

re azzal az utasítással, hogy a frontot megközelítve próbáljanak kapcsolatot felvenni a megszállott területek lakosságával. Megbízta mindhárom járőrt, hogy amennyiben felderítőcsoportunk központja részére egy kijelölt frontszakaszhoz viszonyítva alkalmas, központi fekvésű várost, vagy községet találunk, ott mindjárt gondoskodjanak alkalmas helyiségekről is. Addig, míg az első járőrök visszatérnek, Szombathelyt jelöltem meg ideiglenes központul.

A járőrök szétmentek, én magam Szombathelyen maradtam, hogy itt bevárjam Haint, s ott a kapott feladatom végrehajtása érdekében több embert, de főleg alkalmas járművet kérjek, mert az ilyen nagy frontszakaszon, minden közlekedési eszköz nélkül, gyalog és alkalmi eszközzel utazó járőrök visszatérése több hetet vesz igénybe, s az esetleg beszerzett híreik, mire visszatérnek, aktualitásukat veszítik.

A szombathelyi kirendeltségen vagy húsz-huszonöt detektív dolgozott. Feladatuk főként a hírszerzés volt. A város és a környékbeli falvak lakosságának hangulatát figyelni. Jelentéseikről dr. Antal István detektív főfelügyelő összefoglaló tájékoztató jelentést szerkesztett több példányban, s azokat elküldte négy vagy öt helyre. Nem tudom, kik kaptak rendszeresen⁴¹⁹ e jelentésekből.⁴²⁰ Tudom, Antal dr. többször panaszkodott nekem, hogy Hajnácskő minden egyes jelentést erősen kifogásolt, főként, ha a figyelő detektívek egyes katonatisztek magatartását jelentették. (Állami, katonai autókkal, nőkkel utaztak, vagy az idő komolyságához nem illő módon szórakoztak.)

Ismét kiéleződött a viszony a rendőrség és a csendőrség között. Hajnácskő több átiratban, mint a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának vezetője utasította a budapesti főkapitányság politikai rendészeti osztályát, hogy jelentse pontosan létszámát, kit, hol foglalkoztat, s hogy a Németországba kitelepített beosztottjait hozza vissza Magyarországra, s itt foglalkoztassa őket.

Hain Péter ezzel szemben osztályát függetleníteni törekedett minden befolyástól és ellenőrzéstől, együtt lakván Szombathelyen a belügyminiszterrel, őt minden áron rá akarta bírni, hogy a politikai rendőrséget a német Gestapo mintájára önállósítsa, s csak a miniszternek felelős osztályként szervezze meg. Dr. Kotsissal még korábban elkészíttette az önálló politikai rendőrség szervezetének tervét. A tervből nem akart engedni, mint egy ámokfutó foly-

ton erről beszélt. Mikor pedig a miniszter halogatta e tárgyban a döntést, Hain kiutazott Wienbe, jó darabig csak levél útján érintkezett a miniszterrel, s leveleiben is ragaszkodott terveinek az elfogadásához, s rendeleti úton való szabályozásához. (Ezeket a dolgokat dr. Kotsis beszélte el nekem Ramsdorfban.) Dr. Kotsistól tudom, hogy a belügyminiszter Gmundenben aztán kiadott egy rendeletet, melyben Hain Péter osztályát kizárólag a maga rendelkezése alá rendelte.⁴²¹

Hain, amikor egy alkalommal Wienből Szombathelyre jött, közölte velem, hogy Koltay dr. beszélt neki valami Napóleon-aranyakról, melyeknek a házipénztárban kellett volna lenni, de ott nem találták. Én itt is jelentettem, hogy a házipénztárhoz nekem semmi közöm nem volt. Cser István kapta az utasítást, hogy azt szállítsa el Budapestről, az én kocsimra azt tudtomon kívül rakták. Engem ezzel kapcsolatban felelősség nem terhelhet. Hain itt tudomásul vette tiltakozásomat, s a dolgról többé nem beszélt velem.

Kérésemet, hogy a felderítő csoport részére autót vagy motorkerékpárt adjon, elutasította azzal, hogy módjában nincs, utasított, hogy végezzük dolgunkat úgy, amint az lehetséges.

Két hét telt el, míg az első járőrök visszatértek. A hírek, ami[ke]t hoztak, jelentéktelenek voltak, a megszállt részek lakosságával kapcsolatot felvenniük nem sikerült, alkalmas, központi fekvésű várost, illetve községet a felderítő csoport részére nem találtak. A járőrök jelentéseik leadása után ismét útra keltek a fent jelzett frontszakaszokra, most már utasítást kaptak arra is, hogy keressenek olyan katonai vagy polgári személyeket, akik Budapestről február 12-én a kitörőkkel jöttek ki.⁴²² A járőrök közül csak az egyik talált Győrben egy őrnagyot, s négy-öt katonát, kik részt vettek a kitörésben, s zászlóaljukból csupán az őrnagy, s a vele lévő néhány katona maradt meg. Az őrnagy sem, de a katonák sem tudtak valami rendkívülit mondani. Sashalomnál vetették be először őket, onnan kezdve folyton hátrálva jöttek a városba, majd Budára. Amint az őrnagy mondotta, zászlóaljával nem vett részt az utcai, házról-ház-

⁴²¹ A rendelet a kutatások során nem került elő. Hain Péter törekvése osztályának a rendőrségtől és a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályától való függetlenízése, az Állambiztonsági Rendészet újbóli felállítására csak részben járt sikerrel, mivel a csendőrtiszti dominanciájú belügyi vezetés a Nemzeti Számonkérés Szervezetét támogatta az önálló – csak a miniszternek referáló – politikai rendőrséggel szemben.

⁴²² Az 1945. február 11-én este nyolc órakor indult kitörésben résztvevő összesen kb. 43.900 fő német és magyar katonából és a hozzá csapódó nagyszámú polgári személyekből február 13-án mindössze 700 fő érte el a német-magyar vonalakat. Vö. Ungváry Krisztián: *Budapest ostroma*. Corvina, Budapest, 2001. 175–212.

⁴¹⁹ „Rendszeresen” Wayand utólagos betoldása.

⁴²⁰ A jelentések közvetlenül Hain Péterhez kerültek, aki összesítő jelentések formájában továbbította azokat Hodossy Pál vezérőrnagynak, a csendőrség és rendőrség felügyelőjének.

ra menő harcokban, s így az általa megjelölt útvonal házai kevésbé sérültek meg. (Kerepesi út, Baross tér, Rottenbiller utca, stb., Dob utca.)

Március első felében én erős hűléssel betegem feküdtem szombathelyi lakásomon. Dr. Versényi János detektív kollégám Hain Péter személyi titkárával, Lencsés detektívvel együtt érkezett Wienből. Lencsés egy írásbeli rendelkezést kézbesített nekem és dr. Antalnak. Hain Péter mindkettőnk további szolgálatra Wienbe rendelt. Én is, de dr. Antal is tisztiorvosi és közkórházi bizonyítvánnyal igazoltuk betegségünket és nem utaztunk Wienbe.

Néhány nap múlva Wienből megérkezett Hain. Dr. Antal Wienbe küldte, helyette dr. Versényit bízta meg a kirendeltség vezetésével, engem pedig utasított; Győrbe utazzak, onnan,⁴²³ esetleg Komáromból irányítsam a felderítő csoport munkáját. Mint mondotta, [március] 15-én a miniszterrel együtt Győrbe utaznak, a további utasításait ott fogja velem közölni.

Bencze László kollégámmal együtt utaztam Győrbe. Itt végighallgattam Vajna Gábor ünnepi beszédét, melyet a március 15-i emlékűnnepen mondott. Többek közt azt is kijelentette: „Ha fene fenét eszik is, ezt a háborút akkor is megnyerjük!” Az ünnepély után Hain utasított, hogy lépjek érintkezésbe a győri def-osztály főnökével, Kecskeméti ezredessel, s vele beszéljem meg feladatom elvégzésének módját. Kecskeméti majd megjelöl részemre egy központi fekvésű várost, ahol a felderítő csoport központjával letelepedhetem. Közölte Hain azt is, hogy katonai helyzetünk annyira javult, hogy legkésőbb májusra Budapesten leszünk.

Másnap elmentem Kecskeméti ezredeshez. Az ezredes jelezte, hogy beszélt Hainnal megbízatásomról, ő szívesen támogat, de mosolygott, amikor megmondtam, hogy milyen frontszakaszon, hány emberrel közlekedési eszköz nélkül kell a felderítő munkát eszközölni. A katonai helyzetet ő is kielégítőnek ítélte, s ajánlotta, hogy központul Tatabányát válasszam. Megállapodtunk abban, hogy Tatabányán telepszem le, s amint a helyemet elfoglaltam, pontos címemet közölni fogom vele.

Másnap Komáromba utaztam. Itt értesültem arról, hogy Tatabánya már két nap óta az oroszok kezén van. (Ilyen jól volt értesülve a def vezetője a katonai helyzetről.) A menekültek tömegesen özönlöttek Komárom felé, onnan tovább Győr felé, mert mint mondták, ellenállás nincs, az oroszok akadálytalanul haladnak előre.

Négy vagy öt napot időzhettem Komáromban, s amikor láttam, hogy a németek Komáromban az utcai harcokra rendezkednek be, az oroszok elé, őket megállítandó csapatokat nem küldenek, visszautaztam Győrbe. Itt még mindig bizakodó hangulatban voltak a hatóságok. Még mindig arról beszéltek, hogy májusra Budapesten leszünk.

Két napot töltöttem Győrben, s miután a jelek semmi jót nem mutattak, visszautaztam Szombathelyre. Itt már valamivel jobban voltak értesülve a katonai hatóságok a katonai helyzetről. Itt már teljes volt a fejtelenség.

Hain Péter Szombathelyen tartózkodott, s lázasan csomagolt. Kiadta az utasítást, hogy a beosztottak hozzátartozói a legközelebbi vonattal utazzanak Wienbe a detektívek egy részével, s csupán tíz főből álló különítmény maradjon Szombathelyen, az is utazásra készen. Másnap aztán, amikor jelentettük, hogy a hozzátartozók elutazni nem tudnak, mert nem volt több vonat, Hain azt mondotta: „Menjen mindenki, amerre lát! Wienben ott a Burgban lévő központban a további utasításokat megkapják.” Én kértem Haint, hogy legalább a csomagomat (ruháim egy része) vigye, vagy vitesse autón, mert én gyalogosan képtelen vagyok azt cipelni. Kitért a kérésem elől azzal, hogy az autókön még egy bőröndnek sincs már hely.

A kirendeltség szétment, én még mindig Szombathelyen keresek lehetőséget, hogy poggyászzommal együtt indulhassak. Miután nem találtam, március 28-án bőröndömet a Faludi Ferenc utca 21. számú ház (itt laktam) ház-mesterénél hagyva, egy pokrócba csomagolva néhány⁴²⁴ fehérnemű darabot, gyalog útnak indultam Wienbe. Nehezen tudtam magam rászánni, hogy elhagyjam az országot, de mert irgalmat nem remélhettem a tömegpszichétől, még kevésbé tárgyilagosságot, mégis csak meg kellett tennem. Csak egy faluval mentem tovább aznap. Megálltam, ott éjszakáztam. Ismét tanakodtam, hogyan tudnék mégis itthon maradni. Végül is be kellett látnom, hogy a többi örültemmel együtt nekem is mennem kell. Gyalogosan jutottam el Pinkafőig. Itt egy magyar katonai teherkocsin helyet kapva Wienig utaztam. Április 1-én az esti órákban értem Wienbe.

Egyenesen a Burgba mentem, ahol a magyar rendőrség politikai osztályának a központja volt. Itt közölték velem, hogy Hain már végleg elbúcsúzott beosztottjaitól, s elutazott. Dr. Kotsis és Koltay azonban még itt tartózkodtak. Dr. Kotsissal csak másnap tudtam beszélni. Ő közölte velem, hogy Hain igen erősen összekülönbözött Huberrel, mert Huber azt kívánta,

⁴²³ „Onnan” Wayand utólagos betoldása.

⁴²⁴ „Néhány” után olvashatatlan szó áthúzva.

hogy a munkára Wienbe beosztott detektívek vegyenek részt Wien védőharcában épp úgy, mint a német Gestapo Wienben szolgáló tagjai. Hain ez ellen tiltakozott, de miután megegyezésre nem jutottak, Hain autóba ült és Kilbbe utazott, magára hagyva a wieni magyar detektívcsoporthoz. Dr. Kotsis sem tudta Hubert más álláspontra bírni, ezért a Nyilaskeresztes Párt wieni csoportjához fordult, hogy a párt rendelkezésére adott hajón a detektívek részére helyet biztosítson. Végül is április 3-án Huber mégis csak kiengedte Wiemből a magyar detektíveket, kikkel együtt én is Kilbbe utaztam.

Kilbben értesültünk arról, hogy Hain Péter onnan a miniszter környezetével és saját családtagjaival már végleg elutazott, magukkal vitték a raktár egy részét, visszahagyták azonban a beosztottak és hozzátartozóik magánpoggyászát, melyekben főként ruhaneműk voltak. Parancsot hagyott hátra Hain minden befutó beosztott részére, hogy Gmundenbe utazzanak, s ott jelentkezzenek nála.

Kilbben önként visszamaradt Komlóssy Gyula és Várkonyi János detektív családjukkal, valamint Kecskeméti polgári ruhás rendőr. Ők mindhárman vállalkoztak, hogy magánosoknál elhelyezik a visszamaradt raktári tárgyakat, s elrejtik a politikai osztály nyilvántartásait, s általában eltüntetik a nyomát annak, hogy ott egy központi hivatal működött. Dr. Kotsisék másnap tovább utaztak Gmundenbe, én még Kilbben maradtam, ott ruháimat egy ládába rakva rendeztem, s megkértem Komlóssyékát, hogy a lehetőséghez képest őrizze azt meg. Két-három napig tartózkodtam Kilbben, majd én is tovább utaztam Gmundenbe.

Itt kaptuk Haintól az utasítást, hogy a politikai osztály Vilshofen körzetében kapván helyet a végleges kitelepülésre, utazzunk Vilshofenbe, ahol majd kijelölik a községet, mely befogad bennünket.

Gmundenben Hain minden ott jelentkező beosztottjának háromhavi fizetését márkában átszámítva kifizette. Kivételt csak velem tett, mert dacára, hogy kértem pénzt, kérésem indokolva, hogy Szombathelyről jövök, így magyar pénzt márkára beváltani nem volt módomban, nem adott. Vagy harmincunkat bocsátott utunkra háromnegyed kg kenyérrel fejenként, azzal az indoklással, hogy több lisztet nem tud részünkre adni, mert neki és környezetének részére már csak húsz zsák liszt áll rendelkezésre. Itt láttam pedig vagy három megrakott teherautót, öt-hat személygépkocsit, s tudom, hogy Torkos Ferenc detektívet már hetekkel előbb leküldte Gmundenbe, hogy a raktár odaszállított értékeit őrizze. Torkos Ferenc, kivel egyébként együtt utaztunk Ramsdorfba, elmondotta, hogy bőven volt ott liszt, konzerv és dohánynemű.

Dr. Kotsis Árpád vezetésével utaztunk Gmundenből Vilshofenbe. Itt a Nyilaskeresztes Párt szerve útján jelölték ki számunkra Ramsdorf községet, hogy ott táborszerűen telepedjünk le.

Április 18-án értünk Ramsdorfba. A táborban lévők közül csupán dr. Kotsis Árpádot ismertem, a többi kitelepülő ismeretlen volt előttem. A detektívek valamennyien dr. Koltay csoportjába valók voltak, élükön Thiry Sándorral. Dr. Koltay még Gmundenben szabadságot kért Haintól, s elszakadt a társaságtól. Ide telepítette Hain a belügyi rádió távirászeit, nevezetesen Hegedűs János, Osgyáni László és Fekete Lajos rendőr őrmestereket, valamint három autó nélkül maradt rendőrsőfőt, végül ide került a belügyminiszter őrzésére rendelt Locskay István csendőr törzsőrmester, Simon András próbacsendőrral. A detektívek közül itt volt Thiry Sándor, Torkos Ferenc, Pál Sándor, Réti György, Hernád László, Bóka József, Bátonyi Sándor, Déri Ferenc, Vita Béla és Albrecht Károly segédhivatali tiszt családtagjaikkal együtt.

Nevezettek közül Torkos Ferenc, Hernád László, Bóka József detektívek, valamint Fekete Lajos rendőr őrmester rádiótávírást november 11-én a hazatérő transzporttal visszaindultak Magyarországra. Thiry Sándor, Bátonyi Sándor, dr. Kotsis Árpád, Locskay István Münchenben vállaltak munkát.

November 14-én, letartóztatásom napján még Ramsdorfban maradt: Réti György, Pál Sándor, Vita Béla detektívek, Albrecht Károly segédhivatali tiszt, Osgyáni László és Hegedűs János rendőr őrmester rádiótávírássok. Déri Ferenc húgával együtt még a nyár folyamán elköltözött Ramsdorfból Osterhofenbe.

Dr. Kotsis Árpád, miután már az első napokban is kiválni készült a táborból – lemondott táborvezetői tisztéről. Így én vettem át a tábor vezetését. Ilyen minőségemben jelentkeztem, amikor az megalakult – a vilshofeni magyar körzetvezetőségénél, Hollós-Kuthy altábornagynál, letartóztatása után pedig utódjánál, Plessinger Frigyes körzetvezetőnél, s a ramsdorfi táborral együtt bekapcsolódtunk a magyar szerv életébe.

Május 1-jén értek Ramsdorfba az amerikai csapatok. A katonai rendőrség táborunk férfi tagjait őrizetbe vette, majd Osterhofenbe szállította. Itt a felszabadított orosz, de főleg francia hadifoglyok segédkeztek az amerikaiaknak, s a motozásoknál alaposan kifosztották a társaságot. Órák, ékszerek, aranyat, ezüstneműt, felső és alsó ruhákat, cipőket vettek el a társaság tagjaitól, azon a címen, hogy tőlük is mindent elvettek a németek, amikor fogságba kerültek. Most mennek haza, fel kell tehát öltöznüik. Másnap megállá-

pítták az amerikaiak, hogy mi polgári személyek vagyunk – elbocsátottak bennünket. Persze, az elszedett holmikat nem kaptuk vissza.

Visszamentünk Ramsdorfba, s ott éltük tábori életünket. Mindenki saját neve alatt, foglalkozásának feltüntetésével szerepelt a sok kimutatásban, melyet tőlünk a körzetvezetőség és később a Vöröskereszt bekért.

Igen nagy nehézségekkel járt a táborokba kihelyezettek ételmezése. Kisebbségben egyáltalán nem lehetett a jegyekre járó ételmezési cikkeket megkapni, mert rendszerint egyetlen kereskedő nem volt ilyen lényeges létszámemelkedésre felkészülve, raktára napok alatt kiürült, utánpótlás pedig egyáltalán nem volt. Ezért a magyar körzetvezetőség vette kézbe a táborok ételmezésének ügyét, s azt az amerikai és német hatóságokkal karöltve központilag intézte. A körzetvezetőség vételezte fel a körzetben nyilvántartott személyek részére a megállapított fejadagokat, s ő szállította le az egyes táborokhoz. A táborokban élők a körzetvezetőség útján kapott ételmi cikkekért térítést nem fizettek. A körzetvezetőség az egyes táborokból vezényelt közmunkára embereket (bányamunka, vasútépítő munka).

Az első időkben Magyarországról semmi hír nem szivárgott ki. Szárnyra keltek a rémhírek: Magyarországról ötven éves korig minden férfit Szibériába hurcolnak. Sem a városokban, sem a falvakban percig nem biztos az ember élete, mert éjjel-nappal nyitott ajtókkal kell várniuk a rabolni szándékozó oroszokat és magyar kommunistákat. A legkülönbözőbb hírek keltek szárnyra, melyekről úgyszólván nyilvánvaló volt, hogy minden alap nélkülöznek, mégis mindenki hitelt adott azoknak és terjesztette tovább. A rémhírterjesztésnek tápot adott az angol és amerikai rádió, mely állandóan sürgette a megszálló orosz katonai hatóságokat, hogy az angol és amerikai újságírókat engedjék be Magyarországra, mert egyszer már a Magyarországot elzáró vasfüggöny mögé akar látni a nyugati demokrácia. Ilyen angol és amerikai rádióhírek hallgatása, illetve hallása persze nagyban előidézte és fokozta a rémhírek terjesztését. Érthető, hogy a meg nem cáfolt rémhírek hatása alatt senki nem gondolt a hazatérésre, holott meggyőződésük szerint a kimenekültek 85–90%-ának semmi oka nem volt az ország elhagyására. Ez, az akkori meggyőződésük ma már határozott bizonyosság előttem, mert tudom, hogy az itthon maradottnak a katonai megszállás okozta, illetve az ezzel természetesen velejáró kellemetlenségeken kívül különös bajuk nem történt. Ezt a meggyőződésemet nyíltan vallottam is és hangoztattam főként azok előtt, akik sem hivatali beosztásuk, sem politikai párthoz való tartozásuk miatt felelősségre vonástól tartaniuk nem kellett.

A nyár utóján indult meg Passauban Legeza vezérőrnagy hazatérési mozgalmá. Úgy tudom, hogy irányításával egy bizottság alakult Passauban, mely bizottság az amerikai katonai bizottságok támogatásával működött. Ez a bizottság tájékoztató röpiratokat adott ki a hazatelepítő akció terveit illetően, majd később a már kidolgozott terveket közölte e kitelepült magyarsággal. Beosztotta az autó és fogatolt járműkaravánokat, megjelölve azok útvonalait is. A vonaton szállítandó személyek összeírása végett Legeza eleinte végigjárta az egyes táborokat, az ott tartózkodókról név szerint kimutatást kért. A táborok vezetői és lakói azonban bizalmatlanok voltak Legezával szemben, mert ő a kiadott tájékoztatóiban hivatkozott a megszálló csapat parancsnokával való tárgyalásaira, s annak rendelete szerint közölte, hogy a hazatérés minden magyarra nézve kötelező. Az egyes táborparancsnokságok ezzel szemben a helyi amerikai katonai közigazgatási tisztviselőkhez fordultak felvilágosításért. Ott pedig nem tudtak ilyen rendelkezésről, s az ügybe nem óhajtottak beavatkozni.

Megindult az újabb rémhíráradat, hogy Legeza a maga jövőjét biztosítandó ki akarja szolgáltatni a kimenekült magyarokat Oroszországnak, hogy ott kényszermunka formájában dolgozzanak a helyreállító munkálatokon. Végül mégis a józan ész győzött, s a magyarok tömegesen rohamozták meg a passauai hazatérő bizottságot, hogy mentől előbb, még a tél beállta előtt hazatérhessenek. Hazatérésre készítette a magyarokat az a körülmény is, hogy a németek kifejezetten gyűlölettel viseltettek a magyarokkal szemben és még Bajorországban is, melyet úgy szólván a háború szele is elkerült, egy deci tejet sem juttattak sem pénzért, sem csereáruért a magyaroknak, holott minden istállójuk telve volt állatokkal.

Július elején a ramsdorfi táborban felkeresett engem dr. Hivessy Jenő dektív főfelügyelő, kit a németek még [1944.] március 19-én hurcoltak el dr. Somborral együtt. Dr. Hivessy amerikai katonai gépkocsin jött hozzám. Elmondotta, hogy az amerikaiak szabadították ki a német SS-ek kezeiből és azóta az amerikai hatóságokkal dolgoznak együtt, s tisztázzák a magyar vonatkozású ügyeket. Beszért arról, hogy munkájuk közben kihallgatták a foglyul ejtett magyar politikusokat, s megállapították, hogy a Szálasi-kormány milyen politikai szélhámosságokkal kaparintotta kezébe a hatalmat. Beszért arról is, hogy Hain Péterre vonatkozólag a vizsgálat megállapította, hogy már évek óta a németek fizetett szolgálatában állott, s hogy a németek juttatták őt a politikai rendőrség élére.

Pár héttel később én meglátogattam Somborékat Grabenstadtban. Sombor megerősítette dr. Hivessy közléseit, közölve, hogy még mindig együtt dolgoznak az amerikai hatóságokkal. Beszélgetés közben Sombor megkérdezte tőlem, hogy ki lehetett az a detektív, aki az ő kezelésében lévő lengyel ellenállási mozgalom rádióleadójáról a német Gestapót tájékoztatta. Mint mondotta, erről a rádióról rajta kívül csak négyen tudtak, nevezetesen dr. Antal István detektív főfelügyelő, Paál Károly, Várkonyi János és Kedélyes detektívek. Nevezettek közül Várkonyi és Kedélyes kezelték a rádióleadót, dr. Antal és Paál pedig csak a német megszálláskor értesülhettek e készülékről, mert őket bízta meg, hogy az apparátust törjék össze, s dobják a Rákospatakba. Ezzel kapcsolatban Sombor elmondotta, hogy a németek március 21-én hurcolták el őket az Astoriába. Itteni kihallgatásaikkor a lengyel ellenállási mozgalom rádióleadója szóba nem került, arra vonatkozólag kérdést hozzá nem intéztek a németek. Március 23-án vitték őket az Astoriából Wienbe, s másnap a kihallgatás alkalmával az első kérdésük a lengyel rádióleadóra vonatkozott. Sombor véleménye szerint a németek ez irányú tájékoztatása 23-ról 24-re virradó este, illetve éjjel történhetett. Dr. Antalt és⁴²⁵ Várkonyit vele együtt elhurcolták a németek, de még az ő Wienbe szállítása előtt kiengették. Szerinte e kettő nem beszélhetett a németeknek a lengyel rádióadóról. Paál Károly nem kerülhetett a németekkel olyan viszonyba, hogy erről beszélhetett volna, így csupán Kedélyes szerepe homályos és gyanús, mert őt a németek nem hurcolták el, s később, amikor a németek tudomást szereztek a dologról, semmi baja nem történt. Sombor úgy mondotta, hogy bár nem tudja elképzelni, hogy Kedélyes lett volna az áruló, szerepe mégis gyanús.

Látogatásom alkalmával dr. Hivessy közölte velem, hogy amennyiben nem óhajtok a magyar hatóságok kezére jutni, jó lesz, ha elkonspirálok magam, mert az amerikai hatóságok engem mint a politikai osztály március 19-e utáni beosztottját kiadnak a magyar hatóságoknak. Dr. Hivessy figyelmeztetésére én azonnal kijelentettem, hogy egyelőre önként nem szándékozom hazatérni, de egyetlen lépést sem teszek eljövendő sorsommal szemben. Semmi szín alatt nem szándékozom illegalitásban élni. Ha az amerikaiak letartóztatnak és kiszolgáltatnak, ám legyen, én maradok Ramsdorfban. Ez a beszélgetésünk október 6-a körül volt.

Sombornak is említettem, hogy milyen körülmények között került Rajk László őrizetünkbe, s hogy én mennyire kértem Haint, hogy Rajkot bocsás-

sa szabadon. Sombor ekkor megemlítette, hogy Hain az ottani kihallgatása alkalmával rólam kifejezetten gyűlölettel beszélt, s hogy engem okol sorsa miatt. Kérdésemre, hogy Hain mivel indokolja velem szembeni gyűlöletét, Sombor bővebben nem nyilatkozott.

Somboréknál tett látogatásom után felkerestem Mettenben dr. Antal István detektív főfelügyelőt, ki ott több mint ezer főt befogadó tábor házgondnoka [volt]. Közöltem vele a lengyel rádióra vonatkozólag Sombortól hallottakat. Kijelentette, hogy tőle a németek az Astoriában csupán zsidó barátai és összeköttetései felől kérdezték, majd jegyzőkönyv felvétele nélkül bocsátották szabadon. Ő is Kedélyes szerepét nem látja tisztázottnak, véleménye szerint, amennyiben tényleg csak négyen tudtak a rádióról, így az áruló csak Kedélyes lehet.

Dr. Antal több magyar⁴²⁶ újságot mutatott nekem, melyekhez a tábor valamelyik tagja jutott hozzá. Az újságok között volt egy képeslap is. Nézegetve a képeket, az egyikén felismertem Rajk Lászlót, [a]mint ő a spanyolországi nemzetközi brigád hazatért magyar tagjainak tiszteletére rendezett banketten a miniszterelnök mellett ült. Nagy megkönnyebbülést éreztem, boldogan állapítottam meg, hogy Rajk mégiscsak megszabadult. Örömben elbeszéltem dr. Antalnak is Rajk ügyét, s Hainnak Rajkkal szembeni kérlelhetetlenségét.

Dr. Antalt ez alkalommal másod-, vagy harmadízben látogattam meg. Látogatásaimnak különösebb célja nem volt, pusztán beszélgetni kívántam régi ismerősömmel, kivel 1922 óta dolgoztam együtt. Dr. Antal István hívott, hogy menjek a metteni táborba lakni, ott van bőven hely, s legalább együtt lehetünk, mert ő ott éppen annyira egyedül érzi magát, mint én Ramsdorfban. Hívása elől kitértem, mondván, Ramsdorfban fogom bevárni sorsom teljesülését, avagy a hazajutás időpontját.

November 14-én, amint a tábor ügyeit intézendő a körzeti parancsnoksághoz indultam, futott be a tábor elé az amerikai fogolyszállító autó, s a magyarul jól beszélő amerikai katona engem név szerint keresett. Jelentkezésemre közölte velem, hogy letartóztat, s magával visz. Alaposan megmotozott, majd rövid időt engedett néhány fehérnemű darab becsomagolására, s magával vitt Fahrkirshenbe. Egy éjszakát töltöttem itt, majd innen Trauesteinbe vittek kilenced magammal. A trauesteini fogházban két éjjelt töltöttünk, innen a salzburgi gyűjtőtáborba kerültünk. Salzburgban beso-

⁴²⁵ „És” után áthúzva: „együtt elhurcolták”.

⁴²⁶ „Magyar” Wayand utólagos betoldása.

roltak a szállításra összeállított transzportba, s azzal november 20-án útnak indítottak Magyarországra. Sopronba éjjel tíz óra körül értünk. Megérkezve Sopronba az autóról engem leszállítottak. Kérdésemre, hogy csomagommal együtt, vagy anélkül menjek, az engem hívó úr azt mondta, hogy csomag nélkül szálljak le, s menjek vele. Csomagomat az autón hagyva leszálltam. Bevittek a rendőrkapitányság őrszobájára. Itt töltöttem az éjszakát, másnap reggel az úr, aki engem éjjelre az őrszobán elhelyezett, értem jött, s egy amerikai autón az internáló táborhoz vitt ki, s utasított, hogy az útra készen álló teherautók egyikére szálljak fel. A csomagomat kezdtem keresni, de a magyarul beszélő amerikai ellentmondást nem tűrő hangon utasított, hogy azonnal szálljak fel [az] egyik autóra, mert indulás van. Kénytelen voltam csomag nélkül felszállni. A csomagom ezután végképp eltűnt, nem került elő a budapesti kiszállásnál sem. Nyilván előző éjjel a kocsiban lévő társaim egyike az internáló táborban kijelölt éjjeli szállásra vihette magával csomagomat, másnap azonban megfeledezhetett erről, s a beszálláskor csomagomat az internáló táborban felejtette.

Csupán azért említem meg csomagom eltűnését, mert az irattáskában egy papírba csomagolva 10 200 pengő magyar pénz volt; két db. 1000 pengős, a többi pedig 100 pengős címletű bankjegyekben. A pénz kincstári pénz volt. Ugyanis, dr. Kotsis Árpád, mielőtt Ramsdorfot elhagyta volna, nyugta ellenében átadott nekem 12 000 pengőt azzal, hogy abból elsősorban azoknak, akik Hain Pétertől nem kaptak fizetési előleget, másodsorban a többi rászorultnak illetményképes szelvényük ellenében esedékes havi járandóságait fizessem ki. Thiry Sándor volt az egyedüli, aki tőlem egyéves havi járandóságát két hónapra kérte, neki a megfelelő illetményalap szelvényei ellenében ki is fizettem. Összesen 1800 pengőt és néhány fillért fizettem ki. Az aprópénzt sajátomból adtam ezért maradt a hivatalos pénzben kerek 10 200 pengő. E pénzzel együtt van csomagolva Thiry Sándortól kapott két hónapról szóló (két db) illetményszelvény is.

Leírtam élettörténetemet, s a detektívtestület kebelén eltöltött huszonöt év történéseit. Főként hivatalos ténykedéseimet iparkodtam teljes hűséggel rögzíteni. Iparkodtam emlékezetembe visszaidézni, s vallomásomban előadni minden egyes eseményt. Elismerem, hogy előadásom hézagossá lehet, hogy az időrendi sorrend nem éppen tökéletes, de minden igyekezetem az volt, hogy bírám teljes és tökéletes képet alkothassanak rólam, illetve hivatali működésemről. Hiszem, hogy a rendőri szempontból fontos eseményeket felsorakoztattam, viszont tájékoztató forrás hiányában lehetséges, hogy egyes

kisebb jelentőségű esemény kiesett emlékezetemből, így vallomásomból is. Ez esetben nem az volt a szándékom, hogy eseményeket, általam eszközölt intézkedéseket elhallgassak, s az azokért viselendő felelősség alól kibújjak. Meggyőződtem arról, hogy a mai politikai rendőrség a legaprólékosabb dolgokkal is tisztában van. Ha az őszinteség nem is lenne szándékomban, be kellene látnom, hogy hiábavaló és céltalan dolog a mellébeszélés, események, történések elhallgatása, mert hiszen a történések alanyai, ma bírám, itt vannak, élnek, akik személyesen tapasztalták, élték át hivatalos eljárásom következményeit. Egy szóval jól ismernek engem és ténykedésemet.

Végül beismerem, hogy huszonkét évi működésemmel sok kárt okoztam a kommunista pártnak, illegális mozgalmak felszámolásában erős szerepem volt. De bizonyos, hogy ez a kár mindenképpen érte volna a pártot, akkor is, ha történetesen én nem lettem volna rendőr, s nem dolgoztam volna az illegális mozgalmak felszámolásán. A kár még nagyobb is lehetett volna, ha helyemben egy tehetségesebb, több szerencsével dolgozó detektív végezte volna azt a munkát, melyet sorsom elem szabott.

Beismerem azt is, hogy ténykedéseim során előállítottakat tettelegesen is bántalmaztam, de az csak nagyon ritka esetben fordult elő, amikor a nyomozói hév elragadott, vagy a rendőrség előtti magatartást előíró konspirációs szabályokhoz túlságosan mereven alkalmazkodó előállítottaknak a hozzájuk intézett kérdésekre adott feleletei belőlem⁴²⁷ kiváltották. Igen kevesen lehetnek, akik e tekintetben vádlóim lehetnek és semmi esetre sem vádolhatnának azzal, hogy a bántalmazások kínzás jellegével bírtak. Őszintén bánom és sajnálom azt a pár esetet is, amikor magamról megfeledezve a hatalmamban lévő embert tetteleg bántalmaztam. Nem azért bánom és sajnálom, mert most felelnem kell tetteimért, de valóban szégyellem, hogy ez előfordulhatott. Tudom, hogy nem mentség, de meg kell jegyeznem azt is, hogy nincs a világnak az a közbiztonsági szerve, ahol ilyen esetek elő ne fordulnának.

Az illegális mozgalomban részt vevők kétségtelenül igen súlyos áldozatot vállalnak, mert előre tudják, mily következményekkel jár esetleges lebukásuk; rendőrségi, bírósági eljárás, szabadságvesztés, büntetés. De súlyosan megszenvedtünk mi nyomozók, figyelő és felderítő munkát végző detektívek az elért eredményekért. A hajnaltól késő éjjelig tartó figyelő munka, esőben, fagyban, stb. Mert Hetényinek, Sombornak, de Hainnak is az volt az álláspontja, s ezt teljes mértékben magamévá tettem, hogy a felderítő munka, de

⁴²⁷ „Belőlem” Wayand utólagos betoldása.

főként a figyelés legyen a lehető legtökéletesebb, állapítsa meg az illegális mozgalom részeseit, azok pontos szerepét, hogy a nyílt nyomozás lefolytatására minden szükséges adat kezünkben legyen, ne legyünk ráutalva az előállítottak tájékoztató vallomásaira. Ezzel elérjük azt, hogy nem lesz szükség [az] egyes előállítottak kényszerítőeszközök alkalmazásával kapcsolatának, találka helyének és idejének, esetleg a bűnjelek rejtekhelyének bevallására bírni. Miután azonban a figyelőmunka nem volt, s nem is lehetett minden esetben tökéletes, természetesen sokszor előfordult, hogy az előállítottak tájékoztató vallomásra volt szükségünk, s azt vagy fenyegetéssel, vagy bántalmazással igyekeztünk megkapni. Az ily módon való vallomásra kényszerítést azonban minden esetben megelőzte hosszas rábeszélés, s csak amikor a rábeszélés nem vezetett eredményre, nyúlt a nyomozó kényszerítő eszközökhöz. E tekintetben a felelősség nem csupán a nyomozó detektívet terheli, hanem részben a szenvedő előállítottat is, ki tudja, hogy konspiratív magatartásának mi lesz a következménye, s azt, ha akarná, elkerülhetné. Kétség kívül sokan voltak, főleg a párt vezetőségéhez tartozó olyan személyek, akik vállalták az áldozatot, s megverésük dacára sem voltak hajlandók őszinte, bennünket tájékoztató vallomást tenni. Ez a viselkedés erős jellemre vall, ez kétségtelen. De ez az áldozathozatal csak akkor igazán áldozat, ha azt sorsfordulat esetén nem kamatoztatjuk, s ha a hozott áldozatért az elégtételt nem óhajtjuk elérni. Úgy látom, helyesebben magam tapasztalom, hogy a párt egyes vezető funkcionáriusa[i] most, hogy kezükben és hatalmukban vagyok, nem óhajtanak beszélni az áldozathozatalukról, egyik közülük szemembe mondotta, hogy miként bántalmaztam, hogy vallomásra kényszerítsem, de kihangsúlyozta, hogy bosszú nem vezet, elégtételre nem vágyik.

Nem mondhatja sem a párt, sem annak egy tagja sem, hogy én azért dolgoztam ellenük, mert kommunisták voltak. Ez a megállapítás téves volna. Én rendőr voltam, hivatásom volt a törvény megszegőinek, sértőinek üldözése, elfogása és bírói kézre juttatása. Én kizárólag az illegális mozgalom, tehát a törvény tiltotta szervezkedés résztvevőit üldöztem, soha, semmiféle vonatkozásban nem ártottam annak, akiről tudtam, hogy kommunista érzelmű, de esetleges⁴²⁸ konspiratív szerepére vonatkozólag megnyugtató adatom nem volt. Soha kommunista magatartása miatt rendőri felügyelet alá helyezett személyt nem ellenőriztem, s nem ellenőriztettem, mert tudtam, hogy a vonatkozó rendelkezések, illetve mozgási korlátozások betartása

szinte lehetetlen. Ha az államrendészeti osztály mégis félvétenként leküldött hivatalunkhoz pár ügyiratot, hogy az abban szereplő rendőri felügyeletet ellenőrizzük le, az ügyiratok kiosztásakor utasítottam az eljáró detektíveket, hogy ellenőrzésükkel sem munkahelyén, sem lakóházában a felügyeletnek kárt ne okozzanak, eljárásukkal környezetük figyelmét rá fel ne hívják, s kisebb szabálytalanságok esetén ellenük feljelentést ne tegyenek. Számtalan eset volt, hogy színházban, moziban vagy egyéb, a felügyelet részére tilalmas helyen magam is összetalálkoztam ilyen felügyeletessel, amikor két-három szót beszélgettem is velük, de soha nem jutott eszembe, hogy azért őket feljelentsem, vagy egyéb módon kellemetlenkedjek.

Számtalan gesztusom igazolja felfogásomat. Ha valaki a kommunisták⁴²⁹ közül fordult hozzám, hogy sorsán enyhítsek, azt részére kedvezőbbé tegyem, a kérést, amennyiben módomban állott, teljesítettem. Csupán pár ilyen esetet sorolok fel: Weinberger Zoltán, amikor büntetésének kitöltése után hivatalunkhoz kísérték, internáló tábor helyett lakásán tartottuk őrizetben. Azért írom az internáló tábort, mert ha a def. szabadulásáról tudomást szerez, feltétlenül elrendeli a táborba szállítását. Detektív őrizte lakásán, s amikor Weinberger húga közölte velem, hogy a detektív túlságosan mereven végzi a dolgát, intézkedtem, hogy a figyelő a családnak ne kellemetlenkedjen. Amikor, pedig Weinberger Zoltán arra kért, hogy támogassam törekvését, hogy a vele egy időben szabaduló Rákosi Mátyással ő is kijuthasson a Szovjetunióba, készségesen magamévá tettem az ügyet, és Sombort rábírtam arra, hogy ilyen értelemben tegyen a Belügyminisztériumnak előterjesztést. Nem volt túlságosan könnyű Sombort az intézkedésre rábírtani, de Sombornak sem volt könnyű munkája a belügyet ilyen irányú intézkedésre bírni. Jelenlétemben többször beszélt telefonon Boór Aladárral, a közbiztonsági osztály főnökével, míg Boór hozzájárulását megadta.⁴³⁰

Kovai Lőrinc, az 1942-es nyomozás⁴³¹ egyik előállítottja Andreánszky István útján kérte regénye kéziratának kiadását. Minden további nélkül kiadtam.

⁴²⁹ „Kommunisták” Wayand utólagos betoldása.

⁴³⁰ Vas Zoltán 1940. október 30-i szabadulását követően megkérte Rákosi Mátyást, akinek már engedélyezték a Szovjetunióba történő távozását, hogy vigye magával. Rákosi és a budapesti szovjet nagykövet, Nyikolaj Saronov közbenjárására a Szovjetunió hivatalosan kérte Vas Zoltán kiengedését is, amit a Teleki-kormány – az 1848–49-es szabadságharc leverésekor orosz hadizsákmányként lefoglalt zászlók visszaadásáért cserébe és a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatok normalizálásképpen – teljesített. Vö. Vas Zoltán: *Viszontagságos életem*. i. m. 15–20. és Rákosi M.: *Visszaemlékezések*, i. m. 11–12.

⁴³¹ A „Kovai Lőrinc, az 1942-es nyomozás” szövegrész aláhúzva.

⁴²⁸ „Esetleges” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

Büchler József kért meg Csillaghegyen, hogy sorsán enyhítsek. Közbenjárásomra szabad mozgást kapott a nyomdász otthon parkjában.

Kállai Gyulát, a németek elől elrejtendő, a hozzá jóindulattal lévő katonai parancsnokának adtam át.

Dr. Székely Miklós ügyvéd járt nálam, kérve, hogy [az] őrizetben lévő, beteg feleségén segítsek. Közbenjárásomra Sombor szabadon bocsátotta. (Ha nem tévedek, dr. Székelyné Szirmai kapcsolataként került őrizetbe.)

A zsidógimnazisták közül kettőnek szülője járt nálam, kért, hogy tegyük lehetővé gyermekeik iskolai tanulmányainak folytatását. Ilyen értelemben jártam el Sombornál. (Az eredményről nem tudok.⁴³²)

Jolsvai Vilmos járt nálam, kérve, hogy a háborúval kapcsolatban folyamatban lévő internálásoknál őt mellőzzük. Nem került internálás alá.

Szakasits Árpád ügyében közbenjárásom, illetve intézkedésem akadályozta meg, hogy az ügy bírói útra terelődjék.

Több hasonló eset volt még, melyekre már nem emlékszem vissza részletesen, főként a szereplők neveit felejtettem el.

Ezen eseteket is csupán azért sorolom fel, hogy bírálóim és bírám ismerjék meg felfogásomat, s lássák be, hogy én valóban nem a „kommunistákat”, hanem a törvénytörőket üldöztem. Ez pedig kötelességem volt.

Tapasztalhatta a párt azt is, hogy a rendőrség [a] felszámoló munkájában nem iparkodott tömegeket börtönbe juttatni. Az egyes ügyek feldolgozásánál a szervezkedés főbb személyeit iparkodott kézrekeríteni, a kisebb szerepű személyeket nem túlságos hévvel kereste, a szimpatizánsokra pedig figyelmet sem fordított.

Én 1939. január vagy február havában vettem át a baloldal elleni csoport vezetését. Senki nem mondhatja, hogy az én kezdeményezésem, az én irányító munkám révén nagy veszteségeket szenvedett a párt. Igaz, abban az időben már hivatali főnökségem sem helyezett súlyt a kommunisták elleni eredményes munkára. Arról, hogy az 1936–37 óta megbénult illegális munka újra teljes erővel folyik, nem tudtunk, megfelelő bizalmi ember hiánya miatt nem is tudhattunk, mert az illegális munkának külső megnyilatkozása (röpiratszórás, újság, tüntetések) nem volt. Mi, rendőrség pedig csak akkor kezdtünk figyelő és felderítő munkába, ha ilyen illegális megnyilatkozások voltak észlelhetők. Nem tudtunk arról, hogy az OIB titkára, Kulich Gyula külföldön járt, s az ott kapott utasítások szerint végzi illegális munkáját.

⁴³² „Tudok” alatt olvashatatlan szó áthúzva.

1940-ben pedig, amikor a Kulich-ügy felszámolásra került, a csendőrség kezébe került az irányító szerep, s azt tartotta legutolsó időig.

Megemlíteni kívánom még, hogy én magam politikai kérdésekkel soha nem foglalkoztam. Semmiféle pártnak tagja nem voltam. Az egyes pártok célkitűzéseit tanulmány tárgyává nem tettem. Nem foglalkoztam, nem tanulmányoztam a kommunista ideológiát és irodalmat. Bevallom, e tekintetben hézagosa az ismereteim. Az orosz forradalom kitörésének idején orosz hadifogságban voltam. Az első idők durva forradalmi munkájának személyes tapasztalása, majd a magyarországi Kommün alatt szerzett tapasztalatok, később pedig a hazai kommunistaellenes propaganda⁴³³ hatott rám, s e hatások alatt ítélt meg a kommunista párt célkitűzéseit. Konspirációnak tartottam a Komintern feloszlását, a KMP 1942 óta hangoztatott célkitűzését: „Harc a független, [szabad,] demokratikus Magyarorszáért!” Konspirációnak tartottam a párt által szétküldött körleveleket is, melyben a KMP minden magyar pártot csatlakozásra hívott fel, hogy közösen küzdjenek a független, demokratikus Magyarorszáért. 1942-ben e kérdésekről hosszasan beszélgettem Schönherz Zoltánnal, s kértem, magyarázza meg nekem, hogyan történt a párt célkitűzésében a nagy változás. Hogyan lehetséges, hogy a világ forradalmasítása, a proletárdiktatúra helyett most a KMP a független, demokratikus Magyarország felépítéséért küzd, s hirdet harcot. Schönherz magyarázgatta nekem, de nem tudott meggyőzni arról, hogy az új célkitűzés nem konspiráció, hanem komoly pártprogram. Persze nem beszélt arról, hogy a Moszkvában élő magyar kommunisták ott milyen munkát végeznek, hogyan iparkodnak⁴³⁴ megmenteni és biztosítani Magyarország államiságát és függetlenségét. Én tehát továbbra is a fent említett hatások alatt konspirációnak véltem az új célkitűzést. Csak amikor Németországban egy magyar újság került a kezembe, s abban olvastam, hogy az Országos Nemzeti Bizottság⁴³⁵ tagjai az alakuló ülésen, élükön Rákosi Mátyással állva éneklék a magyar himnuszt, s szöveget, nyílt ki a szemem. Gondolkodva a dolgokon, meg tudtam ítélni, kommunistáink áldozatos moszkvai munkájának eredménye mutatkozik már, országunk államisága és függetlensége

⁴³³ „Propaganda” után áthúzva: „hatása alatt voltam még”.

⁴³⁴ „Iparkodnak” után olvashatatlan szó áthúzva.

⁴³⁵ Az Országos Nemzeti Bizottságot a választási jogszabályok betartására és a választások koordinálására 1945 szeptemberében hozták létre a különböző politikai pártok képviselőiből, elnöke Szakasits Árpád volt. A szervezet 1949-ig, az alkotmány elfogadásáig állt fenn.

mentve van, s a romokon lázasan épül a független, demokratikus Magyarország.

Bizonyos, hogy az eredmény elérésében része van a hazai illegális mozgalom tagjainak, kik áldozatvállalásukkal segítették a moszkvai irányító fejet. Büszkén vallhatják magukat kommunistának.

[ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 155–314. Cím, aláírás és dátum nélküli kézzel írt vallomás.]

FÜGGELEK

CSER ISTVÁN ÖNVALLOMÁSA WAYAND TIBORRÓL

■ ■ ■

Dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő

Alacsony termetű, őszes hajú, fekete nyírt bajuszú, barna szemű, feltűnő jellegzetessége a kacsázó járása. 52–54 év körüli, sovány testalkatú férfi. Legutóbbi lakása a Lövölde téri postahivatalban volt, ugyanis a Posta Hivatalban a felesége postamesternő.

A Székesfővárosi Gázműveknél kezdte közszolgálatát a középiskolai tanulmányainak elvégzése után. A fővárostól pályázott a rendőrség detektívtestületébe, detektívgyakornoknak ki is nevezték. Mintegy két évig az intellektuális csoportban működött, majd a szállodákat ellenőrző csoportba került. Beosztásánál fogva akkor már egypár Budapesten megszállott személynél a fokozottabb ellenőrzése,⁴³⁶ illetőleg megfigyelése végett – melyekre vonatkozóan a politikától kapott megbízást⁴³⁷ – az elért eredményről szóló jelentésének megtétele végett, gyakran megfordult a politikai osztálynál. A végzett munkálkodása révén sikerült jó nevet biztosítania magának. Már a bűnügyi osztályon baráti kapcsolatba került Hain Péterrel, aki ekkor már csoportvezető volt.

Hain Péter mint bűnügyi detektívcsoporthoz vezető kapott valamilyen Berlinbe szóló megbízást a politikai főcsoport vezetőjétől. Erre a berlini útjára Hain, Martinidesz Ödön és Hivessy Jenő detektíveket vitte el magával. Ez alkalommal tört be Hain Péter a kommunista párt központi irodájába és lopta el a magyarországi illegális mozgalomban szereplő mozgalmi egyéneknek a kartoték lapjait és azokat hazahozta magával. A Berlinben jól elvégzett munkájának eredményeképpen Hain[t], amikor visszatért Budapestre és a

⁴³⁶ „Ellenőrzése” Cser utólagos betoldása.

⁴³⁷ Értsd: a politikai nyomozó főcsoporttól.

politikai főcsoportnál jelentését megtette, csakhamar áthelyezték a politikai főcsoporthoz. Hain Péter a politikánál is megmaradt csoportvezetőnek, s mint ilyen csoportjának megalakításakor áthozta a bűnügytől dr. Hivessy Jenő, Martinidesz Ödön, Lábod Gyula és dr. Wayand Tibor detektíveket.⁴³⁸ A politikánál megalakított Hain-csoportban a helyettes dr. Hivessy Jenő lett. Ez a csoport a baloldali ügyek intézésére kapott megbízást. Tekintettel arra, hogy Hain Péter abban az időben a magyar nyelvet igen gyengén beszélte, s az írásbeli dolgokkal, fogalmazásokkal jelenleg is gyengén áll, dr. Wayandot vette maga mellé az írásbeli munkák elvégzésére. Dr. Wayand a beosztása révén egész közel, még szorosabb kapcsolatba került Hain Péterrel. A hivatalos órákon kívül a személyes vonatkozásúakat is dr. Wayand végezte el. Dr. Wayand képzett, jó koponya, a Hain-csoportban ő reá bízott nagyobb intelligenciát, szélesebb látókört igénylő munkáknak a sikeres elvégzése révén egy különleges beosztást, jobban mondva munkakört alakított ki magának. Miután azonban jó lefigyelő detektív is volt, a fejesebb mozgalmisták megfigyelését is az ő bevonásával végezte el a csoport. Sallait, Fürstöt, Rákosi Mátyást, a Sebes-fiúkat,⁴³⁹ valamint a kommün utáni nevesebb politikai exponenseket dr. Wayand figyelte le.

Az illegális szervezkedéseken kívül dr. Hetényi Imre megbízásából dr. Wayand intézte a szakszervezeti és pártpolitikai vonatkozású ügyeket is. Ezeken az elvégzett munkákon keresztül elismert nevet szerzett magának a baloldali ügyek intézésében. Időközben dr. Hivessy Jenő és Martinidesz Ödön önálló csoportot kaptak, Hain Pétert pedig detektív főfelügyelőnek nevezték ki. A csoportvezető helyettese hivatalosan Lábod Gyula detektív lett, dr. Wayand pedig olyan másodhelyettes-féle beosztásba került. Ezt úgy kell értelmezni, hogy az egyes felgöngyölítésre kerülő ügyekben önállóan diszponált, az előállítási könyvet ő kezelte, valamint a B szolgálatra⁴⁴⁰ alkalmasnak látszó egyének kiválasztását is intézte, szervezte be, a nagyrésztével a kapcsolatot is ő tartotta. A B-egyéneknek járó fizetések nagyságának megszabásába is beleszólása volt.⁴⁴¹ Ebbe[n] az időbe[n] került lefogás alá a Kolozs Márta, Szüsz Ernő, Kilián György, Bárd Ármin, Grünwald László, Sallai, Fürst, Sebes-fiúk és Rákosi Mátyás által vezetett illegális szervez-

kedések.⁴⁴² Ezekben a felsorolt ügyekben dr. Wayand megfigyeléseket és kikérdezéseket végzett.

Időközben a kormányzósági detektívcsoporthoz működésében, illetőleg vezetésében változás történt, ugyanis dr. Saródi János detektív főfelügyelő a Vidéki Főkapitányság állományába került és helyébe csoportvezetőnek Lábod Gyula detektív főfelügyelő került. Ettől kezdve dr. Wayand lett a helyettes a csoport vezetésében. Véleményem szerint a csoportnak a tényleges vezetését ő látta el, mert Hain Péternek ekkor már magasabb ambíciói lettek és a kormányzó személye, a miniszterek, valamint a külföldi előkelőségek körül kezdett forgolódni. A politikai osztály vezetőjének személyében is változás állott be, amennyiben dr. Hetényi Imre nyugállományba ment, s a vezetést dr. Sombor József rendőr főkapitányhelyettes [főtanácsos] vette át. Dr. Sombor jóformán azzal kezdte meg a működését, hogy dr. Wayandot tette meg a volt Hain-csoport vezetőjévé, s Hain Péternek nem adott semmiféle beosztást sem. Ennek az volt az oka, hogy még referens korában dr. Sombornak valamilyen kényelmetlen ügye volt Hainnal, s ezért teljes mellőzésben részesítette őt. (Hogy a Sombor-Hain-féle ügy mi volt, azt nem tudom.)⁴⁴³ Hain Péter úgy lógott a levegőben, megbízása semmire sem volt. Ez is kényszerítette őt arra, hogy kiépítsen a részére egy munkakört, ez pedig a kormányzósági detektívcsoporthoz, a miniszterek mellé beosztott detektívek, valamint a kormányzósági helyszínelő csoport (Dr. Juhász József detektív főfelügyelő csoportja), [ezek] felé megtette magát főcsoportvezetőnek.

A baloldali ügymenettel foglalkozó detektívcsoporthoz teljes egészében dr. Wayand vezetésére lett bízva. Dr. Wayand legelső lényeges újítása az volt, hogy a Böszörményi úti csendőrlaktanyában volt nyomozó törzs[al]osztállyal, illetőleg annak vezetőjével, névszerint, ha jól tudom dr. Hajnácskő csendőr [al]ezredessel egy olyan kapcsolatot létesített, hogy az ezentúl felszámolás alá kerülő kommunista szervezkedési ügyekben a főkapitányság politikai osztálya együtt dolgozik a csendőrnnyomozó törzs [al]osztállyal.⁴⁴⁴

⁴⁴² A nevek a mondatban aláhúzva. A felsorolt KMP-tagok nem ugyanazon illegális szervezkedés kapcsán és nem egy időben buktak le.

⁴⁴³ Hain Péter és Sombor József viszonyát nem kizárólag személyi okok, hanem az országos politikai élet irányváltásai befolyásolták.

⁴⁴⁴ Wayand ilyen megállapodás megkötésére nem volt jogosult. A csendőrség és a rendőrség együttműködését a belügyminiszter és – a második világháború alatt – a Honvéd Vezérkar főnökének rendeletei szabályozták, a nyomozómunka koordinálása pedig a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztály vezetőjére, a Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnokságának parancsnokára és a 2. Vkf. Osztály vezetőjére hárult.

⁴³⁸ Wayand Tibor később, 1936-ban szerzett doktorátust.

⁴³⁹ A nevek aláhúzva.

⁴⁴⁰ Bizalmi (informátori) szolgálat.

⁴⁴¹ A „B szolgálatra” résztől a „beleszólása volt” részig aláhúzva.

Erre szükség is volt, mert az illegális szervezkedések vidékre is kiágtak, s gyakran előfordult az, hogy a lefogásnál valakire vallomás történt, azonban a feltalálása lehetetlen volt, mert közben a Budapest tövében [sic!] ugyancsak nyomozást végző csendőrök már lefogták és Alagon foglalkoztak az illetővel – tehát, hogy a két malomban való őrlést elkerüljék.

Ettől a megegyezéstől kezdve a főkapitányságon mind gyakoribb vendég volt Juhász István csendőr zászlós [tiszthelyettes, 1940-től alhadnagy], aki rendszerint helyettesével Horváth Sándor csendőr tiszthelyetessel [főtörzsőrmesterrel] jelent meg a Wayanddal lefolytatott megbeszéléseken. Juhászék rendelkezésére engedte betekintés végett az előállítási könyvet is, ami igen furcsán hatott a beosztott detektívek előtt, hiszen az előtt a csendőrt üldöztük a főváros rendőri területén, egy ilyen fontos belső könyv pedig egyenesen „tabu” volt azok részére. A Wayand és a tulajdonképpeni Juhász zászlós [alhadnagy] közötti megegyezés eredményezte azután azt, hogy a baloldali csoportban még egy csoportot állított fel Sombor, még pedig a Szélesi Jenő detektívfelügyelő [vezette] csoportot, akik fölött az ellenőrzést – olyan főcsoportvezetői ellenőrzést – az időközben [detektív]felügyelővé előléptetett dr. Wayand gyakorolt[a].⁴⁴⁵ Mostantól vette kezdetét a csendőrökkel közösen, Alagon, Soroksár-Péterin, Erdélyben, az Andrássy lak-tanyában, a Csillaghegyen, a Rökk Szilárd utcában és Délvidéken folytatott nyomozások. Ezekhez a nyomozásokhoz a belügyben alakult ÁvK, valamint a politikai osztály küldött ki nyomozás vezetőt. A politikai osztálytól vitéz dr. Borbáth Samu⁴⁴⁶ rendőrtanácsos küldetett ki Soroksár-Péteribe nyomozás vezetőnek.⁴⁴⁷ Az ÁvK-tól Ferenczy Endre csendőr alezredes, dr. Garzuly József honvéd alezredes [őrnagy] és dr. Nyerges Pál csendőr ezredes [százados], míg az Andrássy laktanyában dr. Bánki László csendőr

százados volt nyomozás vezetőként kiküldve.⁴⁴⁸ A szakértelmet igénylő irányítást dr. Wayand, illetve a kikérdezéssel foglalkozó Juhász István csendőr zászlós [alhadnagy] adta meg.

Dr. Wayandnak az általam ismert ügyei: Kiss Zsigmond-féle ügy, a dr. Weil Emil – Pikler György-féle ügy, Erdős-testvérek ügye, a Blaszféle ügy,⁴⁴⁹ a Soroksár-Péterin feldolgozott ügyek.⁴⁵⁰ Ezekben szereplőket nem ismerem, azt azonban tudom, hogy Soroksár-Péterin Szélesi Jenő is kint dolgozott a csoportjával együtt. Szélesi Jenő maga a legjobb baloldali [ügyekben dolgozó] nyomozók egyike volt, s mint ilyen kapott csoportvezetői megbízást. Későbbben egyrészt Wayand féltékenykedése, másrészt az akkor még üldözött nyilaskeresztes mozgalom felerősödése folytán a Szélesi-csoportot Sombor kikapcsolta a baloldaltól és a Bánhidó Ottó detektív-felügyelő csoportja mellett a jobboldali ügyek intézésével bízta meg.

Dr. Wayand mellett K. Horváth Sándor detektív dolgozott a legeredményesebben. Jutalmazásul dr. Wayand detektív csoportvezetőt nevelt és csinált belőle. Sombornál keresztülvitte a továbbiakban azt is, ebben a csendőröknek is részük van, úgy gondolom –, hogy állandóan legyen jogcímük a fővárosi rendőri területen mozogni –, hogy Csillaghegyen, illetőleg Budapesten a Rökk Szilárd utcában lévő „Rabbiképző” iskolában egy állandó csoportot állított fel, mely csoport aktázástól mentesen, kizárólagosan szervezkedési ügyek felszámolásával foglalkozott. Ennek a csoportnak a vezetője K. Horváth Sándor detektív lett. Ez a K. Horváth-féle csoport egyesült a csendőrség Juhász zászlós [alhadnagy] féle nyomozó különítményével és teljes mértékben dolgoztak együtt.⁴⁵¹

⁴⁴⁸ A nevek a mondatban aláhúzva.

⁴⁴⁹ 1935 januárjában lezajlott második Rákosi-perrel párhuzamosan a KMP tagjai szimpátiatüntetések szerveztek a fogságban lévő pártvezető mellett. A rölapozással egybekötött megmozdulás résztvevőit, Fái Boriskát, Blas Gyulát és tizennégy társukat a detektívek elfogták, és a Budapest, Visegrádi u. 14. szám alatti ház egyik lakásában kialakított „propaganda-központban” házkutatást tartottak, melynek során nagy mennyiségű röpiratot és sokszorosítógépet foglaltak le.

⁴⁵⁰ A nevek a mondatban aláhúzva.

⁴⁵¹ Az ÁvK által 1944. március közepén elrendelt csillaghegyi nyomozásba csak 1944. május végén kapcsolódott be a K. Horváth Sándor irányította detektívcsoporthoz, ekkor azonban Wayand Tibor már nem dolgozott a politikai osztályon, így ő ennek a csoportnak a felállításáról nem dönthetett. Csernek mindezzel annál is inkább tisztában kellett lennie, mert a K. Horváth-csoport abban az időben az ÁR baloldallelени alosztályához tartozott, melynek vezetője éppen Cser István volt. A csendőrség a háború eszkalálódásával lényegében szabad kezet kapott a rendőri területen, így Budapest területén végzett

⁴⁴⁵ Szélesi Jenő neve aláhúzva. A Szélesi Jenő vezette detektívcsoporthoz 1938-ban hozták létre, mindenekelőtt a nyilasok megélénkült politikai aktivitása miatt, de az egységet más nyomozási feladatok elvégzésével, így például baloldallelени felderítésekkel is megbízták. Ez utóbbira elsősorban azért volt szükség, mert a Wayand-csoportot 1940-től kezdve rendszeresen vezényelték a csendőrséggel közös nyomozásokra. Ugyanakkor a Szélesi-csoport Wayand Tibornak nem volt alárendelve, azzal továbbra is csak Hivessy Jenő főcsoportvezető és Sombor József rendelkeztek.

⁴⁴⁶ A név aláhúzva.

⁴⁴⁷ Az első soroksári nyomozás vezetője Ferenczy László csendőr alezredes volt, míg a második soroksári nyomozás irányítására Sombor József rendőr főkapitány-helyettes kapott megbízást.

E mellett a nyomozó apparátus mellett dr. Wayand megtartotta eredeti, régi csoportját is a főkapitányság politikai osztályánál. Ő maga a főkapitányságon tartózkodott, azonban a politikánál a csoport vezetéssel nem foglalkozott. A régi csoportnak a tulajdonképpeni vezetője Temesi Béla detektív volt, a helyettese pedig Sárkány Károly detektív volt.⁴⁵² Dr. Wayand az ellenőrzést és az irányítást gyakorolta a csoportok felett. Ezen kívül a csendőrökkel közösen végzett vidéki városokban és falvakban felderítéseket. Amikor elegendő anyag állott a rendelkezésére, akkor dr. Wayand által szerkesztett összefoglaló jelentés alapján – a belügyben, ahol Sombor referálta [az ügyet] – vagy elrendelték a nyílt nyomozást vagy nem. Wayand felderítéseket végzett, amelyekről tudomásom van, Budapesten, Erdély északi részében, Délvidéken, úgy tudom a Felvidéken is.

A budapesti felderítését nyílt nyomozás követte. (Andrássy laktanyabeli nyomozás, alagi nyomozás és csillaghegyi nyomozások.) Észak-Erdély területén végzett első ízbeni felderítése alkalmával az összegyűjtött anyag nem volt elégséges, s így nyílt nyomozásra nem került sor. Erdélyben a Kolozsvári Rendőrkapitányság vezetőjével, egy rendőr főkapitányhelyetessel együtt gépkocsin járta be Wayand az erdélyi helységeket. A délvidéki és felvidéki felderítéseit nyílt nyomozás követte. A délvidéki nyomozás színhelye Újvidék, a későbbeni Erdélybeli nyomozás helye Désfalva [Szamosfalva] – itt bekapcsolódtak a kolozsvári csendőrnnyomozó alosztálynak a csendőrnnyomozói, vitéz Dede Márton csendőr tiszthelyettes vezetésével.⁴⁵³ Vitéz Dede Mártonnak a helyettese Juhász András⁴⁵⁴ csendőr tiszthelyettes [főtörzsőrmester] volt. A felvidéki nyomozás helye, ha jól tudom, Kassa⁴⁵⁵ volt. Itt a kassai nyomozó alosztály csendőrnnyomozói is részt vettek. Parancsnokuk az Andrássy laktanyabeli nyomozás volt vezetője, Bánki László⁴⁵⁶ csendőr százados volt. Ezeknél a nyomozásoknál, illetve felgöngyölítéseknel dr. Wayand az irányítást, valamint a politikai osztály vezetőjének és a belügyminiszternek a tájékoztatását végezte. A befejezett nyomozások után, a részletes tájékoztató jelen-

– detektívekkel közös – nyomozásaihoz, amelyet azonban nem az apparátus személyi viszonyai döntöttek el, hanem a Belügyminisztérium és a Honvéd Vezérkar főnöke közötti megegyezés.

⁴⁵² A nevek a mondatban aláhúzva.

⁴⁵³ A mondatban a nevek aláhúzva.

⁴⁵⁴ A név aláhúzva.

⁴⁵⁵ A szó aláhúzva.

⁴⁵⁶ A név aláhúzva.

tések megszerkesztését dr. Wayand készítette el több példányban, mégpedig a belügyminiszter, az ÁvK [és] a politikai osztály vezetője részére, valamint a csendőrség budapesti parancsnokságának⁴⁵⁷ részére. (A csendőrpapancsnokság tájékoztatta a vezérkar főnökét, azon keresztül a honvédelmi minisztert.)⁴⁵⁸ Ezeken a felsorolt helyeken dr. Wayand az elért eredményei révén elismerésre tett szert, amiért is kormányzói elismerésben (Signum Laudis, polgári),⁴⁵⁹ belügyminiszteri dicséretben és főkapitányi dicséretben részesítették.

Megtudtam, hogy Kudar csendőr [al]ezredes kezdeményezése folytán alakult meg a belügyben a IV/d [VII/d] [al]osztály Ferenczy László csendőr alezredes parancsnoksága alatt. Az ÁvK-t a IV/d [VII/d] megalakulása után feloszlatták. A megalakult osztály a Személynök utcában kapott hivatali helyiségeket. (Meggjegyzem, hogy a Röck Szilárd utcai nyomozószervek K. Horváth-csoportjának működését a IV/d [VII/d] élet[belépése] alatt szüneteltették.)⁴⁶⁰

A politikai osztálytól a IV/d [VII/d]-hez a detektívek vezetőjeként dr. Wayand került, valamint beosztottakként dr. Versényi János, Petri Béla, Kaszala István, Kántor István, Kungli József detektívfelügyelő kerültek.⁴⁶¹ A fogalmazáskarbeli beosztottak közül dr. Toperczer Ferenc rendőrségi fogalmazót ismerem, aki a Nagyváradi Rendőrkapitányságon volt előzőleg mint baloldali [üggyekkel foglalkozó] előadó.

Az újonnan megalakított BM IV/d osztály [VII/d alosztály] nem volt életképes. Egypár ügydarabon kívül, valamint vidéki utazásnál egyebet – ezek a vidéki utak ügydarabból eredőek voltak, komoly szervezkedéstől [sic!] teljesen mentesek – az oda beosztottak nem végeztek el. A csendőrségtől Juhász István csendőr zászlós [alhadnagy] volt a beosztott nyomozók vezetője.

A IV/d Ferenczy László [VII/d Ugray Gábor] alezredes, mindjárt azzal kezdte a megindulást [sic!], hogy a beosztottaktól a B emberek neveit akarta

⁴⁵⁷ 1928–1942 között m. kir. Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnoksága, 1942–1945 között m. kir. Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnoksága.

⁴⁵⁸ „A részletes tájékoztató jelentések” résztől a „honvédelmi minisztert” részig aláhúzva.

⁴⁵⁹ Signum Laudis: Ferenc József által alapított katonai érdemérem, melyet polgári személyek is megkaphattak.

⁴⁶⁰ A Cser által jelzett osztály nem létezett a belügyben. Valószínűleg az 1944 júniusában Ugray Gábor csendőr alezredes vezetésével felálló BM VII/d (államvédelmi) alosztályról van szó. Az alosztály létrehozását Baky László belügyi államtitkár kezdeményezte, ez azonban nem jelentette sem az ÁvK, sem pedig a Röck Szilárd utcai nyomozócsoport feloszlását.

⁴⁶¹ A mondatban szereplő nevek aláhúzva.

megtudni, azzal a megindokolással, hogy a B egyéneket ő fogja egy egységes listán szerepeltetni, egyrészt azért, hogy lássa azok működését, másrészt pedig a díjazásukat érdem szerint fizethesse ki. „Ez a csendőrségnél így szokás” – mondotta Ferenczy [Ugray] alezredes. Dr. Wayand csak egy ilyen megütöközésű felületre várt, alaptermészeténél fogva is kötekedő természetű ember, szóváltásba keveredett az alezredessel és a keletkezett vitának az lett a vége, hogy dr. Wayand a kedvét teljesen elvesztette, s [az] illetékeseknél mindent elkövetett, hogy a IV/d [VII/d]-től elkerüljön. Dr. Versényi János, Petri Béla és Kántor István detektívek azonnal otthagyták a beosztási helyüket és bevonultak a főkapitányság politikai osztályához.

Azt nem tudom, hogy mely oknál fogva, nem-e dr. Wayand megindított akciójára-e [sic!] – de a IV/D osztály [VII/d alosztály] működését beosztotta és felosztott.⁴⁶² Az oda beosztottak bevonultak eredeti beosztási helyükre. A detektívek a Hain Péter vezetése alá került politikai osztályhoz kerültek. A Röck Szilárd utcai különítmény újra megalakult, dr. Wayand és Juhász zászlós [alhadnagy] vezetése mellett. A csoportvezető továbbra is K. Horváth maradt.

Dr. Wayand felkerült a Svábhegyre osztályvezető beosztásba. A Temesi Béla detektív vezetése alatt álló detektívcsoporthoz – a névleges dr. Wayand-csoport – vezetője a IV/d [VII/d]-től a hegyre került Kungli József detektív felügyelő lett. Sárkány Károly volt, a Temesi-féle helyettes, miután [ez utóbbi] nem kellett Hain Péternek, [ezért] visszaküldte a bűnügyi osztályhoz.

Ebben az időben indult meg a csillaghegyi nyomozás – az a nyomozás, ahol Grünwald László, akit évek óta kerestek, véletlenül lebukott. A nyomozáshoz Juhászék mellé K. Horváth került ki. Úgy tudom, hogy a Röck Szilárd utcában U. Kovács László maradt egypár detektívvel a főváros területéről összeszedendő mozgalmi személyek lefogatására és Csillaghegyre szállítására. (Ezt az időszakot csak felületesen ismerem, miután a Svábhegyről lekerültem a Lakásügyi Kormánybiztossághoz.) Dr. Wayand kijárt a Csillaghegyre, s ottan foglalkozott az egyes őrizeteseikkel, pl. Grünwald Lászlóval, irányelveket adott a nyomozás további folytatásához.

A svábhegyi osztályvezetői beosztásban valami történhetett dr. Wayand és Hain Péter között, mert Wayand elhanyagolta munkakörét és ivásnak adta

magát. A gyakori mulasztásokért Hain egy párszor megdorgálta őt. Később kezdett háttérbe szorulni Kotsis-sal szemben, gyakoriak lettek az összeszólalkozások Kotsis és Wayand között, Hain mellőzni kezdte Wayandot. Ezt Wayand nekem mesélte el. Ez közvetlenül a szökés előtti időszakban volt.⁴⁶³ Több ténykedése nem volt Wayandnak Budapesten, melyről tudomással bírnék, még csak az, hogy Hainnal összeveszett, mert Hain leszidta őt, hogy az őrizeteseiket nem végezték ki a Svábhegyen.

Visszaemlékezésem szerint dr. Wayand irányítása alatt fogták le a „Békepárt” mozgalomban szereplőket, az ellenállási mozgalomban részt vett kommunista egyéneket, a kommunista párt által szerkesztett „Memorandum”-ot átadó kommunista vezető egyéneket, akik a *Népszava* Conti utcai szerkesztőségében a Szociáldemokrata Pártnak akarták, vagy át is adták a jelzett memorandumot.⁴⁶⁴ Az Andrassy laktanyában feldolgozott azon mozgalom, melyben Rózsa Ervin⁴⁶⁵ [Ferenc] is lebukott, mint köztudomású, bent a laktanyában meghalt. A Schönherz Zoltán⁴⁶⁶ mérnök által szervezett illegális kommunista szervezkedést, valamint a Röck Szilárd utcában volt „Faust”-féle könyvkiadó elleni nyomozásokat.⁴⁶⁷ Rajk László⁴⁶⁸ ismert kommunista vezető egyéniség ellen több esetben folytatott nyomozást Wayand és több esetben le is fogta Rajkot.

Ezzel, a Rajk Lászlóval kapcsolatban, kint Bécsben egy igen érdekes dolgot mondott el dr. Wayand. Rajk Lászlónak van egy testvérbátyja, aki tagja volt a nyilaskeresztes mozgalomnak, valami magas funkciót töltött be. Ez a nyilas Rajk Hain Péterrel állt igen jó barátságban. A nyilas uralom alatt Hain gyakran feljárt hozzá valamelyik minisztériumba. Egyik ilyen látogatás alkalmával a nyilas Rajk, azzal a kéréssel fordult Hain Péterhez, hogy szeretné, ha a Röck Szilárd utcában őrizetben lévő testvére, Rajk László meghalna, mert neki ez a kommunista testvér nagyon kényelmetlen. Hain Péter akkor ezzel a dologgal Wayandhoz fordult, felhívatta a Svábhegyre

⁴⁶³ Értsd: a Budapestről történő kitelepítés előtt.

⁴⁶⁴ A mondat a „fogták le” résztől „a jelzett memorandum”-ig kék színű tollal aláhúzva.

⁴⁶⁵ A név aláhúzva.

⁴⁶⁶ A név aláhúzva.

⁴⁶⁷ Faust Imre baloldali könyvkiadó ellen, bár közvetlen kapcsolatban nem állt a kommunista párttal, több rendőrségi eljárás is indult a második világháború alatt. 1940-től a rendőrség gyakori államrendészeti ellenőrzéseket hajtott végre Faust könyvkereskedésében, őt magát 1943-ban rövid időre őrizetbe vették és internálták, valamint a német megszállást követően is internálták.

⁴⁶⁸ A név aláhúzva.

⁴⁶² Cser beszámolója a VII/d alosztály működéséről minden más forrásnak ellentmond. Mivel nem dolgozott az alosztálynál és értesüléseinek eredetét homály fedi (vagy a Wayand által elmondottakat félreértette), ezért a szervezettel kapcsolatos állításai alapjaiban megkérdőjelezendők.

és ott mondogta neki, hogy a nyilas Rajk azt szeretné, hogy a Laci testvére meghalna valami körülmény folytán. Dr. Wayand, ezt a furcsa kívánságot amikor meghallgatta, élesen kikelt a nyilas Rajk ellen, s elutasította ezt a kívánságot. Hain Péter ezért is neheztelt Wayandra. A Rökkben Rajk László tárgyalást folytatott Wayanddal, olyan értelemben, hogy ha a szökését a fogásból lehetővé tenné, akkor a kommunisták uralomra jutása esetén Wayand az egész családjával együtt védelmet és mentességet kap Rajk Lászlótól az előkészített szökésért. (Dr. Wayand és Rajk László nem politizáltak egymással.) Wayand ebbe bele is ment volna, ha a csendőrökkel nem lett volna közös a nyomozás. Amikor ezt elmondotta, akkor élesen kifakadt Wayand a nyilas Rajk ellen.⁴⁶⁹

Cser István

[ÁBTL 4.1. A-1098/1. Dokumentumok a volt m. kir. rendőrsztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról. II. kötet. 141–154. Dátum nélküli kézzel írt vallomás Cser István aláírásával.]

⁴⁶⁹ „Ezzel a Rajk Lászlóval kapcsolatban” résztől a vallomás végéig tartó szöveg kék színű tollal aláhúzva.

A FORRÁSKÖZLÉSBEN SZEREPLŐ FONTOSABB SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATAI

■ ■ ■

AKANTISZ REZSŐ (1908–1975) dr., jogász, rendőrkapitány, rendőr főhadnagy. 1942–1944 között a Zombori Rendőrkapitányság vezetőhelyettese. 1944-ben az ÁR IV/1. alosztály, júniustól a politikai rendészeti osztály detektív-csoportjainak referense. A hungarista puccs után eltávolították az osztályról. 1959-ben a rendőrség őrizetbe vette, első fokon életfogytiglani szabadságvesztésre, jogerősen tízévi börtönbüntetésre ítélték; 1963-ban szabadult.

ANDICS ERZSÉBET (Berei Andorné) (1902–1986) történész, kommunista politikus. 1918-tól tagja a KMP-nek, a Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált. 1921-ben, férjével, Berei Andorral illegális pártmunkára hazatért, lebukott, tizenöt évre ítélték el. Fogolycsere alapján a Szovjetunióba távozhatott, ahol tudományos és oktatói munkát folytatott. 1945-ben hazatért, a pártállami éra egyik vezető kultúr- és tudománypolitikusa lett, és egyetemi tanárként dolgozott.

ANDREÁNSZKY ISTVÁN (1911–1989) szociáldemokrata politikus, újságíró. Az 1930-as évektől tagja az MSZDP-nek, 1939-től a *Népszava* törvényszéki-rendőri tudósítója, majd a párt egyik vezetője lett. 1944 végétől az Ideiglenes Nemzeti Kormány megbízottja, belügyminisztériumi osztályvezető. Később kiszorult a pártvezetésből. 1948-ban Nyugatra távozott. 1951-ben alapítója a Független Magyar Szocialista Mozgalomnak. Brüsszelben hunyt el.

ANDRÉKA (születési neve Andrejka) **KÁROLY** (1874–1937) dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes. Az első világháború alatt a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztályának vezetője. Az őszirózsás forradalom alatt lemondott pozíciójáról, amit az ellenforradalom idején visszacapott. 1920–1924-ben a politikai nyomozó főcsoport irányítója, 1923-ban detektívfőnök, 1922–1932 között a Budapesti Főkapitányság helyettes vezetője.

ANGYAL LÁSZLÓ (1876) detektív főfelügyelő. 1901-től teljesített szolgálatot a rendőrségen. 1919 őszétől 1920 tavaszáig detektívfőnök-helyettes, a politikai nyomozó főcsoport vezetője. Az 1920-as években a főkapitányság bűnügyi osztálya mellett működő I. (sérülési) detektív-főcsoport vezetője, a gyilkossági ügyek specialistája. 1934-ben nyugállományba vonult.

ANTAL ISTVÁN (1886) dr., jogász, detektív főfelügyelő, miniszteri titkár. 1919-ben a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztály 3. alosztályának vezetője. Az 1920–30-as években a politikai detektív főcsoport szolgálatvezetője. 1944-ben az ÁR IV/3. (szabotázs) alosztály 2. detektívcsoportjának vezetője lett. 1945 márciusától miniszteri titkár, a BM törvényelőkészítő osztályának helyettes vezetője. 1945-ben amerikai hadifogságba esett. Nem tért haza Magyarországra.

ANTAL JÁNOSNÉ született Sporn Ilona 1934-ben kötött házasságot Antal János (1907–1943) kommunista költővel, akit a hatóságok 1937-ben hat éves fegyházbüntetésre ítélték. 1942-ben büntetőszázaddal a keleti frontra vitték, ahol tifuszban halt meg.

ÁDÁM LAJOS (1879–1946) dr., sebészorvos. 1914-től különböző hadikórházakban dolgozott. 1919 után több kórházban főorvosként gyógyított, majd 1926-tól rendkívüli, 1930-tól rendes egyetemi tanári állást kapott. Az 1930-as években vált nemzetközi hírű sebészprofesszorrá. Haláláig a Budapesti III. számú sebészeti klinika főorvos-professzora volt.

ÁGHY-ASBÓTH ZOLTÁN (1896–1993) csendőr ezredes. Az első világháború után a Szombathelyi és a Székesfehérvári Csendőrkerületnél szolgált. 1940-től a Kassai Csendőrkerület nyomozó alosztályának, 1943–1944 között a Máramaroszigeti Osztályának parancsnoka. A hungarista puccs után a nyilasok fegyveres pártszolgálatának közbiztonsági tanácsadója. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, később az Egyesült Államokban telepedett le.

ÁGOSTON (1895-ig Augenstein) **PÉTER** (1874–1925) dr., jogász, jogtudós, szociáldemokrata politikus. 1918 végén Bihar vármegye kormánybiztos-főispánja, 1919 elején a Berinkei-kormány belügyi államtitkára, a Tanácsköztársaság idején külügyi népbiztos-helyettes, a Peidl-kormány külügyminisztere. 1920-ban halálra ítélték. 1922-ben fogolycsere-egyezmény alapján a Szovjetunióba távozott. Később Londonban, majd Párizsban telepedett le.

ÁRBÓCZ (születési neve Auguszt) **JÁNOS** (1898–1981) csendőr ezredes. 1939–1942 között a központi törzsalosztály előadótisztje. 1944-ben a csendőrnnyomozó központ bűnügyi előadócsoportjának vezetője, a csendőrség és

az SD összekötője. 1944 végén a BM közbiztonsági alosztályának vezetője. Amerikai hadifogságba esett. A népbíróság 1946-ban életfogytiglani kényszermunkára ítélte. 1960-ban szabadult, 1971-ig éjjeliőrként dolgozott.

BABOS JÓZSEF (1892) dr., jogász, hadbíró ezredes. Az 1920-as években a folyami erők, az 1930-as években a 2. Vkf. Osztály, 1940-től a VIII. hadtest, majd a Kárpát-csoport ügyésze. 1942–1944 között a Honvéd Vezérkar főnöke bíróságának vezetője. A német megszállást követően nyugdíjazták. A háború után Nyugatra távozott, 1948-ban a Budapesti Népbíróság távollétében tizenöt évi szabadságvesztésre ítélte.

BACHERT (1945-től Pataki) **LÁSZLÓ** (1908–1986) lakatos és bádogosmunkás, kommunista párt- és állami vezető. 1941-ben Budapesten bekapcsolódott a KMP munkájába. 1943-ban lebukott, 1944-ben előbb halálra ítélték, majd életfogytig tartó fegyházbüntetést kapott. 1944-ben Németországba deportálták. 1945 után pártfeladatokat látott el, majd diplomáciai szolgálatba lépett, nyugdíjazásáig a Külügyminisztériumban dolgozott.

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE (1886–1944), dr., vitéz, jogász, publicista, országgyűlési képviselő. 1944. márciusában a Gestapo őrizetbe vette, majd szabadulását követően csatlakozott a polgári-katonai ellenálláshoz. A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának elnökeként a nyilasok 1944. novemberében letartóztatták és Sopronkőhidára hurcolták. A hadbírósg halálra ítélte és kivégezték.

BAKONYI ISTVÁN (1905) csendőr százados. 1930–1936 között a Szombathelyi Csendőrkerületnél teljesített szolgálatot, majd 1936-tól a Nyomozó Osztályparancsnokság törzsalosztályának beosztott tisztje lett. 1942-ben a Szombathelyi Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnoka, 1942 végétől a Központi Nyomozó Parancsnokság államrendészeti csoportjának előadója, 1944 novemberétől vezetője. A háború után Nyugatra távozott.

BAKY LÁSZLÓ (1898–1946) vitéz, csendőrtiszt, politikus. 1919-ben tagja a Nemzeti Hadseregnek, később csendőrségi szolgálatba lépett, majd 1938-ban nyugállományba vonult és a Nyilaskeresztes Párt parlamenti képviselője lett. 1944-ben a Belügyminisztérium államtitkára, a hungarista érában a

Nemzetbiztonsági Iroda vezetője. Amerikai fogságba esett, kiadták a magyar hatóságoknak, a népbíróság halálra ítélte, kivégezték.

BARABÁS LÁSZLÓ (1909–1960) detektív. 1938-tól a politikai rendészeti osztály beosztottja. 1944-ben az ÁR IV/1. (baloldali) alosztályának referense, majd a politikai rendészeti osztályon a jobboldallelenez detektívcsoporthoz előadója. 1944 végén újra a baloldallelenez detektívcsoporthoz beosztottja. 1946-ban internálták, 1959-ben őrizetbe vették, 1960-ban háborús bűntett elkövetése miatt halálra ítélték és kivégezték.

BARSÍ GÉZA (1902) detektív. 1924-től a rendőri őrszemélyzet állományában teljesített szolgálatot, majd 1934-től előbb polgári ruhás rendőrként, 1939-től detektívként dolgozott a politikai osztályon. 1945–1953 között volt ingatlanforgalmi ügynök, magánnyomozó, autóbusz-kalauz és segédmunkás. A BM államvédelmi szervei 1953-ban őrizetbe vették, a bíróság háborús bűnösnek életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte.

BÁCSKAY LÁSZLÓ (1895), dr., jogász, vitéz, detektívfelügyelő, rendőrnnyomozó őrnagy. Az 1930-as években a Budapesti Főkapitányság Útlevelesztályán belül működő, ún. tengerentúli kiterjesztési kérelmek befogadását feldolgozó detektívcsoporthoz vezetője. Beosztását 1945-ben is megtartotta, de még az év szeptemberében vesztegetés miatt a PRO őrizetbe vette, 1946-ban B-listázták.

BÁNHIDY OTTÓ (1898) detektívfelügyelő 1938–1944 között a politikai rendészeti osztály 1. (jobboldallelenez) detektívcsoporthoz vezetője. 1944. március 21-én az SD letartóztatta és egy németországi koncentrációs táborba hurcolta. 1945-ben az amerikai katonai elhárítás kötelékében részt vett a háborús bűnösök felkutatásában, majd az Egyesült Államokban telepedett le.

BÁNKI (születési neve Scheppel) **LÁSZLÓ** (1904–1950) dr., jogász, csendőr százados. 1931-től csendőrségi oktatótisz, 1939-től a Kassai Csendőrkerület nyomozó alosztályának beosztottja. 1942-ben összekötő tisz a csendőrnnyomozó központ és a defenzív alosztály között, 1942–1944-ben a Kassai Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnoka. 1945-ben szovjet hadifogságba esett, 1950-ben az ÁVH őrizetbe került, majd halálra ítélték és kivégezték.

BÁNÓCZI LÁSZLÓ (1884–1945) színházi író, műfordító. 1904-től vett részt a szociáldemokrata munkásmozgalomban, az MSZDP elismert művelődéspolitikusa, a kulturális ügyek szakértője. 1920-tól a Vígsház, 1924-től a Magyar Színház rendezője. 1940–1944 között az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) Művészakció vezetőjeként több száz üldözött zsidó művésznak biztosított munkahelyet.

BÁRD ANDRÁS (születési neve Blau Ármin) (1900–1967) tisztviselő, kommunista funkcionárius. 1918-tól KMP-tag, az 1920-as években a Munkás Testedző Egyesület, majd az illegális KMP újpesti vezetőségének és a budapesti pártbizottságnak a tagja. Hat évet töltött börtönökben és internálótáborokban. 1944-ben részt vett az újpesti partizánmozgalomban. 1945-től különböző párt- és állami tisztségeket töltött be.

BÁRTFAY (születési neve Bauer) **ERNŐ** (1890) dr., jogász, rendőr főtanácsos. 1918–1919-ben az útlevelesztálynak, 1920-tól a bűnügyi osztály betörési főcsoportjának előadója, 1922–1924-ben a politikai nyomozó főcsoport referense. 1924–1938-ban a detektívönökség helyettes vezetője, 1938-ban, a politikai rendészeti osztály, 1939–1945-ben a VI–XIII. kerületi Rendőrkapitányság vezetője. 1951-ben kitelepítették, 1958 végén közbiztonsági őrizetbe vették.

BENCZE LÁSZLÓ (1909) detektív. Az 1930-as évektől dolgozott a politikai rendészeti osztályon. Egyaránt részt vett bal-, illetve jobboldallelenez nyomozásokban. 1944-ben az Állambiztonsági Rendészeten és a politikai rendészeti osztályon a IV/1. (baloldallelenez) alosztály 1. detektívcsoporthoz beosztottja. A háború után internálták.

BENISZ SÁMUEL, azaz a 202-es számú bizalmi egyén a politikai rendőrség kommunista vonalának egyik legsikeresebb informátora volt az 1930-as években. Több vezető illegális pártfunkcionárius – köztük Péter Gábor – lebuktatásában is fontos szerepet játszott. Egyes források szerint Benisz 1936-ban kivándorolt az Egyesült Államokba, ezért a Rezi-csoport felszámolásában való közreműködése megkérdőjelezhető.

BENKŐ ISTVÁN (1914–1977) római katolikus lelképásztor. 1940-ben tábori lelkész. 1940–1943 között Balassagyarmaton és Budapesten szolgált. 1943-tól

budapesti hitoktató és az EMSZO központi titkára. 1944. március 19-e után támogatta a németellenes Magyar Frontot, több háborúellenes akcióban vett részt. 1944. decemberben a nyilasok elfogták, és a németek Dachaubá hurcolták. 1945-től különböző helyeken végzett lelkesi és hitoktatói szolgálatot.

BEODRAY FERENC (1899) csendőr alezredes. 1929-től csendőr oktatótiszt és szárnyparancsnok. 1940-től a központi törzsalosztály beosztottja, 1942-től a Szegedi Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnoka. 1944 júniusától a Belügyminisztérium VII/d. alosztály vezetőjének állandó helyettese, egyben a csendőrségi tagozat vezetője. 1945-ben Németországba menekült, majd 1950-ben az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

BETHLEN ANDRÁS (1902–1970), gróf, újságíró, lapszerkesztő, Bethlen István miniszterelnök fia. 1936-ban vette át az addig kormánypárti bulvárlapnak számító *8 Órai Újság* főszerkesztését. Németellenes hangvétele miatt az újságot 1944. március 21-én betiltották. A német megszállást követően együttműködött a polgári ellenállási csoportokkal. 1951-ben kitelepítették, majd visszatérését követően haláláig Budapesten élt.

BETHLEN ISTVÁN (1874–1946) gróf, dr., jogász, mezőgazdász, politikus, 1921–1931 között miniszterelnök.

BIALOSZKURSZKY GÉZA (1866–1932) lovag, detektív főfelügyelő. 1887-ben lépett be az államrendőrség kötelékébe. Az első világháború előtt a külföldi államférfiak biztonságát szolgáló detektívcsoporthoz tagja, a háború alatt a hadseregszállítási ügyekben eljáró detektívkülönítmény csoportvezetője. Az 1920-as években a Budapesti Főkapitányság Politikai Nyomozó Főcsoportja helyszínbiztosító detektívcsoportjának vezetője.

BIKSZÁDI ENDRE detektív, 1939-től teljesített szolgálatot a rendőrségen. 1948-ban a népbíróság népellenes bűntettek elkövetése miatt hat év börtönbüntetésre ítélte.

BIRKI ÁGNES (1909) kommunista irodalmár, író-műfordító. 1931-ben lépett be a KIMSZ-be, az egyik vezetője lett az egyetemen folyó kommunista szervezkedésnek. 1933-ban őrizetbe vették, és a Széll-Birki-per másodrendű vádlottjaként a bíróság másfél éves szabadságvesztésre ítélte. 1956-ban

férjével, Beck András szobrászművésszel Nagy Imre köréhez tartozott, a forradalom leverését követően 1957-ben Nyugatra emigrált.

BLAU ELLA (Linka Istvánné) (1905), magánhivatalnok, kommunista pártmunkás. 1929-ben lebukott, 1930-ban az állami és társadalmi rend felforgatása vádjával elítélték. 1941-ben internálták.

BOKOR GYULA detektív. Az 1940-es évek elején a Politikai Rendészeti Osztály beosztottja. Az 1950-es években letartóztatták. Az 1956-os forradalom alatt szabadult.

BORBÁTH SÁMUEL (1891–1945) dr., jogász, rendőrfőtanácsos. 1920-tól teljesített szolgálatot a rendőrségen. Az 1930-as években a budapesti főkapitányság ügyeletén, majd sajtóelőadóként dolgozott. 1938-ban került a politikai rendészeti osztályhoz, ahol a jobboldalelleni detektívcsoporthoz referense, később Sombor József helyettese lett. 1944-ben a németek őrizetbe vették, koncentrációs táborba hurcolták, 1945-ben amerikai hadifogságban hunyt el.

BOÓR ALADÁR (1882) dr., jogász, minisztériumi tanácsos, minisztériumi osztályfőnök, címzetes államtitkár. 1928-tól belügyminisztériumi tanácsos, a Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági) osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. Ebben a minőségében ő felügyelte a rendőrség és a csendőrség köz- és állambiztonsági tevékenységét.

BORSZÉKY (születési neve Zdeborszky) **OSZKÁR** (1885–1955) detektív főfelügyelő. 1912-től teljesített szolgálatot a fővárosi államrendőrségen, 1924-ben a politikai nyomozó főcsoport detektívvezetője lett. 1930-tól a Magyar Nemzeti Bank jogügyi osztályára vezényelték, 1946-ban nyugdíjazták. 1949 júniusában őrizetbe vették és a Rajk-perben tanúként hallgatták ki, majd 1950-ben Kistarcsára internálták. 1953-ban elítélték, 1957-ben felmentették.

BOZZAY (Borzay) **GYULA** (1885–1951) dr., jogász, rendőr főtanácsos, rendőr alezredes. Pályáját a VI. kerületi Rendőrkapitányságon rendőrségi fogalmazóként kezdte, 1926-ban a rendőrség sajtóügyi osztályának vezetője lett. 1937-ben a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztály X. csoportjának (államelleni, sajtó és hatóság elleni bűncselekmények) vezetője, 1940-től a bűnügyi osztály helyettes vezetője, 1943-tól vezetője. 1945 után internálták.

BUGÁR JÁNOS (1911–1993) dr., szabó, jogász, szociáldemokrata, majd kommunista funkcionárius. 1932-ben tagja, később egyik titkára lett a KIMSZ-nek. 1937-ben és 1942-ben letartóztatták. 1943-ban a rákospalotai SZDP Végrehajtó Bizottságának titkárává választották. 1944-ben behívták frontszolgálatra, ahonnan többedmagával átszökött a Vörös Hadsereghez. 1945-től tagja az MKP-nak, különböző vezető párt- és állami funkciókat töltött be.

BUK MIKLÓS (1907–1962) dr., szociológus. 1935–1942 között a Magyar Cionista Szövetség főtitkára. 1942-től munkaszolgálatos. A második világháborút követően kivándorolt Izraelbe.

BÜCHLER JÓZSEF (1886–1958) nyomdász, szakszervezeti vezető, szociáldemokrata politikus. 1918-tól az MSZDP titkára, a Kommün alatt a Szövetséges Központi Intéző Bizottság egyik vezetője. 1920–1922-ben emigrációban élt. Hazatérése után a párt központi titkára, 1931–1935-ben országgyűlési képviselője lett. 1945-ben a Magyar Nemzeti Bank elnöke. 1950-ben letartóztatták. Az 1956-os forradalom alatt az MSZDP egyik újjászervezője.

CIANO, GIAN GALEAZZO (1903–1944) gróf, olasz fasiszta politikus, külügyminiszter. Az 1930-as évek elején Olaszország sanghaji követe, 1935-től propaganda- és sajtóminiszter, majd washingtoni követ. 1936–1943 között külügyminiszter. Mussolini vejeként eleinte támogatta a német-olasz tengelyt, majd a második világháború alatt szembefordult apósával. Később a németek elfogták és kiszolgáltatták Mussolininek, aki 1944-ben kivégeztette.

CZOBOR ISTVÁN (1905) detektív. 1924-től detektív, előbb a bűnügyi, 1938 után a politikai osztályon. 1938–1942 között a jobboldali, 1942 után a baloldali mozgalmakkal szembeni nyomozásokban vett részt. 1944-ben a németek elhurcolták, 1945 tavaszán amerikai fogságba került, majd együttműködött az amerikai katonai hatóságokkal a háborús bűnösök felderítésében, később az OSS operatív munkatársa lett. Nem tért vissza Magyarországra.

CSELÉNYI (születési neve Zimmer vagy Czimmer) **ANTAL** (1903) detektív. Az 1930-as évek végétől dolgozott a politikai rendőrségen. 1944-ben az ÁR IV/3. alosztály 2. detektívcsoportjának beosztottja, a Ságvári Endrével

tűzharcot vívó nyomozókülönítmény tagja. A háború után az amerikai kémelhárítás eljárást indított ellene, amit megszüntettek, majd Kanadába vándorolt ki. Távollétében életfogytig tartó kényszermunkára ítélték.

CSER ISTVÁN HUBA (1908–1947) detektívfelügyelő. Pályáját katonai kiképzőként kezdte, majd az 1930-as évektől a politikai osztály detektívje lett. 1944-ben az ÁR IV/1. alosztály vezetője, később a Lakásügyi Kormánybiztossághoz vezényelték. A hungarista hatalomátvételt követően a szabotázsselleni detektívcsoport vezetője lett. 1945 nyarán a szovjet katonai elhárítás elfogta, a népbíróság 1946-ban halálra ítélte, 1947-ben kivégezték.

CSIKY BÉLA (1892) dr., jogász, rendőrtanácsos, rendőr alezredes. Az 1920–1930-as években a Pécsi és a Székesfehérvári Rendőrkapitányság rendőrségi fogalmazója, 1938-tól a politikai osztály szekták és egyéb illegális szervezetek felderítésére szakosodott detektívcsoportjának referense. 1945-től a VIII. ker. Rendőrkapitányság beosztottja, 1948-ban nyugdíjazták. 1950-ben megvonták a nyugdíját, utána segéd munkásként dolgozott. 1951-ben kitelepítették.

CSONTI SZABÓ (1943-ig Raskó) **LÁSZLÓ** (1917) csendőr főhadnagy. 1939–1942 között beosztott csendőrtiszt, 1942-ben a Szovjetunióban megszálló feladatokat látott el. 1943-tól a Budapesti Csendőrkerület nyomozó alosztályának helyettes parancsnoka. 1944 végén az NSZSZ-hez vezényelték. 1945-ben szovjet hadifogságba esett, ahol huszonöt év szabadságvesztést kapott. Az 1950-es évek közepén hazatért, 1960-ban hároméves börtönbüntetésre ítélték.

CSURGOVITS (Csurgovich) **GYULA** 1918 novemberétől detektívfelügyelő. 1924-től a Budapesti Főkapitányság Politikai Nyomozó Főcsoportjának segédhivatali vezetője.

DEÁK GYÖRGY (1918–1968) gimnáziumi tanár, kommunista vezető. 1939–1942 között tiltott marxista szemináriumokat szervezett. 1942-ben Mayer Arnolddal kommunista jellegű, de a KMP-től független illegális szervezkedésbe kezdett. 1943-ban lebukott, előbb halálra, majd életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték. 1944-ben Németországba deportálták. A háború után különböző állami vállalatok vezető beosztású tisztviselője.

DEDE MÁRTON (1904–1995), vitéz, csendőr tiszthelyettes. Az 1930-as években a Budapesti Csendőrkerület, majd a központi nyomozóosztály beosztottja, később a Kolozsvári Csendőrkerület külső nyomozócsoportjának parancsnoka. 1944-ben a csendőrnemzet tanszáza szolgálatvezetője, később az NSZSZ katonai alosztályának beosztottja. A háborút követően internálták, majd a szabadulását követően Angliába távozott.

DEMÉNY (1906-ig Goldschmied) **PÁL** (1901–1991) vegyész, kommunista politikus, író-műfordító. A Tanácsköztársaság alatt ifjúsági vezető, később a KIMSZ egyik titkára. Az 1920-as évek közepétől a KMP-től független kommunista mozgalmat szervezett. 1944-ben ellenálló. 1945-ben a PRO őrizetbe vette, majd 1946-ban négy és fél év börtönbüntetést kapott. 1950-ben Kistarcsára internálták, 1954-ben tíz évre ítélték el. 1956-ban szabadult.

DESSEWFFY GYULA (1909–1998) gróf, újságíró, politikus. Az 1930-as évektől tagja a Független Kisgazdapártnak, a párt lapjának, a *Kis Újság*nak tulajdonos-főszerkesztője. 1944 májusában az egyik alapítója a Magyar Frontnak. 1945–1947-ben országgyűlési képviselő, később emigrálni kényszerült. Az 1950-es években az emigráns Magyar Nemzeti Bizottmány tagja, az 1960-as évektől Brazíliában üzleti vállalkozásait vezette.

DEZSÉNYI MIKLÓS (1901–1971) folyamőr alezredes, hadtörténész-ezredes. 1919-ben csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez, majd a folyamőrséghez került. 1944-ben a dunai folyamzár zászlóalj parancsnokhelyettese, a Szent-Györgyi Albert vezette ellenállási mozgalom tagja, 1945–1947 között a HM és a SZEB összekötője, 1951–1953 között börtönben ült. 1957-től a Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársa.

DÉNES FERENC, dr., jogász, postatanácsos, a M. kir. Posta ügyvezető igazgatója. Az 1930-as évektől állt rendszeres kapcsolatban a politikai rendőrséggel. A politikai osztály mindenkor vezetőjének megkeresésére engedélyezte és műszakilag lehetővé tette a postai küldemények ellenőrzését, a telefoncenzúra (telefonvonalak lehallgatása) alkalmazását. Az 1945-ös igazolási eljárás vezetői pozíció betöltésére alkalmatlannak nyilvánította.

DOMBI ANTAL (1904) detektív. Az 1930-as években került a rendőrség állományába, előbb bűnügyi, később politikai detektívként teljesített szolgálatot. 1944. március 21-én a németek elhurcolták. 1945 tavaszán amerikai fogságba esett, 1946-ban önként hazatért. Később demokráciaellenes szervezkedésért három év börtönbüntetésre ítélték, 1950–1953 között Kistarcsára internálták.

ELLENBOGEN PÁL (1907–1945) az 1920-as években a KIMSZ egyik vezetője. Az 1930-as években a KMP-től balra álló (trockista, tanácskommunista, stb.) csoportokkal tartott kapcsolatot. Testvérei: György, Róza, Margit, Klára és Gabriella valamennyien részt vettek a KMP szervezésében. Ultrabalos, a párt hivatalos irányvonalától gyakran eltérő forradalmi elképzeléseik miatt az 1945 utáni politikai rendőrség megfigyelés alatt tartotta őket.

ERDŐS LÁSZLÓ (1905–1945) gépészmérnök, kommunista mozgalmár. Az MSZMP-ben, a KIMSZ-ben és a KMP-ben is tevékenykedett, 1931-ben lebukott, de felmentették. 1932-től a VS titkára. 1936-tól a franciaországi magyar önkéntesek spanyolországi utazásának fő szervezője. 1940-ben visszatért Magyarországra, 1943-ban lebukott, a katonai törvényszék nyolc évre ítélte el. 1944-ben egy németországi koncentrációs táborban hunyt el.

ERZBERGER, MATTHIAS (1875–1921) német politikus, alkancellár, pénzügyminiszter, a katolikus Középpárt vezetője. 1918. november 11-én a német kapitulációs küldöttség vezetőjeként aláírta a fegyverszünetet az antant képviselőivel a compiegne-i erdőben. A kapitulációért őt tették felelőssé a különböző nacionalista, szélsőjobb oldali irányzatok. 1921 augusztusában nacionalista tisztek meggyilkolták.

FAUST IMRE (1897–1963) könyvkiadó. 1921–1927 között Újvidéken lapszerkesztő. 1928-ban Budapesten megalapította a Faust Könyvkiadó Vállalatot, mely a baloldali írók műveinek kiadásával és terjesztésével foglalkozott. 1943-ban internálták, 1944-ben az első moszkvai fegyverszüneti delegáció küldötte. 1945 után könyvkiadó. 1949-ben az ÁVH őrizetbe vette, 1954-ig börtönben ült. Szabadulását követően Pécsen könyvtáros és mozivállalat-igazgató.

FÁBIÁN DÁNIEL (1901–1980) dr., orvos. Az 1920-as évek végén a Bartha Miklós Társaság ügyvezető elnöke, a népi és baloldali irodalom terjesztője.

1930-tól a MSZDP, majd 1935-től a Bajcsy-Zsilinszky Endre-féle Nemzeti Radikális Párt tagja lett. 1934–1946 között a Budapesti III. számú sebészeti klinikán tanársegéd. A háború után különböző rendelőintézeteknél és klinikákon sebész főorvos.

FADGYAS LÁSZLÓ (1917) dr., jogász, csendőr főhadnagy. 1939–1942 között a Budapesti és a Kolozsvári Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnokhelyettese. 1942-től a Központi Nyomozó Parancsnokság törzsaosztályának beosztottja, 1944 végén a központ bűnügyi előadócsoporthoz parancsnoka. 1945 után Ausztráliában telepedett le, ahol a magyar emigráns csendőrszervezetek aktív tagja lett.

FARAGHO GÁBOR (1890–1953) vitéz, vezérezredes, miniszter. Az első világháborút követően különböző alakulatoknál szolgált. 1940–1941-ben moszkvai katonai attasé, 1941–1942-ben a HM Elnökség vezetője, 1942–1944 között a csendőrség felügyelője, 1944 októberében a moszkvai fegyverszüneti delegáció vezetője, a moszkvai Magyar Bizottság tagja. 1944–1945-ben közellátásügyi miniszter. 1945-ben nyugdíjazták, 1951-ben kitelepítették.

FEJTŐ (születési neve Fischl) **FERENC** (1909–2008) író, történész, ifjúkommunista aktivista, majd baloldali publicista. KIMSZ-szervezkedés miatt 1932-ben tíz hónapos börtönbüntetésre ítélték. Szabadulását követően szakított a kommunista mozgalommal, 1938-tól Párizsban élt. A második világháborúban a francia hadsereg önkéntese, a háború után a párizsi magyar nagykövetség sajtótitkára. Az 1970–1980-as években a hazai demokratikus ellenzék támogatója.

FEKECS SÁNDOR (1900–1943) kézimunka-kereskedő, baloldali aktivista. A 1920-as években a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének sarkadi vezetője, 1928-ban az anarcho-szindikalista Magyar Általános Munkás Szövetség (MÁMSZ) ügyvezető titkára. A második világháború alatt német- és háborúellenes rölapokat gyártott, amiért négy és fél év börtönbüntetésre ítélték el. 1942-ben büntetőszázaddal a keleti frontra került, ahol meghalt.

FELKAY FERENC (1888) dr., jogász, székesfővárosi tanácsnok, kormányfőtanácsos. Fia, ifjabb Felkay Ferenc tisztviselő, a német bevonulás után fővárosi

alkalmazottakból szervezett ellenálló csoportot, amely a német megszállókkal szembeni harcra buzdító „Magyar Népfront” aláírású rölapokat adott ki. A szervezkedés a polgári-tisztviselői csoportokat tömörítő ún. városi ellenállási mozgalomhoz kapcsolódott.

FEKETE PÁL (1901–1944) csendőr alezredes. Az 1920-as években a 6. honvéd gyalogezrednél szolgált, majd 1933-tól a csendőrséghez került. 1935-től a pestszenterzsébeti gyalogos tanalosztály oktatótisztje, később a tatabányai gyalogos tanalosztály parancsnoka lett. 1940-től a Kolozsvári Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnoka. 1944 szeptemberében a 109-es tábori őrzészlálj parancsnoka, a betörő szovjet és román csapatok elleni harcokban elesett.

FERENCZY ENDRE (1897–1964) csendőr alezredes. Az első világháborút követően a csendőrséghez került. 1923-tól a nyíregyházi csendőriskola alantós tisztje, 1928-tól a nyíregyházi gyalogos tanalosztály oktatótisztje. A 1930-as években a debreceni csendőrnemzet alosztály parancsnoka. 1943-tól összekötő az ÁvK és a csendőrnemzet központ között. A második világháború végén Nyugatra emigrált, Brazíliában telepedett le.

FERENCZY LÁSZLÓ (1898–1946) csendőr alezredes. 1923–1944 között különböző vidéki, majd a központi csendőri szerveknél volt szárny- és nyomozóparancsnok. 1944 elején a Tábori Biztonsági Szolgálat Nyomozóosztályának helyettes parancsnoka. A német megszállást követően deportálási koordinátor, 1944 végén zsidóügyi kormánybiztos és a Központi Nyomozó Parancsnokság parancsnoka lett. A népbíróság 1946-ban halálra ítélte és kivégezte.

FORNÁDY (születési neve Mersic vagy Mersits) **Gyula** (1891) detektív főfelügyelő, rendőrnemzet őrnagy. Az 1920-as évektől a politikai nyomozó főcsoport beosztottja. 1936-ban a kormányzósági detektívkiutaltság vezetője, 1938-tól a szekták ellenőrzését végző detektívcsoporthoz került. 1945-től SZDP-tag, a BRFK Igazgatásrendészeti Osztály helyettes vezetője. 1946-ban B-listázták, majd az ÁVH őrizetbe vette, 1951-ben internálták.

FÓTY (születési neve Fetter) **FERENC** (1899–1945) csendőr alezredes. Az 1920-as évek végétől a Budapesti Csendőrkerület gödöllői szárnyparancs-

nok-helyettese, 1935-től parancsnoka. 1940-től a HM 20. (csendőrségi) Osztályának előadótisztje, 1941–1942-ben a kémelhárítás „K” alcsoportjának vezetőhelyettese. 1942 végén nyugállományba helyezték. 1944-ben a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága tizenöt év szabadságvesztésre ítélte. 1945-ben öngyilkos lett.

FÖLDES FERENC (1910–1943) dr., filozófus, kommunista publicista. 1932-ben az MSZDP, később a KIMSZ tagja lett. 1934-ben bebörtönözték. 1938-ban a bolognai egyetem filozófiadoktora lett. 1941-től a *Népszava* munkatársa, írásai és szervezőmunkája egy németellenes antifasiszta egység megteremtésére irányultak. Az 1942-es lebukások idején őrizetbe vették, majd egy büntetőszázaddal a keleti frontra vitték, ahol életét vesztette.

FÖLDES PÁL (1900–1975) textilmérnök, kommunista pártmunkás, vállalatvezető. A Tanácsköztársaság alatt a mátészalkai munkástanács politikai biztosa, 1919–1929 között Csehszlovákiában élt. 1926-tól tagja a KMP-nek. 1930-ban lebukott, 1940-ig börtönben ült, szabadulását követően a Szovjetunióba távozott. A második világháború alatt a szovjet partizánmozgalom egyik parancsnoka, hazatérése után különböző állami vállalatok vezetője volt.

GARZULY JÓZSEF (1899–1984) dr., jogász, honvéd alezredes. 1918-tól teljesített szolgálatot a honvédségnél, 1929-től különböző beosztásokban dolgozott a katonai kémelhárítás kötelékében. 1939–1942 között a 2. Vkf. osztály defenzív alosztály jugoszláv arcvonalaért felelős előadótisztje. 1942–1944 között az ÁvK honvédségi összekötője. 1945-ben rövid időre a PRO őrizetbe vette. 1951-ben internálták. 1956 után Ausztriában telepedett le.

GÉMES ISTVÁN (1892–1950 után) detektívfelügyelő, rendőrnnyomozó alezredes. Az 1920-as évektől dolgozott a politikai nyomozó főcsoportban, majd az 1930-as években a kormányzó és családja személyi biztonságát ellátó helyszínelő detektívcsoporthoz tagja, később annak vezetőhelyettese lett. A második világháború után az új rendőrség állományba vette, majd 1946-ban B-listázták, később a recski táborba internálták.

GOLDMANN GYÖRGY (1904–1945) szobrász, képzőművész, kommunista aktivista. A Képzőművészeti Főiskolán, majd Párizsban végezte tanulmányait.

1932-től tagja a KMP-nek. 1934-ben alapítója a Szocialista Képzőművészek Csoportjának. 1942-ben a KMP budapesti titkáráként lebukott, hűtlenség miatt elítélték. 1944-ben Dachauban deportálták, a fogságban vesztette életét.

GOLDMANN GYÖRGYNÉ, becenevén „Csipke”. Férjével, a KMP budapesti titkárával, Goldmann György szobrásszal együtt bukott le az Andrássy-laktanyai nyomozás során 1942 júniusában. Kényszerrel kicsikart vallomása alapján, személyét csalinak használva a nyomozók 1942. július 6-án az aquincumi HÉV-megállóban elfogták Schönherz Zoltánt. „Árulása” miatt az ÁVH 1953-ban őrizetbe vette.

GÖMBÖS GYULA (1886–1936), jákfai, vitéz, hivatásos katonatiszt, politikus, 1932–1936 között miniszterelnök.

GRÜNWALD (1945-től Gács) **LÁSZLÓ** (1903–1968) szövőmunkás, kommunista politikus. 1928-ban lépett be a KMP-be, 1930-tól a párt Budapesti Területi Bizottságának, 1941–1943 között a KB-nek és a Titkárságnak is tagja volt. 1944-ben tízévi fegyházbüntetést kapott, majd megszökött. 1945 után különböző állami és pártfunkciókat látott el. Felesége, Schillinger Ilona szintén tagja volt a KMP-nek.

GYÖNGYÖSI NÁNDOR (1891–1967) dr., közíró, kommunista pártvezető. 1919-től KMP-tag, a Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába emigrált, ahol közéleti és kulturális írásai jelentek meg a *Reggel* című újságban. Az 1920-as évek közepén hazajött. A katonai törvényszék kémkedésért 1934-ben tizenkét évi börtönre ítélte. 1943-ben ismét őrizetbe vették, 1944-ben Németországba deportálták. 1945–1947 között a Magyar Újságíró Szövetség főtitkára volt.

GYURICZA JÁNOS (1895) dr., jogász, detektívfelügyelő. Az 1920-as évek elejétől dolgozott a politikai főcsoport baloldallel elleni detektívcsoporthoz tagja. 1924-től a bünygyi osztály zsarolási és pénzhamisítási szakcsoportjának detektívje lett, 1936–1943 között az üzemanyag-ellenőrző detektívcsoporthoz vezetője, majd a sérülési főcsoport egyik csoportjának vezetője lett. 1945 után a demokratikus rendőrség rendőr nyomozóőrnagya. Később Brazíliába emigrált.

HABSBURG-TESCHENI ALBERT FERENC JÓZSEF (1897–1955) földbirtokos, felsőházi tag és országgyűlési képviselő. A forradalmak alatt Svájcba emigrált. Támogatta az ellenforradalmi mozgalmakat, de 1925-ben belekeveredett a frankhamisítási ügybe, ezért később jelentős politikai pozíciót már nem vállalhatott. Az 1930-as években a németbarát politikai erők államfőjelöltje. A front elől Nyugatra menekült és Argentínában telepedett le.

HAHN ELEMÉR, műegyetemi hallgató, gyári munkás, kommunista pártmunkás. Az 1920-as évek közepétől tagja a KMP-nek. 1924-ben eljárást indítottak ellene izgatás miatt, ami elől Franciaországba emigrált, és bekapcsolódott a magyar emigráns kommunista csoport munkájába. Később hazatért, de 1930-ban lebukott, és 1932-ben az állami és társadalmi rend felforgatásáért három év szabadságvesztést kapott.

HAIN PÉTER (1895–1946) detektív főfelügyelő, kormánytanácsos. 1918-tól államrendőrségi detektív, 1924–1938 között a politikai nyomozó főcsoport baloldallelenni detektívcsoportjának vezetője. 1938-tól az állandóan vezényelt detektívek főcsoportjának irányítója. 1944-ben az Állambiztonsági Rendészet, a hungarista érában a politikai rendőrség vezetője. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazahozták, majd 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

HAJDÓ JÁNOS (1888–1929) detektívfelügyelő. 1914-től államrendőrségi detektív, a lopási főcsoportban teljesített szolgálatot. A Kommün alatt a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztály egyik nyomozócsoportjának vezetője. 1920–1923 között a politikai nyomozó főcsoport szekták és egyéb illegális szervezetek tevékenységét felderítő detektívcsoporthoz vezetője, 1924-től a bűnügyi osztály lopási főcsoportjának egyik detektívcsoporthoz vezetője.

HAJNÁCSKÖY (1933-ig Halbich) **LÁSZLÓ** (1895–1947) csendőr ezredes. Az 1920-as években szárnyparancsnokként teljesített szolgálatot, majd 1930–1935 között a Nyomozó Osztályparancsnokság 8. (törzs)alosztályának lett a parancsnoka. 1935-től a kémelhárítás „K” alcsoportjának vezetője. 1942–1944 között a Pécsi Csendőrkerület parancsnoka. A hungarista érában a BM VII. osztály vezetője. A népbíróság 1947-ben halálra ítélte és kivégezte.

HARASZTHY VINCE (1896–1975) dr., jogász, rendőrtanácsos, rendőrnemzetvezető alezredes. 1922-től dolgozott a Budapesti Főkapitányságon, 1928-tól a

VII. kerületi Rendőrkapitányságnak fogalmazója. 1938-tól a politikai osztály baloldallelenni detektívcsoporthoz referensre. 1943-ban az ÁVK rendőrségi összekötője 1946-ban leszerelt és magánnyomozó-irodát nyitott. Később Kistarcsára internálták, majd 1956 után kivándorolt Kanadába.

HARTSTEIN IVÁN (1908–1942 után) szabótanonc, újságkihordó, baloldali kommunista aktivista. 1926-tól szocdem és KIMSZ-aktivista, de radikális nézetei miatt mindkét szervezetből kizárták. 1929-ben megalakította a trockista Marxista Ellenzéki Frontot, 1932-ben pedig a tanácskommunista Magyarországi Baloldali Kommunista Szervezetét. 1934-ben több éves börtönbüntetésre ítélték. Munkaszolgálatosként vesztette életét a keleti fronton.

HAMOS ELEMÉR (1883) detektív főfelügyelő. Tagja az első világháború előtt létrehozott, Magyarországra látogató külföldi uralkodók és államférfiak biztonságáért felelős detektívcsoporthoz. 1919-től a politikai nyomozó főcsoport-hoz, 1922-től a lopási főcsoport-hoz tartozó szállodákat és panziókat ellenőrző detektívcsoporthoz vezetője. 1938-tól detektív főfelügyelő, főcsoport-vezető. 1946-ban B-listázták.

HÁY MIHÁLY (1895–1944) mérnök, kommunista újságíró. 1918-tól tagja a KMP-nek, a Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg futárzászlóaljának parancsnoka, később Kun Béla személyi titkára. 1921-től 1928-ig Berlinben pártmunkás, Németország Kommunista Pártjának tagja. 1929-ben pártutasításra hazatért, illegális munkája miatt többször letartóztatták, 1941–1943 között internálták. 1944-ben ellenálló, a nyilasok kivégezték.

HÁZI FERENC (1902–1938) géplakatos, kommunista agitátor. 1925-től az MSZMP, 1927-től a KMP tagja. Lebukott és két év börtönbüntetést kapott, kiszabadulása után a KMP Titkárságának lett a tagja. 1930–1935 között ismét börtönben ült, majd a KMP Prágában működő ideiglenes KB munkatársa volt. 1938-ban rövid ideig Magyarországon végzett illegális pártmunkát, majd Csehszlovákiába távozott, ahol öngyilkos lett.

HETÉNYI (születési neve Hofbauer) **IMRE** (1871–1946) dr., orvos, jogász, hírlapíró, rendőr főkapitány-helyettes. Az első világháború előtt a *Budapesti Hírlap* bűnügyi tudósítója volt. 1914-ben lett detektívfelügyelő, 1918-ban detektív főnök-helyettes. A Tanácsköztársaság alatt rövid ideig őrizetben volt.

1920-tól a preventív és az útlevélosztályok, 1924-től a politikai nyomozó főcsoport, 1932-től az államrendészeti osztály vezetője 1938-as nyugdíjazásáig.

HIMLER, MARTIN (Himler Márton) (1888–1961) újságíró, vállalkozó, az amerikai hadsereg ezredese. Magyarországon született, majd 1908-ban kivándorolt az USA-ba, ahol újságírással foglalkozott. 1918-ban Kentuckyban magyar bányászok részvételével egy szociális bányásztelepet hozott létre. Az 1930-as években az FBI ügynöke lett, majd az OSS magyar részlegét vezette. 1945-ben a magyar háborús bűnösöket felkutató osztag parancsnoka volt.

HIVESSY (Hevesi) JENŐ MÁTYÁS (1895) dr., jogász, detektív főfelügyelő. 1924-től a politikai nyomozó főcsoport baloldallelenez csoportjának helyettes vezetője, majd az egyesületi és szekták ügyeivel foglalkozó detektívcsoporthoz került. 1938-tól a politikai osztály első (politikai nyomozó) főcsoportjának vezetője. A németek 1944-ben koncentrációs táborba hurcolták. 1945-ben az amerikai katonai hírszerzés munkatársa, Nyugatra emigrált.

HOFFMANN OTTÓ (1902–1934) géplakatos, kommunista pártvezető. 1929-től volt tagja a KMP-nek, 1930-tól dolgozott a párt illegális nyomdájában, amiért hat hónap börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után a Szovjetunióba távozott, majd hazatért, és újra bekapcsolódott a pártmunkába. A budapesti pártbizottság titkáráként 1934-ben letartóztatták. A rendőrségen tisztázatlan körülmények között életét vesztette.

HOLLÓSY-KUTHY LAJOS (1885), nemes, gertenyesi, dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes. Az 1910-es években Temes vármegye aljegyzője, később járási főszolgabíró, 1920-tól a magyar államrendőrség szolgálatába lépett. Az 1930-as években a Vidéki Főkapitányság Mátyásfüldei Rendőrkapitányságának, 1940–1944 között a Kolozsvári Rendőrkapitányságnak és a kolozsvári szemléltetői körzetnek a vezetője.

HOLLÓSY-KUTHY LÁSZLÓ (1896–1979) nemes gertenyesi, honvéd altábornagy. Hollósy-Kuthy Lajos rendőr főkapitány-helyettes testvére. Az 1920-as években műszaki alakulatoknál teljesített szolgálatot, az 1930-as években a HM-ben dolgozott. 1939–1944 között különböző katonai alakulatok parancsnoka, a hungarista érában a totális mozgósítás minisztériumának munkáshadsereg-parancsnoka. 1951–1953 között kitelepítették.

HORTHY MIKLÓS (1868–1957) vitéz, nagybányai, ellentengernagy, 1920–1944 között Magyarország kormányzója.

HORVÁTH ANDRÁS dr., jogász, rendőr főtanácsos, rendőr alezredes. Az 1920-as években lakásügyi rendőrbíró, az 1930-as években az V. kerületi Rendőrkapitányság büntető rendőrbírája, később a budapesti időszak lapok rendőri büntetőbírája. 1937–1943 között a budapesti főkapitányság sajtóirodájának vezetője, 1943–1945 között a Fogház- és Toloncügyi Osztály vezetője. 1945-ben a népbíróság három év börtönbüntetésre ítélte.

HORVÁTH SÁNDOR I. (1906–1959) csendőr főtörzsőrmester. 1942–1944 között a Központi Nyomozó Parancsnokság törzsalosztály külső nyomozócsoportjának parancsnokhelyettese. 1958-ban a BM Politikai Nyomozó Főosztály őrizetbe vette, 1959-ben a katonai bíróság halálra ítélte és kivégezték.

HORVÁTH SÁNDOR, K. (1909) detektív, rendőrnemzetű százados. 1938-tól dolgozott a politikai osztályon. 1944-ben az ÁR IV/1. osztály 3. detektívcsoporthoz került, osztályvezető-helyettes. 1945-ben a demokratikus rendőrség nyomozócsoport-vezetője. 1946-ban őrizetbe vették, 1947-ben a népbíróság három év szabadságvesztésre ítélte. A munkásmozgalom aktivistái jellegzetes nézéséről „hunorgó Horváthnak” hívták.

HOVÁN (Hovány, Jován, Hlaván, Hoványi) ILONA. Az 1930-as évek végén az RKP erdélyi tartományi titkárságának tagja, 1941-től a KMP nagyváradi kerületi titkárságának vezetője. 1943-lebukott, elítélték.

HUBAY KÁLMÁN (1902–1946) újságíró, nyilaskeresztes politikus, miniszter. 1933-ban a *Függetlenség*, később az *Esti Újság* alapítója lett. 1937-ben csatlakozott Szálasi Ferenc pártjához, 1939-ben országgyűlési képviselővé választották. 1942-ben a Pálffy Fidél-féle Nemzetiszocialista Párthoz csatlakozott. A Szálasi-kormány kultuszminisztere, 1945-ben amerikai fogságba esett. A népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

HUBER, FRANZ JOSEF (1902–1975) rendőrtisztviselő, SS-Brigadeführer (vezérőrnagy). 1922-től dolgozott a müncheni rendőrségen, az 1930-as években a Gestapo állományába került. 1938-tól a bécsi Gestapo főnöke, 1943-tól a magasabb SS-rendőri alakulatok dunai parancsnoka lett. 1945-ben amerikai

hadifogságba esett. A háború után csak kisebb büntetést kapott, majd haláláig egy irodaszerekkel foglalkozó cég könyvelője volt.

HUTYRA VIKTOR (1896) detektív. Az 1920-as évek elején tagja volt a politikai rendőrség baloldalelleni csoportjának. 1924-ben leszerelték, néhány évvel később visszavették a detektívtestületbe. Az 1930-as években a kormányzósági detektív kirendeltséghez vezényelték. 1944-ben a politikai rendészeti osztály hivatalvezető-helyettesének titkára, később a Várban lévő kormányzósági detektív kirendeltség beosztottja.

IVÁNKOVICS JÓZSEF, dr. jogász, rendőr főtanácsos. 1939-ben a szombathelyi, 1944-ben az esztergomi KEOKH-kirendeltség vezetője, majd a Budapesti Főkapitányság Fogház- és Toloncügyi Osztályának helyettes vezetője.

JAKABOVICS (Jakobovics) JÁNOS tartalékos honvédtiszt. Budapesten a Váci úti Első Magyar Gazdasági Gépgyár üzemi titkára, a defenzív alosztályhoz tartozó szakhálózat tagja.

JAROSS ANDOR (1896–1946), vitéz, nemesmitóczy, politikus, belügyminiszter. 1920-tól a felvidéki magyar konzervatív pártok vezető személyisége, 1935-től a csehszlovákiai, 1938-tól a magyar országgyűlés tagja, 1940-ig a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere. 1940-től egyik vezetője a Magyar Megújulás Pártjának. A Sztójay-kormány belügyminisztere, a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöke. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

JÁVOR (születési neve Jermann) **PÁL** (1902–1959) színművész. Az 1930-as évek ünnepezt mozcillaga Magyarországon, de polgári-baloldali kötődései és feleségének zsidó származása miatt az 1940-es évek elejétől a színpadon és a filmvászonon is mellőzték. A hungarista rendvédelmi szervek őrizetbe vették és Németországba deportálták. 1945-től a hazai kultúrpolitika elutasította, ezért kivándorolt Amerikába. 1957-től haláláig Budapesten játszott.

JOLSAI VILMOS ISTVÁN (1904–1987) vasesztergályos, kommunista politikus, író. 1920-as évektől KMP-aktivista, majd az 1930-as évek elején a KMP KB és Titkárság tagja. 1935-ben csoportjával együtt lebukott, elítélték, szabadulását követően a világháború alatt illegális szervezőmunkát vég-

zett. 1945-ben kiszorult a kommunista vezetésből, 1950-ben az ÁVH letartóztatta, elítélték. 1954-ben szabadult, haláláig írói munkásságot folytatott.

JOÓ IMRE (1903) detektív. 1938-ban került a politikai rendészeti osztályhoz, 1944. március 21-én az SD őrizetbe vette, majd elengedték. A második világháború után raktárosként dolgozott, 1951-ben kitelepítették. 1953-ban az ÁVH letartóztatta, 1954-ben a bíróság felmentette.

JÓZSA BÉLA (1898–1943) közíró, költő, épületszobrász, kommunista politikus. Az 1920-as években lett tagja a Románia Kommunista Pártjának, több sztrájk és bérmozgalom kezdeményezője. 1932-től a párt erdélyi titkárságának tagja. 1941-től a KMP észak-erdélyi titkárságának vezetője, 1943-ban a Békepárt erdélyi vezetője. 1943 novemberében a detektívek elfogták, a kényszervallatás következtében meghalt.

JUHÁSZ ANDRÁS (1903–1959) csendőr főtörzsőrmester, „pipás Juhász”. 1940–1944 között a Kolozsvári Csendőrkerület nyomozó alosztály külső nyomozócsoportjának parancsnokhelyettese. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazatért, 1946-ban internálták. A román népbíróság távollétében életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte. 1959-ben a BM politikai nyomozói elfogták, őrizetbe vették, a katonai bíróság halálra ítélte és kivégezte.

JUHÁSZ ISTVÁN (1902–1946) csendőr alhadnagy. 1922-től teljesített szolgálatot a csendőrségen, 1931-től a Budapesti Csendőrkerület nyomozó alosztályának beosztottja, később a külső nyomozócsoport vezetője, az 1930-as évek végétől a Nyomozó Osztályparancsnokság szolgálatvezetője. A PRO 1945 tavaszán őrizetbe vette. Háborús és népellenes bűncselekmények elkövetésének vádjával a Budapesti Népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

JUHÁSZ JÓZSEF (1887) dr., jogász, detektív főfelügyelő. Az 1920-as években a főkapitányság csalásokkal foglalkozó detektívcsoporthoz vezetője. 1936-ban nevezték ki a kormányzó személyi biztonságáért felelős helyszínbiztosítási csoport vezetőjének. 1944-ben az Állambiztonsági Rendészet IV. osztályának vezetője. 1951-ben kitelepítették.

KALTENBRUNNER, ERNST (1903–1946) dr., jogász, SS-tábornok, főhivatalnok. Pályafutását az osztrák szélsőjobb oldali pártmilícia, a Heimwehr alaku-

lataiban kezdte, majd az osztrák náci egyik vezetője lett. 1938-tól Bécs rendőrfőnöke, 1943-tól a Birodalmi Biztonsági Főhivatal vezetője. 1945-ben a szövetségesek őrizetbe vették, a nürnbergi perben halálra ítélték és kivégezték.

KASSAI-SCHALLMAYER FERENC (1903–1946) nyomdász, munkásszervező, politikus. 1919-ben harcolt a Vörös Hadseregben, az 1920-as években szocialista és kommunista munkáskörök tagja volt. Az 1930-as évek közepén csatlakozott a nyilasokhoz, Szálasi pártjának „munkásszervezője” lett, 1943-tól a párt propagandafőnöke. A Szálasi-kormány nemzetvédelmi és propaganda-minisztere. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

KASZALA ISTVÁN (1901) detektív. 1926-tól detektív, 1938-tól a politikai osztályon dolgozott. 1945-ben a demokratikus rendőrség állományba vette, majd a következő évben mint politikailag megbízhatatlan személyt leszerelték. 1951–1954 között kitelepítették, majd segédmunkás lett. 1959 elején a BM állambiztonsági szervei őrizetbe vették. A bíróság tíz év szabadságvesztésre ítélte.

KÁDY JÓZSEF detektív. Pályáját a rendőri őrszemélyzet tagjaként kezdte, majd az 1920-as évek elején detektív lett. A politikai rendőrséghez az 1930-as évek elején került, ahol a nyilvántartó kezelőjeként teljesített szolgálatot.

KÁLLAI GYULA (1910–1996) újságíró, politikus, miniszterelnök. 1931-től tagja a KMP-nek, 1939–1944 között a *Népszava* munkatársa, szervezője az 1942-ben megalakított Magyar Történelmi Emlékbizottságnak. 1944-ben a Magyar Front egyik vezetője. 1945–1951 között különböző állami és párt-feladatokat látott el. 1951-ben hamis vádak alapján letartóztatták, 1954-ben rehabilitálták. 1956 után miniszter, miniszterelnök-helyettes és miniszterelnök volt.

KÁLNAY GYULA dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes. Rendőrségi pályáját a Pécsi és a Debreceni Rendőrkapitányságon kezdte. Az 1920-as évek közepétől a Nagykanizsai, az 1930-as években a III. kerületi és az V. kerületi Rendőrkapitányság vezetője. 1939–1944 között a politikai rendészeti osztályt, 1944–1945-ben újból az V. kerületi Rendőrkapitányságot vezette. A háború után internálták, 1951-ben kitelepítették.

KÁNYA KÁLMÁN (1869–1945) diplomata, külügyminiszter. Pályafutását 1896-ban az Osztrák–Magyar Monarchia konstantinápolyi alkonzuljaként kezdte, később szentpétervári konzul, majd a Monarchia mexikói követe lett. 1920–1925 között a külügyminiszter általános helyettese, 1935-től berlini követ. 1933–1938 között külügyminiszter, 1935-től felsőházi tag. A második világháború alatt az angolszász orientáció híve.

KEDÉLYES (születési neve Krenkó) **ISTVÁN** (1908) detektív. A politikai osztályon az 1930-as évek végétől teljesített szolgálatot, ahol Sombor József személyes megbízása alapján a szövetségesekkel tartandó rádiós kapcsolat egyik koordinátora lett. 1944-ben Hain Péter az ÁR-ben külön megbízásokra foglalkoztatta. A háború végén szovjet hadifogságba esett, majd hazatérése után internálták. Később egyéni gazdálkodóként dolgozott.

KEREKES BÉLA (1910) detektív. 1938–1940 között a Budapesti Főkapitányság intellektuális detektív-főcsoportjában dolgozott, 1940–1944 között a Miskolci Rendőrkapitányság detektívje. 1944-ben az ÁR és a politikai rendészeti osztály szolgálatvezetőségének beosztottja lett. 1944. október végétől a szolgálatvezetőség helyettes parancsnoka és a detektív nyilvántartás vezetője. 1945 márciusában a PRO őrizetbe vette, internálták.

KERESZTES-FISCHER FERENC (1929-ig Fischer) (1881–1948) dr., vitéz, jogász, politikus, miniszter. Részt vett az első világháború harcaiban, 1920-tól baranya megyei, 1925-től Somogy megyei főispán. 1931–1935 és 1938–1944 között belügyminiszter. 1944 márciusában a németek elhurcolták, Bécsben halt meg.

KERESZTES-FISCHER LAJOS (1929-ig Fischer) (1884–1948) vitéz, hivatásos katonatiszt, vezérezredes, Keresztes-Fischer Ferenc öccse. Az első világháborúban különböző vezérkari beosztásokban szolgált, majd 1920–1942 között többször volt a Kormányzó Katonai Irodájának, 1938-ban a Honvéd Vezérkarnak, valamint a hírszerző és kémelhárító osztálynak a főnöke. 1944-ben a németek elhurcolták, Ausztriában halt meg.

KÉKKŐI FERENC (?–1946) csendőr törzsőrmester. A második világháború alatt a Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának beosztottja.

Erőszakos vallatási módszereiről hírhedt csendőrnyomozó. (Gúnyneve „Veri-Feri”.) 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

KÉMERI NAGY IMRE (1903–1942) tanár, újságíró, katona, ifjúsági vezető. Az 1920-as években szélsőjobboldali ifjúsági vezető, az antiszemita egyetemi megmozdulások szervezője. 1937-ben csatlakozott a Balogh István-féle Magyar Nemzetiszocialista Párthoz. 1938–1939-ben a Rongyos Gárda egyik vezetője, 1939–1940-ben a magyar önkéntesek parancsnoka a szovjet–finn háborúban. 1942-ben a keleti fronton megsebesült, majd Varsóban elhunyt.

KILIÁN GYÖRGY (1907–1943) lakatosmunkás, illegális kommunista vezető, partizánparancsnok. Az 1920-as évek végén lett tagja, később titkára a KIMSZ-nek. Moszkvában végzett pártiskolát, majd hazajött, de 1932-ben lebukott, egy év börtönbüntetésre ítélték. Szabadulását követően ismét a Szovjetunióba távozott, ahol katonai kiképzésben részesült. A második világháború alatt partizán. 1943-ban lengyelországi bevetése során meghalt.

KIRÁLY GYULA (1893–1979) csendőr ezredes. 1921-től a Miskolci, 1926-tól a Székesfehérvári Csendőrkerület előadótisztje. 1937-től a BM 20. osztályának beosztottja, 1941-től a BM VII. osztályának vezetőhelyettese, 1944 júniusától vezetője. A hungarista hatalomátvétel alatt az SD hivatalában őrizetbe vette és Mauthausenbe deportálta. 1945-ben amerikai fogságba esett, szabadulását követően nem tért haza. Brazíliában hunyt el.

KISS ZSIGMOND (1898–1945) magántisztviselő, illegális kommunista vezető. 1919-ben a Vörös Hadsereg zászlóaljparancsnoka, a Tanácsköztársaság bukását követően emigrációban, Londonban és a Szovjetunióban élt. 1929-ben pártszervezésre hazatért, 1931-ben lebukott, szabadulása után külföldre távozott. 1936-ban hazajött, és a KB titkáráként ismét lebukott, tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. 1944-ben Dachauban hurcolták, ahol életét vesztette.

KOHN HILLEL (1891–1972) dr., jogász, ügyvéd, kommunista politikus, egyetemi tanár. 1936–1940 között az RKP erdélyi és bánáti titkárságának tagja, 1940 végétől a KMP észak-erdélyi tartományi bizottságának vezetője lett. 1941 júliusában letartóztatták, életfogytiglani börtönbüntetést kapott. 1944-ben németországi koncentrációs táborokba hurcolták. 1946-tól a ko-

lozsvári egyetem tanszékvezető professzora, haláláig tudományos munkásságot folytatott.

KOLOZS MÁRTA (Sebes Sándorné) (1914–1993) tisztviselő, illegális kommunista aktivista, diplomata, Sebes Sándor kommunista pártvezető felesége. 1934-ben az illegális KMP-hez fűződő kapcsolatai miatt letartóztatták. 1943-ban a Békepárt elleni nyomozás során rendőrségi őrizetben volt. A második világháborút követően diplomata, 1949–1962 között a Külügyminisztérium munkatársa, 1953-tól a minisztérium Politikai Főosztályának vezetője.

KOLTAY (születési neve Kundicz) **LÁSZLÓ** (1902–1946) dr., jogász, detektívfelügyelő. 1922-től a kaposvári rendőrségen dolgozott, 1936–1944-ben a Budapesti Főkapitányság okirathamisításokat felderítő detektívcsoportjának detektívje, 1941-től csoportvezetője lett. 1944-ben az ÁR IV/4. alosztályának, később a Lakásügyi Kormánybiztosság nyilvántartó osztályának vezetője, később újra zsidóügyi rendőri vezető lett. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

KORMOS KÁROLY (1883) detektívőnök. A 20. század elejétől dolgozott a Budapesti Főkapitányságon. Az 1918-as forradalom alatt a Nemzeti Tanácshoz csatlakozott Rendőrtanács egyik vezetője, a Károlyi-kormány alatt detektívőnök. A Tanácsköztársaság alatt őrizetben volt, de a Peidl-kormány idején újra detektívőnök, a rendőrpuccs egyik megszervezője. 1920-ban elítélték. A két világháború között egy vaskereskedés tisztviselője. 1946-ban rehabilitálták.

KOTSIS (Kocsis) **ÁRPÁD** (1902–1946) dr., jogász, detektív főfelügyelő. Az 1920-as években a Budapesti Főkapitányság Külföldiek Ellenőrző Hivatalában, majd a VII. kerületi Rendőrkapitányságon dolgozott. 1944-ben az ÁR I. osztályának vezetője, Hain Péter helyettese. A hungarista puccs után a politikai rendőrség elnöki osztályának vezetője. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, kiadták a magyar hatóságoknak, halálra ítélték és kivégezték.

KOVAI LŐRINC (születési neve: Wawrzyniec Zakrzewski) (1912–1986) lengyel-orosz származású tanár, író, kultúrpolitikus. Az 1930-as években lépett be az MSZDP-be. A *Népszavában* publikált írásai miatt mint ismert baloldali újságírót a német megszállást követően letartóztatták, de a deportálást sikerült elkerülnie. 1945-től tagja az MKP-nek. 1949-ig a *Szabad Nép* munkatársa, majd a szocialista-realista irodalom meghatározó alakja.

KOVÁCS ARNOLD (Noldi bácsi) (1870–1937), újságíró, rendőri riporter. A 19. század végétől dolgozott különböző újságoknak, majd a *Neues Pester Journal* rendőri riportere lett. Negyven éven keresztül állt szoros munkakapcsolatban a Budapesti Főkapitányság sajtóirodájával, valamennyi híres bűnügyről tudósított.

KOVÁCS JENŐ (1897) detektív. 1919–1921-ben a Nemzeti Hadsereg tagja, 1921–1938 között a budapesti főkapitányság intellektuális detektív-főcsoportjának, 1938–1944 között az államrendészeti osztály sajtórendészeti detektívcsoporthoz tartozott, 1944-ben az ÁR IV/5. alosztály (vegyes és államrendészeti ügyek), majd a politikai rendészeti osztály sajtócsoporthoz tartozott. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, majd hazatért, ahol internálták.

KOVÁCS LÁSZLÓ, U. (néhány forrásban N.) (1908) detektív, rendőrnagyozó százados. Az 1930-as évek végétől a politikai rendőrség baloldalelles detektívcsoprtjának tagja. 1944-ben az ÁR IV/1. alsztály 2., később a politikai rendészeti osztály 3. detektívcsoprtjának helyettes vezetője, decembertől a csoport vezetője. 1945-ben a demokratikus rendőrségnél szolgált. 1946-ban a PRO őrizetbe vette, elítélték. 1959-ben a BM letartóztatta, tizenkét évre ítélték el.

KOVÁCSÉVICS MILOS detektív főfelügyelő. 1910-ben került a detektívtesztülethez, az első világháború előtt tagja volt a külföldi államférfiak magyarországi biztonságát szolgáló detektívcsoporthoz. A Tanácsköztársaság alatt ellenforradalmi szervezkedésben vett részt. Az 1919. augusztus 6-i rendőrpuccs egyik végrehajtója, 1919 végéig a politikai nyomozó főcsoport detektívcsoporthoz vezetője. 1920-ban vendéglőt nyitott Budapesten.

KÖYER (Külle-i, Köyer) **KÁROLY** (1899–1953) detektív. 1921-től dolgozott a politikai nyomozó főcsoportban, 1945-ben a demokratikus rendőrségen továbbszolgált, 1946-ban nyugdíjazták. Az ÁVH 1950-ben vette őrizetbe a Szűcs-ügy kapcsán, majd 1950-ben internálták. 1953-ban szabadult, nem sokkal később elhunyt. 1962-ben rehabilitálták.

KÖRMENDY SÁNDOR (1894), dr., jogász, rendőrtanácsos, rendőr alezredes. 1926-tól a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztályán az egyesületi és sajtóengedélyezési ügyek előadója. 1944-ben az ÁR IV/5. (sajtó

és államrendészeti ügyek) osztályának, később a politikai osztály vegyes ügyek osztályának vezetője. 1946-ban B-listázták, 1950-ben Kistarcsára internálták. 1950-ben nyolc év fegyházra ítélték. 1956-ban a forradalom alatt szabadult ki.

KRAUSZ TERÉZ (1901), iparművész, kommunista pártmunkás. Az 1920-as években, Berlinben végzett pártmunkát, majd Magyarországra küldték, ahol a KMP és a VS aktivistájaként illegális nyomdában dolgozott. 1929-ben lebukott, 1930-ban állami és társadalmi rend felforgatása miatt a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék elítélte.

KRITZLER LIPÓT detektív főfelügyelő. Az első világháború előtt a külföldi államférfiak biztonságát szolgáló detektívcsoporthoz tagja, később a hadsereg főparancsnokságához beosztott detektív. A Tanácsköztársaság idején a Front Mögötti Bizottsághoz beosztott nyomozó. Az 1920-as években a kereskedelmi csalások és pénzhamisítások felderítésére szakosodott detektívcsoporthoz vezetője. 1931-ban nyugállományba vonult, magánnyomozó-irodát nyitott.

KRUPKE, HEINRICH, SS-Hauptsturmführer (százados), Kriminalkommissar. 1940-től a prágai Gestapo kommunistaellenes egységének vezetője, 1944. március 19-től a Magyarországra bevonuló német biztonsági szolgálatok kommunistaellenes elhárítóreszlegének vezetője.

KUDAR LAJOS (1895–1945) csendőr alezredes. 1923-ban került a csendőrséghez és különböző parancsnoki beosztásokban dolgozott több vidéki csendőri szervnél. 1936-tól a Nyomozó Osztályparancsnokság törzsalosztályának helyettes vezetője, 1939-től vezetője. 1942–1944 között az ÁVK helyettes parancsnoka, a Szálasi-puccs után a BM VII. osztályának helyettes vezetője. Segített az ellenállási mozgalmaknak, ezért a németek őrizetbe vették és kivégezték.

KULICH GYULA (1914–1945) szabómunkás, szociáldemokrata, majd kommunista ifjúsági vezető. 1937-ben a Budapest VIII. kerületi ifjómunkás csoport egyik vezetője, 1938-tól az OIB titkára. MSZDP tagsága mellett csatlakozott a kommunistákhoz, és az illegális mozgalom ifjúsági csoportjainak egyik vezetője lett. 1940-ben őrizetbe vették, nyolc év fegyházbüntetésre ítélték. 1944-ben a dachau koncentrációs táborba hurcolták, ahol életét vesztette.

KUN LÁSZLÓ (1909–1972) csendőr százados. 1937–1939 között a csendőrség győri szárnyának parancsnokhelyettese, 1939–1941 között a Szombathelyi Őrsparancsnok-iskola oktatótiszte. 1942-től a Központi Nyomozó Parancsnokság előadótiszte, 1943-tól a központ törzsosztályának parancsnoka. A második világháború után az Egyesült Államokba emigrált, ahol az 1960-as évek végén középiskolai tanárként dolgozott.

KUNGLI (Kungl, Kungel) JÓZSEF (1895) detektívfelügyelő. 1944 tavaszáig a főkapitányság bünygyi osztályán dolgozott, majd átkerült a BM VII/d alosztályhoz. 1944. október végétől a politikai rendészeti osztály IV/3-1. (szabotázselhárító) detektívcsoportjának vezetője. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztálya őrizetbe vette.

LÁBODY GYULA (1894–1952) detektívfelügyelő. 1918-tól a főkapitányság bünygyi osztályának detektívje, 1924-ben a politikai nyomozó főcsoport baloldallelles csoportjába került, és néhány év múlva annak helyettes vezetője lett. 1936 őszétől a kormányzósági detektívcsoport vezetője. A második világháború alatt nyugállományba vonult, 1944-ben reaktiválták. A háború után eljárás indult ellene, de felmentették, később Kistarcsára internálták.

LÁZÁR KÁROLY (1890–1968) testőr altábornagy. Részt vett az első világháború és a magyar Vörös Hadsereg harcaiban. Az 1920-as években huszáralakulatoknál csapattiszt, 1927-től a kormányzó testőrségéhez került. 1935-től a lovastestőrség parancsnoka, 1938-tól a testőrség főparancsnoka. 1944 októberében fegyveresen ellenállt a németeknek, ezért deportálták. 1945-ben igazoltta nyilvánították, 1946-ban B-listázták.

LÁZÁR (születési neve Léderer) MIKLÓS (1887–1968) újságíró-laptulajdonos, politikus. 1921–1938 között a *Reggel* című politikai lap tulajdonos-főszerkesztője, 1930–1936 között pártonkívüli országgyűlési képviselő. A lap feloszlata után illegális nyomdája révén német- és háborúellenes röpiratokat szerkesztett. 1945–1947 között ismét a *Reggel* főszerkesztője. Lapját kommunista nyomásra megszüntette, majd Nyugatra emigrált.

LEGEZA JÁNOS (1889–1953) vezérőrnagy. Az első világháború után különböző katonai alakulatoknál szolgált, majd a második világháború alatt az 1. gyaloghadosztály, 1942–1943-ban a 2. hadsereg VII. hadtestének parancs-

noka. 1944 végén a honvédség kitelepítéseit irányító szerv parancsnoka lett. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazatérését követően hat hónapra elítélték. 1950-ben kémkedésért tízévi börtönt kapott, a fogságban hunyt el.

LENCSES ISTVÁN JÓZSEF JÁNOS (1912) detektív. 1937-től teljesített szolgálatot a rendőrségen. 1944-ben az ÁR zsidóügyi alosztályának irodavezetője, majd Nagy Valér, később Hain Péter hivatalába beosztott detektív. 1945-ben a harcok elől Németországba menekült, később hazajött, és 1947–1950 között internálták. 1951-ben két év börtönbüntetésre ítélték. Szabadulását követően darukezelőként dolgozott, majd 1957-ben külföldre távozott.

LENKEY MÁRTON (1894) detektívfelügyelő, rendőrnnyomozó alezredes. 1914-től rendőr, később detektív. 1924-ben került a baloldallelles csoport állományába, majd az 1930-as években az államrendészeti osztályhoz vezényelt, egyesületi ügyekkel foglalkozó detektívcsoport vezetője lett. 1944-ben az ÁR készenléti detektívcsoportjának irányítója. 1945-ben az új demokratikus rendőrség állományba vette, de 1946-ban B-listázták, 1959-ben internálták.

LOVÁSZ FERENC (1907) csendőr alhadnagy, becenéven „Zsoké.” Az 1930-as években a Budapesti Csendőrkerület budapesti nyomozó alosztályának, majd a Nyomozó Osztályparancsnokság törzsosztályának beosztottja. 1940-től a Kassai Csendőrkerület ungvári nyomozó alosztályának szolgálatvezetője. 1944. október végétől állandó szolgálatra a Nemzeti Számonkérés Szervezetének katonai nyomozó alosztályára vezényelték.

MADZSAR JÓZSEF (1876–1944) dr., fogorvos, polgári radikális, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1918-ban a Fővárosi Könyvtár igazgatója, a Polgári Radikális Párt alelnöke, a Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg egészségügyi felügyelője. 1919–1931 között az MSZDP, 1924-től a KMP tagja. Többször volt rendőrségi őrizetben. 1936-ban a Szovjetunióba menekült, 1938-ban letartóztatták, egy kényszermunkatelepen halt meg.

MAGYAR OTTÓ (Ungár Ottó, Csont Ferenc) (1898–1967) magántisztviselő, könyvelő, gazdasági vezető. Az 1920-as években a magántisztviselők szakszervezetének tagjaként csatlakozott a KMP-hez. 1932-ben letartóztatták. 1945-től MKP gazdasági funkcionárius, különböző állami intézményeknek,

gazdasági társaságoknak a vezetője. 1950-ben őrizetbe vették, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1953-ban szabadult, 1957-ben rehabilitálták.

MAKÁNY IMRE (1891) detektívfelügyelő. 1918-tól detektív, 1919-ben a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztályán dolgozott. Az 1920–1930-as években a politikai nyomozó főcsoport detektívje, 1938-tól Sombor József személyi titkára. 1944-ben a németek elhurcolták, de később szabadon engedték. A háború után segédmunkásként dolgozott. 1951-ben internálták, 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztálya közbiztonsági őrizetbe helyezte.

MALATINSZKY JENŐ (1887) dr., jogász, rendőr főtanácsos, rendőr ezredes. 1922-től rendőrkapitány, 1943-ban az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal rendőri osztályának helyettes vezetője. 1944–1945-ben rendőr ezredes, 1946-ban B-listázták, 1951-ben kitelepítették.

MARKOVIC-TOZA, SVETOZAR (1913–1943) vajdasági szerb kommunista vezető és partizánparancsnok. 1935-től tagja a JKP-nak, az ország német megszállását követően mint a bánáti kommunista szervezet vezetője fegyveres ellenállási mozgalmat szervezett. 1942-ben szerkesztője a *Slobodna Vojvodina* (Szabad Vajdaság) című illegális lapnak. 1942 végén elfogták; majd az Újvidékre kiszálló statáriális katonai törvényszék halálra ítélte és kivégezte.

MAROSVÁRI (születési neve Marczis) **JÁNOS** (1908) detektív. 1930-tól rendőr, 1938–1944 között a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztálya sajtórendészeti detektívcsoportjának detektíve. 1944-ben az ÁR IV/5. (vegyes és államrendészeti ügyek) alosztály sajtócsoportjának beosztottja lett. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazatért, majd őrizetbe vették. 1957-ben Nyugatra távozott.

MARTINIDESZ ÖDÖN (1898) detektív főfelügyelő. Az 1920-as évek elejétől tagja a politikai nyomozó főcsoportnak. Az 1930-as években a BM KEOKH-hoz vezényelt detektívcsoport vezetője. 1944-ben az ÁR IV/6. vegyes ügyek (külföldiek ellenőrző és útlevélügyi) alosztályának vezetője. 1945-ben Németországba menekült, a háborút követően nem tért haza.

MATHEIDESZ GÉZA (1921), dr., mérnök-gyárigazgató. A Budapest, Nagymező u. 37–39. szám alatti Taurusz fegyvergyártó üzem igazgatójaként

1944-ben csatlakozott a Szent-Györgyi Albert névvel fémjelzett katonai-polgári ellenállási mozgalomhoz. 1945 elején, az ostromot követően katonai elhárító nyomozócsoportot szervezett Budapesten, amelyet a HM Katpol felszámolt. 1947-ben Nyugatra emigrált.

MATUSKA SZILVESZTER (1892–1945 után) tanító, kereskedő, gyáros. Részt vett az első világháború harcaiban, majd tanító, később kereskedelmi és spekulációs üzleti vállalkozó lett. Több vonatmerényletet követett el Ausztriában és Magyarországon, amelyekért életfogytig tartó szabadságvesztést kapott. 1945 tavaszán a szovjet bevonuláskor őrizetlenül hagyott váci fegyházból megszökött és ismeretlen helyre távozott.

MAYER ARNOLD (1906–1944) gyorsírótanár, illegális kommunista vezető. Az 1930-as évek végén került kapcsolatba a Demény Pál vezette kommunista mozgalommal, majd 1942-ben kezdeményezője és vezetője lett egy fegyveres felkelésre készülő kommunista szervezkedésnek. 1943-ban letartóztatták, halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytig tartó szabadságvesztésre változtatták. 1944-ben Németországba hurcolták, ahol életét vesztette.

MELEGA GYULA detektív, az 1920-as évek elején a politikai nyomozó főcsoport tagja. 1924-ben leszerelték, majd néhány évvel később visszavették a detektívtestületbe. Az 1930-as években a Budapesti Főkapitányság játékel-lenőrző detektív-szakcsoportjának beosztottja.

MILASSIN ISTVÁN (1905–1987) honvéd ezredes. 1943-tól állt összeköttetésben az angolszász orientációjú polgári-katonai csoportokkal. A német megszállást követően a Szent-Györgyi Albert vezette ellenállási mozgalom katonai kiképzője és összekötője. 1944 végén elfogták, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, Németországba hurcolták. A háború után a Kisgazdapárt tagja lett, az 1950–1960-as években az állambiztonság megfigyelés alatt tartotta.

MISKE JENŐNÉ (1894), született Allison-Walters Mary angol származású tanítónő, báró Miske-Gerstenberger Jenő müncheni és isztambuli magyar főkonzul felesége. A második világháború alatt a brit titkosszolgálat futáraként több titkos dokumentumot juttatott el hazai németellenes politikusoknak. Lebukott, kémkedésért halálra ítélték, amelyet életfogytiglani szabadságvesztésre változtattak. Később Nagy-Britanniába távozhatott.

MOLNÁR RENÉ (1896–1942) dr., jogász, ügyvéd, kommunista politikus. 1923-tól az MSZDP, 1930-tól a KMP tagja lett. A VS ügyvédjeként több kommunistaellenes perben védő. A sorozatos lebukások miatt 1932 szeptemberében a Szovjetunióba emigrált, ahol különböző kutatóintézeteknél tudományos tevékenységet folytatott. 1939-ben koholt vádak alapján letartóztatták, elítélték, fogságban hunyt el.

MÓNUS ILLÉS (1886–1944) cipőfelsőrész-készítő, szociáldemokrata politikus, újságíró, marxista teoretikus. 1911-től a *Népszava* munkatársa. 1922–1939 között az MSZDP parlamenti képviselője, a párt frakciójának titkára, 1927-től tagja a pártvezetőségnek. 1944. március 19-ét követően a németek őrizetbe vették, később sikerült megszöknie, de a hungaristák hatalomátvétele után ismét elfogták és kivégezték.

MÜSELER német birodalmi rendőrségi tanácsos. 1942-ben a wilhelmshaveni Gestapo kiküldöttje, később a Magyarországra bevonuló német biztonsági szolgálatok antikommunista elhárításért felelős részlegének beosztottja.

NAGY KÁROLY dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes. 1912–1917 és 1919–1920 között detektív főnök, egyben az 1919 augusztusában létrehozott politikai nyomozó főcsoport irányítója. A Somogyi–Bacsó gyilkosság sikeres felderítése miatt „jutalmul” a Budapesti Főkapitányság Tolonc- és Fogházügyi Osztályának vezetőjévé nevezték ki 1920-ban. 1929-ben nyugállományba helyezték.

NAGY SÁNDOR (1881), dr. jogász, rendőr főtanácsos. 1932-től a Budapesti Főkapitányság Politikai Nyomozó Főcsoportja vidéki tagozatának vezetője. 1951-ben kitelepítették.

NAGY VALÉR (1890) dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes, rendőr vezérőrnagy. Az 1930-as években és a második világháború alatt a rendőrség országos szaktanulmányi felügyelője. 1944 júniusától az ÁR, majd a politikai rendészeti osztály vezetője, júliustól a budapesti főkapitány általános helyettese, októbertől a politikai ügyeket kiszervezték hatásköre alól. A népbíróság öt év börtönre ítélte el, 1951–1953 között internálták.

NÁNÁSSY LÁSZLÓ (1885) detektív főfelügyelő. 1913-tól a Budapesti Főkapitányság Államrendészeti Osztályához beosztott detektívcsoporthoz vezetője. 1919 márciusában pozíciójából leváltották, 1920-ban a Budapesti Büntető-törvényszék elítélte. 1951-ben letartóztatták, majd internálták.

NEMES SÁNDOR (1882–1972) detektív főfelügyelő, rendőr ezredes. Az 1920-as évek elejétől a Budapesti Főkapitányság intellektuális detektív-főcsoportjának vezetője lett. Számos elméleti munka és publikáció szerzője, a detektíviskolában a figyelőszolgálat tanára. 1942-ben nyugállományba vonult, de 1945-ben a demokratikus rendőrség tanácsadóként foglalkoztatta. 1951-ben kitelepítették, később a BM megfigyelés alá helyezte.

NÉMETH ERNŐ detektív, az 1920-as években a Politikai Nyomozó Főcsoport nyilvántartójának kezelője.

NÉMETH FERENC I. (1899–1958) dr., jogász, csendőr alezredes. Az 1920–1930-as években a szegedi és a debreceni csendőrkerületek beosztott tisztje, 1938-tól a Nyomozó Osztályparancsnokság előadótisztje. 1940–1942 között a kémelhárításhoz vezényelték, 1942-ben a szabotázselhárító („Sz”) alcsoporthoz vezetője lett. 1942 végétől a HM 20. osztályának előadótisztje. 1945-ben Németországba menekült, és a háború után az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le.

NYERGES PÁL (1916) dr., jogász csendőr százados, rendőr alezredes. 1940-től a központi csendőriskola oktatótisztje. 1943–1944 között az ÁvK-hoz vezényelték, a kisebbségi (nemzetiségi) és szabotázsügyek csendőrségi összekötője lett. 1944-ben részt vett a Faragho-féle fegyverszüneti delegáció útjának biztosításában. 1945 után a HM Katpol nyilvántartó részlegének beosztottja, később a határőrségnél szolgált. 1949–1953 között internálták.

OANCZ JÓZSEF (1891–1930) vasmunkás, illegális kommunista vezető, rendőrségi ügynök. Az 1920-as évek elejétől tagja a KMP-nek. 1925 szeptemberében lebukott, és a Rákosi-per egyik vádlottjaként ítélték el. Két és fél éves börtönbüntetés alatt a detektívek „Mariska” fedőnéven beszervezték. Szabadulása után tagja lett a KMP Titkárságának, de később a párt vezetői leplezték és átadták a szovjet állambiztonságnak. 1930-ban kivégezték.

OKOS SÁNDOR (1893) detektívfelügyelő. Detektívként 1921-től teljesített szolgálatot a budapesti főkapitányság bűnügyi osztályán, 1937-ben a politikai rendészeti osztályra került. 1941-től az 1. jobboldalelleni csoport beosztottja. 1944-ben az SD Németországba hurcolta. 1946-ban hazatért, 1947-ben a rendőrség állományába vette, de 1948-ban nyugdíjazták, később letartóztatták, azonban el nem ítélték.

OLT KÁROLY (1904–1985) magántisztviselő, kommunista politikus, miniszter. Az 1920-as években protestáns diákaktivista, 1930-tól KMP-tag. 1932-ben és 1933-ban letartóztatták. 1934-től vezetője a Magánalkalmazottak Országos Szövetségében működő kommunista sejtnek. 1945–1947 között az MKP funkcionáriusa, majd haláláig különböző minisztériumoknak és kormányhivataloknak volt a vezetője.

OMELKA FERENC (1899–1946) újságíró, nyilas politikus. 1937-től csatlakozott a Nyilaskeresztes Párthoz, 1942-ben letartóztatták. A nyilas pártbíróság, a Nemzeti Számonkérő Szék vezetője. Az 1944-es hungarista hatalomátvétel után a Központi Szállításvezetőség pártmegbízottja, 1945-ben amerikai hadifogságba esett. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte és kivégezte.

ORENDY (Órendy) NORBERT (1898–1946) csendőr ezredes. 1919-ben a Nemzeti Hadsereg tagja. 1929–1936 között a Székesfehérvári Csendőrkerület nyomozó alosztályának parancsnokhelyettese. 1936–1938 között a kémelhárítás „K” alcsoportjához vezényelték, később oktatótiszt lett. 1944-ben a Tábori Biztonsági Szolgálat Nyomozóosztályának, novembertől az NSZSZ-nek a parancsnoka. 1946-ban a népbíróság halálra ítélte és kivégezte.

ÖKRÖS FERENC (1886) detektív főfelügyelő, rendőrnemzetvezető alezredes. 1918 előtt a Budapesti Főkapitányság betörési főcsoportjának detektívje. 1920 és 1923 között a politikai nyomozó főcsoport baloldallelles detektívcsoporthoz vezetője. 1924-től a bűnügyi osztály közokirat-hamisításokat felderítő detektívcsoporthoz vezetője. 1945-ben a demokratikus rendőrség állományába vette, de 1946-ban B-listázták, 1947-ben internálták, 1951-ben kitelepítették.

PAÁL KÁROLY (1898) vitéz, detektívfelügyelő. 1932-től dolgozott a Budapesti Főkapitányságon, 1944-ben az ÁR IV/2. (jobboldali) alosztályának

vezetője lett. 1944 végétől a Külügyminisztériumhoz vezényelt detektívek vezetője. 1945-ben amerikai hadifogoly, hazaszállították és 1953-ig Kistarcsára internálták, később rendőri felügyelet alá helyezték. Szabadulását követően bádogosként és villanyszerelőként dolgozott.

PALOTÁS FERENC (1913–1959) csendőr törzsőrmester. 1942-től a Központi Nyomozó Parancsnokság beosztottja. 1948-ban az ÁVH letartóztatta, először halálra, majd életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1956-ban szabadult, majd 1958-ban a Ságvári-üggyel kapcsolatban ismét őrizetbe vették és életfogytig tartó kényszermunkára ítélték. A katonai törvényszék másodfokon az ítéletet halálbüntetésre változtatta. Kivégezték.

PAVELIC, ANTE (1898–1959) dr., jogász, ügyvéd, horvát szélsőjobboldali politikus, a fasiszta Usztasa párt vezére, 1941–1945 között a Független Horvát Állam vezetője.

PETKÓCZY JÁNOS ANDRÁS (1914) detektívfelügyelő. 1938–1944 között a KEOKH-nál szolgálatot teljesítő detektívcsoporthoz vezetője, majd az ÁR IV/6. (vegyes) alosztálya nemzetiségi ügyekért felelős detektívcsoporthoz vezetője. Az egység feloszlása után a politikai rendészeti osztály nemzetiségi detektívcsoporthoz vezetője, majd 1944. október 15-ét követően a politikai osztály 1. készenléti csoportjának vezetője.

PETRI BÉLA detektív. Az 1920-as években lett rendőr, detektívszolgálatát a Budapesti Főkapitányság valuta-bűncselekményeket felderítő csoportjában kezdte, majd az 1930-as évek közepétől a betörési főcsoport detektívje lett. 1944-ben az ÁR-hez vezényelték, ahol Hain Péter személyi titkára lett. 1945-ben elbocsátották a rendőrségtől. 1968-ban a belügyi nyomozók az 1931-es biatorbágyi robbantással kapcsolatban tanúként hallgatták ki.

PÉTER GÁBOR (1944-ig Eisenberger Benjamin) (1906–1993), szabósegéd, illegális kommunista vezető, államvédelmi altábornagy. 1931-től tagja a KMP-nek. Többször lebukszott, elítélték. 1943-tól a Békepárt Központi Bizottságának tagja, 1944-ben ellenálló. Az 1945–1953 közötti politikai rendőrség vezetője. 1953-ban letartóztatták, elítélték, 1959-ig börtönben ült. Szabadulását követően könyvtárosként dolgozott.

PIKLER (1945 után Péter) GYÖRGY (1903–1969) közgazdász, kommunista vezető. 1932-től tagja a KMP-nek, 1935–1936-ban a KMP KB titkára. 1936-ban lebukott, őrizetbe vették és hűtlenség miatt a katonai törvényszék tizenöt év fegyházbüntetésre ítélte. 1945-ben szabadult, különböző párt- és állami funkciókat látott el. Állítólagos gazdasági visszaélések gyanúja miatt indult eljárástól félve öngyilkosságot követett el.

PORGESZ (1945-től Pál) JÚLIA (1917) tisztviselő, kommunista aktivista. Az Andrássy-laktanyában folytatott nyomozás során őrizetbe vették, és kihallgatásakor kényszerítették a felső kapcsolatának feladására. Rózsa Ferenc „elárulása” miatt a bíróság 1954-ben egy év négy hónap szabadságvesztésre ítélte. A koncepciók ítéletet 1962-ben megsemmisítették.

PROPPER SÁNDOR (1877–1956) kárpitosmunkás, szociáldemokrata szakszervezeti vezető. 1896-tól vett részt a szakszervezeti mozgalomban, 1919-ben a proletárdiktatúra szakszervezeti ellenzékének egyik vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után az MSZDP vezetőségi tagja. 1920–1939 között a *Népszava* főszerkesztő-helyettese, 1922–1939 között a párt országgyűlési képviselője. A háború után az Országos Központi Hitelszövetkezet elnöke.

RADOCSAY JENŐ, dr. jogász, ügyvéd, rendőr főtanácsos, rendőr ezredes. 1919-től teljesített szolgálatot a Budapesti Főkapitányságon. Az 1920-as években a IV. kerületi Rendőrkapitányság, majd a KEOKH beosztottja. 1938-tól a bűnügyi osztály intellektuális főcsoportjának csoportvezetője, 1942-től főcsoportvezetője. 1944-ben nyugállományba vonult. 1945-ben alkalmatlannak minősítették a vezetői beosztás betöltésére a rendőrségen.

RAJK ENDRE (1899–1960) magántisztviselő, politikus, hungarista kormánybiztos, Rajk László testvérbátyja. Az 1920-as években a Hangya Szövetkezet nyíregyházi részlegének vezető tisztségviselője. Az 1930-as évek közepén csatlakozott a hungaristákhoz, később a Szálasi-kormány kizsákmánykodási kormánybiztosa lett. 1945-ben amerikai hadifogságba esett. A háború után Németországban telepedett le és a nyilas emigráció egyik vezéralakjává vált.

RAJK LÁSZLÓ (1909–1949) kommunista politikus, miniszter. 1931-től KMP-tag, illegális tevékenysége miatt többször lebukott, elítélték. A spanyol polgárháborúban a XIII. Nemzetközi Brigád magyar zászlóaljának

párttitkára volt. 1944 végén az ellenállási mozgalom egyik vezetője, 1945-től az MKP főtitkár-helyettese, 1946–1948 között belügyminiszter, 1948–1949-ben külügyminiszter. 1949-ben halálra ítélték, kivégezték.

RAKÓ SÁNDOR (1902–1981) csendőr főtörzsőrmester. Az 1930-as évektől teljesített szolgálatot a Székesfehérvári Csendőrkerület nyomozó alosztályán, 1944 végén a Nemzeti Számonkérés Szervezetéhez vezényelték. A háború után rövid ideig internálták, ahonnan megszökött, és egy elhunyt csendőrtársának a személyi adatait felhasználva 1948-tól Juhász Lajos álnéven bujkált. 1962-ben elfogták, majd a bíróság tizenöt évi szabadságvesztésre ítélte.

F. RÁCZ KÁLMÁN (1910–1980) nyelvész, újáíró-szerkesztő, író, műfordító. Az 1930-as években megalapította a népi mozgalmat a szocialista-kommunista eszmékkel ötvöző Független Magyar Szocialista Pártot. 1945 után feladta harmadikutas alapállását és az Írószövetség titkára, majd a Népművelési Intézet osztályvezetője, 1964-től a Központi Sajtószolgálat irodalmi szerkesztője lett. Haláláig műfordítói és írói munkásságot folytatott.

RÁDÓCZI-VÁRALLYAI BODA IMRE, dr., jogász, hadbíró százados. 1941–1944 között a Honvéd Vezérkar főnöke bíróságának hadbíró-ügyésze.

RÁKOSI (1903-ig Rosenfeld) MÁTYÁS (1892–1971) kommunista politikus, 1952–53-ban a minisztertanács elnöke.

REZI KÁROLY (1909–1942) szövőmunkás, kommunista mozgalmár. Az 1920-as években kapcsolódott be az újpesti szakszervezeti mozgalomba, 1931-től a KIMSZ, 1933-tól a KMP tagja. 1934-ben letartóztatták. Ellenkezett a KMP 1936-os feloszlását, ezért később a hivatalos párt vezetése frakciónak minősítette. Rezit 1942. május 2-án letartóztatták, majd 3-án tisztázatlan körülmények között életét veszítette.

ROSNER JENŐ (1945-től Kovács István) (1911–2011) kárpitossegéd, kommunista politikus. 1927-től tagja, 1934-ben titkára a KIMSZ-nek, 1934-ben lebukott, nyolc évre ítélték el. 1942–1943-ban a KMP és a Békepárt budapesti titkára. 1943-ban ismét letartóztatták, de 1944 őszén megszökött és bekapcsolódott az ellenállásba. 1945-től az MKP és az MDP egyik vezetője, 1956-ban a Katonai Bizottság tagja, az 1960-as évektől másodvonalbeli funkcionárius.

RÓZSA FERENC (1906–1942) építészmérnök, kommunista vezető. 1924-től kapcsolódott be a németországi szocialista diákmozgalomba. 1931-ben hazatért, tagja lett az illegális KMP-nek. 1935-ben összekötő a KMP és a KIMSZ között, 1938-tól az MSZDP-ben tevékenykedő kommunista csoportok egyik irányítója. 1941–1942-ben a KMP KB titkára, a *Szabad Nép* szerkesztője. 1942. június 1-jén elfogták, a fogva tartása alatt kényszervallás közben elhunyt.

RÓZSA RICHÁRD (1904–1943) vegyészmérnök, kommunista mozgalmár, Rózsa Ferenc bátyja. 1926-tól a KIMSZ, majd a KMP tagja, a párt illegális újságjainak szerkesztője. Lebukott, három évre ítélték el. Kiszabadulását követően a KMP parasztbizottságának vezetője. 1935–1938 között ismét börtönben ült, majd a Szovjetunióba emigrált. A második világháború alatt a Vörös Hadsereg kötelékében végrehajtott lengyelországi partizánakció során eltűnt.

RUBOS (1934-től Rétlaky) **JÁNOS** (1886) detektív főfelügyelő. Detektívszolgálatait 1910-ben a fővárosi államrendőrségen kezdte, beosztását a forradalmak alatt is megtartotta. 1920–1938 között a jobboldallelles detektívcsoporthoz vezetője lett. Hetényi Imre bukását követően nyugállományba vonult. Később a bűnügyi osztály ismét állományba vette, de 1946-ban B-listázták.

RUTH PÁL (1891) detektív. 1918-tól tagja a detektívtestületnek. 1919-ben a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztály 3. alosztály 3. nyomozócsoporthoz vezetője. Az 1920-as években a politikai nyomozó főcsoport tagja, később a bűnügyi osztály sérülési szakcsoportjának detektívje, majd a Miskolci, 1939-től az Ungvári Rendőrkapitányság beosztottja. 1951-ben kitelepítették, segédmunkásként dolgozott.

SALAMON DÁVID (1945 után Szekeres Sándor) (1906–1953) szabósegéd, kommunista politikus. 1930-tól tagja CsKP-nak, a párt kassai helyhatósági képviselője. 1939-től a KMP-ben dolgozott, 1941–1942-ben KB-tag. 1943-ban a detektívek őrizetbe vették. 1944-ben halálra ítélték, majd jogerősen életfogytiglant kapott és Németországba deportálták. 1945-től az MKP funkcionáriusa, 1950-ben őrizetbe vették, elítélték, majd 1953-ban rehabilitálták.

SALLAI (1916-ig Holender) **IMRE** (1897–1932) magántisztviselő, kommunista vezető. 1917–1918-ban a forradalmi szocialisták illegális csoportjának

egyik vezetője, részt vett a KMP megalakításában, 1919-ben a Belügyi Népbiztosság Politikai Nyomozó Osztályának helyettes vezetője lett. A bukás után emigrált, és a KMP különböző feladatkörében dolgozott. 1928-tól a KÜB és a Titkárság tagja. 1932-ben lebukott, halálra ítélték és kivégezték.

SASVÁRI (születési neve Subicz) **ISTVÁN** (1887) detektívfelügyelő, rendőrőrnagy. 1920-tól detektív, 1932-től a politikai nyomozó főcsoport baloldallelles csoportjának detektívje, 1938-tól a főcsoport egyik készenléti csoportjának vezetője. 1945-től a budapesti főkapitány eligazító csoportjának vezetője. 1946-ban a PRO őrizetbe vette, és a népbíróság tíz év börtönbüntetésre ítélte. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztály ismét őrizetbe vette.

SÁGVÁRI (születési neve Spitzer) **ENDRE** (1913–1944) dr., jogász, tisztviselő, ifjúsági vezető. 1936-tól tagja az MSZDP-nek, majd az OIB egyik vezetője lett. 1937-ben nyolc havi börtönbüntetést kapott. Kiszabadulása után belépett a KMP-be, a nyomdai apparátus irányítója és az antifasiszta függetlenségi mozgalom egyik szervezője lett. 1944. július 27-én a csendőrnemzetekkel és detektívekkel vívott tűzharcban meghalt.

SÁNDOR PÁL (1901–1972) dr., kommunista filozófus, egyetemi tanár. 1919-től tagja a KMP-nek, a Tanácsköztársaság bukása után rövid ideig börtönben ült. 1921-től Bécsben élt, majd 1928-tól hazatért és a KMP féllegális lapjainak, a *100%-nak* és a *Társadalmi Szemlének* lett a szerkesztője. 1945-től különböző párt- és állami beosztásokban dolgozott, 1950–1953 között bebörtönözték, 1954-ben rehabilitálták, később egyetemi tanszékvezetőként dolgozott.

SÁRKÁNY KÁROLY (1895–1970) detektív. 1921-től teljesített szolgálatot a rendőrségen, előbb a bűnügyi osztályon, majd a politikai osztályon dolgozott. 1940–1945 között a baloldallelles csoport egyik vezetőhelyettese. 1945–1947-ben rendőri felügyelet alatt állt, később internálták. 1954-ben letartóztatták, 1955-ben államtitoksértés miatt két évre elítélték. 1959-ben közbiztonsági őrizetbe került.

SCHIESZ (Schiess) **JÓZSEF** (1905) mázolósegéd, anarchokommunista aktivista. Az 1920-as évek közepén Franciaországban dolgozott, ahol csatlakozott az anarchokommunizmus ún. platformista irányzatához. 1931-ben hazatért Magyarországra, és a forradalom előmozdítása céljából házilag ké-

szított csőbombákkal merényleteket követett el. Elfogták, majd tizenkét évi fegyházra ítélték.

SCHILLER MARCELL (1945-től Horváth Márton) (1906–1987) építész-mérnök, kommunista politikus. 1931-től a KMP tagja, 1934-ben lebukott, ötévi börtönbüntetést kapott. 1941–1942-ben az illegális nyomda egyik vezetője, később elfogták, tizenkét év fegyházbüntetést kapott. 1944-ben megszökött és részt vett az ellenállásban. 1945–1954-ben különböző párt-funkciókat töltött be, a hazai kultúrpolitika egyik irányítója. 1956 után a politikai életben mellőzték.

SCHÖNHERZ ZOLTÁN (1905–1942) elektromérnök, kommunista politikus. Egyetemista korában lett tagja a CsKP-nak, 1934-től a Szlovákiai Ifjúsunkás Szövetség magyar csoportjának titkára. Komintern megbízás alapján vett részt a KMP újjászervezésében, 1941-ben a KMP KB és Titkárság tagja lett. 1942-ben letartóztatták, hűtlenség miatt a Honvéd Vezérkar főnöke bírósága halálra ítélte és kivégezte.

SCHÖNSTEIN SÁNDOR (1898–1945) dr., orvos, szociáldemokrata, majd kommunista aktivista. 1926-tól az MSZDP-nek, 1928-tól a KMP tagja. 1932-ben élére állt az egyetlen hazai orvossztrájknak, de baloldali radikális szervezőmunkája miatt kizárták az MSZDP-ből. Munkatársa volt több kommunista és marxista sajtóorgánumnak. 1944-ben Németországba hurcolták, a bergen-belseni koncentrációs táborban halt meg.

SCHULZ, HEINRICH ERNST WALTER (1893–1979) vasmunkás, katona, hivatalnok. Az első világháború harcai után csatlakozott több nacionalista német paramilitáris alakulathoz. 1921-ben társával, Heinrich Tillessennel együtt meggyilkolta Erzberger alkancellárt, majd az ítélet elől külföldre szökött. 1933-ban amnesztiát kapott és a náci pártban dolgozott. 1945 után az Erzberger-gyilkosságért tizenkét évi börtönbüntetésre ítélték, 1952-ben szabadult.

SEBES-TESTVÉREK: László (1905–1945) műszerész, 1926-tól szociáldemokrata, majd kommunista agitátor, a KMP Titkárságának tagja. 1934-ben lebukott, három év börtönbüntetésre ítélték. A német megszállást követően koncentrációs táborba hurcolták, ahol 1945-ben kivégezték. Testvérei:

György (1913–1938), Imre (1910–1964), István (1906–1966), Pál (1899–1937), Sándor (1902–1999), a KMP vezető aktivistái voltak.

SEBESTYÉN KÁROLY (1912) detektív. 1936–1941 között az I. hadtest kémelhárító osztályán dolgozott, 1941-től a rendőrség polgári ruhás őrszemélyzeténél szolgált. 1943-tól detektív. 1944-ben az ÁR és a politikai rendészeti osztályok szolgálati gépjárműparkjának gondnoka. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazatért, internálták, majd rendőri felügyelet alá helyezték. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztálya közbiztonsági őrizetbe vette.

SÉDEY (születési neve Schröder) **GYULA** (1895) dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes, rendőr vezérőrnagy, budapesti főkapitány, a vívó válogatott tagja. Az 1930-as évek végétől a Budapesti Főkapitányság Légoltalmi Osztály, 1940-től a Gazdasági Hivatal vezetője. 1944 végén megbízott budapesti főkapitány. Szovjet hadifogságba esett, majd hazatérését követően 1950-ben halálra ítélték, amit életfogytig tartó szabadságvesztésre változtattak.

SIMON JOLÁN (1907–2000) Péter Gábor felesége, illegális kommunista mozgalmár. Férje mellett részt vett az illegális pártmunkában, a második világháború után Rákosi Mátyás titkárnőjeként dolgozott. Férje bukása után őt is letartóztatták, majd szabadulását követően visszavonultan élt.

SINGER (1945-től Gerő) **ERNŐ** (1898–1980), közgazdász, kommunista politikus, miniszter.

SINKA PÉTER, dr., jogász, rendőrségi segédfogalmazó, 1942-től a VII. kerületi Rendőrkapitányság beosztottja. 1944. júniustól októberig a politikai rendészeti osztály zsidóügyekért felelős detektívcsoportjainak fogalmazáskarbéli referense.

SKOLNYIK JÓZSEF (1906–1993) cipésmunkás, kommunista politikus. 1924-től tagja a CsKP-nak, 1936-tól Csehszlovákia magyarok lakta területein a párt járási titkára lett. 1939-ben a Szovjetunióba emigrált. 1940-ben Komintern megbízás alapján a KMP egyik újjászervezője, 1941-től a KB és a Titkárság tagja. 1942 végén elfogták, tizenöt évi szabadságvesztésre ítélték. 1945-ben a PRO őrizetbe vette, elítélték, 1953-ban szabadult, 1956-ban rehabilitálták.

SOMBOR (1940-ig Schweinitzer) **JÓZSEF** (1895–1953) dr., jogász, rendőr főkapitány-helyettes. Az első világháború után a Kispesti Rendőrkapitányságon dolgozott, majd 1924-től a politikai nyomozó főcsoport referense lett. 1939–1944 között a politikai rendőrség tényleges irányítója. 1944-ben a németek koncentrációs táborba hurcolták. 1945-ben az OSS segítője, később az amerikai hadsereg elhárításának munkatársa lett. 1950-ben kivándorolt az Egyesült Államokba.

SOMOS REMIG (1896–1962) detektívfelügyelő. 1938-tól a politikai rendészeti osztály 2. (állandóan vezényelték) detektív főcsoportjának tagja, a miniszterelnökségre vezényelt detektívcsoporthoz vezetője. 1944 márciusától az ÁR készenléti csoportjának helyettes vezetője. Beosztását az ÁR feloszlata után is megtartotta, majd Hain Péter másodszori regnálása alatt a 2. készenléti csoport vezetője lett.

SPIEGEL-TÓTH ISTVÁN (1906) gépészmérnök, kommunista aktivista. Az 1920-as évek végétől tagja a KIMSZ-nek és a KMP-nek. 1931-ben lebukott, a bíróság nyolc hónap fegyházbüntetésre ítélte.

SPITÁLSZKY KÁROLY (1889–1969) vasöntő, szociáldemokrata szakszervezeti vezető. 1909-től MSZDP-tag, 1924–1948 között a vasöntők szakszervezeti titkára. 1942-ben internálták, ahonnan sikerült megszöknie. 1945–1947 között parlamenti képviselő. 1948-ban kizárták a pártból, 1950-ben az ÁVH őrizetbe vette, tizenkét év börtönbüntetésre ítélték. 1955-ben szabadult. 1963-ban rehabilitálták.

STOLTE ISTVÁN MIKLÓS (1910–1991) magántisztviselő, kommunista aktivista, titkosügynök, író-újságíró. 1932-ben egyetemi kommunista szervezkedés miatt elítélték, szabadulását követően egy trockista munkáspárt alapítója, 1935-től a politikai rendőrség titkos munkatársa lett. 1944-ben ellenálló, lebukott, Németországba hurcolták. 1945-től az amerikaiaknak, 1948-tól a magyar hírszerzésnek is dolgozott. 1950-ben elítélték, 1956-ban Németországba emigrált.

SZABADOS (Bory) BÉLA (1911) detektív. 1937-től teljesített szolgálatot a budapesti főkapitányságon, ahol előbb a bünygyi osztályon, 1940-től a politikai osztályon dolgozott. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, később az

Egyesült Államokban telepedett le. Állambiztonsági iratok szerint az Egyesült Államok katonai elhárításának munkatársa lett.

SZAKASITS ÁRPÁD (1888–1965) kőfaragósegéd, szociáldemokrata, majd kommunista politikus, miniszter, államelnök. 1903-tól az MSZDP tagja, a Tanácsköztársaság alatt a Belügyi Népbiztosság Közigazgatási Osztály vezetője. 1925-től az MSZDP egyik vezetője, 1938–1942 között a párt főtitkára. 1945-től magas párt- és állami funkciókat töltött be. 1950-ben letartóztatták, elítélték, majd rehabilitálták. 1956 után ismét vezető állami tisztségekbe került.

SZÁNTÓ (Szántó) LAJOS (1893–1976) detektívfelügyelő. 1921-től rendőr, 1922-től detektív, a politikai nyomozó főcsoport baloldallelenni csoportjának beosztottja. 1925-től a Miniszterelnökségen szolgálatot teljesítő detektívcsoporthoz vezényelték 1944-ben az ÁR állandóan vezényelt detektívcsoporthoz vezetője, majd a Lakásügyi Kormánybiztossághoz vezényelt detektív-alcsoportnak a vezetője.

SZÁNTÓ ISTVÁN (fedőneve Nagy István) az 1920-as évektől vett részt a szocialista munkásmozgalomban. Széles körű ismertsége révén bizalmas információkkal látta el a rendőrséget az MSZDP és a KMP tagságáról, valóságos hírszerző-hálózatot üzemeltetve, tudtukon kívül több aktivistát is felhasznált. 1944-ben Hain Péter a németekkel elhurcoltatta. Valószínűleg valamelyik német lágerben hunyt el.

SZÁNTÓ (születési neve: Schreiber) **ZOLTÁN** (1893–1977) magántisztviselő, kommunista politikus, diplomata. 1918-tól tagja a KMP-nek, 1919-ben hadosztály politikai biztos, a Kommün bukása után emigrált. 1926-ban párt-szervezésre hazatért, 1927-ben lebukott, elítélték. 1935-ben a Szovjetunióba távozott. 1945 után különböző párt- és állami funkciókat töltött be. 1956-ban Nagy Imre köréhez tartozott, később haláláig visszavonultan élt.

SZATHMÁRY RÓBERT (1891–1978) dr., jogász, detektív főfelügyelő. 1917-től detektív. Az 1920–1930-as években a Budapesti Főkapitányság detektívcsoporthoz vezetője, 1942-től főcsoportvezetője, a detektíviskola büntetőjog tanára. 1945-ben Nyugatra távozott, 1952-ben az Egyesült Államokban telepedett le.

SZEDER FERENC (1881–1952) kubikos, szociáldemokrata politikus, parlamenti képviselő. 1896-tól MSZDP-tag, a Tanácsköztársaság idején a Borsod megyei direktórium tagja. A két világháború között többször volt az MSZDP parlamenti képviselője, 1942–1944 között a párt főtitkára. A németek 1944-ben letartóztatták. 1945-ben az SZDP egyik vezetője, de 1948-ban kizárták a pártból. 1950-ben életfogytiglani szabadságvesztést kapott, a börtönben halt meg.

SZEMERJAY KOVÁCS DÉNES dr., jogász, miniszteri osztálytanácsos. 1919-től miniszteri titkár, az 1920-as években miniszteri osztálytanácsos. Az 1930-as években miniszteri tanácsos, a rendőrség politikai irányítását is ellátó Belügyminisztérium Karhatalmi Osztályának, 1941–44 között a minisztérium Közjogi Osztályának vezetője. 1946-ban a Fox-film Részvénytársaság igazgatósági tagja.

SZENTIRMAY (születési neve Scholznik, Scheleznik) **GYÖZÖ** (1887–1952) detektív főfelügyelő, rendőrnnyomozó őrnagy. 1919-től teljesített szolgálatot a budapesti főkapitányságon, 1921-től detektív, a politikai nyomozó főcsoport beosztottja. 1936-tól detektívfelügyelő. A demokratikus rendőrség átlományba vette, de 1946-ban B-listázták, 1951-ben kitelepítették, 1952-ben az ÁVH fogságában volt.

SZENTPÉTERI ANTAL dr., jogász, detektív. 1935-től detektívgyakornok, 1941-től detektív.

SZENTPÉTERY GYÖRGY (1901–1978) hivatásos katonatiszt. 1924-től szolgált a honvédségnél, majd a HM VI-2. osztályhoz került. 1939–1940 között a 2. Vkf Osztály defenzív alosztály vezetője. 1940-ben nyugállományba helyezték, majd a szolnoki és újverbázi cukorgyár igazgatója lett. 1947-től a HM Katpol ügynöke, 1950–1953 között internálták, 1956-ban Nyugatra távozott.

SZÉLESI JENŐ (1896–1960 után) detektívfelügyelő. Az 1920-as években a Budapesti Főkapitányság bűnügyi, majd az évtized végétől a politikai nyomozó főcsoport detektívje. 1938-tól a politikai rendőrség egyik jobboldalelőni detektívcsoporthoz tartozott. 1944-ben a németek koncentrációs táborba hurcolták. 1945-ben együttműködött az amerikai katonai elhárítással, majd az Egyesült Államokban telepedett le.

SZÉLL JENŐ (1912–1994) irodalmár, író-műfordító, kommunista politikus, nagykövet. Egyetemi KIMSZ-szervezkedés miatt 1933-ban elítélték. Később belépett a Szociáldemokrata Pártba, majd 1945-től az MKP színeiben különböző állami és pártfunkciókat látott el. 1954-től szembefordult Rákosi Mátyással és csatlakozott Nagy Imre köréhez, az 1956-os forradalom alatt a rádió kormánybiztosa, 1959-ben elítélték.

SZÉLL JÓZSEF (1880–1956) dr., jogász, politikus, miniszter. 1907–1919 között Fogaras vármegye főispánja, 1917-ben a Földművelésügyi Minisztérium erdélyi kirendeltségének vezetője. 1925-től Zemplén vármegye, 1926-ban Abaúj-Torna vármegye főispánja. 1937. április 10-től 1938. május 13-ig belügyminiszter a Darányi-kormányban. 1933–1937 és 1941–1944 között felsőházi tag. A háború után internálták, majd kitelepítették.

SZÉLL KÁLMÁN (1843–1915) dr., jogász, politikus, miniszter, miniszterelnök, Széll József édesapja. 1868-tól képviselő, 1875–1878 között pénzügyminiszter, a Szabadelvű Párt tagja. 1899–1903 között miniszterelnök, 1905-ben alkotmánypárti képviselőként jutott a parlamentbe.

SZÉNÁSSY ZOLTÁN detektív, az 1930-as években a Miskolci Rendőrkapitányság beosztottja, később a politikai rendészeti osztály helyszínbiztosító detektívcsoporthoz tartozott.

SZIGETVÁRI (születési neve Szvétecz) **ISTVÁN** (1890) műszerész, kommunista mozgalmár. 1919-ben a KMP és a Vendvidéki Direktórium tagja, a Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába emigrált. Pártutasításra 1923 februárjában hazatért, majd 1923 júniusában lebukszott. 1924-ben az állami és társadalmi rend megdöntésére irányuló szervezkedésért négy év fegyházbüntetésre ítélték.

SZILÁGYI JÁNOS, B. (1903) detektív. 1938-tól teljesített szolgálatot a főkapitányság betörési főcsoportján. 1944 márciusában felállított ÁR IV/4. (zsidóügyi) alosztály 2. (razziás) detektívcsoporthoz tartozott. 1944. december 24-én a Budapesten maradt harmincfős detektívkülönítmény vezetésével bízták meg. 1945-ben a PRO őrizetbe vette, 1946-ban a népbíróság négy év börtönbüntetésre ítélte, majd 1959-ben újabb öt év börtönt kapott.

SZILY KÁLMÁN (1875–1958) mérnök, műegyetemi tanár. 1901-től tanított a műegyetemen, az 1920-as évek végén az intézet rektora lett. 1930-ban a Közoktatásügyi Minisztérium Főiskolai Osztályának élére került, 1932-től államtitkár. Az 1941–1942-es tanévben visszatért a műegyetem tanszékére. Az Országos Felsőoktatási Tanács elnöke, a Felsőházban a műegyetemet képviselte. 1944 őszén Németországba távozott.

SZIRMAI ISTVÁN (1906–1969) újságíró, kommunista politikus. 1929–1940 között az RKP erdélyi tartományi szervezetének vezető funkcionáriusa. 1941-től a KMP, 1942–1943-ban a párt KB tagja. 1943 végén lebukott, tizenöt év fegyházbüntetésre ítélték, de 1944 végén megszökött. 1945-től különböző pártfunkciókat töltött be. 1953-ban letartóztatták, elítélték, 1955-ben rehabilitálták. 1957-től az állampárt propaganda és agitációs munkájának irányítója.

SZÖLLŐSI (születési neve Naszluhác) **JENŐ** (1893–1946) gyógyszerész, politikus, miniszterelnök-helyettes. 1939-ben független képviselőként jutott az országgyűlésbe, 1941-től a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom parlamenti frakciójának lett vezetője. 1944-ben a Szálasi-kormány tárca nélküli minisztere, miniszterelnök-helyettes. 1945-ben amerikai fogságba esett, kiadták a magyar hatóságoknak. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

SZTARON (Sztáron) **SÁNDOR** (1901–1929) vasmunkás, kommunista aktivista. 1919-ben a Tanácsköztársaság vöröskatonája, majd Ausztriába vándorolt ki. Egy forradalmár csoport tagjaként, 1924 áprilisában merényletet akart követni Horthy Miklós ellen, elfogták, tíz év fegyházbüntetésre ítélték. A váci fegyházban csatlakozott a kommunista foglyok éhségstrájkjához, a mesterséges táplálás közben hunyt el.

SZÜCS (születési neve Szüsz) **ERNŐ** (1908–1950) illegális kommunista aktivista, az ÁVH ezredese. Az 1920-as évek közepén lett a KMP tagja, többször lebukott és elítélték. 1941–1945 között a Szovjetunióban élt, ahol a szovjet állambiztonság hivatásos állományú tisztjeként szolgált. 1945-ben hazajött, és a PRO, az ÁVO, majd az ÁVH ezredese, a katonai elhárítás vezetője és Péter Gábor helyettese lett. 1950-ben letartóztatták, a fogságban agyonverték.

TAKÁCS PÁL GYÖRGY (1911) detektív. 1938-tól dolgozott a politikai rendészeti osztályon. 1938–1939-ben az államrendészeti osztályhoz vezényelt, 1939–1941 között a jobboldalelleni felderítéseket végző, 1941–1945 között a baloldalelleni csoport beosztottja. A háború után internálták, majd kovácsként és raktárosként dolgozott.

TAMÁS ALADÁR (1899–1992) író, műfordító, kommunista politikus, diplomata. 1925-től az MSZDP-n belül tevékenykedő baloldali ellenzékhez tartozott, majd a KMP tagja lett. 1932-ben lebukott, 1935-ig börtönben volt. Szabadulását követően Csehszlovákiában, Franciaországban és Mexikóban végzett pártszervező munkát. 1946-tól a Szikra Könyvkiadó igazgatója, 1955–1956-ban a Magyar Írók Szövetsége főtárgya, indiai követ.

TELEKI PÁL (1871–1941) dr., gróf, földrajztudós, politikus, 1920–1921 és 1939–1941 között miniszterelnök.

TEMESI (Temesy) **TÜTTŐ BÉLA** (1885) detektívfelügyelő. Az 1920-as évek elejétől tagja a politikai főcsoportnak. 1939-től Wayand Tibor helyettese a baloldalelles csoportban. 1943-ban nyugállományba vonult. 1945-ben internálták, 1949-ben a népbíróság háborús bűntett elkövetése miatt életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte. 1958-ban ismét elővették a kommunistaellenes nyomozásokkal kapcsolatban. 1960-ban közkegyelemmel szabadult.

TÉNYI MÁTYÁS (1898–1954) detektív. Az 1920-as évek elejétől dolgozott a politikai osztályon. A második világháború alatt Wayand Tibor általános helyettese, a kommunistaellenes nyomozások csendőri-rendőri összekötője. A német megszállást követően a német biztonsági szolgálatok és a BM VII/d. alosztály összekötője. A háború után Kistarcsára internálták, később tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. A börtönben halt meg.

THIRY (néhány forrásban Thiri, Thury) **SÁNDOR** (1899) detektívfelügyelő. Az 1930-as években a budapesti főkapitányság bünygyi osztály betörési főcsoportjának detektívje. 1944-ben az ÁR IV/4. alosztályának csoportvezetője, az „értékbiztosítás” során lefoglalt zsidó javak gondnoka. Az ÁR feloszlása után továbbra is a zsidóügyekkel foglalkozó detektívcsoprt vezetője maradt. 1945-ben Németországba menekült és nem tért haza.

THORMA TIBOR (1896), dr., jogász, rendőrtanácsos, rendőr őrnagy. Az 1920-as években a IX. kerületi Rendőrkapitányság, majd a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztály, 1943-tól a BM XXI. (lakásügyi) osztály beosztottja. 1944 júniusától a politikai rendészeti osztály helyettes vezetője. 1944. végén visszahelyezték a bűnügyi osztályra. 1945-ben Németországba távozott, később Nyugat-Németországban telepedett le, ahol az emigráns rendőrök egyik vezetője volt.

TÍMÁR JÓZSEF (1902–1960) színész, Kossuth-díjas érdemes és kiváló művész. Az 1920-as években lett a Nemzeti Színház művésze. Baloldali, németellenes meggyőződése miatt 1944 májusában eltiltották a színpadtól. 1944 végén csatlakozott egy németellenes ellenálló csoporthoz, őrizetbe vették, majd elengedték. 1945-ben ismét a Nemzeti Színház színésze lett, de 1950-től újra száműzték a színpadról. 1955-től haláláig a Nemzeti Színház tagja.

TONHAUSER PÁL (Pavol Tonhauser) (1909–1984) bányász, kommunista politikus. Az 1930-as években a CsKP ifjúsági vezetője, majd 1938-tól az eperjesi és a besztercebányai illegális kerületek titkára lett. 1941-ben lebu-kott, elítélték, később megszökött. 1942-től a KMP KB-nek lett a tagja. 1943-ban letartóztatták, 1944-ben halálra ítélték, amit életfogytig tartó szabadságvesztésre változtattak. 1945-től Csehszlovákiában alsóbb szintű párt-funkcionárius.

TOPERCZER FERENC (1911) dr., jogász, rendőrfogalmazó. 1935-től dolgozott a rendőrségen, 1941-től a Nagyváradi Rendőrkapitányság beosztottja, 1944 áprilisában a nagyváradi „zsidóvizsgáló bizottság” tagja. 1944 júniusában a BM VII/d. alosztályához vezényelték. 1955-ben háborús bűncselekmény elkövetése miatt őrizetbe vették, 1956-ban a bíróság öt év börtönrre ítélte el. 1956-os forradalom alatt kiszabadult, majd Nyugatra emigrált.

TORKOS FERENC (1896) detektív. A Politikai Nyomozó Főcsoport beosztottja. 1946-ban tanúként hallgatták meg Hain Péter népbíróági tárgyalásán.

TÓTH JÓZSEF detektív. 1944 végétől a politikai rendőrség bizalmi osztály 1. detektívcsoportjának tagja.

TÖMPE ANDRÁS (1913–1971) gépészmérnök, kommunista politikus, rendőr vezérőrnagy, diplomata. 1931-től tagja a KMP-nek. 1937–1939 között századparancsnokként harcolt a spanyol polgárháborúban. Később hazatért, lebu-kott, és egy büntetőszázaddal a keleti frontra vezényelték. 1944-ben átszökött a szovjetekhez. 1945 után előbb a politikai rendőrségen, majd a szovjet hírszerzés kötelékében, 1956 után a BM-ben dolgozott. Öngyilkos lett.

TÖMPE FERENC mérnök, az 1930-as években a KMP tagja, a spanyol polgárháborúban a nemzetközi brigádok önkéntese. 1940-ben a francia hadseregben harcolt a németek ellen, majd Németországon keresztül hazatért Magyarországra. 1944-ben behívták munkaszolgálatra, a keleti fronton átszökött a szovjet hadsereghez. 1945 után a diósgyőri papírgyár főmérnöke, majd a Faipari Egyesülés vezetője.

TÖMPE ISTVÁN (1909–1988) Tömpe András és Ferenc testvére, kárpitos, kommunista politikus, rendőr vezérőrnagy. 1928-tól tagja a KMP-nek. Zászlóalj-kommisszárként harcolt a spanyol polgárháborúban. Hazatért, 1942-ben lebu-kott, internálták. 1945–1956 között különböző állami és pártvezetői feladatokat látott el. 1956-tól a Fegyveres Erők Minisztériuma, majd a Belügyminisztérium helyettes vezetője, 1962–1977 között a Magyar Televízió elnöke.

UGRAY GÁBOR (1899–1988) csendőr alezredes. 1920-tól teljesített szolgálatot a csendőrségnél. 1940–1943 között a Marosvásárhelyi Csendőrkerület nyomozó alosztályának, 1943–1944-ben a Tábort Biztonsági Szolgálat Nyomozóosztályának parancsnoka. 1944-ben a csendőrnnyomozó központ államrendészeti csoportjának és a BM VII/d alosztálynak a vezetője. 1948-ban elítélték, majd „Uzoni” fedőnéven az államvédelem beszervezte.

VAJNA GÁBOR (1891–1946) hivatásos katonatiszt, politikus, miniszter. Az első világháború után különböző alakulatoknál szolgált, 1924-ben nyugállományba vonult. Később reaktiválták, és a katonai kémelhárításnál dolgozott a péti gyártelep üzemi titkáráként. 1939-ben szolgálaton kívül helyezték. 1939–1944 között a hungaristák parlamenti képviselője, majd a Szálasi-kormány belügyminisztere lett. 1946-ban halálra ítélték és kivégezték.

VAS (1944-ig Weinberger) ZOLTÁN (1903–1983) író, újságíró, kommunista politikus. A Tanácsköztársaság ifjúkommunista vezetőként tevékenykedett, az 1920-as évek elején illegális pártmunkáért többször letartóztatták, 1925–1940 között börtönben ült. 1940–1944-ben a Szovjetunióban élt, majd hazatért és különböző vezető párt- és állami funkciókban dolgozott. 1956-ban csatlakozott a Nagy Imre-kormányhoz, később haláláig belső száműzetésben élt.

VÁGI ISTVÁN (1883–1938) vasöntő, ácsmunkás, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1901-től tagja az MSZDP-nek, az Építőmunkások Szakszervezetének egyik vezetője. 1919-ben a magyar Vörös Hadsereg zászlóalj-komisszára. A megtorlás idején börtönben ült. 1925-ben az MSZMP egyik alapítója, később a KMP KB tagja. Többször letartóztatták, összesen hét évet ült börtönben. Az 1930-as években a Szovjetunióba távozott, ahol 1938-ban kivégezték.

VARGA ISTVÁN, B. (1908) detektív. 1944-ben az ÁR IV/3. (szabotázs) alosztály 1. detektívcsoportjának vezetője, majd a BM VII/d. (állambiztonsági) alosztályára vezényelt detektívkülönítmény tagja. A hungarista hatalomátvételt követően a politikai rendészeti osztály szabotázs-ügyekkel foglalkozó alosztály 1. csoportjának vezetője. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztálya közbiztonsági őrizetbe vette.

VÁRKONYI JÁNOS (1910–1986) detektív. 1938-tól Sombor József másodtitkáráként a politikai osztály iktatójának vezetője. A második világháború alatt az angolszászokkal történő rádiós összeköttetés felelőse. 1944-ben az SD rövid időre őrizetbe vette, majd az ÁR IV/1. alosztályára került, később a politikai rendőrség rádiós összeköttetéseiért felelt. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, hazajött, majd 1948-ban Kistarcsára internálták.

VERSÉNYI JÁNOS (1891) dr., jogász, detektívfelügyelő. 1929-től teljesített szolgálatot a rendőrségen. 1944-ben az ÁR III. (bizalmi) osztályának vezetője. 1944 végén a politikai osztály kitelepítésének előkészületeit intézte, majd 1945 márciusában a politikai rendőrség szombathelyi kirendeltségén működő offenzív felderítőcsoport vezetője lett. Később szovjet hadifogságba esett.

VILMÁNYI DEZSŐ (1899) dr., jogász, rendőrtanácsos, rendőr alezredes. Az 1920–1930-as években a Budapesti Főkapitányság Útlevélosztályának fogalmazója, 1943–1944-ben a BM V/b. (kivándorlási és útlevéltügyi) alosztály beosztottja. 1945-ben a demokratikus rendőrség állományba vette, de 1946-ban elbocsátották.

WEIL EMIL (1897–1954) dr., röntgenorvos, illegális kommunista vezető, diplomata. 1928-ban lépett be a KMP-be, majd a KB tagja lett. 1936-ban lebukott, a katonai törvényszék hűtlenségért tízévi börtönre ítélte. 1945 után az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének főtitkára, országgyűlési képviselő, később washingtoni követ és egyetemi tanár lett.

WEISZ (1945-től Fehér) GYÖRGY (1909) képzőművész-grafikus, kommunista aktivista. 1933-ban lebukott, a bíróság öt hónap fogházbüntetésre ítélte. Tagja volt a Szocialista Képzőművészek Csoportjának, több kiállítás résztvevője. 1942-ben behívták munkaszolgálatosnak, a háborút követően hazatért, majd 1951-től Párizsban telepedett le.

WEISZ HENRIK (1909) magánhivatalnok, kommunista pártmunkás. 1930-ban a Magyarországi Vörös Segély (VS) segítőjeként a rendőrség állami és társadalmi rend felforgatásának gyanújával őrizetbe vette. 1936-ban a Hassomer Hacair baloldali zsidó szervezet tagjaként a rendőrség előállította.

WINKELMANN, OTTO (1894–1977) dr., jogász, rendőrtiszt, SS-tábornok. Az első világháború harcait követően tagja lett a német rendőrségnek. 1930-tól a Görlitzi Rendőrkapitányság vezetője, 1932-től a náci párt tagja. 1938-tól az Ordnungspolizei egyik vezetője lett. 1944-es német bevonulást követően a magyarországi SS-rendőri erők főparancsnoka. 1945-ben amerikai hadifogságba esett, néhány év börtönbüntetés után szabadlábra került.

A KÖTETBEN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

■ ■ ■

A	Állambiztonsági (levéltár)
ÁBTL	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára
ÁR	Állambiztonsági Rendészet
ÁVH	Államvédelmi Hatóság
ÁvK	Államvédelmi Központ
ÁVO	Államvédelmi Osztály
B-egyen	Bizalmi egyén
BFL	Budapest Főváros Levéltára
BM	Belügyminisztérium
BRFK	Budapesti Rendőr-főkapitányság
B-szolgálat	Bizalmi szolgálat
CsKP	Csehszlovákia Kommunista Pártja
Def	Defenzív
Eln	Elnöki (BM Elnöki Osztálya)
ÉME	Ébredő Magyarok Egyesülete
EMSZO	Egyházközi Munkásszakosztály
EX	Ételközi Szövetség
FBI	Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozó Iroda (Egyesült Államok)
HM Katpol	Honvédelmi Minisztérium Katona Politikai Osztálya
ILEA	International Law Enforcement Academy, Nemzetközi Rendészeti Akadémia (Egyesült Államok)
JKP	Jugoszlávia Kommunista Pártja
K	Kommunista (kommunistaelhárító)
KB	Központi Bizottság
KEOKH	Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság
KIMSZ	Kommunista Ifjúságok Magyarországi Szövetsége
KMP	Kommunisták Magyarországi Pártja
KÜB	Külföldi Bizottság
KV	Központi Vezetőség

M. kir.	Magyar királyi
MÁMSZ	Magyar Általános Munkás Szövetség
MDP	Magyar Dolgozók Pártja
ME	Miniszterelnök
MKP	Magyar Kommunista Párt
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
MNVK	Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség
MSZDP	Magyarországi Szociáldemokrata Párt
MSZMP	Magyarországi Szocialista Munkáspárt
MSZP	Magyar Szocialista Párt
NOK	Nemzetközi Oktatási Központ
NOT	Népbíróságok Országos Tanácsa
NSZK	Nemzeti Számonkérés Különítménye
OBNYHT	Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal
OIB	Országos Ifjúsági Bizottság
OM/IKK	Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület
ORFK	Országos Rendőr-főkapitányság
OSS	Office of Strategic Services – Katonai Hírszerző Ügynökség (Egyesült Államok)
OTP	Országos Takarékpénztár
PB	Politikai Bizottság
PRO	Politikai Rendészeti Osztály
PSZL	Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár
Ref	Rendőrhatósági felügyelet
Res	Rezervált
RKP	Románia Kommunista Pártja
s. k.	saját kezű
SD	Sicherheinstdienst, Biztonsági Szolgálat (német)
SOE	Special Operations Executive, Különleges Hadműveletek Parancsnoksága (brit)
Sz	Szabotázs (szabotázselhárító)
SZDP	Szociáldemokrata Párt
SZEB	Szövetséges Ellenőrző Bizottság
Szoc.dem.	szociáldemokrata
ún.	úgynevezett
Vkf	Vezérkari főnök
VS	Vörös Segély (Magyarországi)

NÉVMUTATÓ

■ ■ ■

A névmagyarosításból vagy eltérő írásmódokból adódó névváltozatokat csak azon nevek esetében tüntetjük fel a mutatóban, amelyek Wayand Tibor vallomásaiban több formában fordulnak elő. A névmutatóban kurzívval szedett oldalszámok a rövid életrajzok vonatkozó helyére (229–279) utalnak.

Ádám Lajos 112, 230	Baky László 64, 163, 225, 231
Ághy-Asbóth Zoltán 127, 230	Balogh István 252
Ágoston Péter 12, 79, 230	Bánhidny Ottó 45, 61, 62, 223, 232
Akantisz Rezső 15, 65, 172, 173, 229	Bánki László 23, 79, 136, 137, 139, 141, 159, 222, 224, 232
Albrecht Károly 207	Bánóczi László 121, 122, 233
Alpári Gyula 79	Barabás László 191, 196, 232
Andics Erzsébet 51, 229	Barankovics István 141
Andreánszky István 215, 229	Bárd András (Ármin) 97, 133, 220, 233
Andréka Károly 50–53, 55, 81, 229	Barsi Géza 127, 155, 232
Angyal István 15	Bártfay (Bauer) Ernő 52–55, 59, 60, 61, 77–80, 115–118, 233
Angyal László 51, 77, 230	Barthou Louis 120
Antal István 45, 48, 61, 66, 161, 182, 184, 191, 199, 202, 204, 210, 211, 230	Bátonyi Sándor 207
Antal János 230	Bauer Ernő lásd Bártfay Ernő
Antal Jánosné 145, 146, 230	Beck András 235
Árbócz János 8, 23, 70, 124, 125, 127, 129, 130, 137, 139, 141, 161, 231	Bencze László 150, 204, 233
Babos József 158, 231	Benisz Sámuel 132, 133, 233
Bachert (Pataki) László 155, 231	Benkő István 233
Bácskay László 49, 50, 232	Beodray Ferenc 168, 169, 234
Bajcsy-Zsilinszky Endre 134, 231, 240	Berei Andor 51, 229
Bakonyi István 149–152, 161, 164, 165, 167, 170, 172, 175, 177, 181, 231	Berei Andorné lásd Andics Erzsébet
Bakunyin, Mihail 11	Bernáth 156, 157
	Bethlen András 141, 234
	Bethlen István 44, 159, 160, 234

- Bialoszkurszky Géza 51, 58, 234
 Bikszádi Endre 167, 234
 Birki Ágnes 93, 95, 234
 Blaszyk Gyula 223
 Blau Ella (Linka Istvánné) 132, 235
 Blous 112
 Bóka József 207
 Bokor Gyula 70, 235
 Boór Aladár 215, 235
 Borbáth Sámuel (Samu) 45, 47, 61, 222, 235
 Borszék (Zdeborszky) Oszkár 55, 235
 Borzay Gyula *lásd* Bozzay Gyula
 Bozzay (Borzay) Gyula 183, 190, 235
 Bödő Károly 62
 Brusilov, Alekszej 73
 Bugár János 133, 135, 136, 236
 Buk Miklós 119, 236
 Butvei Péter 93
 Büchler József 140, 141, 176, 216, 236
 Ciano, Gian Galeazzo 118, 236
 Czobor István 45, 47, 236
 Csapó Béla 193
 Cselényi Antal 146, 167, 169, 236
 Cser István 23, 26, 27, 29, 44, 70, 71, 132, 140, 141, 164, 165, 166, 178, 184, 188, 189, 191, 192, 195–200, 203, 219, 223, 225, 226, 237
 Csia Sándor 8
 Csiky Béla 61, 237
 Csonti Szabó László 157, 237
 Csurgovits Gyula 55, 56, 237
 Davidson, Basil Rüdiger 141
 Deák György 149, 150, 152, 153, 155, 237
 Dede Márton 124, 126, 130, 186, 224, 238
 Deklava 158
 Demény Pál 18, 26, 27, 32, 34, 36–41, 116, 117, 121, 131, 135, 136, 138, 149–152, 165–167, 238
 Dénes Ferenc 194, 195, 238
 Déri Ferenc 207
 Dessewffy Gyula 169, 170, 238
 Dezsényi Miklós 175, 238
 Dienes-Dénes András 43
 Dombi Antal 45, 48, 239
 Eisenberger Benjám (Benő) *lásd* Péter Gábor
 Ellenbogen Gabriella 239
 Ellenbogen György 239
 Ellenbogen Klára 239
 Ellenbogen Margit 239
 Ellenbogen Pál 239
 Ellenbogen Róza 239
 Ellenbogen testvérek 94, 239
 Erdős László 97, 223, 239
 Erzberger, Matthias 112, 113, 239, 268
 Fábán Dániel 111, 112, 239
 Fadgyas László 157, 240
 Fáti Boriska 223
 Faragho Gábor 175, 176, 240, 261
 Farkas Mihály 33
 Farkas Vladimir 43
 Faust Imre 227, 239
 Fehér János 199
 Fejtő (Fischl) Ferenc 95, 240
 Fekcs Sándor 123, 240
 Fekete Lajos 207
 Fekete Pál 143, 241
 Felkay Ferenc 170, 240
 Ferenczy Endre 138, 241
 Ferenczy László 14, 152, 153, 222, 225, 241
 Fischl Ferenc *lásd* Fejtő Ferenc
 Flamm 155, 156
 Fornády Gyula 62, 241
 Fóti István 194
 Fóty Ferenc 136, 137, 139, 241
 Földes Ferenc 137, 242
 Földes László 135
 Földes Pál 101–103, 242
 Freesz József 174
 Fürst Sándor 104, 105, 220
 Garzuly József 222, 242
 Gáspár Jenő 160
 Gémes István 92, 107, 242
 Gerő (Singer) Ernő 33, 53, 78, 79, 269
 Goldmann György 69–70, 242, 243
 Goldmann Györgyné („Csipke”) 69–71, 137, 243
 Gömbös Gyula 104, 112, 243
 Gráner (Grancz) Albert 76
 Grünwald (Gács) László 133, 135, 146, 147, 149, 153, 169, 170, 220, 226, 243
 Grünwald Lászlóné 133
 Gyöngyösi Nándor 153, 154, 243
 Gyuricza János 27, 31, 79, 186, 243
 Habsburg-Teschén Albert Ferenc József 79, 198, 244
 Hadik András 101
 Hahn Elemér 94, 244
 Hain Péter 8, 18, 23–25, 27–29, 31, 32, 34, 37, 45, 50, 55, 56, 61–66, 79–107, 109, 110, 113–120, 123, 158, 160, 161–168, 176–178, 182, 183, 185–195, 198–207, 209–213, 219–221, 226–228, 244, 251, 253, 257, 263, 270, 271, 276
 Hainné Sándor Gizella 163, 188
 Hajdó János 53, 55, 59, 77, 81, 244
 Hajnácskő (Halbich) László 8, 18, 43, 58, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 101, 116, 117, 122, 123–125, 128, 136, 184, 202, 221, 244
 Hamburger Ede 76
 Hámos Elemér 51, 77, 245
 Haraszthy Vince 45, 57, 61, 112, 161, 244
 Hartstein Iván 92, 245
 Háty Mihály 93, 94, 245
 Házi Ferenc 86, 94, 95, 97, 245
 Hegedűs János 207
 Hernád László 207
 Hetényi (Hofbauer) Imre 25, 37, 49, 50, 54, 55–60, 67, 75, 81, 82, 85–87, 89, 90, 92, 93, 96, 97, 103, 108–110, 112–114, 120, 213, 220, 221, 245, 266
 Himler, Martin (Himler Márton) 7, 29, 47, 48, 246
 Hirossik János 51
 Hivessy Jenő 29, 45–48, 59–62, 78, 79, 81, 82, 107, 115, 158, 161, 166, 209, 210, 219, 220, 222, 246
 Hodossy Pál 202
 Hoffmann Ottó 104, 246
 Hollósy-Kuthy Lajos 143, 246
 Hollósy-Kuthy László 246
 Horthy Miklós 44, 76, 87, 88, 101, 113, 186, 247
 Horváth András 169
 Horváth Imre 104
 Horváth Sándor I. 222, 247

- Horváth Sándor, K. 14, 65, 66, 172, 178, 183, 187, 189–191, 197, 223, 225, 226, 247
- Hován Ilona 130, 155, 247
- Hubay Kálmán 48, 109, 247
- Huber, Franz Josef 190, 205, 206, 247
- Hutyra Viktor 79, 81, 248
- Ivánkovich József 195, 248
- Jakabovics (Jakobovics) János 117, 248
- Jaross Andor 64, 163, 248
- Jávor Pál 185, 248
- Jolsvai Vilmos István 93, 94, 132, 138, 139, 141, 216, 248
- Joó Imre 45, 161, 249
- Józsa Béla 157, 249
- Juhász András 130, 224, 249
- Juhász Antal 15, 18
- Juhász István 14, 18, 69–71, 124, 125–127, 129, 138, 139, 141, 148–152, 155, 162, 164, 169, 170, 172, 174, 175, 178, 181, 183, 222, 223, 225, 226, 249
- Juhász József 58, 63, 221, 249
- Kádár Gyula 14
- Kády József 56, 250
- Kajli József 30
- Kállai Gyula 137, 162, 163, 216, 250
- Kálnay Gyula 45, 61, 118, 161, 250
- Kaltenbrunner, Ernst 64, 249
- Kántor István 225, 226
- Kánya Kálmán 118, 251
- Karikás Frigyes 104, 105
- Károly, IV. 80
- Kassai-Schallmayer Ferenc 48, 250
- Kaszala István 167, 225, 250
- Kecskeméti (ezredes) 204, 206
- Kecskeméti (polgári ruhás rendőr) 191
- Kedélyes István 210, 211, 251
- Kékkői Ferenc 70, 251
- Kémeri Nagy Imre 108, 109, 252
- Kerekes Béla 14, 23, 65, 196, 251
- Keresztes-Fischer Ferenc 45, 157, 251
- Keresztes-Fischer Lajos 251
- Kertész Róbert 141
- Kilián György 105, 220, 252
- Király Gyula 168, 252
- Kiss Zsigmond 100, 223, 252
- Klages, Otto 63
- Klapholz 184
- Kohn Hillel 130, 252
- Kolozs Márta (Sebes Sándorné) 99, 100, 147, 220, 253
- Koltay László 8, 28, 63, 64, 66, 176, 177, 182, 185, 188, 189, 192–196, 198–201, 203, 205, 207, 253
- Komlóssy Gyula 206
- Kormos Károly 51, 253
- Koroda Miklós 163
- Korondi Béla 43
- Korvin Ottó 12
- Kotsis (Kocsis) Árpád 8, 63–66, 166, 182, 183, 185, 192–196, 198–203, 205–207, 212, 227, 253
- Kovács Arnold 254
- Kovács Dénes 113, 114
- Kovács Ferenc 76
- Kovács István (Rosner Jenő) 98, 145, 146, 147, 149, 152, 265
- Kovács Jenő 199, 201, 254
- Kovács Kornél 81
- Kovács László, U. (N.) 226, 254
- Kovács Sándor (detektív) 94, 95, 103

- Kovács Sándor 81
- Kovács Tibor 81
- Kovácssevic Miklós (Milos) 51, 254
- Kovai Lőrinc 137, 215, 253
- Kovarcz Emil 8
- Koyer Károly 83, 254
- Kozmáné 180, 181
- Kögler Henrik 73
- Körmendy Sándor 63, 254
- Krausz Teréz 105, 255
- Kritzler Lipót 51, 116, 255
- Krupke, Heinrich 181, 255
- Kudar Lajos 139, 142, 148, 157, 185, 225, 255
- Kulich Gyula 124, 128, 216, 217, 255
- Kun Béla 79, 83, 245
- Kun László 156, 256
- Kungli József 225, 226, 256
- Kurucz János 159, 160
- Lábod Gyula 81, 107, 110, 190, 191, 198, 220, 221, 256
- Láday István 14
- Lakatos Géza 165
- Landler Jenő 79, 83
- Lázár Károly 175, 256
- Lázár Miklós 174, 175, 256
- Legeza János 209, 256
- Lencsés István József János 204, 257
- Lenkey Márton 59, 61, 83, 86, 257
- Ligeti László 162
- Linka István 132
- Locskay István 207
- Lovász Ferenc 127, 257
- Lukács György 83
- Lutz, Carl 173
- Madzsar József 170, 257
- Magyar (vasmunkás) 136
- Magyar Ottó 158, 257
- Makány Imre 45, 60, 161, 258
- Malatinszky Jenő 98, 258
- Márffy József 55
- Markovic-Toza, Svetozar 144, 145, 258
- Marosvári János 201, 258
- Martinidesz Ödön 63, 64, 79, 94, 219, 220, 258
- Máté Béla 197
- Matheidesz Géza 175, 258
- Matuska Szilveszter 103, 104, 259
- Mayer Arnold 149–152, 237, 259
- Melega Gyula 81, 259
- Mersits Gyula 87, 241
- Metsch Györgyné 155
- Miklós, I. orosz cár 11, 12
- Milassin István 175, 259
- Miske Jenőné 141, 259
- Miske-Gerstenberger Jenő 259
- Molnár René 105, 170, 260
- Mónus Illés 140, 141, 260
- Mussolini, Benito 236
- Müseler 179–181, 260
- Nagy Imre 235, 271, 273
- Nagy József 61
- Nagy Károly 77, 260
- Nagy Sándor 59, 260
- Nagy Valér 64, 65, 171, 176, 177, 184, 190, 193, 257, 260
- Nánássy László 12, 51, 261
- Nemes Sándor 115, 261
- Németh Ernő 56, 261
- Németh Ferenc 124, 129, 261

- Nyerges Pál 222, 261
- Oancz József 93, 94, 101–103, 261
- Okos Sándor 45–48, 161, 262
- Ólaszy Sándor 193
- Olt Károly 95, 262
- Omelka Ferenc 48, 262
- Orbán László 40, 157, 158
- Orendy Norbert 8, 193, 262
- Osgyáni László 207
- Osváth István 14
- Ökrös Ferenc 53, 55, 77, 79, 81, 82, 262
- Paál Károly 210, 262
- Pál József 112
- Pál Sándor 207
- Pálffy Fidél 247
- Pálffy György 7, 10
- Páll György 12
- Pálóczi-Horváth György 15, 141
- Palótás Ferenc 146, 263
- Papp István 199
- Pataki László *lásd* Bachert László
- Pavelic, Ante 120, 263
- Péter Gábor (Eisenberger Benjámin/
Benő) 7, 10, 15, 29–33, 36–38, 42, 43,
148, 125, 148, 149, 233, 263, 269, 274
- Petkóczy János András 194, 263
- Pető 135
- Petőfi Sándor 134
- Petri Béla 167, 225, 226, 263
- Pikler György 100, 101, 223, 264
- Pintér József 83, 84, 90–92
- Plessinger Frigyes 207
- Polo, Marco 11
- Porgesz Júlia 137, 264
- Prónay Pál 76
- Propper Sándor 89, 264
- Rácz Kálmán, F. 189, 190, 265
- Rádóczi-Várallyai Boda Imre 139, 265
- Radocsay Jenő 168, 264
- Rajk Endre 186–189, 264
- Rajk László 31, 34, 36–39, 41, 137, 185–
189, 210, 211, 227, 228, 264
- Rakó Sándor 15, 23, 71, 79, 186, 265
- Rákos Mátyás 32, 33, 36–38, 40, 41, 44,
82–84, 87, 88, 170, 215, 217, 220, 223,
265, 269, 273
- Rákosi Endre 179
- Rákosi Éva 179
- Réti György 207
- Rétlaky János *lásd* Rubos János
- Révai József 83
- Rezi Károly 132, 135, 136, 233, 265
- Rezi Károlyné 133, 135
- Richtmann Sándor 179
- Róka Pál 26, 79
- Rosner Jenő *lásd* Kovács István
- Rózsa Ferenc 137–139, 227, 264, 266
- Rózsa Richárd 97, 132, 266
- Rubin Ede 83
- Rubos (Rétlaky) János 53–55, 77, 82,
108, 266
- Ruth Pál 79, 266
- Sáffár Antalné 72
- Sáffár Kornél 75
- Ságvári Endre 109, 124, 169, 236, 263,
267
- Salamon Dávid 126, 128, 155, 266
- Sallai Imre 104, 105, 220, 266
- Salm, Hermann 76
- Samuel Lajos 83
- Sándor Pál 103, 267
- Sárkány Károly 224, 226, 267
- Saródi János 110, 221
- Saronov, Nyikolaj 215
- Sasvári István 61, 107, 267
- Schiesz József 107, 108, 132, 267
- Schiller Marcell 137–139, 153, 154, 268
- Schillinger Ilona 243
- Schillinger László 97
- Scholznik Győző *lásd* Szentirmay Győ-
ző
- Schönherz Zoltán 34, 69–71, 125–128,
130, 137, 142, 217, 227, 243, 268
- Schönstein Sándor 103, 268
- Schulz, Heinrich Ernst Walter 112, 268
- Schumacher 112
- Sebes György 98, 269
- Sebes Imre 269
- Sebes István 100, 269
- Sebes László 94
- Sebes Pál 269
- Sebes Sándor 253, 269
- Sebes testvérek 94, 98, 220, 268–269
- Sebestyén Károly 66, 194, 196, 199, 269
- Sédey Gyula 193, 195, 269
- Simon András 207
- Simon Jolán 30, 125, 147, 148, 269
- Singer Ernő *lásd* Gerő Ernő
- Sinka Péter 189, 190, 269
- Skolnyik József 37, 145, 147, 149, 152,
269
- Sombor (Schweinitzer) József 8, 9, 24–
26, 29, 30, 33, 37, 42, 45–48, 57, 60–
62, 67, 68, 81, 83, 100, 103, 109, 110,
115, 118, 119, 122, 123, 127, 129–132,
134–136, 138, 139, 141, 142, 144–146,
148–154, 157, 158, 160, 209–211, 213,
215, 216, 221–224, 235, 251, 258, 270,
278
- Somos Remig 194, 270
- Spiegel-Tóth István 96, 97, 270
- Spitálszky Károly 89, 270
- Stéger Lajos 104
- Stolte István 38, 41, 95, 131, 165, 167,
270
- Szabados Béla 45, 48, 148, 161, 270
- Szakasits Árpád 138–141, 186, 216, 217,
271
- Szalai István 160
- Szálasi Ferenc 8, 173, 176, 247, 250
- Szánthó Lajos 82, 271
- Szántó István 109, 271
- Szántó Zoltán 93, 109, 271
- Szathmáry Róbert 115, 166, 271
- Szedes Ferenc 134, 157, 191, 272
- Székely Miklós 216
- Székely Miklósné 155, 216
- Szélesi Jenő 45, 47, 62, 97, 102, 145, 146,
150, 155, 157–160, 222, 223, 272
- Szell Jenő 93, 95, 234, 273
- Szell József 113, 114, 273
- Szell Kálmán 114, 273
- Szemerjay Kovács Dénes 113, 114, 272
- Szenácssy Zoltán 169, 273
- Szent-Györgyi Albert 238, 259
- Szentirmay (Scholznik) Győző 112, 272
- Szentpéteri Antal 66, 272
- Szentpétery György 14, 123, 272
- Szilágyi János, B. 195–197, 201, 273
- Szily Kálmán 48, 274
- Szirmai István 130, 155–157, 216, 274
- Szőllősi Jenő 183, 274

- Sztaron Sándor 87, 88, 274
 Sztójay Döme 163
 Szűcs (Szűsz) Ernő 254, 274
 Szvétecz (Szigetvári) István 53, 54, 80, 273
 Takács Pál György 150, 275
 Takó Ferenc 108, 132
 Tamás Aladár 103, 275
 Tamás Emil 88
 Tasnády (detektív) 48
 Teleki Pál 118, 275
 Temesi (Temesy) Béla 79, 95, 104, 105, 129, 130, 148, 150, 153, 154, 224, 227, 275
 Tényi Mátyás 14, 120, 121, 126, 127, 147, 148, 179–181, 275
 Thiry Sándor 195, 200, 207, 212, 275
 Thorma Tibor 65, 176, 177, 276
 Tildy Zoltán 186
 Tillessen, Heinrich 268
 Tímár József 189, 276
 Tonhauser Pál 148, 149, 152, 276
 Toperczer Ferenc 225, 276
 Torkos Ferenc 206, 207, 276
 Torma János 199, 200
 Tószegi (Freund) Antal 76
 Tóth József 199, 276
 Tömpe András 7, 10, 100, 146, 277
 Tömpe Ferenc 146, 277
 Tömpe István 137, 145, 146, 147, 277
 Ugray Gábor 167–171, 174, 180, 181, 225, 226, 277
 Uhrin István 13
 Ujszászy István 14, 16, 43, 142, 157, 186
 Urban, Josef 161
 Vági István 85, 278
 Vajna Gábor 182, 204, 277
 Varga István, B. 167, 169, 278
 Várkonyi János 23, 45, 60, 161, 206, 210, 278
 Vas (Weinberger) Zoltán 31, 82, 83, 88, 215, 278
 Veres János 163
 Versényi János 63, 66, 161, 167, 185, 190, 191, 199, 204, 225, 226, 278
 Vilmányi Dezső 121, 279
 Vita Béla 200, 207
 Vörös István 76
 Wagaszt József 12
 Walter Hermann 184
 Weil Emil 100, 101, 223, 279
 Weinberger Zoltán *lásd* Vas Zoltán
 Weishaus Aladár 37
 Weiss Artúr 173
 Weisz György 93, 279
 Weisz Henrik 92, 279
 Weisz Nándor 93
 Werschitz Emil 179
 Winkelmann, Otto 64, 279
 Wisliceny, Dieter 63
 Zalka Máté 101
 Zdeborszky Oszkár *lásd* Borszéky Oszkár
 Zimmermann Imre 109

SUMMARY

■ ■ ■

Self-Interrogation

Tibor Wayand's memoirs written in captivity 1945–1946

The records of the emblematic figure of the political law enforcement bodies of the Horthy era, Dr. jur. Tibor Wayand, kept in the Historical Archives of the Hungarian State Security (ÁBTL), guide their readers to the topic of the Hungarian state security between the two world wars and during World War II. Who was Tibor Wayand and what role did he play in the operation of the police during the Horthy era? Why are his records significant?

Tibor Wayand was born in Budapest in 1890. Having finished his studies, he took part in the clashes of World War I. When he returned from Russian captivity, he applied to be a member of the detective body of the Royal Hungarian Police Service. From 1920 to 1945 he was working at the Directorate of Political Investigation of the Budapest Headquarters. This unit was responsible for carrying out investigations on semi-legal and illegal political parties and organisations, as well as providing state police control over any radical political movements whether belonging to the left or to the right wings. Tibor Wayand used to be one of the detectives of the anti-leftist division, of the reconnaissance unit which focused on the illegal propaganda activities of the foremost public enemy of the regime, the Communist Party of Hungary (KMP). He participated in almost every significant anti-communist investigations between the two world wars, and in the meantime, he collected immense amount of information about various members and leaders of the illegal movement's cells as well as on their conspiracy methods. He gradually acquired the skills and thus could become one of the most experienced detectives, a true expert on the communist movement. He was appointed to be a detective-inspector and, at the same time, the leader of the anti-leftist division in 1939. Wayand played a prominent role in the far-reaching anti-communist investigations of the early 1940s. As one of the commanders of on-site operational activities, he was a key

figure in all successful reconnaissance manoeuvres and assisted in solving many cases of national importance. Even when the political power was seized by the Arrow Cross Party in the October of 1944, his career continued unbroken. He became one of the leaders of the notorious political police led by Péter Hain. With their headquarters located on Svábhegy, they conducted investigations not only against communists and left-wing radicals, but also against any other independence and resistance movements' members. Finally, he left the country together with the fleeing German and Arrow Cross Party administration and was taken prisoner by the US Army in 1945.

The national police having been reformed in the footpath of the Red Army recruited their leaders from the former illegal communists who did not forget the persecutions and offences they had suffered previously. Tibor Wayand was among the people who, having fled to Germany and accused of war crimes, were brought back to Hungary. The detective-inspector feared by the communists was broken at the political police led by Gábor Péter and revealed his investigations carried out against illegal communists in detail. Neither his confessions, nor his cooperation in other political issues could save him from serious punishment. First, he was sentenced to life-long imprisonment in 1946, but his sentence was aggravated in 1949, to capital punishment, which was inflicted within one week.

This volume, however, does not focus on the person of Tibor Wayand, but rather on his confessions. Like other prominent political prisoners, Wayand was also required by his interrogators to produce a memoir interwoven with autobiographical elements. He was made to write various memoirs in his captivity in which he revealed his scouting on the illegal Communist Party, as well as the role and the identity of the activists, party leaders, and informants. The political police and the Hungarian Communist Party were mainly interested in these pieces of information after 1945. The records penned by him in imprisonment were not only used in his criminal case, but in other investigations as well. Among the latter was the case of Pál Demény, one of the leaders of the communist movement between the two world wars, who became convicted on the basis of information from Tibor Wayand's confessions, on trumped-up charges and false evidences. The memoirs were also used in the rehabilitation proceedings of the 1950s, and as guidance materials for state security methodology.

Besides the state security services, the Communist Party considered the memoirs as of utmost importance. The distinguished attention was plausible since the texts offer important details about the illegal Communist Party of

Hungary (KMP) and the history of the left-wing labour movement between the two world wars. The Wayand's memoirs provide detailed information about the organisational structure of the political police between the two world wars. Since most of the records of the Ministry of the Interior were destroyed during World War II, it is no question why the memoirs of Tibor Wayand have such authoritative value in research on the institutional history of the police. Historians dealing with the era have been benefitting from the confessions since numerous studies, scientific publications and monographs rely on the memoirs of the detective-inspector.

A Kronosz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

A Kronosz Kiadó a Szakkiadók Társulásának tagja,
könyveink elektronikusan elérhetők, olvashatók és kereshetők
az Arcanum Adatbázis Kiadó által létrehozott

www.szaktars.hu

adatbázisban

Nyomdai előkészítés: Erőss Zsolt

Nyomdai munkák:
Séd Nyomda, Szekszárd
Felelős vezető: Dránovits Anna

A Kronosz Kiadó és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának közös kiadványai

2019

- **Petrás Éva: Álarcok mögött. Nagy Tőhötöm életei**
B/5, 312 oldal
- **Gyarmati György: Taposómalom taposóakkal. Írások a megmagyarosított
államszocializmusról**
B/5, 472 oldal
- **Gyarmati György: Rendszertitkok – szolgálkával és szolgálatokkal**
B/5, 396 oldal
- **Farkas Gyöngyi: Megszállás vagy segítségnyújtás. A Csehszlovákia elleni
intervenció fogadtatása Magyarországon 1968-ban**
B/5, 222 oldal

2018

- **Gálszécsy András: A birkahodálytól a parlamentig. Életinterjú**
B/5, 308 oldal
- **„Ez a sugárzás nem ismer határokat”. Dokumentumok a csernobili katasztrófa
magyarországi következményeiről**
Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz, Haász Réka, Katona Klára, Ring Orsolya,
Tóth Eszter
B/5, 635 oldal
- **Honukban otthontalanok. Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések
történetéből**
Szerkesztette: Gyarmati György, Palasik Mária
B/5, 410 oldal
- **Metszetek bolsevizmusról, sztálinizmusról**
Szerkesztette: Gyarmati György, Pihurik Judit
A/5, 288 oldal

2017

- **Papp István: Fehér Lajos. Egy népi kommunista politikus pályaképe**
B/5, 446 oldal
- **Személyiség és történelem – A történelmi személyiség. A történeti életrajz
módszertani kérdései**
Szerkesztette: Vonyó József
B/5, 560 oldal

- **Vukman Péter: „Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen”. Jugoszláv politikai emigránsok Magyarországon (1948–1980)**
B/5, 294 oldal
- **Epizódok a Titkok Házából. A politikai rendőrség mindennapjai 1956 után**
Szerkesztette: Okváth Imre, Palasik Mária
B/5, 306 oldal
- **Continuities – discontinuities. Secret Services after Stalin's Death in Communist Central and Eastern Europe**
Eds.: Gyarmati György, Palasik Mária
B/5, 174 oldal

2016

- **Slachta Krisztina: Megfigyelt szabadság. A keletnémet és a magyar állambiztonsági szervek együttműködése a Kádár-kori Magyarországon 1956–1990**
B/5, 350 oldal
- **Eörsi László: A csepeli fegyveres ellenállás, 1956**
(társkiadó: 1956-os Intézet Alapítvány) B/5, 226 oldal

2015

- **Háborús hétköznapiak hadszíntéren, hátszágban**
Szerkesztette: Gyarmati György, Pihurik Judit
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) B/5, 328 oldal
- **Pihurik Judit: Perben és haragban - világháborús önmagunkkal**
A/5, 254 oldal
- **Kor/Társ panoráma. Tanulmányok a 70 éves Vonyó József tiszteletére**
Szerkesztette: Erőss Zsolt, Gyarmati György
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) A/5, 246 oldal

2014

- **Rigó Róbert: Elitváltások évtizede Kecskeméten (1938–1948)**
B/5, 432 oldal

2013

- **Bűnbak minden időben. Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben**
Szerkesztette: Gyarmati György, Lengvári István, Pók Attila, Vonyó József
(társkiadó: Magyar Történelmi Társulat) B/5, 560 oldal

Kondor Vilmos nagysikerű történelmi-krimi sorozatában, a *Bűnös Budapestben* szerepel egy roppant ellenszenves magádetektív, Wayand Tibor. Ő az, aki „nyomozásaival” folyton keresztbe próbál tenni Gordon Zsigmondnak, a sorozat főhőségének. Bár a regénybéli Wayand Tibor kitálat személy, mégis sok mindenben hasonlít névadójához, a Horthy-korszak politikai rendőrségének valóságban létező, rettegett detektívjéhez.

De ki is volt az igazi Wayand Tibor? Egy gátlástalan és rámenős zsaru, aki – a regényben ábrázolt módon – elvtelenül bárkit kiszolgált, és pénzért mindenre kapható volt? Vagy pedig egy nagytehetségű és közmegbecsülésnek örvendő rendőrségi tisztviselő? Vajon tényleg a szadizmusáról hírhedt „fasiszta pribék” volt-e, aki kíméletlenül üldözte a kommunistákat, vagy csak a munkáját végző egyszerű hivatalnok, aki csupán „a mindenkori törvények szellemében” cselekedett?

Az *Önvallatás* Wayand Tibor fogságban írt visszaemlékezéseinek gyűjteménye, amelyben megelevenednek előttünk a korszak nyomozásainak krimibe illő eseményei és a rendszer politikai alvilágának jellegzetes figurái, az illegális kommunistáktól kezdve a nyilasokig. Wayand írásai mégsem sorolhatók a hagyományos memoárirodalomhoz, keletkezésük ugyanis szorosan összefüggött a Péter Gábor vezette politikai rendőrség nyomozásával. Ezért inkább tekinthetők kihallgatási jegyzőkönyveknek: egyszerre szólnak írójuk életútjáról és az 1920–1944 közötti korszak politikai rendőrségének kulisszatitkairól, s némi ízelítőt is kapunk általuk a második világháború utáni államvédelem nyomozási módszereiről és játszmáiról.

4350 Ft

